De ontstane politieke situatie

De ontstane politieke situatie

Aan de orde is het **debat** over **de ontstane politieke situatie**.

De **voorzitter**:
Ik heropen de vergadering. Aan de orde is het debat over de ontstane politieke situatie. Ik heet van harte welkom in de Tweede Kamer de minister-president, de minister van Asiel en Migratie en de minister van Defensie.

Ik zie meneer Van Baarle en meneer Wilders.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Ik denk — dat is de collega's inmiddels wel genoegzaam bekend — dat er ook wat te doen is rondom de rol van minister Heinen. Ik zou toch nogmaals voor aanvang van dit debat het verzoek willen doen om minister Heinen gewoon hiernaartoe te laten komen. We hebben namelijk iets belangrijks met elkaar te bespreken. We hebben met elkaar te reconstrueren en te bespreken wat ieders rol hierin is. Dus hierbij het verzoek om als Kamer uit te spreken dat minister Heinen gewoon moet komen.

De **voorzitter**:
De minister van Financiën is op dit moment in de Eerste Kamer voor de Algemene Financiële Beschouwingen, maar de heer Van Baarle doet een voorstel, dus laat ik nog maar even horen hoe hierover wordt gedacht.

De heer **Wilders** (PVV):
Steun.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
We hadden vorige week ongeveer hetzelfde verzoek over staatssecretaris Eerenberg. Toen hebben we als Kamer een brief gevraagd. Daar kwam eigenlijk een soort non-antwoord. De hele Kamer vond het toen goed. Ik denk dat het geen enkele zin heeft om ministers hiernaartoe te halen en dan weer non-antwoorden te krijgen, dus laten we gewoon het debat voeren en verdergaan.

De heer **Stoffer** (SGP):
De afvaardiging van het kabinet is wat ons betreft voldoende.

De heer **Eerdmans** (JA21):
We hebben hier een uur geleden ook over gepraat en precies de conclusie getrokken dat het niet hoeft, dus doe het dan niet nog een keer.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik sluit aan bij de woorden van de heer Eerdmans.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Geen steun. Ik vind het echt een goede afvaardiging van het kabinet.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Wel steun.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Een herhaling van zetten van een uur geleden, geloof ik. Geen steun.

De heer **Paternotte** (D66):
Zolang de Eerste Kamer bestaat, kan je daar niet zomaar mensen uit trekken.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Er is nogal wat gebeurd rondom de appjes van minister Heinen, dus wat ons betreft steun dat hij hier verantwoording komt afleggen.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Ik wilde zeggen "ik volg de heer Paternotte", maar nu zeg ik gewoon: geen steun.

De heer **Dekker** (FVD):
Geen steun.

De heer **Struijs** (50PLUS):
Geen steun.

De heer **Dassen** (Volt):
Misschien kan de minister van Financiën aan het einde nog aansluiten, mocht hij eerder klaar zijn bij de AFB.

De heer **Klaver** (PRO):
Ik heb eerder ook aangegeven dat wij graag de minister van Financiën hierbij hadden gewild. Ik had er ook geen belemmering op gezet voor het aanvangen van het debat, dus laten we beginnen. Ik hecht er wel aan dat de minister van Financiën alsnog aansluit als het debat in de Eerste Kamer is afgelopen.

De **voorzitter**:
Er is geen steun, maar opnieuw geleiden we dit verzoek van de heer Klaver en de heer Dassen door naar het kabinet.

De heer **Wilders** (PVV):
We hebben net een brief gekregen van het kabinet over de informatieverzoeken. De minister van Financiën persisteert in het punt dat hij zijn appverkeer en wat hij daaruit heeft gewist niet openbaar wil maken. Ik zou het verzoek willen herhalen. Aan de ene kant is het al openbaar gemaakt door de collega van DENK, dus het is al openbaar. Aan de andere kant gaat het natuurlijk wel ergens over, want het beeld wordt nu gewekt dat de minister van Financiën heeft zitten lobbyen om amendementen te dwarsbomen of wellicht zelfs het hele Belastingplan van hemzelf, althans, van zijn kabinet. Dat is een politiek feit dat ontzettend belangrijk is, dus ik zou opnieuw een informatieverzoek willen doen, maar dan met iets meer drang dat hij gewoon aan het verzoek moet voldoen en die spullen naar de Kamer moet sturen. Wat heeft hij geappt? Wat heeft hij weggehaald? Wat was de bedoeling daarvan? Ik wil dat we daar gewoon een verhaal van krijgen. Ik zou daar echt binnen een halfuur een antwoord op willen hebben.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De **voorzitter**:
Ik geleid uw verzoek door naar het kabinet, meneer Wilders.

De heer **Van Baarle** (DENK):
In aanvulling daarop: na de sms'jesgate van Rutte is er een beleidslijn afgesproken waarin gewoon afspraken zijn gemaakt over hoe er omgegaan wordt met het archiveren van chatberichten. We hebben een minister van Financiën die appberichtjes heeft verwijderd. Daar wordt in die brief niet op ingegaan. Ik wil daar ook een reactie op. Ik wil dat het kabinet daarover verantwoording aflegt en de minister van Financiën ook, dus ik wil antwoord op die vraag.

De **voorzitter**:
U gaat met het kabinet in debat. Ik zal het verzoek van meneer Van Baarle formeel doorgeleiden naar het kabinet en het verzoek van de heer Wilders eveneens.

De heer **Vermeer** (BBB):
Als vervolg op het informatieverzoek van de heer Wilders en zijn reactie daarop, zeg ik precies hetzelfde voor het al twee keer eerder gedane informatieverzoek rond staatssecretaris Eerenberg. Daar geldt precies hetzelfde voor. Het is heel mooi als de kabinetspartijen het vertrouwen in elkaar kunnen herstellen, maar als ze dat met de Kamer ook willen herstellen, dan zullen ze toch echt uit een ander vaatje moeten tappen.

De **voorzitter**:
Ook dat geleiden we door naar het kabinet. Ik kan me ook voorstellen dat u dat onderdeel maakt het van debat dat we hier hopelijk zo gaan voeren.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Nu er gesproken wordt over het vertrouwen van de Kamer in relatie tot appjes, ga ik even tegenhangen. Een van de dingen waardoor onze parlementaire democratie nog enigszins draait — wat is het kapotgemaakt de afgelopen weken — is het feit dat bewindspersonen met Kamerleden kunnen spreken zonder dat dat op straat komt. Ik denk dat het in aller belang is, en in dan van de parlementaire democratie, dat we dat zo houden. Ik steun deze verzoeken dus niet. Het is misschien een beetje gek vanuit de oppositie, maar ik probeer altijd te strijden met open vizier, vandaar dat ik me nu genoodzaakt voel om dit te zeggen.

De **voorzitter**:
U heeft het gezegd, waarvan akte.

Ik stel voor dat we beginnen met het debat. Daarvoor geef ik het woord aan de heer Klaver namens de fractie van PRO.

De heer **Klaver** (PRO):
Voorzitter. Ons land staat voor grote uitdagingen. Dat vraagt om een politiek die durft samen te werken, verantwoordelijke politiek. Dat is waar mijn fractie vanaf het begin van deze kabinetsperiode ook direct voor heeft gekozen: ondanks alles wat er is gebeurd altijd proberen samen te werken en proberen om samen verder te komen. Daarom waren we ook heel blij met de uitgestoken hand van twee coalitiepartijen vorige week om tot overeenstemming te komen, om ervoor te zorgen dat we hier in de Tweede

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Kamer een meerderheid zouden vinden voor het Belastingplan en naar ik vandaag heb gehoord inmiddels ook in de Eerste Kamer. Dat is een grote stap, want daarmee is het Belastingplan veiliggesteld. Daar ben ik heel erg blij mee.

Voorzitter. Dit debat gaat natuurlijk over de ontstane crisis in het kabinet. Die crisis is niet vorige week ontstaan. Ja, de VVD stemde tegen het Belastingplan omdat zij vonden dat hun onrecht werd aangedaan: ze werden in de ziel geraakt omdat er van miljonairs een hogere bijdrage werd gevraagd en omdat geld dat naar werkenden zou gaan. Uiteindelijk heeft dit blootgelegd wat er al heel lang misgaat in dit kabinet, al vanaf het begin. Uiteindelijk liggen er blokkades die ervoor zorgen dat echt samenwerken in dit parlement onmogelijk wordt gemaakt. Er ligt een blokkade op samenwerking met PRO, ongeacht wat we zouden vinden. En er ligt een blokkade op het onderwerp van vermogen, om van de meest vermogenden, de rijkste mensen in Nederland, een eerlijke bijdrage te vragen, om ervoor te zorgen dat gewone mensen erop vooruitgaan. Als deze blokkades blijven bestaan, dan kan er geen sprake zijn van een nieuwe start. Daarom is mijn vraag aan de minister-president en ook aan de vicepremier van VVD-huize: is er dit weekend over deze blokkades gesproken? Zijn deze blokkades nu opgeheven? Kunnen we echt met elkaar gaan samenwerken, zodat ik de volgende keer niet met twee fractievoorzitters van de coalitie hoef te spreken maar dat dan met alle drie kan?

Voorzitter. Ik denk dat er bij ons allemaal, in Nederland zeker, opluchting is dat het kabinet er nog steeds zit en er geen verkiezingen komen. Maar die lat is laag. Het land verdient meer dan dat. Ministers zijn er niet om het pluche warm te houden; ze moeten in staat zijn om meerderheden te vinden in dit parlement en om grote doorbraken te realiseren. Dit land verdient echt beter. In dat kader heb ik vragen over de opstelling van de minister van Financiën in de afgelopen periode. Bij mijn fractie is de indruk ontstaan dat hij zich vaker heeft opgesteld als minister van VVD-huize dan als dienaar van de Kroon. Op welke wijze is hier dit weekend over gesproken? Want het feit dat de begroting en het Belastingplan geen meerderheid kregen dankzij dit kabinet maar door inzet van de fracties in dit parlement, is zeer en zeer ernstig, zeker ook in het licht van de berichten die in de media zijn verschenen over het feit dat de minister van Financiën ervoor zou hebben gelobbyd dat partijen hier in het parlement tegen het Belastingplan zouden moeten stemmen, vind ik heel zorgelijk. Ik ben het daarbij eens met mevrouw Keijzer: de contacten die er zijn tussen bewindspersonen en Kamerleden hoeven helemaal niet allemaal openbaar te worden. Dat lijkt me zelfs heel onverstandig. Het is belangrijk dat dat in vertrouwen kan plaatsvinden. Maar het is wel saillant als er in de contacten die er zijn geweest niet voor is gepleit om het plan van het kabinet aan een meerderheid te helpen, maar juist om het tegen te houden hier in het parlement. Dat vind ik van een andere orde, want als dat aan de hand is, dan is de eenheid van kabinetsbeleid in het geding.

Voorzitter. Dan wil ik nog stilstaan bij de oplossing met de heer Buma. Ik heb gevraagd om een brief, om meer duidelijkheid te krijgen over wat zijn rol nu precies wordt. Zojuist is die brief gekomen. Daarin wordt gezegd: u krijgt geen brief. Ik heb dus geen idee wat de heer Buma gaat doen, wat zijn rol precies wordt en wat zijn opdracht is. Ik zou die opdracht graag willen hebben, ook gewoon op papier.

Voorzitter, tot slot. Er ligt een keuze voor. Die ligt er al vanaf het begin van het bestaan van dit kabinet. Er is namelijk een blok in deze Kamer op rechts en er is een blok van

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

PRO en Volt die bereid zijn om dit kabinet aan meerderheden te helpen. Maar dit kabinet zal zelf de keuze moeten maken met welke partijen ze dat gaan doen. Die keuze kan je niet aan anderen overlaten. Leiderschap betekent ook om die keuze gewoon te maken. Ik wil ook graag weten van het kabinet of die keuze dit weekend is gemaakt.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Klaver. Er is nog een interruptie voor u van mevrouw Keijzer. Interrupties doen we in drieën, en kort en bondig, alstublieft.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Is het na de manier waarop deze deal via een TikTokfilmpje naar buiten is gekomen niet een klein beetje schijnheilig om nu een minister van Financiën de maat te nemen die ook maar geconfronteerd werd met het volledig slopen van datzelfde Belastingplan, waarvoor er een meerderheid was in dit kabinet, gesteund door de Kamerleden die daarbij horen?

De heer **Klaver** (PRO):
Het korte antwoord: nee. Dan het iets langere antwoord. Ik vind dat mevrouw Keijzer dan te makkelijk voorbijgaat aan het feit ... Ik weet niet of dat klopt. Daar zijn berichten over naar boven gekomen; dat is ernstig, dus we moeten in dit debat naar boven halen of dat ook echt waar is. Maar als een minister van Financiën die verantwoordelijk is voor het begrotingsbeleid en daarmee dus ook voor de inkomsten van de overheid ervoor gepleit zou hebben om tegen de plannen van het kabinet te stemmen, dan is dat nogal wat. Dat zegt dan namelijk iets over de verhoudingen in het kabinet en dan is daarmee de eenheid van kabinetsbeleid volstrekt, maar dan ook volstrekt, doorbroken. Ieder Kamerlid, of je nu ter linker- of ter rechterzijde van deze Kamer zit, zou dit moeten willen weten, omdat dit echt buiten iedere orde is.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
We weten het al, want dat heeft uitgebreid op allerlei websites gestaan, maar het springende punt is: was het nog het Belastingplan van dit kabinet? Na het amendement van onder anderen de heer Klaver, waar een Kamermeerderheid voor was, was er in mijn ogen geen sprake meer van een belastingplan van het kabinet, want het was geamendeerd op een voor een aantal van de aanwezigen hier belangrijke punten. Er was dus geen sprake meer van een belastingplan van dit kabinet. Dat was juist de bedoeling van dat amendement. Hoe kan dat dan? Dus ja, wederom de vraag of het niet een klein beetje schijnheilig is om dit zo zwaar op te nemen, terwijl dat Belastingplan er feitelijk niet meer was.

De heer **Klaver** (PRO):
Twee zaken. Eén: dat iets op een website staat, maakt het nog niet gelijk waar. Ik zeg dus niet dat het waar is; ik wil graag weten of dit klopt. Dat is onze taak als volksvertegenwoordigers. Wij nemen dit buitengewoon ernstig. Het feit dat iets op een website heeft gestaan, maakt het nog niet waar. Daarom vragen we daarnaar. Hoe zit dit? Klopt het? Heeft de minister van Financiën echt tegen zijn eigen Belastingplan gelobbyd?

Ten tweede: het Belastingplan is altijd van dit kabinet, ook als het wordt geamendeerd

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

door de Kamer. Het blijft het Belastingplan van het kabinet; het is niet ineens het Belastingplan van degenen die een amendement hebben ingediend waarmee iets een heel klein beetje wordt veranderd ten opzichte van het hele Belastingplan. Het blijft de verantwoordelijkheid van het kabinet. Mocht het zo zijn dat een wetsvoorstel zodanig door de Kamer wordt aangepast dat het kabinet het niet meer kan dragen, dan kan het kabinet ervoor kiezen om het terug te nemen. Maar de figuur dat één minister zelfstandig besluit om te proberen een meerderheid in de Kamer te vinden tégen zijn eigen Belastingplan, is ongekend. Daarmee zijn we het staatsrecht aan het herschrijven in een tempo dat me buitengewoon onverstandig lijkt. Daarom stel ik hier deze vragen. Ik zal u eerlijk zeggen, voorzitter: ik hoop dat het niet klopt; ik hoop dat het niet waar is; ik hoop dat de minister van Financiën dit niet heeft gedaan. Als dat namelijk wel zo is, is er een groot probleem in de boezem van dit kabinet en dan is dit debat nog lang niet afgelopen.

De **voorzitter**:
Afrondend.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
We zijn het erover eens dat er problemen zijn in de boezem van dit kabinet, in de boezem van deze coalitie. Daarom denk ik ook dat het binnenkort ophoudt, want dit kan zo gewoon niet verder. Maar twee dingen kunnen niet tegelijkertijd waar zijn. Het kán niet gaan om een minimale wijziging in het Belastingplan als je het vervolgens groots en meeslepend aankondigt als "de miljonairsbelasting". Naar mijn smaak veranderde dit de kant die Nederland opgaat fundamenteel. Het wordt namelijk steeds meer de planeconomie die de heer Klaver nastreeft. Daarom is het volgens mij ook niet meer het Belastingplan van het kabinet en ook niet van Nederland, want dit richt uiteindelijk onze economie te gronde.

De heer **Klaver** (PRO):
Dit is staatsrechtelijk gewoon niet zuiver. Van wie is dit Belastingplan anders? Dit is het Belastingplan van het kabinet. En ja, we kiezen hiermee in mijn ogen een andere richting voor Nederland, gelukkig. We zetten hiermee een belangrijke stap, omdat er voor het eerst een miljonairsbelasting komt. Er wordt gedaan alsof deze belasting het hele Belastingplan zou verbouwen en dat is gewoon niet waar. Dat heb ik hier in het debat ook aan de orde gesteld. We hebben gewoon een compromis gesloten met twee fracties, met nog meer fracties hier in het parlement, om dit plan aan een meerderheid te helpen.

Wat mij dan vervolgens opvalt, is dat niet alleen de VVD, maar de hele rechterkant van de Kamer heeft tegengestemd, want stel je voor dat we een beetje extra belasting vragen van miljonairs, geld dat we willen teruggeven aan werkende mensen. Stel je voor! Dan is het huis te klein, dan worden partijen hier tot in hun ziel geraakt en dan staat de Nederlandse economie op springen. Maar de economie staat niet op springen als mensen hun energierekening niet meer kunnen betalen, of als ze niet kunnen tanken. De accijnsverlaging zat namelijk ook in het Belastingplan en die heeft rechts in het parlement ook weggestemd. Dat is onverantwoord. Het is onverantwoord in welke bestuurlijke chaos de rechterkant van deze Kamer Nederland heeft proberen te storten. Gelukkig waren er nog constructieve krachten in het parlement die probeerden hier wél iets van te maken. Ik zal nooit vergeten, en ik denk dat Nederland het ook niet zal vergeten, dat al die rechtse partijen die de mond vol hebben van opkomen voor gewone

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

mensen, op het moment dat ze de kans kregen om iets voor hen te doen, kozen voor de miljonairs.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik wil toch dit theater even onderbreken. Straks gaat de heer Klaver nog zingen: zeg mij dat het niet zo is. Hij vindt het heel belangrijk om te weten of het klopt hoe het zit met de communicatie tussen de minister van Financiën en een deel van de Kamer. Ik zou nog steeds graag willen weten hoe het zit met de communicatie tussen de staatssecretaris van Financiën met de heer Klaver en zijn team of het team van de heer Dassen en consorten. Heel concreet: is er contact geweest met de staatssecretaris over de inhoud van het amendement-Klaver/Dassen, ja of nee?

De heer **Klaver** (PRO):
Ik zal daar zo concreet antwoord op geven. Eerst even over de eerste veronderstelling over de contacten van minister Heinen met de Kamer. Ik ben niet breed geïnteresseerd in welke contacten hij heeft. Ik weet dat minister Heinen deze zomer ook met fracties ter rechterzijde heeft gesproken. Ik heb nooit gevraagd naar de precieze contacten en hoe het werkt. Weet u waarom? Omdat de minister van Financiën op zoek was naar een meerderheid. Ik ben dus helemaal niet geïnteresseerd in de contacten van kabinetsleden met leden van deze Kamer. Dat zeg ik allereerst. Als we daarnaar op zoek gaan, houdt het hier op in het parlement. Ik vraag aan de minister-president of er vanuit het kabinet en vanuit de minister van Financiën bemoeienis is geweest om de Kamer zover te krijgen dat er tegen het Belastingplan zou worden gestemd. Daar ben ik naar op zoek. Dat is het eerste.

Het tweede zijn de contacten met wie dan ook uit het kabinet, of dat nou de staatssecretaris is of anderen. Ik heb op verschillende momenten met verschillende kabinetsleden contact gehad. Als het gaat over de totstandkoming van ons amendement, hebben wij gebruikgemaakt van de service die er is bij het ministerie van Financiën. Zij hebben ons geholpen met de technische ondersteuning op dat punt.

De heer **Vermeer** (BBB):
Dat zijn weer een heleboel woorden. Het gaat er niet om waar de heer Klaver in geïnteresseerd is. Ik stel de vraag waar ík in geïnteresseerd ben. Dat bepalen we gelukkig zelf. De heer Klaver zegt eigenlijk twee dingen. Hij zegt dat hij met allerlei kabinetsleden contact heeft gehad en vervolgens begint hij over de amendementenservice en de ambtenaren. Dat kennen wij allemaal wel, maar de concrete vraag is of de heer Klaver en/of zijn team contact heeft gehad over de inhoud van het amendement met de staatssecretaris van Financiën, ja of nee. Dat is toch een heel simpele vraag?

De heer **Klaver** (PRO):
Het gaat hier over wat ik zeg, en dat is gewoon de waarheid. Op verschillende momenten zijn er altijd contacten met het kabinet. Dit amendement is niet tot stand gekomen in onderhandeling met het kabinet. Dat kan namelijk helemaal niet, want het kabinet had een Belastingplan ingediend en was het met elkaar eens over dat Belastingplan. Ze hebben gezegd: we gaan dit in de Kamer leggen. Er was dus helemaal geen mandaat om met het kabinet hierover te praten. Die onderhandelingen hebben plaatsgevonden met de fracties in dit huis. Dat is er gebeurd. Vervolgens is er wel degelijk ondersteuning geweest van het ministerie van Financiën, via de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

ondersteuning die er daarvoor is. Dat zijn de contacten die wij hebben gehad. Ik geef daarbij aan dat er natuurlijk ook contacten zijn met kabinetsleden. Die zijn er altijd, maar wij hebben met de fracties hier in het parlement onderhandeld en niet met het kabinet.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik vroeg niet om onderhandelingen. Ik vroeg of er wel of geen contact is geweest met de staatssecretaris van Financiën over de inhoud van het amendement. Dat daar zo veel woorden voor nodig zijn terwijl er geen ja of nee komt, zegt mij voldoende.

De heer **Klaver** (PRO):
Waarvan akte.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Klaver. Het woord is aan de heer Jimmy Dijk voor zijn inbreng namens de Socialistische Partij. Gaat uw gang.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Dank u wel, voorzitter. De status quo wint. De afgelopen dagen was er wederom volop crisis in het minderheidskabinet. Na meer dan een jaar van permanent formeren is er opnieuw crisis. Dit minderheidskabinet houdt met zijn eigen problemen ons land in zijn greep. Al meer dan een jaar vindt er een Haags politiek spel plaats van wie met wie, van partijen die door kiezers het vertrouwen hebben gekregen maar vooral onderling ruzie aan het maken zijn. In dit Haagse politieke spel wordt gesproken over "over links of over rechts", maar dit spel verbergt iets heel belangrijks, iets wat voor mensen in het land en in ons leven cruciaal is. Over links of over rechts betekent namelijk: ergens de scherpe kantjes van afhalen of ergens scherpe kantjes aan toevoegen.

Afgelopen week werd het helder zichtbaar. De VVD stemde tegen haar eigen VVD-Belastingplan, maar kreeg wel 20 miljard voor haar eigen box 3-regeling. PRO, Partij voor de Dieren en DENK stemden voor het Belastingplan van de VVD. De status quo wint. Een belastingplan dat de lasten op werk verhoogt, het eigen risico en de zorgpremies verhoogt, een bommenbelasting invoert en de aftrekbare zorgkosten afschaft, oftewel: werkende mensen en mensen die zorg nodig hebben, betalen de prijs van het pragmatisme van deze partijen, het pragmatisme van JA21 tot en met PRO. De status quo wint. Dit minderheidskabinet vaart een zogenaamde pragmatische koers. Het is een boot vol met gaten en Buma is de nieuwe kurk. Maar wat betekent pragmatisme anders dan dat je de status quo als de enige denkbare werkelijkheid aanvaardt en daarop je politiek baseert? Mensen verlangen naar allesbehalve het bestaande. Tegelijkertijd doet het neoliberale kabinet het lijken alsof er geen alternatief is.

Voorzitter. De status quo mag niet winnen, omdat mensen allesbehalve willen dat dingen blijven zoals ze nu zijn. 79% vindt dat de privatisering van onze energiebedrijven een grote fout was. Mensen kunnen nu de energierekening niet betalen. 80% vindt dat de privatisering van het openbaar vervoer een grote fout was. Mensen kunnen het openbaar vervoer amper nog betalen. 83% vindt dat de privatisering van onze zorg een grote fout was. Mensen kunnen de zorgpremie en het eigen risico niet meer betalen. 75% van de mensen vindt dat de politiek moet ingrijpen in de boodschappenprijzen,

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

want mensen kunnen de boodschappen niet meer betalen. 75% vindt dat grote vermogens belast moeten worden in plaats van te bezuinigen op onze zorg en onze sociale zekerheid. Uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat mbo-opgeleiden de samenleving steeds vaker zien als een strijdtoneel waarbinnen groepen concurreren om schaarse middelen, aandacht en erkenning. Zij ervaren een grotere afstand tot de politiek.

Voorzitter. Afgelopen jaar is niets daarvan veranderd. Dit kabinet hangt nog met ducttape aan elkaar, maar ze gaan gewoon door en de prijs, de prijs van pragmatisme, wordt door mensen betaald.

Voorzitter. Ik heb drie vragen aan het kabinet. Waarom vraagt de minister-president Buma om zijn werk te doen? Klopt het — meneer Klaver vroeg het ook zeer terecht — dat de minister van Financiën heeft gelobbyd tegen zijn eigen Belastingplan?

Tot slot, voorzitter. Er wordt de belofte gedaan de Kamer beter te betrekken. Alleen, het is volkomen onduidelijk waar de Kamer en de inwoners nu staan, omdat er opnieuw onderhandeld gaat worden over een aangenomen Belastingplan. Worden er nieuwe dingen in gerommeld? Ten koste waarvan gaan de nieuwe wensen en eisen van de VVD?

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan de heer Paternotte voor zijn eerste termijn namens D66.

De heer **Paternotte** (D66):
Voorzitter. Ik heb dit weekend weer een belangrijke les geleerd. Ik ging namelijk een stukje wandelen met de minister-president, die een goed sluitende jas aanhad, maar ik was mijn sjaal vergeten en had een open boord. Als je dan in een ijskoud bos loopt, kom je er met een stevige verkoudheid uit. Ik zal dus proberen mijn antwoorden vandaag nog korter te houden dan u normaal van mij gewend bent. Ik hoop dat ik niet in een hoestbui uitbarst. Daar ga ik in ieder geval mijn best voor doen.

Voorzitter. Ik vind het wel belangrijk dat ik hier zelf sta, want de afgelopen periode rond de begrotingen verliep allesbehalve vlekkeloos. Dat rekenen we onszelf als coalitie aan. Juist daarom was het belangrijk dat de minister-president op het moeilijke moment vorige week de leiding nam en de partijen bij elkaar in een hok zette met een duidelijke opdracht: we komen pas naar buiten als we met elkaar verder kunnen.

Dat is gelukt. Het kabinet kan door. Dat is belangrijk voor Nederland. Daarmee is ons land een kabinetsval bespaard gebleven. We hebben elkaar diep in de ogen gekeken en we hebben ook lessen getrokken die het mogelijk maken om weer vooruit te kijken. Wat wij willen doen, is de samenwerking flink verbeteren. We hebben daar nieuwe afspraken over gemaakt. Het is nu aan ons allemaal om die afspraken ook waar te maken. Daar kijk ik naar uit, want uiteindelijk gaat het erom dat Nederland vooruitkomt en dat we aan het werk gaan: volgend jaar 100.000 woningen bouwen, laten zien dat we meer controle op migratie kunnen krijgen, het land van het stikstofslot halen, de energietransitie versnellen en het mkb in Nederland versterken.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Voorzitter. Wat mij betreft gaan we daar snel mee aan de slag.

De **voorzitter**:
Dank u wel.

De heer **Eerdmans** (JA21):
Ik ben gewoon benieuwd naar de opvatting van D66 over het ontstaan van deze crisis. Volgens mij heeft de VVD vrij duidelijk aan de rem getrokken en gezegd: deze coalitie is niet in balans; er zal een correctie moeten komen naar rechts. Ik denk dat dat een terechte waarneming is geweest en dat dat ook tot een oplossing kan leiden. Is D66 nou bereid om de komende weken met de heer Buma mee te denken over een oplossing met die kant van het spectrum, om de coalitie meer in balans te brengen en een partij als JA21, conservatief-rechts met een dosis gezond verstand, ruimte te geven?

De heer **Paternotte** (D66):
Eerlijk gezegd vind ik links en rechts niet de meest interessante kwalificaties of termen; maar goed, ik ben een politicus van D66. Ik denk dat Nederland daar ook niet zo heel veel mee vooruitkomt. Wat u in de brief van het kabinet leest, is, denk ik, heel belangrijk, namelijk de constatering dat we de afgelopen tijd zagen dat het kabinet dacht "als wij nou luisteren naar wensen van oppositiepartijen en we die kunnen verwerken in brieven die gestuurd worden en in nota's van wijziging op de begroting, dan kunnen we daarmee stappen zetten richting die oppositiepartijen en dan kan daar op die manier steun ontstaan". Dat is niet gebeurd. Dat is niet gelukt, in ieder geval niet voor het Belastingplan. Dat zal dus op een andere manier moeten. Ik lees ook dat het kabinet zegt dat dat waar nodig ook betekent dat je dan apart met een blok van oppositiepartijen gewoon om tafel moet kunnen als kabinet, of dat nou de heer Dassen en de heer Klaver zijn of de heer Eerdmans, de heer Vermeer en de heer Stoffer, die natuurlijk samen een "bondje" — zo noemden ze dat, geloof ik — hadden gevormd. Ik denk dat dat een belangrijke les is. Ik denk ook dat het goed is dat het kabinet dat hier expliciet heeft uitgesproken.

De heer **Eerdmans** (JA21):
Dan draait de heer Paternotte toch eigenlijk om de hete brij heen? We blijven dan eigenlijk toch weer haken op het punt dat het over links en rechts kan, afhankelijk van waar de meerderheid valt. Het is toch heel duidelijk dat … De VVD heeft gesteld: er is een probleem, want deze coalitie is niet in balans en we moeten de oplossing vinden aan de rechterkant. In die brief staat letterlijk "we steken de hand in eigen boezem". Er is eindelijk een blik van herkenning, want wij zeiden al een paar maanden dat er moet worden gekozen voor links of voor rechts. Door de deal rond het Belastingplan is er nu schade toegebracht. Die kan worden hersteld. Ik denk dat het nodig is om dat te compenseren aan de rechterkant. Is de heer Paternotte daar nou toe bereid? Als u blijft draaien, wordt het volgens mij weer uitstel van executie. Daar ben ik oprecht bang voor.

De heer **Paternotte** (D66):
We zullen de steun van allebei nodig hebben. Vorige week is de novelle over box 3 aangenomen, de versnelde route naar de vermogenswinstbelasting. Dat kon alleen maar met steun van, onder anderen, u, steun aan de rechterkant van de Kamer, niet van de linkerkant. Het Belastingplan is aangenomen. Dat kon alleen met steun van de linkerkant van de Kamer. We hebben dat debat, dat ons nog even zal heugen, allemaal

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

meegemaakt vorige week. Ik denk dat dit kabinet er niet sterker van wordt als u mij nu vraagt om te zeggen dat ik nooit meer ga samenwerken met de ene of de andere kant. We hebben namelijk juist laten zien in het afgelopen jaar dat bij hele belangrijke momenten ofwel beide kanten — dat is het allermooiste — ofwel een van de twee kanten nodig was. Wat mij betreft zal dat het komende jaar niet anders zijn.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Eerdmans** (JA21):
Een doorstart naar links, of een nieuwe schuif naar links, zal de oplossing toch niet wezen, mag ik aannemen. Ik denk dat we over een maand of twee dan echt geen coalitie meer hebben, ga ik maar van uit. Het zal toch naar rechts moeten gebeuren. Ik vind het juist zo frappant … In januari was dat niet mogelijk. Daar bleven we eigenlijk op het punt staan dat er geen constructie met JA21 aan de orde was. Nou lijkt me dat moment juist wel gekomen. De heer Paternotte zegt dat hij dat niet gaat blokkeren. Mag ik dan de conclusie trekken dat dat dus gaat gebeuren, dat we die kant op gaan kijken en dat daar een deel van de oplossing ligt? Concludeer ik dat goed?

De heer **Paternotte** (D66):
Nee, dan denk ik dat de heer Eerdmans mij niet goed gehoord heeft. Wat betreft een constructie met JA21 kan ik het volgende zeggen. We hebben volgens mij … Laten we niet te lang terugblikken op de formatie, die in januari inderdaad een jaar geleden is, maar wij hebben toen een coalitie voorgesteld met de huidige drie partijen, PRO en JA21. We hebben ook het voorstel gedaan voor een coalitie met D66, PRO, CDA, ChristenUnie en JA21. In die zin herken ik me dus niet in wat de heer Eerdmans nu aangeeft.

De heer **Dassen** (Volt):
Een van de uitkomsten van het overleg van afgelopen weekend is dat de heer Buma aangesteld zal worden als een soort mediator, om te kijken hoe we nu verder kunnen gaan. Maar er is nog best wel wat onduidelijkheid over wat nou precies de rol van de heer Buma gaat zijn. Ik ben benieuwd wat volgens de heer Paternotte de rolopvatting is. Wat ligt er dadelijk aan het einde van het proces, als de heer Buma met iedereen heeft gesproken?

De heer **Paternotte** (D66):
De heer Buma kan niet helemaal voorgeschreven worden wat hij precies gaat doen. Zoals ik het zelf zie, zijn dat in ieder geval twee dingen. Ten eerste is dat het financiële raamwerk. Het zou heel goed zijn als wij in de Kamer een basis hebben voor hoe we omgaan met financiën en onderhandelingen tussen coalitie en oppositie, zodat we weten op basis van welke regels en aannames je dat doet. We hebben daar dingen over opgenomen in het coalitieakkoord, maar dat wordt natuurlijk niet gedragen door een meerderheid. We willen zorgen dat het wél op een meerderheid kan rusten. Wat ons betreft doen we dat in ieder geval met zo veel mogelijk constructieve partijen, zodat daar een zo breed mogelijk fundament onder ligt.

Ten tweede het volgende. We hebben de afgelopen maanden gekeken hoe het proces ging. U bent ook vaak langs geweest en hebt soms wensen aangedragen. U zag dan dat er ineens investeringen in kennis over artificial intelligence in de begroting zaten. Dat

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

vond u op zich goed, maar tegelijkertijd nog niet voldoende natuurlijk. Volgens mij kunnen we wat lessen leren over hoe dit gaat en hoe we dit beter kunnen doen. De Kamervoorzitter is ook op reis geweest naar Noorwegen en Denemarken om daar onderzoek naar te doen.

De **voorzitter**:
Niet alleen.

De heer **Paternotte** (D66):
Er staat niet voor niets letterlijk in de brief dat we die lessen mee kunnen pakken. We hebben de afgelopen tijd gezien dat we drie maanden lang over het proces van de begroting en het Belastingplan hebben gedaan. Dat moet volgend jaar echt beter kunnen.

De heer **Dassen** (Volt):
Daar zijn inderdaad heel veel lessen uit te trekken, zeker als het gaat om AI, maar dat zullen we op een ander moment met elkaar verder uitdebatteren. Als ik de heer Paternotte dus goed begrijp, gaat er niet over de inhoud gesproken worden, maar enkel over het proces, dus het gaat over welke afspraken je maakt over een begroting en over besluitvorming. Het gaat dus niet zozeer over de inhoud, over hoe die begroting inhoudelijk ingevuld gaat worden, maar over de randvoorwaarden waar de begroting aan moet voldoen en over de besluitvorming die daarbij hoort. Kan ik dat zo concluderen? Is dat wat er gaat gebeuren, of gaat de heer Buma ook nog inhoudelijk over die begroting spreken?

De heer **Paternotte** (D66):
Hoe het werkt, procedureel, dat is proces. Maar als u het heeft over het financiële raamwerk en de voorwaarden waar zo'n begroting aan moet voldoen, zou ik dat inhoud noemen, maar misschien is dat semantiek.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Dassen** (Volt):
Ik wil voorkomen dat we in semantiek terecht gaan komen. Volgens mij beantwoordt de heer Paternotte mijn vraag met: "dat zijn de randvoorwaarden" en "we gaan niet bespreken met de heer Buma hoeveel miljard er bezuinigd moet worden" en dat soort zaken. Ik twijfel even, omdat de heer Paternotte nu toch een ietwat ontwijkend antwoord geeft. Volgens mij is de vraag wat de heer Buma nou precies gaat doen wel een cruciale. Ik ga hem dus toch nog een keer stellen, want ik wil voorkomen dat we in semantiek terechtkomen. Kan de heer Paternotte mij uitschetsen wat er dan in zijn ideale wereld aan het einde van de rit aan afspraken op tafel ligt? Wat is er dan met elkaar gewisseld om ervoor te zorgen dat voor de begroting alles helder is?

De heer **Paternotte** (D66):
Ik noem een voorbeeld. U heeft zelf vaak de voorbeelden uit Denemarken aangehaald. Volgens mij heeft u ook gezegd dat het kabinet daarnaartoe moet werken. Dat gaat dan om langjarige, meerjarige afspraken, die eigenlijk een fundament zijn onder de besluitvorming, waar meerdere partijen, niet alleen het kabinet, aan gecommitteerd zijn. Dat geeft rust en voorspelbaarheid. Wat ik het mooist zou vinden, is dat we dat voor de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

financiën zouden kunnen doen. Dat betekent natuurlijk niet dat je dan een soort herschreven coalitieakkoord hebt, waarin alle bedragen allemaal andere kanten opgaan, maar wel dat de vraag gesteld wordt aan welke voorwaarden zo'n besluitvorming nou moet voldoen. Hoe kijken we bijvoorbeeld aan tegen de langetermijnhoudbaarheid van de overheidsfinanciën? Ik denk dus dat dat wel inhoud is. Het is alleen niet een lijst met bedragen.

De heer **Van Baarle** (DENK):
De VVD heeft in de afgelopen periode als escalatie de boel enorm op de spits gedreven en heeft het land in crisis gestort omdat ze een blokkade heeft gelegd op vermogen. Ze hebben ook de coalitiepartners enorm gepiepeld door als fractie tegen de plannen van hun eigen kabinet te stemmen en een persconferentie te geven waarin coalitiepartners verdacht werden gemaakt omdat ze met andere partijen in dit parlement zakendoen. Nu lijkt het er toch een beetje op, na al dat wangedrag, dat de VVD er toch nog wat voor krijgt van D66 en het CDA. Het lijkt erop dat het toch nog wordt beloond met een pakketje voor mkb'ers. Ik vraag de heer Paternotte: hoe kan dat?

De heer **Paternotte** (D66):
U zegt "een pakketje voor mkb'ers". Ik denk dat dat heel goed is. We zien in Nederland de laatste jaren … Dit jaar zitten we boven de 2% economische groei. In vergelijking met de rest van Europa doen we dat best wel goed. Dat heeft voor een groot deel te maken met hoe sterk ons land is als het gaat om de halfgeleiderindustrie. Bedrijven als ASML, NXP, ASM en de hele keten daaromheen zorgen voor veel economische dynamiek. Maar het mkb profiteert daar vaak niet van, terwijl die wel voor best wel grote uitdagingen staan, die alleen maar groter worden. Het gaat niet alleen om de regeldruk van de overheid, maar ook om hoe snel je AI-toepassingen moet zien te verwerken en om de krapte op de arbeidsmarkt, om maar even iets te noemen. Ik denk dat het heel goed is dat we als coalitie zeggen: hoe kunnen we aan de mkb'ers laten zien dat we ook daar die economische groei mogelijk willen maken? Ik denk dat het goed is dat het kabinet die opdracht oppakt. We willen het mkb versterken, en letten daarbij extra op de omslag naar schone energie. Er zijn weinig landen in Europa waar de prijs van elektriciteit zo hoog is. De beste manier om dat op te lossen is meer schone energie.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Ik kan in ieder geval twee dingen concluderen. Eén: de heer Paternotte gaat niet in op de vraag. Twee: hij maakt hetgeen wat D66 en CDA aan de VVD hebben gegeven in zijn beantwoording nog groter, en daarmee wordt het nog ernstiger. Ik vraag aan de heer Paternotte: ga nou eens in op hoe de VVD binnen deze coalitie de boel gefrustreerd heeft. Ga nou eens in op het feit dat de VVD slecht bestuurlijk gedrag heeft vertoond dat dit land in een kabinetscrisis stortte door het opleggen van blokkades en door na de stemmingen over het Belastingplan een mes in de rug van de coalitiepartners te steken. Welke garantie heeft de heer Paternotte nou dat de VVD dit niet nog een keer gaat doen, dat ze, als het ze weer niet zint, weer het land in crisis gaat storten?

De heer **Paternotte** (D66):
Ik snap helemaal dat de heer Van Baarle vanuit zijn rol dit soort woorden, termen en kwalificaties gebruikt. Het is waar: er zijn grote woorden gevallen vorige week; er zijn heel veel dingen gebeurd die natuurlijk vrij ongekend zijn in wat we hier in het parlement met elkaar meemaken. Daar hebben we dit weekend ook stevige gesprekken over

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

gevoerd. We hebben ook gezamenlijk een analyse gemaakt van wat hier nou gebeurd is en wat er misgegaan is, ook als je kijkt naar het samenwerken als coalitie. Het geeft mij vertrouwen dat we in die analyse elkaar behoorlijk weten te vinden en dat er ook een aantal dingen zijn — die vindt u ook in de brief — die we voortaan op een andere manier willen doen. Dat is, denk ik, de kern. Dat zal inderdaad ook de komende tijd nog verder wat werk vergen, want er werden inderdaad grote woorden gebruikt vorige week; dat werd natuurlijk ook door anderen al aangehaald. Maar daar haalde ik dat vertrouwen uit.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Het heeft er alle schijn van dat het wangedrag van de VVD gewoon is beloond, dat er dagenlang een kringgesprekje is gevoerd en dat de VVD iets is toegeschoven door CDA en D66. Dat is gewoon het belonen van verkeerd gedrag. Ik hoor van de heer Paternotte alweer niet het begin van het antwoord dat hij gewoon kan verzekeren dat de VVD dit gedrag niet meer gaat vertonen, dat die blokkades er niet meer komen en dat de VVD niet weer de coalitiepartijen in diskrediet gaat brengen en een mes in de rug gaat steken. Dan heeft dit proces toch geen zin? Als we die garanties niet hebben en de heer Paternotte die niet kan geven, dan heeft dit proces toch geen zin?

De heer **Paternotte** (D66):
De heer Van Baarle blijft hele grote woorden gebruiken. Ik denk toch, ook voor mensen die naar dit debat kijken: wat helpt ons land nou vooruit? Dan kan je natuurlijk zeggen dat je er altijd een spel van gaat maken van "die heeft dit gekregen en die heeft dat gekregen" en een winst-en-verliesrekening gaat opmaken. Wat heeft Nederland daaraan, denk ik dan. Nederlanders willen dat we ons inzetten voor de betaalbaarheid van het leven en voor betaalbare huizen, zodat we volgend jaar die 100.000 woningen voor elkaar weten te krijgen. Daarvoor heb je wel een kabinet nodig dat missionair doorbraken kan leveren. Dat vind ik nogal belangrijk. Daarom vind ik het ook goed dat het kabinet door kan. Natuurlijk, de resultaten zullen het moeten laten zien. Blijven vastzitten in frustraties die velen hebben — ik vind ook iets van een hoop dingen die ik vorige week heb gezien en gehoord — brengt ons niet verder. Daar wil ik voor uitkijken.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Ik vroeg de heer Paternotte vorige week of er sprake was van een crisis en toen ontkende hij dat. Nu staat hij hier en zegt hij, denk ik, terecht: ik reken mezelf deze crisis, deze onrust, aan. De vraag is dan wel: wat gaat de heer Paternotte de komende tijd anders doen en wat vindt hij dat het kabinet anders moet doen?

De heer **Paternotte** (D66):
Wat ik denk? Ik noem maar een voorbeeld. Bij de besluitvorming van de afgelopen maanden zag je dat het kabinet vaak dacht: we willen 100 zetels en een zo breed mogelijk draagvlak halen. Dat is eerder dit jaar, bij het energiepakket, ook gelukt — dat was mooi — maar het was gewoon niet mogelijk om dat te doen bij de begroting. Eigenlijk hebben de blokken aan de rechterkant en ook de heer Dassen en de heer Klaver dat al best een tijdje gezegd. We moesten uiteindelijk constateren dat dat waar was, omdat die het onmogelijk bleken te maken om die twee bij elkaar te brengen. Het kabinet schrijft nu op: wij moeten op zo'n moment dan ook een keuze maken. Dat had er bijvoorbeeld uit kunnen zien als dat we nadat de brief van de heer Vermeer, de heer

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Stoffer en de heer Eerdmans was gekomen — ik vond natuurlijk wat van die brief — hadden gezegd: we gaan met hen om tafel om dat helemaal af te pellen en te kijken of we daaruit kunnen komen, en of dat dan een draagvlak kan zijn voor een mogelijke meerderheid in de Tweede en Eerste Kamer, want daar gaat het uiteindelijk om. Of andersom, met de heer Dassen en de heer Klaver. Maar we moeten wel bereid zijn om die keuze te maken. We moeten niet blijven sturen op die meer dan 100 zetels, omdat dat uiteindelijk niet gelukt is. Die 76 zetels kwamen er pas toen dat in de Tweede Kamer gebeurde.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Welke keuze maakt de heer Paternotte nu?

De heer **Paternotte** (D66):
Ik weet niet zo goed wat de heer Dijk nu bedoelt.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
De heer Paternotte zegt net dat het kabinet een keuze moet gaan maken. U zit ook in een coalitie. U heeft het over een links blok en een rechts blok. U maakt zelf geen keuze. Dus in wat voor zin verandert dat dan iets ten opzichte van de chaos van het afgelopen jaar en moet dat hier in de Kamer vertrouwen geven dat dit nog een tijdje door kan?

De heer **Paternotte** (D66):
Neem nou bijvoorbeeld het Europees Migratiepact, de grootste verbouwing van onze asielwetgeving in 25 jaar, van minister Van den Brink hier. Dat kon alleen maar door de Kamers komen door samenwerking met JA21, de SGP en BBB, een aantal partijen aan de rechterkant. Denk ook aan het stikstofpakket. Dat is een ongelofelijk grote doorbraak die ons land weer uit de stikstofcrisis kan halen en waar bouwers van zeggen: dit is de manier om de sleutel uit het slot te halen. Natuurorganisaties en zelfs boerenorganisaties zeiden dat zij niet blij zouden zijn als het kabinet zou vallen en het stikstofpakket niet door zou gaan. Zij zeiden: het moet door. Dat pakket kan alleen maar doorgaan omdat het kabinet onder andere PRO en Volt aan zijn kant wist te krijgen. Ik denk dat er onderwerpen zullen zijn waarbij je de rechterkant van de Kamer heel hard nodig hebt en ook onderwerpen waarbij de linkerkant heel hard nodig is. Ik weet dus niet precies wat u bedoelt met "kiezen". Ik kies ervoor om Nederland vooruit te helpen en in beweging te brengen. Ik kies ervoor om dat met een zo breed mogelijke samenwerking te doen en waar nodig dan te kiezen voor een van de twee flanken.

De heer **Klaver** (PRO):
Enerzijds zijn dit debat en de afspraken die zijn gemaakt heel ongemakkelijk, omdat er nog heel veel onduidelijk is. Aan de andere kant is er volgens mij ook allemaal opluchting dat dit kabinet doorgaat en dat er geen nieuwe verkiezingen komen. Ik vraag mij wel af welke keuze dit weekend is gemaakt over de meerderheden voor de begrotingen. Over drie weken wordt er gestemd en er zijn, voor zover ik weet, nog geen afspraken gemaakt. Welke afspraak is er gemaakt om met welke blokken over welke begrotingen te gaan praten?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Paternotte** (D66):
Volgens mij loopt dat proces nu best wel goed in de vorm van debatten waarin ministers gewoon druk met de Kamer breed bezig zijn. Volgens mij is ook te zien dat er voor heel veel begrotingen eigenlijk al behoorlijk veel steun te vinden is. Ik heb daar op zich alle vertrouwen in. We zien ook in de Eerste Kamer, waar nu natuurlijk de Financiële Beschouwingen plaatsvinden, dat de meerderheden zich aandienen. Dat is hoopgevend, want ik denk dat Nederland wat dat betreft ook wel wat rust kan gebruiken.

De heer **Klaver** (PRO):
Hoop doet leven. Ik zie dat dat op instemming kan rekenen van de collega hier naast mij bij de interruptiemicrofoons. Maar toch even op een serieuze noot: u zegt dat u dit weekend elkaars nieren stevig heeft geproefd, dat er is gekeken wat de afgelopen tijd niet goed ging en dat u voortaan eerder moet kiezen met welke partijen u gaat samenwerken om tot meerderheden te komen. Over drie weken stemmen we over de begrotingen. Misschien komt het goed als u niets doet, maar dat weten we niet zeker. Dit weekend is er dus indringend gesproken. Welke keuze heeft de coalitie dit weekend gemaakt om te werken aan meerderheden voor de begrotingen?

De heer **Paternotte** (D66):
Volgens mij was er in het debat over de SZW-begroting een heel groot bezwaar aan uw zijde, en ook aan die van de vakbonden, ten aanzien van de taakstelling die in die begroting was opgenomen. Het kabinet heeft daar een beweging op gemaakt en die heeft geleid tot een meerderheid. Het Belastingplan ging natuurlijk over al het geld in Nederland dat de regering besteedt. Nou ja, we hebben vorige week met elkaar gezien hoe dat zijn beloop heeft gehad. Dat is in feite een heel belangrijk handwerk voor wat je vervolgens met die begrotingen kan doen. Ik heb het idee dat er op die begrotingen al flink wat goede stappen zijn gezet om de steun te verbreden. Ik kan daarbij bijvoorbeeld ook de begroting van Ontwikkelingshulp aanhalen, waar u ook al het een en ander over heeft gezegd. Volgens mij kunnen de ministers daar gewoon mee door.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Klaver** (PRO):
Dit antwoord baart mij toch een beetje zorgen. Er wordt namelijk gezegd: "We hebben dit weekend elkaars nieren geproefd. We gaan dingen anders doen. We hebben geleerd, en een van de lessen is op tijd kiezen met wie we hier in het parlement gaan praten om tot meerderheden te komen." Maar als ik over dat laatste rechtstreeks vraag welke conclusies deze coalitie dit weekend heeft getrokken, is de conclusie: "De ministers zijn eigenlijk heel goed bezig. Gaat u rustig slapen, want er is niets aan de hand en het komt goed." Daarom sta ik er wel een beetje dubbel in vandaag. Enerzijds ben ik heel blij dat u eruit bent gekomen, zeg ik via de voorzitter. Anderzijds maak ik me zorgen dat de echte keuzes die gemaakt moesten worden, niet zijn gemaakt en dat er nu is gekozen om de heer Buma aan het werk te zetten en vier weken zijn gang te laten gaan, met de gedachte dat er dan een oplossing zou moeten komen. Deze coalitie zal zelf moeten kiezen welke richting zij op wil en met wie zij wil samenwerken. Ik hoop ook dat zij dat echt gaat doen.

De heer **Paternotte** (D66):
Ja, dat snap ik. Tegelijkertijd hoor ik hier nu de heer Eerdmans, de heer Klaver en de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

heer Dijk zeggen: kies nou voor structurele samenwerking met één blok, eigenlijk op alle onderwerpen. De heer Dassen hintte daar eerder ook al op. Ik denk dat we op sommige onderwerpen het beste zullen kunnen samenwerken met de heer Klaver en met andere progressieve partijen. Op sommige onderwerpen zal dat het beste kunnen met de heer Eerdmans en met een aantal andere meer conservatieve partijen. Dat betekent dat "kies nou" een suggestie is van: maak je je nou compleet afhankelijk van een van beide kanten? Dat lijkt me nou juist niet verstandig. Dan kies je ervoor om vooruit te gaan en daarvoor steeds de breedst mogelijke meerderheid te zoeken. Ook is een belangrijke les die het kabinet daarbij leert om op tijd te identificeren met welke kant dat het meest kansrijk is.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Ik vroeg mij af, naast hetgeen wij in de kabinetsbrief kunnen lezen, of er inhoudelijke afspraken zijn gemaakt tussen de coalitiepartijen, wellicht ook in aanvulling op het coalitieakkoord.

De heer **Paternotte** (D66):
Volgens mij staat er in de brief ook wat wij van plan zijn om extra te gaan doen voor het mkb in Nederland. Daar verwees u ook al naar. Dat zijn denk ik de inhoudelijke afspraken die u in de brief vindt en ook de afspraken die we gemaakt hebben dit weekend.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Zijn er buiten de afspraken over een mkb-pakket verder inhoudelijke afspraken gemaakt tussen de smaldelen in het kabinet en de coalitiepartijen?

De heer **Paternotte** (D66):
We zaten niet met de volledige smaldelen op De Zwaluwenberg. Maar nee.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Van Baarle** (DENK):
De VVD heeft eerder gezegd dat iedere beweging richting het belasten van vermogen ondenkbaar is. Is het nog steeds zo in die gesprekken dat de VVD zich zo opstelt dat iedere beweging op vermogen ondenkbaar is?

De heer **Paternotte** (D66):
We hebben afgelopen weekend niet de hele discussie van vorige week en de besluitvorming over het Belastingplan opnieuw gedaan. Er is ook een bewuste keuze gemaakt om die achter ons te laten. Dat is ook waarom u in de brief leest dat het kabinet het Belastingplan gewoon zal verdedigen in de Eerste Kamer, net als overigens de novelle rondom box 3, om versneld naar vermogenswinstbelasting te gaan. Dat is daarover besproken. Er is niet besproken wat we in de toekomst al dan niet zouden doen als er volgend jaar weer een nieuwe begroting wordt besproken. Wel is het gegaan over hoe we dat met elkaar aanpakken en wat de opdracht aan de heer Buma is, om niet alleen binnen de coalitie, maar ook met de oppositiepartijen, ook met u, in gesprek te gaan over welke lessen we kunnen trekken uit hoe dat de afgelopen tijd is gegaan.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Allereerst beterschap voor collega Paternotte.

De heer **Paternotte** (D66):
Dank u wel.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik begrijp best dat de afgelopen dagen hem niet in de koude kleren zijn gaan zitten. Maar wat verwacht collega Paternotte nou exact van de heer Buma? Wat is zijn verwachting? Wat moet er komende maand na een maand gebeurd zijn? Wat moet er liggen? Aan wie doet de heer Buma verslag? Kan collega Paternotte dat schetsen?

De heer **Paternotte** (D66):
Wij zouden graag het volgende willen. Zowel wij als de heer Buma zijn daarbij afhankelijk van hoe partijen in de Kamer zich wat dat betreft opstellen en wat zij bereid zijn tegen hem te zeggen over wat voor afspraken er gemaakt kunnen worden. Maar wij willen het liefst dat er een financieel raamwerk ligt waarin staat hoe we omgaan met besluitvorming over financiën, over belastingen, over begrotingen in de Tweede Kamer. Ook staat erin aan welke regels, aan welke spelregels dat voldoet. Dan bedoel ik niet alleen de procedurele regels, maar ook de spelregels qua begrotingsregels: hoe kijk je aan tegen het niet vermengen van lasten en uitgaven en hoe kijk je aan tegen de houdbaarheid van de overheidsfinanciën? Het tweede punt vind ik zelf niet onbelangrijk: hoe ga je om met de taakverdeling tussen de Kamer en het kabinet ten aanzien van al die besluiten? Ik zal proberen niet te vaak te verwijzen naar de reis van de Kamervoorzitter met een aantal mensen die ik ook in de zaal zag, maar bijvoorbeeld in Noorwegen maakt het kabinet, een minderheidscoalitie, een belastingplan en stuurt dat naar de Kamer. Die heeft dan drie weken, een bikkelharde deadline om daar met elkaar uit te komen; dat is dan weer de taak voor het parlement. Ik zeg niet dat het zo moet, maar het zou een model kunnen zijn. Dit is ook waarom expliciet de opdracht … Nou, "opdracht; zo werkt het natuurlijk niet, want je geeft de vicepresident van de Raad van State niet een opdracht. Het verzoek aan de vicepresident van de Raad van State is om daar ook heel nadrukkelijk naar te kijken.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik zie globaal drie problemen van dit kabinet. Het eerste is dat de coalitie het zelf lang niet altijd eens is en daardoor onderhandelt met de meest geliefde personen in de oppositie, met alle gevolgen van dien in de afgelopen tijd vanaf mei. Het tweede probleem dat ik zie, is dat er inhoudelijke voorstellen in het coalitieakkoord staan die verder niet op een meerderheid kunnen rekenen. Het derde probleem dat ik zie, is dat er telkens opnieuw wordt gezegd: het moet over links of over rechts. Ik hoor collega Paternotte nu zeggen dat de vicepresident van de Raad van State op twee punten uitkomst moet brengen, ten eerste op dat financiële deel en ten tweede op dat Scandinavische model, dat uitzicht zou kunnen bieden. Ik snap heel goed dat deze coalitie, gezien al deze zaken, aanstuurt op een tussenformatie, maar ik denk wel dat we uit moeten kijken met de rol van de vicepresident als hij ook komt op het terrein van dingen waarover de Raad van State later weer heeft te adviseren; neem bijvoorbeeld de samenwerking tussen kabinet en Kamer. Hoe ziet collega Paternotte dat? En is een maand dan niet redelijk ingewikkeld en ook lang, omdat hij daarmee veel te veel betrokken raakt bij hoe wij deze ingewikkelde puzzel nog gelegd gaan krijgen?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Paternotte** (D66):
U leest in de brief dat we dit werk graag ruim voor de besluitvorming over de Voorjaarsnota 2027 willen afronden. Dat is dus niet binnen een maand. We willen alleen wel graag dat we hier snel mee aan de slag gaan, zodat we binnen een maand horen waar we staan. Dat is waarom er gevraagd wordt om binnen een maand te rapporteren. Ik geloof dat de vicepresident ook zelf graag wil dat hier tempo mee gemaakt kan worden. Ik ben het er met u over eens dat je moet oppassen met waar je de vicepresident van de Raad van State precies inzet, maar ik denk dat de wisselwerking tussen Kamer en parlement en die werkwijze juist iets is waarover de Raad van State normaal gesproken niet zo vaak om advies wordt gevraagd, omdat daar geen wetsvoorstellen op zitten. Dat gaat over de manier waarop wij hier dingen met elkaar aanpakken. Dat lijkt mij dus eigenlijk bij uitstek iets waarvoor je de vicepresident uitstekend kan inschakelen.

De **voorzitter**:
Afrondend.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik maak me best zorgen over deze coalitie en de manier waarop in de afgelopen dagen met elkaar is omgegaan. Dat heb ik afgelopen donderdag geuit en ik vrees dat er echt nog heel hard gewerkt zal moeten worden aan verhoudingen om dat vertrouwen terug te brengen. Hoezeer een wandeling in het bos ook kan helpen, er zal meer nodig zijn. Ik vrees dat we het met de oplossing die nu gekozen wordt, nog meer gaan hebben over processen en over ingewikkelde besluitvorming richting 2027. Ik ben heel benieuwd waar de heer Paternotte over een maand denkt te staan. Krijgen we op de een of andere manier te zien hoe dat vertrouwen is hersteld? Krijgen we te zien hoe er samengewerkt gaat worden met de oppositie, juist om te voorkomen dat dit een exercitie wordt die uitstel van executie is? Ik wil opbouwen, maar dan wil ik ook een duidelijke opdracht hebben voor de vicepresident, waarin we hem wel waarderen in de rol die hij heeft. Eerlijk gezegd moet dat nog wel wat verhelderd worden.

De heer **Paternotte** (D66):
Helder. Ik denk dat het kabinet daar zo meteen …

De **voorzitter**:
Gaat uw gang.

De heer **Paternotte** (D66):
Dank dat u het geluid even uitzette voor de mensen thuis.

De **voorzitter**:
Ja, ik wilde u even de gelegenheid geven voor een kuch, maar u had zich al herpakt.

De heer **Paternotte** (D66):
Ja, ik had me net herpakt.

We zullen dat ook moeten laten zien, want mevrouw Bikker heeft natuurlijk gelijk met wat zij de afgelopen week heeft gezien. We zijn er alle drie op gebrand om resultaten te leveren. De partijen in het kabinet zijn alle drie totaal verschillend, maar we hebben elkaar gevonden in de overtuiging dat we weer wat problemen willen gaan oplossen. We

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

hebben hiervoor twee kabinetten gehad die op hele grote thema's helemaal vastliepen. Migratie en stikstof zijn daar grote voorbeelden van. De economische groei van Nederland kwam achter te lopen bij die van andere landen. Of het nou de aanpak van armoede is, het weer aanjagen van de groei, het oplossen van de stikstofcrisis of het onder controle brengen van de migratie, we willen daar doorbraken op leveren. Die wil is er. Dat is ook waarom het goed is dat het kabinet door kan. Dat we hebben geleerd, dat we een gezamenlijke analyse hebben gemaakt en dat we dat vertrouwen weer in elkaar uitspreken, kun je niet in een debat laten zien. Daar kunnen we u ook niet in een debat van overtuigen. Dat kan alleen uit de resultaten blijken.

De heer **Wilders** (PVV):
Ik begrijp er niets van dat de heer Buma nu gaat doen wat de minister-president eigenlijk zou moeten doen. De heer Buma heeft een vrij brede opdracht. Hij moet niet alleen constructief werken met partijen en een financieel raamwerk regelen, maar hier staat ook: de vicepresident kan tevens ingaan op het besluitvormingsproces van de afgelopen maanden en op hoe dit anders en beter kan worden georganiseerd. Maar dat is toch juist een taak van de minister-president? De grote verantwoordelijkheid van de minister-president is toch ervoor zorgen dat het kabinet uit deze rotzooi met de Kamer komt, dat er voorstellen komen en dat er gesprekken zijn? Nogmaals, van mij hoeft het niet, maar waarom zet u de minister-president op het tweede spoor? Waarom maakt u van hem een soort stagiaire van de heer Buma? Waarom doet hij het niet? Is het omdat de coalitie zelf inmiddels de conclusie heeft getrokken dat de heer Jetten het gewoon niet kan?

De heer **Paternotte** (D66):
Dit is natuurlijk totale flauwekul, maar het is wel een voorspelbare interruptie van de heer Wilders. De heer Buma is de belangrijkste adviseur van de regering als vicepresident van de Raad van State. Als ik kijk naar het besluitvormingsproces van de afgelopen maanden, dan zagen wij met elkaar dat het af en toe behoorlijk vastliep. Dat was niet vanwege een gebrek aan goede bedoelingen. Neem bijvoorbeeld de brieven van het kabinet en de nota's van wijziging die bedoeld waren om invulling te geven aan wensen die zijn neergelegd door constructieve oppositiepartijen, of dat nou vanuit JA21 ging over de vliegtaks of vanuit Volt over AI. De heer Wilders heeft trouwens niet meegedaan aan dat soort gesprekken. Maar die gesprekken hebben niet geleid tot steun. We zien dat het in andere landen veel soepeler gaat. Dat zijn landen die ook minderheidskabinetten hebben, maar die hebben daar al een lange en brede ervaring mee. Wij hebben het afgelopen jaar voor het eerst gezien hoe dat gaat. Daar kunnen we lessen uit trekken. Ik denk dat het goed is dat de minister-president niet alles zelf doet, maar ook mensen aan het werk zet om ervoor te zorgen dat wij daar als kabinet en Kamer vorm aan kunnen geven.

De heer **Wilders** (PVV):
Het liep de afgelopen maanden fout, omdat de minister-president totaal afwezig was, omdat de minister-president zijn verantwoordelijkheid niet nam en omdat de minister-president het in de soep liet lopen, zowel in het kabinet zelf met onderlinge ruzies als in de verhouding tussen het kabinet en de Kamer. Hij was er niet. De minister-president deed helemaal niets. In plaats van dat u hem nou dwingt om zijn verantwoordelijkheid te nemen en die taak wel op zich te nemen, haalt u een assistent naar binnen. U haalt de vicepresident van de Raad van State naar binnen, die zíjn werk moet gaan doen, zodat de premier weer naar de Cariben kan gaan — de reis die hij moest afzeggen — waar hij

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

weer allemaal mooie foto's, plaatjes en filmpjes kan maken. Het is zíjn taak. Waarom, verdorie, laat u de minister-president niet doen waarvoor hij betaald wordt in plaats van een extern iemand binnen te halen? Dat is toch zijn werk?

De heer **Paternotte** (D66):
Dit zijn riedels die kant noch wal raken. Het punt van de heer Wilders is dus: hij was er niet, maar hij ging niet naar de Cariben. Dat is zijn eerste punt. Zijn tweede punt is dat hij vindt dat de minister-president erbovenop moet zitten. Nou, dat heeft hij gedaan. En wat deed de heer Wilders met zijn minister-president? Die mocht niet eens aanwezig zijn bij de begrotingsbesprekingen. Ik denk dus niet dat de heer Wilders voor ons de beste adviseur is over hoe je dit moet aanpakken. De minister-president heeft erbovenop gezeten. Hij heeft al die gesprekken samen met de vicepremiers of de minister van Financiën zelf gedaan. Uiteindelijk zijn al die wijzigingen hier in de Tweede Kamer neergelegd en die hebben geleid tot een doorbraak en een meerderheid voor het Belastingplan, en ik vind het nog steeds jammer dat u daar niet voor hebt gestemd.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Wilders** (PVV):
De collega van D66, de heer Paternotte, wordt altijd een beetje kribbig als het gevoelig wordt over zijn partij en de minister-president. Dat begrijp ik ook wel. Dan gaat hij met jij-bakken komen. Maar de puinhoop is echt ontstaan — vriend en vijand zijn het daarover eens — omdat de heer Jetten gewoon tien maatjes te klein is om er als minister-president voor te zorgen dat niet alleen het kabinet een eenheid is, maar dat er ook een goede verhouding is met de Tweede Kamer. Dat heeft hij totaal laten afweten. Niets heeft hij voor elkaar gekregen. Dus in plaats van dat hij nu zijn verantwoordelijkheid neemt, blijft u gewoon zeggen dat we iemand anders binnen halen, zodat die zijn werk kan doen. Dan kan de premier alles doen, behalve zijn verantwoordelijkheid nemen. Maar daar krijgt hij niet betaald. Daarvoor ben je geen minister-president van Nederland. Ik weet bijna niet zeker of ik bij dit debat wel een motie van wantrouwen moet indienen omdat u 'm al heeft ingediend. U heeft een motie van wantrouwen ingediend door te zeggen dat de minister-president zijn werk niet kan en mag doen en dat we Buma binnenhalen. Wat u daarmee doet, is dat u eigenlijk tegen deze minister-president zegt: vriend, je kan het niet; we laten het iemand anders doen. Een grotere belediging is voor hem niet denkbaar.

De heer **Paternotte** (D66):
Dat is weer aardig bedacht door de heer Wilders. De minister-president heeft zelf de heer Buma gevraagd om deze klus aan te nemen. Die gaat niet over het overnemen van het regeringsbeleid; die gaat over in gesprek gaan over het financiële fundament en de vraag hoe je de besluitvorming hier op een andere manier kan doen. De heer Wilders wordt dan kribbig en maakt jij-bakken. Tegelijkertijd denk ik ook vaak: ga daar dan eens een keertje op in. Het is toch een beetje kolderiek. Hier is een Kamerlid, ooit leider van de grootste coalitiepartij, met toen nog wat meer zetels dat ik op dit moment heb — ik had graag hetzelfde aantal gehad — die de minister-president buiten de deur zette toen er over de begroting werd besproken, maar die mij nu denkt te vertellen hoe dit zou moeten gaan en wat de rol van de minister-president is.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Klaver** (PRO):
Voorzitter, u greep zojuist heel adequaat in, toen u de microfoon uitzette toen er werd gehoest. Dat mag vaker, hoor, zou ik bijna willen zeggen.

De heer **Paternotte** (D66):
Als er wordt gehoest.

De heer **Klaver** (PRO):
Ja, alleen als er wordt gehoest! Zeker.

(Hilariteit)

De heer **Klaver** (PRO):
Het komt ook heel vaak als hoesten over, meneer Paternotte.

De heer **Paternotte** (D66):
Nou ja, zeg!

De heer **Klaver** (PRO):
Nee, hoor, dat was een grapje. Dat was misplaatst en op geen enkele wijze bedoeld om iets onaardigs te zeggen.

De **voorzitter**:
Uw interruptie.

De heer **Klaver** (PRO):
Ik wil iets vragen over de rol van de heer Buma. Het punt is namelijk als volgt. Ik snap heel goed: op een gegeven moment kan je best hulp vragen. Dat is in het verleden ook eerder gebeurd. Dan betrof het vaak tussenformaties, bijvoorbeeld. Dan was het geklapt, werd de vicepresident erbij gehaald en werd er een lijmpoging gedaan. Ik begrijp niet goed wat de heer Buma nou precies moet gaan doen, wie de opdrachtgever van de heer Buma is en wie er gaat rapporteren. Ik wil ook waken voor rolvervaging. Ik lees dat de heer Buma het "financieel fundament" moet gaan maken. Dat is nieuw voor mij, dus ik ben ook benieuwd wat dat betekent. Maar wat betekent dat en hoe ziet dat er nou uit?

De heer **Paternotte** (D66):
Dat komt er eigenlijk uit voort dat we ... We hebben dit jaar een coalitie met 66 zetels gehad. U heeft in het begin ook gezegd: het kabinet heeft een aantal afspraken over de financiën met elkaar gemaakt, maar die rusten niet op een meerderheid in de Tweede Kamer. Die hebben daarom ook vaak ter discussie gestaan. Dat heeft natuurlijk ook geleid tot wijzigingen. Voor een deel is dat positief, want de oppositie heeft het afgelopen jaar meer een stempel kunnen drukken op het beleid dan ooit tevoren. Dat was ook volkomen ingecalculeerd; dat is alleen maar goed. Dat is voor een deel ook de nieuwe politieke cultuur waar we met elkaar van kunnen profiteren. Aan de andere kant wil je wel voorspelbaarheid en zekerheid over hoe je op de lange termijn met de overheidsfinanciën omgaat. Dat is absoluut geen verwijt aan de heer Klaver, want ook de voorstellen die hij heeft ingediend, voldoen aan de begrotingsregels. Het kabinet heeft zelf ook dingen voorgesteld waarvoor dat misschien wel niet geldt. Maar dit is wel waarom wij het goed vinden als je dat financiële fundament verbreedt ten opzichte van

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

die 66 zetels. Dat is één.

Twee. We hebben gezien: voor de zomer kwam de minister-president met de minister van Financiën bij u en bij een aantal anderen langs. In de zomer zijn allerlei gesprekken gevoerd. De heer Hoogeveen en de heer Flach zijn op het ministerie van Financiën geweest. Daar hebben allerlei processen gelopen. We hebben gezien dat die in sommige gevallen niet goed zijn afgerond of tot teleurstelling hebben geleid. We kunnen dat echt op een betere manier met elkaar doen, met ook lessen uit het buitenland, uit landen die eigenlijk in eenzelfde situatie zitten, maar die daar al zo veel ervaring mee hebben dat iedereen precies van elkaar weet wat ze kunnen verwachten in het proces. Ik denk dat de heer Buma dat als tweede opdracht heel goed ter hand kan nemen. Ik noemde het woord "opdracht", maar dat moet ik nooit zeggen bij de vicepresident van de Raad van State. Het is een verzoek.

De heer **Klaver** (PRO):
Ik weet eigenlijk nog steeds niet wat er nu gaat gebeuren. Ik bedoel "opdracht" niet in de belerende zin van het woord. Wij kunnen namelijk helemaal geen opdrachten geven aan de Raad van State. Maar normaal gesproken ligt er, als wij een informateur aanstellen, wel degelijk een opdracht vanuit de Kamer. Dan is het helder wat de tijdspanne is, welke vraag voorligt en waar je op moet letten. Dat doen we ook om mensen te beschermen. Als er helemaal geen opdracht ligt en we eigenlijk zeggen "Vicepresident van de Raad van State, succes. We horen graag van u.", dan maken we ook zijn positie kwetsbaar. Ik vind dat we dat moeten voorkomen, dus vandaar dat ik eigenlijk wel erg echt aan een opdracht. Wat is de reikwijdte? Zoals ik de heer Paternotte nu hoor, bijvoorbeeld over het financieel fundament, gaat het er wel degelijk over dat er financiële afspraken gemaakt moeten worden tussen partijen. Dat is politiek. Dat is niet aan de vicepresident van de Raad van State; dat is aan dit kabinet. Dat zal dit kabinet zelf moeten doen. Als hij zich op dat terrein gaat begeven, begeeft hij zich volgens mij op glad ijs. Dat moet dit kabinet niet willen met zijn belangrijkste adviseur.

De heer **Paternotte** (D66):
Dat leest u dan ook in de brief. Het gaat om de vormgeving ervan, maar de afspraken kan de vicepresident van de Raad van State niet maken. Dat moet het kabinet zelf doen. Dat klopt.

Ten aanzien van wat u zei over personen in bescherming nemen: ik snap de oproep en waardeer die ook. Het is wel zo dat de vicepresident zelf deze klus graag aanneemt. Ik ken hem ook. Ik heb hem hier zelf niet over gesproken, maar ik denk dat hij heel goed zijn eigen grenzen hierin weet te bewaken.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Klaver** (PRO):
Voor de helderheid wil ik het volgende zeggen; er zullen straks namelijk meer mensen komen die misschien kritiek hebben op wat er gebeurt en dat zal misschien wel persoonlijk zijn richting de heer Buma of richting het instituut van de Raad van State. Ik heb alle vertrouwen in dit instituut en alle vertrouwen in de vicepresident. Dat is het hele punt niet. Het gaat ook niet om het punt of we inschatten dat de heer Buma zijn werk goed zou kunnen doen. Het gaat over de verantwoordelijkheid die ligt bij een kabinet, en

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

daarmee ook bij coalitiefracties, die dit weekend hebben afgesproken dat die taak bij de vicepresident komt te liggen. Dan zonder opdracht dit aan de vicepresident geven, is vragen om problemen. Als we niet weten wat de reikwijdte is en als hij daarmee op het terrein komt van financiële afspraken maken tussen kabinet en Kamer, dan brengen we de vicepresident in een positie waar hij niet moet zitten en komen we niet uit de problemen maar er nog veel dieper in. Daarom doe ik echt een oproep, die ik straks ook aan de minister-president zal doen: kader nou alsjeblieft heel duidelijk af wat de vicepresident moet gaan doen en wat de resultaten zijn die dat moet opleveren. Zo doen we dat ook als we een verkenner of een informateur aanstellen. Als je dat niet doet, dan neem je geen enkele verantwoordelijkheid voor dit proces. Dat zou ik echt zonde vinden.

De heer **Paternotte** (D66):
Een duidelijke oproep. Voor mij staat het heel duidelijk in de brief. Maar goed, ik denk dat het kabinet daar straks nog veel meer over zal gaan zeggen.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
De heer Klaver heeft hier gewoon een punt, want dit is wat hier uiteindelijk gebeurt. In de brief staat dat er een financieel fundament moet komen. Aan het eind van de alinea staat gewoon wat dat financiële fundament is, namelijk het volgen van begrotingsregels, het beheersen van de uitgaven, vasthouden aan het lastenkader en nadien doorgevoerde mutaties, zijnde het Belastingplan. Vervolgens moeten partijen in gesprek over welke inhoud er vervolgens in het beleid moet komen. Dan is dit debat — ik heb een tijdje naar de heer Paternotte zitten luisteren — een volledige herhaling van wat we de afgelopen maanden gezien hebben. "We kunnen een beetje met links en we kunnen een beetje met rechts." Dat werkt niet. Dat weten we. Moet er nou niet gewoon eens eindelijk gekozen gaan worden? Dat is namelijk ook wat ze in Scandinavische landen doen.

De heer **Paternotte** (D66):
Dat is niet helemaal waar. Het is natuurlijk waar dat je daar vaak blokpolitiek hebt, maar ook in Denemarken heb je de afgelopen jaren juist een kabinet gehad dat veel breder georganiseerd was. Ik ben dat dus niet eens met mevrouw Keijzer. Mevrouw Keijzer zegt: er moet gewoon gekozen worden, dus of je gaat alleen maar met rechts samenwerken of je gaat alleen maar met links samenwerken. Zo hoorde ik het. Hoor ik het dan goed?

De **voorzitter**:
Nee, nee, u stelt geen vragen terug.

De heer **Paternotte** (D66):
Nou ja, ik probeer …

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Ik wil hier best …

De **voorzitter**:
Nee, ho. Kijk, dan krijgen we dit. De een antwoordt en de ander vraagt. Zo werkt het in een debat.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Paternotte** (D66):
Ik merk gewoon dat ik altijd heel erg op zoek ben naar dat gesprek en u probeert dat tegen te houden. Dat snap ik ook, want het is een debat. Daar heeft de voorzitter natuurlijk ook helemaal gelijk in.

Ik probeer steeds te interpreten wat mevrouw Keijzer nou bedoelt. Kijk, als kabinet willen we heel graag de stikstofcrisis oplossen. Met het plan dat er nu ligt, komen we er met mevrouw Keijzer niet zo heel snel uit, denk ik. Dat kunnen we met elkaar vaststellen. Tegelijkertijd heeft zij wel steun gegeven aan belangrijke doorbraken, waar zij zelf voor een deel ook nog ooit verantwoordelijk voor was. Die gaan over bijvoorbeeld het migratiebeleid, waar de heer Van den Brink voor verantwoordelijk is. Als u zegt "alleen over rechts", dan betekent dat dat belangrijke ambities van het kabinet niet waargemaakt kunnen worden. En voor "alleen maar over links" geldt hetzelfde. We willen vooruit. "Rechts" en "links" zijn mooie politieke termen die hier in deze zaal veel betekenis hebben, maar waar Nederlanders uiteindelijk ook weer niet zo veel aan hebben als ze vooral zitten te wachten op politiek die resultaten oplevert.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
En trouwens ook de fractie van D66, want die heeft JA21 buiten de deur gehouden. Dus ook voor de fractie van D66 speelt dit. Het punt is dat als je een soort, in Nederlandse termen, gedoogconstructie hebt — in Scandinavische termen heb je het over een blok dat de regering ondersteunt — je inhoudelijke afspraken zult moeten maken, want je zou toch wel helemaal gek zijn als je instemt met een financieel keurslijf als je vervolgens niet gaat over de richting waar dit land heen moet. Dat is mijn Groundhog Daygevoel hier. De heer Jetten zegt: op het ene onderwerp kan je met de een en op het andere onderwerp met de ander. Dat hebben we gezien. Dat werkt niet. Toen zaten ze vier dagen met elkaar in de Zwanenburcht. Hoe heet dat ding?

De heer **Paternotte** (D66):
"De Zwanenburcht"? Die had ik nog niet gehoord. Het is De Zwaluwenberg, het hoofdkantoor van de inspecteur-generaal der krijgsmacht. Vroeger heeft prins Bernhard daar regelmatig z'n dingen gedaan ...

(Hilariteit)

De heer **Paternotte** (D66):
Hij verbleef daar, bedoel ik!

Maar de vraag van mevrouw Keijzer was volgens mij: kies. Ik kom dan weer terug op hetzelfde punt. Zij zei iets over een financieel keurslijf. Het klopt dat we een coalitie hebben die er sterk in gelooft dat je de uitgaven in bedwang moet houden met elkaar. Wij willen met elkaar namelijk niet dat we de kant opgaan die sommige Europese landen op zijn gegaan, waarbij ze niet meer in staat zijn om de begroting goed op orde te krijgen. Dat kunnen we met elkaar een "modellenwerkelijkheid" noemen, maar uiteindelijk zul je toch ergens op af moeten gaan: waar koersen we dan op?

Tegelijkertijd kunnen we dat niet aan het parlement opleggen, want we hebben maar 66 zetels. We willen dus kijken of we dat fundament kunnen verbreden. Daar bent u uiteindelijk helemaal zelf bij. U kunt dus zeggen dat u dat een keurslijf vindt dat u niet wilt. Maar dat is wel onze inzet. Wij willen kijken hoe we dat fundament kunnen

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

verbreden, zodat dat meer voorspelbaarheid en zekerheid geeft over hoe je op de lange termijn met de financiën van Nederland omgaat.

De **voorzitter**:
Afrondend.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Zoek het maar eens op, zeg ik tegen iedereen die luistert: dit verhaal horen we al weken, zo niet maanden. Maar als je niet bereid bent om inhoudelijk te spreken met degene die ja zegt tegen dat financiële fundament en vervolgens ook iets voor elkaar wil krijgen voor de toekomst van Nederland, zoals die desbetreffende politieke stroming dat dan ziet, dan gaan ze dat niet doen en dan blijven we met elkaar in dit geëmmer zitten.

De heer **Paternotte** (D66):
Waarvan akte. U wenst dat ik af en toe korte antwoorden geef, voorzitter.

De **voorzitter**:
Ja. Mevrouw Teunissen dan.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Ik wil even doorgaan op het punt van de aanstelling van de heer Buma om het financiële fundament vorm te geven. De zorg daarbij is dat dan de blokkade die we eerder hebben gezien van de VVD op vermogens, eigenlijk wordt doorgeschoven naar dat financiële kader. Dan leg je op een gegeven moment nog steeds de uiteindelijke keuze bij de heer Buma neer: ga je voor een vermogensbelasting of hoe gaat die verdeling eruitzien tussen inkomen en vermogen? De vraag is dus: hoe ga je dat voorkomen door deze opdracht uit te besteden aan de heer Buma? Hij gaat ongetwijfeld z'n werk heel goed doen, maar is het niet de verantwoordelijkheid van het kabinet om het eens te worden over dat financiële kader?

De heer **Paternotte** (D66):
Ja, dat is de verantwoordelijkheid van het kabinet. Op zich was het kabinet het daar ook over eens, want er zijn natuurlijk ook voorstellen in de Kamer neergelegd. Maar dit is een kabinet van 66 zetels, dus dat levert dan niet per se een meerderheid op. Maar ik wil 76 zetels in de Tweede Kamer en 38 zetels in de Eerste Kamer. Dat is ook het doel van dat fundament: kan je het met een bredere groep constructieve partijen over die hoofdlijnen eens worden? Dat zijn dan geen concrete begrotingsafspraken zoals die u net noemde over de vermogensbelasting, maar wel afspraken over binnen welk raamwerk we dan met elkaar gaan opereren.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Maar dit gaat om de vraag heen. Het gaat er natuurlijk om: hoe gaan we de lasten binnen Nederland verdelen en hoe gaan we inkomen en vermogen op een eerlijke manier verdelen? Dat is natuurlijk wel onderdeel van zo'n financieel fundament. Het is heel erg fundamenteel: ga je het geld halen waar het zit, eventueel goedkoop bij de rijkste mensen, of ga je mensen die al hard werken in Nederland nog meer belasten? Dit zijn keuzes die de VVD enorm heeft opgeblazen. Dat hebben we gezien. Daarbij heeft de VVD continu een blokkade opgeworpen. Zonet kreeg de heer Jetten al de schuld: de heer Jetten moet maar verantwoordelijkheid nemen. De heer Buma wordt nu gevraagd om deze verantwoordelijkheid te nemen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De **voorzitter**:
Komt u tot een vraag.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Maar is het niet in eerste instantie de verantwoordelijkheid van de partijen die zelf in het kabinet zitten om daarin een keuze te maken?

De heer **Paternotte** (D66):
Jazeker, maar dat leest u ook in de brief. Dat is ook de analyse die wij hebben gemaakt. Wij willen samenwerken met alle constructieve partijen die afspraken willen maken. Ik zag uw reactie vandaag ook. U zei: dat kan wat ons betreft ook met de Partij voor de Dieren. Ik vind dat heel positief, en niet zozeer omdat onze partijen het nou een-op-een over alles eens zijn — zeker niet — maar wel omdat hoe meer constructieve partijen hun stempel willen drukken op afspraken over de begroting of over het Belastingplan, hoe beter dat is. Dat is dus in ieder geval heel erg belangrijk, denk ik.

Ten tweede moet het kabinet het inderdaad zelf eens worden, maar het kabinet moet vooral meerderheden zien te bouwen. Ten aanzien van hoe we dat hebben gedaan in de afgelopen drie maanden, steekt het kabinet duidelijk de hand in eigen boezem. Nu het Belastingplan erdoor is en in de Eerste Kamer ligt, en ook daar op een meerderheid kan rekenen, kunnen we met iets meer rust kijken binnen welk raamwerk we het volgend jaar gaan doen om ervoor te zorgen dat dan niet dezelfde situatie ontstaat als de afgelopen maanden, want die was gewoon heel vaak niet fraai.

De **voorzitter**:
Afrondend.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Dit is nog niet een heel geruststellend antwoord. Het lijkt echt op het vooruitschuiven van de fundamentele vraag wie er gaat betalen en bij wie dit kabinet de rekening neerlegt. Die fundamentele keuze wordt niet gemaakt. Die wordt nu uitbesteed aan de heer Buma, die dan een financieel kader moet maken. Dat is volgens mij niet de route, dus ook hiervoor geldt: kader duidelijk af wat de heer Buma precies gaat doen, maar laat de verantwoordelijkheid voor die fundamentele keuze wel bij het kabinet. Anders krijgen we weer het probleem dat de VVD alles gaat blokkeren.

De heer **Paternotte** (D66):
U heeft het over de vraag bij wie je de rekening neerlegt en hoe het zit met de lasten, maar dat is wat mij betreft niet wat we een-op-een de komende maanden moeten gaan doen; dat is wat je in de zomer gaat doen als het kabinet weer een begroting voorlegt aan de Kamer. Dat is wat we vorige week nou net hebben gedaan met de besluitvorming over het Belastingplan. Dit gaat om de vraag binnen welk raamwerk we dat soort besluiten gaan nemen. Wat zijn de spelregels? Hoe kijk je aan tegen de begrotingsregels? Op die manier willen we er meer voorspelbaarheid in bouwen.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Ik ga het nog één keer proberen. De heer Paternotte staat te hoesten, dus ik wens hem beterschap. Heeft de heer Paternotte, D66 of het CDA aan de VVD gevraagd om de blokkade op vermogen op te heffen?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Paternotte** (D66):
We hebben het uitgebreid met elkaar gehad over de besluitvorming. U vraagt naar de blokkade op vermogen. Wat bedoelt u dan? Want …

De heer **Van Baarle** (DENK):
Nou …

De heer **Paternotte** (D66):
… vorige week hebben we volgens mij een heel duidelijk debat met elkaar gehad over het amendement en de schuif die daar inderdaad in zit. We hebben het ook met elkaar gehad over hoe we daarin terechtgekomen zijn, hoe we voorkomen dat dat nog een keer op die manier gebeurt en hoe we daar als coalitie samen in kunnen optreden. Een duidelijk antwoord daarbij is onder andere dat je ook als kabinet als blok om tafel kunt zitten, of je nu praat met het blok aan de rechterkant, in het midden of aan de linkerkant.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Zei de heer Paternotte nou echt: "blokkade op vermogen", met een vraagteken erachter? Dan heeft hij niet echt opgelet de afgelopen weken. Het was de VVD die bereid was om dit land in een crisis te storten vanwege haar blokkade op vermogen. Volgens de VVD was iedere beweging op vermogen zo'n beetje in strijd met het coalitieakkoord. Dus nogmaals mijn vraag aan de heer Paternotte: heeft D66 of het CDA aan de VVD gevraagd om die blokkade op vermogen op te heffen en om ook de gedachte dat iedere beweging op vermogen in strijd zou zijn met het coalitieakkoord op te heffen?

De heer **Paternotte** (D66):
We hebben ontzettend veel dingen besproken. Onderdeel daarvan is hoe we omgaan met het Belastingplan dat er nu ligt. Vandaag heeft u volgens mij kunnen horen dat het op een meerderheid kan rekenen in de Eerste Kamer. Dat geeft nu in ieder geval dus duidelijkheid. Even los van het naar elkaar uitspreken hoe dingen zijn gegaan en los van het vertrouwen dat daaronder ligt, hebben we vooral gekeken naar hoe we het de volgende keer willen aanpakken en hoe we het financieel fundament onder de besluitvorming kunnen versterken. Dat gaat niet een-op-een over de vraag of we een bepaalde maatregel volgend jaar wel voor ons zouden zien, terwijl we nog helemaal niet weten hoe het er dan precies voor staat met de financiën. Het ging meer over hoe we dat met elkaar aanpakken. Ik heb daarin geen blokkades gehoord en die zijn ook niet apart besproken.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Dit is weer geen antwoord op de vraag. Als die blokkade van de VVD blijft bestaan, als die compromisloze houding waarmee de VVD het landsbestuur blijft gijzelen, blijft bestaan, zijn we geen biet opgeschoten en blijven D66 en het CDA dit dus accepteren. Ik vraag de heer Paternotte nogmaals: heeft het CDA of D66 nu aan de VVD gevraagd om die blokkade op vermogen op te heffen en ook de gedachte dat iedere beweging op vermogen in strijd is met het coalitieakkoord op te heffen? Is dat gevraagd, ja of nee? Als het antwoord "nee" is, laat u zich gewoon weer piepelen door de VVD en kan de VVD zich gewoon compromisloos blijven opstellen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Paternotte** (D66):
Dat vind ik echt totale flauwekul, want de besluitvorming over de belasting in Nederland hebben we nou net vorige week gehad. We hebben besloten om dat achter ons te laten. Het kabinet gaat het Belastingplan gewoon verdedigen, ook in de Eerste Kamer. Daarmee kunnen we weer vooruitkijken. Dit vind ik dus niet terecht.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik doe het toch even anders. Bij de Algemene Beschouwingen zei ik: een verdeeld huis houdt geen stand. Afgelopen donderdag zei ik dat opnieuw.

De heer **Paternotte** (D66):
Abraham Lincoln zei dat ook, volgens mij.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ook, ja. Het is ook een Bijbeltekst. Anyhow, waar je het ook vandaan haalt, het werkt wel. De goede Abe had goede bronnen, laten we het daarop houden. Het is ook waarheid gebleken. Juist daar zit nu mijn zorg, ook als ik de opdrachtverlening zie aan de vicepresident. Dan wordt er gezegd: ons doel is om met constructieve oppositiepartijen te komen tot een gedegen financieel raamwerk en procedurele spelregels. Er wordt nog meer gezegd. In zichzelf zijn dat allemaal interessante zaken, maar over het financiële raamwerk was de coalitie zelf het niet eens, iedere keer opnieuw. Als we het hadden over box 3 en de oppositie in meerderheid zei "zo willen we het niet", was de coalitie het niet eens over welke kant het op moest. Als we het hadden over de AOW, wist de coalitie op een gegeven moment wel dat er geen meerderheid voor was, dus zetten ze het op de stelpost. Box 3 staat op de stelpost …

De **voorzitter**:
Komt u tot een vraag.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Links en rechts vallen er financiële gaten. Dan kan de heer Paternotte wel met de oppositie in gesprek willen, maar een verdeeld huis houdt geen stand. Gaat deze coalitie het met meneer Buma dus eerst zelf eens worden over het financiële raamwerk?

De heer **Paternotte** (D66):
Het is op zich niet gek dat drie partijen verschillende meningen hebben over verschillende onderwerpen, maar op zich ligt er een coalitieakkoord waarin die drie partijen elkaar wel hebben gevonden in een financieel raamwerk. Alleen heeft u in het debat dat wij in het voorjaar hadden over de regeringsverklaring, zelf ook al gezegd: ik ga dat niet overnemen; dit is niet iets waarover ik heb meegepraat of waarmee ik heb ingestemd. Dat rust op 66 zetels. We hebben in het afgelopen jaar natuurlijk ook gemerkt — de heer Klaver zei dat toen ook al — dat dit niet automatisch wordt overgenomen. De inzet is nu om te kijken of we de financiële basis onder de besluitvorming kunnen verbreden.

De **voorzitter**:
Mevrouw Bikker, een stukje korter dan zojuist.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik begrijp het. Als ik zonder achteruitkijkspiegels rijd, zie ik ook nooit wat er achter me is

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

gebeurd. Maar sorry hoor, we hebben hier een besluitvorming gehad over box 3 die vanaf de gemeenteraadsverkiezingen dwars door alles heen emmert. Er ligt nu een groot tekort en de coalitie heeft allerlei signalen afgegeven. Ik vraag dus heel simpel aan de heer Paternotte of u het nu zelf eens gaat worden over de keuzes die u maakt. Als er geen meerderheid is voor uw coalitieakkoord, neem de bezuinigingen in de zorg waarover een gesprek moet worden gevoerd, moet u het als coalitie toch ook samen eens zijn over hoe u dat financieel inricht? U kunt toch geen dingen op de stelpost blijven schuiven of het in de mik schuiven van de constructieve oppositie?

De heer **Paternotte** (D66):
Zeker, maar u noemt het voorbeeld van box 3. Uiteindelijk heeft het kabinet daar een voorstel voor neergelegd, dat een meerderheid heeft gehaald. Op zich was het kabinet het daarover eens, net als overigens over het Belastingplan, alleen kon het Belastingplan hier nog niet op een meerderheid rekenen totdat het werd gewijzigd.

De **voorzitter**:
Afrondend.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Maar dan constateer ik dat het kabinet alleen kan overleven door een houding van "na ons de zondvloed". Dan heb je het voor de komende vier jaar misschien wel geregeld en staat er veel op de stelpost, of het nu gaat om de maatregelen rondom Sociale Zaken of de maatregelen rondom box 3. U kunt links en rechts wel tot meerderheden komen, maar financieel gezien stappen we dan in een gatenkaas. Ik was gewoon, eenvoudig, benieuwd naar het proces dat de coalitie eerst doorloopt en de wijze waarop de constructieve oppositie daarin wordt betrokken, maar ik krijg alleen te horen dat alles al goed gaat. Dat zal toch niet de indruk zijn die de heer Paternotte wil achterlaten?

De heer **Paternotte** (D66):
Nee, dat zeg ik ook niet. Ik heb volgens mij al meerdere voorbeelden genoemd van wat er juist helemaal niet goed gaat, met name in de wisselwerking tussen wat het kabinet denkt te doen om de oppositie tegemoet te komen en hoe dat kan leiden tot steun. U had het over de stelpost en over Sociale Zaken. Volgens mij heeft het kabinet dit jaar ook gezegd dat ze inderdaad een ambitie hebben neergelegd op Sociale Zaken, maar dat ze ook zien dat de partijen in de polder, de vakbonden, zeggen: op deze basis gaan wij niet praten. Er is een flinke stap richting de polder gezet. Daardoor is het kabinet nu samen met de werkgevers en de werknemers intensief daarmee bezig. Ik hoop dat dit leidt tot iets positiefs dat inderdaad op breder draagvlak kan rekenen, juist omdat het een maatschappelijk draagvlak is.

De heer **Klaver** (PRO):
Ik was hier al wel een beetje bang voor, namelijk dat er wordt gedaan alsof men eruit is terwijl vervolgens alle problemen vooruit worden geschoven, alles waarover het kabinet en de coalitie het niet eens is. Dit moet nu worden opgelost door de heer Buma. Dat is eigenlijk de route die nu is gekozen. Nogmaals, ik maak mij daar grote zorgen over, omdat we het hier hebben over de vicepresident van de Raad van State en het niet duidelijk is welke opdracht hij krijgt.

Dan over het financieel raamwerk. Nogmaals, ik heb geen idee wat dat betekent. Is dat het financieel kader van het kabinet? Moet de vicepresident van de Raad van State daar

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

nu werkelijk met de coalitie en de oppositie over gaan praten om dat op te rekken, om dat opnieuw vorm te geven? Dit is politiek. Dit gaat over hoeveel we wel of niet gaan bezuinigen op de zorg, hoeveel we op het lastendomein gaan doen met vermogen en hoe we de lasten gaan verlagen voor werkende mensen in dit land. Dat is politiek. Dat ligt bij dit kabinet. Daar zit ook de kern van het conflict tussen de coalitiepartners. Dit kun je niet aan iemand anders overlaten. Dit moet je niet naar de vicepresident van de Raad van State schuiven.

De heer **Paternotte** (D66):
Uiteindelijk zul je de exacte keuzes als coalitie, maar natuurlijk vooral ook als meerderheden in de Tweede en Eerste Kamer, samen moeten maken. Alleen, volgens mij kun je wel degelijk met elkaar afspraken maken over het raamwerk waarbinnen je dat doet. Met het raamwerk bedoel ik bijvoorbeeld wat de coalitie heeft neergelegd over de Europese en nationale begrotingsregels die we hanteren en over het scheiden van uitgaven en lasten. Zo zorg je ervoor dat de manier waarop we omgaan met de financiën in Nederland een stukje voorspelbaarder wordt.

De heer **Klaver** (PRO):
Dat is superoverzichtelijk en dat is hartstikke politiek. Dit is niet iets waar je objectief iets over kunt zeggen. Alle zaken die hier zojuist worden genoemd, gaan gewoon over politieke opvattingen. Het is heel goed dat het kabinet … Oké, laat ik het positief aanvliegen. Het is supergoed dat het kabinet inziet dat er iets moet gebeuren met het financieel kader en dat de coalitie ook denkt: hier moeten we over gaan praten. Daar zijn we ook toe bereid. Maar dat moet de minister-president gaan doen. Dat moet de minister van Financiën doen. Dit is niet iets wat je kunt outsourcen, iets wat je kunt vragen aan de vicepresident van de Raad van State. Je komt hier op politiek terrein, want dit gaat over het belasten van vermogen, over de toekomst van de zorg en over de sociale zekerheid. Ik denk dat dit weekend een oplossing is gezocht, zo van: "Wat moeten we doen? Het moet geparkeerd worden in een proces." Ik ben heel bang dat hier een verkeerde afslag is genomen. Kom daar alsjeblieft van terug. Wij willen het gesprek aangaan over de financiën van dit kabinet, maar dit op deze manier doen kan echt niet.

De heer **Paternotte** (D66):
Ik vind het positief dat u het gesprek wilt aangaan, maar wat de heer Klaver daarbij eigenlijk zegt, is: ik zie niet hoe je een onderscheid kunt maken tussen exacte afspraken over hoe je de begroting invult en afspraken over hoe je met de begroting omgaat en welk raamwerk en welke regels je daaraan verbindt. Nou, ik denk dat dat wel kan en ik denk dat het ook heel verstandig is. Kijk, uiteindelijk moeten die afspraken worden gemaakt door het kabinet met partijen hier in de Kamer, maar volgens mij is het wel goed dat we nu even een stap terugzetten en dat we daarvoor iemand aan het werk zetten die dat doet met de kennis dat we het Belastingplan hebben gehad en dat we dat hele proces de afgelopen tijd hebben doorlopen, om het te combineren met de manier waarop je tot die besluitvorming komt. Want ja, de heer Klaver heeft in augustus met het kabinet om tafel gezeten. Hij heeft dat in september gedaan, deels ook in oktober en uiteindelijk in november met onder anderen mij. Ik denk dat dat op een andere manier kan.

De **voorzitter**:
Afrondend.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Klaver** (PRO):
Weet u waarom het uiteindelijk wel lukte? Omdat er twee dappere fractievoorzitters uit de coalitie waren die wel een keuze durfden te maken. Dit had niks te maken met onduidelijkheid over procedures of over spelregels. Het heeft te maken met: "Wat kiest het kabinet? Wat kiest de coalitie? Met wie willen ze samenwerken? Ga je echt zitten en ga je tot het gaatje om te onderhandelen en er samen uit te komen?" Dit heeft niks met die spelregels te maken. We kennen allang de regel dat we uitgaven en inkomsten scheiden. Onze fractie houdt zich daar overigens in alle voorstellen aan. Het kabinet zelf en heel veel andere fracties hier doen dat niet. De regels zijn duidelijk. Het gaat om hoe je er zelf mee omgaat. Als het kabinet de heer Buma wil vragen om hen te helpen en nog eens uit te leggen hoe de regels zijn, hoe je je daaraan moet houden en hoe je moet omgaan met het parlement, dan heb ik daar alle begrip voor; doe dat vooral. Maar als u de vicepresident van de Raad van State bijna zou willen misbruiken, zou ik willen zeggen, door hem tussen het kabinet en de Kamer te zetten om politieke afspraken te maken … Doe Nederland dat niet aan.

De heer **Paternotte** (D66):
Ik denk dat u nu ook de afspraken die we hebben gemaakt en de brief tekortdoet. Ik wil toch nog even wijzen op wat er letterlijk in die brief staat. Inderdaad, daarin staan verzoeken aan de heer Buma om mee aan de slag te gaan. Er staan ook lessen in die we zelf hebben getrokken. Dank overigens voor de complimenten. Er staat dat het kabinet zegt: "We zijn expliciet de keuze voor onderhandelingen met oppositiepartijen, of met een blok van oppositiepartijen, uit de weg gegaan." Dat wil het kabinet dus voortaan ook anders doen. Dat kan het blok zijn dat u met de heer Dassen heeft gevormd, het blok dat de heer Vermeer met de heer Eerdmans en de heer Stoffer heeft gevormd of het blok dat mevrouw Bikker en de heer Struijs hebben gevormd. Dat lijkt me een belangrijke les. Daarbij is dan ook de boodschap dat we met alle constructieve partijen in de Kamer willen samenwerken op de inhoud. Dat staat dus nog helemaal los van wat er aan de heer Buma wordt gevraagd om te gaan doen.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
De heer Bontenbal en de heer Paternotte hebben vorige week met een heel klein voorstelletje, waarmee wat van de lasten van werkende mensen werden verlegd naar de grote vermogens, de VVD "in de ziel geraakt". Ik heb het hele weekend overal gehoord dat de VVD "in de ziel werd geraakt". Nu lees ik in de brief over de inhoud — daar wil ik het graag even over hebben — van wat jullie afgelopen weekend met elkaar hebben besproken, namelijk dat er een pakket moet komen voor ondernemers. Dat pakket kost geld. Ik vraag mij dan af: wie gaat dat pakket betalen?

De heer **Paternotte** (D66):
Dat pakket moet verder worden uitgewerkt. U had het vorige week over een "klein voorstelletje". Ik denk dat ik een amendement van een miljard euro geen "klein voorstelletje" zou noemen; ik heb het in ieder geval niet op mijn bankrekening staan. Dat pakket ten aanzien van het mkb moet de komende tijd worden uitgewerkt. Dat ziet erop dat we het verdienvermogen van het mkb willen versterken en we investeringen willen doen in duurzaamheid, die uiteindelijk ook juist geld opleveren, omdat de energierekening voor mkb'ers dan omlaag kan. Ik kan u op dit moment nog niet zeggen wat het exacte bedrag is dat we daarop gaan plakken. Daar gaat het kabinet nu mee aan de slag.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Dat heb ik inderdaad ook nergens gelezen. Er staat wel heel duidelijk: we zetten erop in om bij de invulling van de stelposten voor fiscale regelingen het vermogensdomein te ontzien.

De heer **Paternotte** (D66):
Nee, dat staat er niet.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Dat staat hier. Ik lees het voor. Dan is de vraag aan de heer Paternotte: als de rekening niet bij het vermogensdomein terechtkomt, waar komt die dan te liggen?

De heer **Paternotte** (D66):
Nee, dan moet u toch een close reading doen. We zetten erop in om bij de invulling van de stelposten voor fiscale regelingen in het vermogensdomein het mkb te ontzien. Die stelpost staat dus wel in het vermogensdomein, alleen heb je binnen dat vermogensdomein ook het mkb. De inzet is om het mkb daarbij te ontzien, dus de kleine en middelgrote ondernemers.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Dat is helder. Dat betekent dus dat het niet in het inkomensdomein wordt gezocht? Dat sluit u hierbij uit?

De heer **Paternotte** (D66):
Dat lijkt me niet logisch, nee. Misschien dat een komma hier had kunnen helpen, inderdaad.

De heer **Vermeer** (BBB):
Een fiscale regeling heeft natuurlijk geen invloed op je bruto-inkomen, maar wel op je netto-inkomen. Ik ben dus heel benieuwd welke truc hier uitgehaald wordt, maar dat terzijde.

De heer Paternotte heeft het over de brief en over dat we afspraken over financiën moeten maken. In de brief gaat het over begrotingen, belastingen en financiële raamwerken. Is dit niet gewoon een poging van dit kabinet om andere eisen rond visie en beleid die zien op waar Nederland naartoe moet, los te koppelen van het geld? Zegt de coalitie hiermee eigenlijk niet: wij willen met de oppositie alleen maar over geld praten en met de andere dingen moet de oppositie zich niet bemoeien, want die bepalen we zelf wel?

De heer **Paternotte** (D66):
Nee. Nee, zo is het zeker niet bedoeld.

De heer **Vermeer** (BBB):
Wat is dan de reden dat dit afgebakend is tot die drie onderdelen, tot begrotingen, belastingen en financiële raamwerken? Waarom wordt er dan bijvoorbeeld niet gezegd: wij willen het met de oppositie ook over stikstof, migratie en medisch-ethische dingen

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

hebben? Een hoop van het chagrijn en het niet tot onderhandelen komen, zit 'm er ook in dat een aantal partijen hier in de Kamer helemaal niet gehoord wordt, terwijl er in de troonrede heel mooi staat dat het om meer gaat dan een meerderheid plus één.

De heer **Paternotte** (D66):
Omdat er nogal een verschil zit tussen al die inhoudelijke onderwerpen. Kijk bijvoorbeeld naar stikstof. Ik weet natuurlijk hoe de heer Vermeer daarnaar kijkt; dat heeft hij in de brief ook duidelijk gemaakt. BBB heeft sowieso fundamentele kritiek op het stikstofbeleid. Het kabinet heeft in samenwerking met de oppositie een breed draagvlak in de Tweede en de Eerste Kamer gevonden voor die route. Hetzelfde geldt voor het migratiebeleid, waar ook een breed draagvlak voor is gevonden. Het grootste pakket van migratiewetten in 25 jaar is aangenomen. Hetzelfde geldt voor woningbouw, waar nu tien nieuwe grote woningbouwlocaties zijn gevonden en waar ook breed draagvlak voor is gevonden. Hetzelfde geldt voor het energiepakket dat in het voorjaar, nadat de oorlog tegen Iran begon, tot stand is gekomen met daarin veel maatregelen om mensen te helpen, of het nou om de betaalbaarheid aan de pomp of het isoleren van woningen gaat. Dus eigenlijk zie je dat het vinden van meerderheden op al dat soort inhoudelijke onderwerpen best wel goed gaat. Vervolgens zagen we dit najaar dat het niet zo heel goed ging bij de besluitvorming over de begrotingen en het Belastingplan en dat we dat niet op dezelfde manier willen. Daardoor is de opdracht afgebakend. Hoe kunnen we dat nou op een andere manier doen, zonder dat we die cultuur, waarin ministers veel meer koffiedrinken en elke dag weer extra hard moeten werken om meerderheden te vinden … Laat ze daar vooral mee doorgaan, want dat is goed. We zien ook dat daarop doorbraken kunnen worden geleverd. Daarom zou ik zeggen: focus op dat financiële raamwerk, op de spelregels die we volgend jaar kunnen hanteren als we hier opnieuw doorheen gaan. Maar ga daar dan niet juist allerlei andere dingen mee verknopen. Dat willen we nou juist niet.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Vermeer** (BBB):
Hier heeft de heer Paternotte precies de essentie te pakken. Hij zegt dat die samenwerking over andere onderdelen prima gaat. Vervolgens is hij verbaasd als wij die koppelen aan financiële dingen, omdat wij het gevoel hebben dat die samenwerking helemaal niet goed gaat. Dit is de toondoofheid waar we zo'n last van hebben. Dit kabinet zit gewoon in een ivoren toren voor andere partijen in te vullen wat die partijen zogenaamd tevreden zou stellen. Dit is de essentie. Ik ben blij dat de heer Paternotte — hij heeft er heel veel woorden voor nodig — precies de essentie weergeeft van de reden dat dit proces is misgegaan.

De heer **Paternotte** (D66):
Dit ben ik gewoon echt niet met de heer Vermeer eens. Een grote meerderheid van Nederland vindt bijvoorbeeld dat het vraagstuk over abortuswetgeving echt niks te maken heeft met een belastingplan, en volgens mij ook dat het niet nodig is om het stikstofvraagstuk een-op-een te vermengen met keuzes, in begrotingen over zorg. Wat dat betreft is het volkomen legitiem dat de heer Vermeer dat als inzet kiest. Het kabinet had misschien ook om tafel moeten gaan met de heer Vermeer, de heer Eerdmans en de heer Stoffer, om dat even helemaal af te pellen. Tegelijkertijd denk ik dat het feit dat

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

de heer Vermeer die inzet heeft gekozen, mede maakte dat het niet mogelijk was om die "route over rechts", zoals hij die graag noemt, te bewandelen.

De heer **Dassen** (Volt):
Het debat zo horende blijft bij mij toch de hele tijd de vraag terugkomen waarom deze coalitie en dit kabinet ervoor kiezen om niet zelf deze afspraken te gaan maken, maar om dat uit te besteden aan de heer Buma. Ik ben toch nog benieuwd of de heer Paternotte uit kan leggen waarom dat niet gewoon zelf gedaan wordt.

De heer **Paternotte** (D66):
Dat doet het kabinet ook niet. Het kabinet schakelt de heer Buma in — volgens mij kan ik dat wel zo zeggen — om antwoord te geven op de vraag welke lessen we kunnen leren uit de afgelopen tijd en hoe je dat soort afspraken zou kunnen vormgeven.

De heer **Dassen** (Volt):
Het blijft voor mij een beetje onduidelijk waarom de heer Buma dat moet doen, waarom die reflectie dan niet vanuit het kabinet zelf kan komen en waarom het kabinet die afspraken niet zelf opzet. Het voelt namelijk op deze manier, ook als ik kijk naar de beantwoording, alsof er een soort mist wordt opgetrokken met een raamwerk en een proces, waar de heer Buma dan mee aan de slag moet zonder een duidelijke opdracht, zonder een duidelijke tijdslijn, zonder een duidelijk kader. Ik proef een beetje — en dat zou ik zonde vinden — dat de heer Buma dadelijk voor het karretje wordt gespannen om de onderlinge verhoudingen, die nog niet helemaal goed zijn, te verbloemen, om op die manier vooruit te komen. Ik denk dat we dat niet met elkaar zouden moeten willen.

De heer **Paternotte** (D66):
De onderlinge verhoudingen moeten we natuurlijk gewoon zelf doen als coalitie. Daar heb je niet iemand anders voor. Over die onduidelijke tijdslijn: het verzoek is om binnen een maand de eerste rapportage neer te leggen. Wat we willen, onze ambitie, is om ruim voor de besluitvorming over de Voorjaarsnota 2027 dat raamwerk met elkaar te hebben. Natuurlijk zijn daar uiteindelijk echt oppositiepartijen voor nodig; anders lukt dat niet.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Dassen** (Volt):
Als ik kijk naar alle interruptiedebatjes net, dan is er voor heel veel mensen onduidelijkheid over wat er precies gevraagd wordt. Als het voor de Kamer al helemaal onduidelijk is, kan ik me voorstellen dat er ook onduidelijkheid is bij de heer Buma, in ieder geval tussen het kabinet en de heer Buma, of dadelijk tussen het kabinet en de heer Buma en de Kamer. Die onduidelijkheid mag niet bestaan. Ik proef dus bij mezelf dat ik bij de antwoorden van de heer Paternotte het gevoel begin te krijgen dat ik niet weet of we er verstandig aan doen als Kamer om deze opdracht, nee, niet eens een opdracht, maar dit verzoek bij het kabinet te laten en dat zo bij de heer Buma neer te leggen, of dat we er zelf een duidelijke rol in moeten gaan spelen om ervoor te zorgen dat we het beter gaan afkaderen.

De heer **Paternotte** (D66):
Volgens mij heb ik steeds aangegeven dat het voor mij helder is waar 'm dat precies in

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

zit en heb ik er allerlei voorbeelden bij gegeven. Ik denk dat het goed is dat de heer Dassen doorvraagt bij de minister-president over de vragen die hij heeft; het kabinet heeft die ook gehoord.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
In Den Haag werkt het zo dat als je ergens ja tegen zegt, je er iets voor terugkrijgt. Dat klinkt misschien wat al te zakelijk, maar zo werkt politiek onderhandelen. Ik zat net te luisteren naar de interruptie van de heer Vermeer. Tegen die fractie wordt in ieder geval gezegd: wij gaan niet mee in wat jullie belangrijk vinden. Wat zou dan voor bijvoorbeeld de fractie van JA21, voor mijn persoon of voor de fractie van de SGP een reden kunnen zijn om in te stemmen met de financiële afspraken? Daar krijg je dan toch wat voor terug?

De heer **Paternotte** (D66):
Voorzitter, dank weer voor het uitzetten van de microfoon tijdens mijn hoestbui. Het kabinet heeft daar een aantal pogingen toe gedaan. Een voorbeeld daarvan is de vliegtaks. JA21 heeft aangegeven de vliegtaks voor de lange afstand gelijk te willen trekken met het niveau in Duitsland. Het kabinet heeft dat in latere instantie opgenomen in het Belastingplan. Dat vond JA21 niet voldoende om te zeggen: we kunnen er ook achter staan. Dat was een voorbeeld. Een ander voorbeeld is het uitstel van de maatregel op de btw op sierteelt, wat natuurlijk echt direct iets is waar BBB mee is gekomen. We hebben natuurlijk ook de brandstofaccijns genoemd. Dat zijn dingen die van de rechterkant van de Kamer zijn gekomen. Ik heb richting de heer Dassen al het voorbeeld genoemd. Mevrouw Bikker heeft vaak de nadruk gelegd op de ombuigingen op de gehandicaptenzorg. De heer Struijs heeft aandacht gevraagd voor de gordelroosvaccinatie. Daarin heeft hij, denk ik, echt iets heel belangrijks betekend. Daar heb ik zelf met hem een mooi voorstel op kunnen doen. Dat zijn allemaal voorbeelden van bewegingen die het kabinet heeft gezet richting partijen, waarmee je ziet dat die partijen een grotere stempel hebben gedrukt op de plannen die er liggen dan we eerder hebben gezien. Dat is op zich mooi, maar dat heeft niet geleid tot automatische steun van die partijen. Daarom willen we het de volgende keer op een andere manier aanpakken.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
De reden waarom dat niet heeft geleid tot steun, is dat het spiegeltjes en kraaltjes zijn. Je stemt niet in met een begroting of met een Belastingplan van 400 miljard waar een heleboel dingen in zitten die fout zijn omdat je dan de sierteelt uitgesteld krijgt. Wil je dit laten vliegen, zul je echt tot bredere afspraken moeten komen met een blok, welk blok dan ook, om uiteindelijk verder te komen. Anders heb je dit geëmmer elk halfjaar.

De heer **Paternotte** (D66):
Ik blijf die 400 miljard altijd … Van zo veel dingen in Nederland willen mensen echt niet dat we die met tientallen miljarden tegelijkertijd op de schop nemen, omdat het natuurlijk vastzit. Als je het geld dat je bijvoorbeeld uitgeeft aan de AOW eventjes helemaal met tientallen procenten op de schop neemt, raakt dat gewoon aan de bestaanszekerheid van mensen. Dus ja, 400 miljard is de totale omvang, meer dan dat, maar het grootste deel daarvan staat natuurlijk wel helemaal vast. Dan heb je het nog steeds over behoorlijk grote bedragen waar partijen invloed op kunnen uitoefenen en waar ze hun stempel op kunnen drukken. Ik hoop dat iedereen die constructief wil kijken naar zijn rol hier in de Kamer dat blijft proberen te doen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De **voorzitter**:
Eerst meneer Stoffer en dan meneer Vermeer. Ik zou eigenlijk willen voorstellen dat we dan naar de volgende spreker gaan.

De heer **Stoffer** (SGP):
Ik heb een tijd zitten luisteren naar de heer Paternotte. Hij is natuurlijk wat verkouden; dan gaat misschien soms de scherpte er wat af. Nee, ik heb ook zitten kijken naar de brief die vanochtend vanuit het kabinet kwam. Ik was eigenlijk van plan om het vandaag wat vriendelijk te houden, voorzitter!

De **voorzitter**:
Uw interruptie.

De heer **Stoffer** (SGP):
Ja, mijn interruptie. In de brief van het kabinet staan eigenlijk drie dingen waarvan gezegd wordt: dat is eigenlijk de afgelopen tijd niet helemaal goed gegaan. Ik zal er maar even een uitlichten; dat is de laatste: "We zijn expliciete keuzes voor onderhandelingen met (een blok van) oppositiepartijen uit de weg gegaan", of dat nu het rechterblok of het linkerblok was. Er is natuurlijk nog wel wat gedaan vanuit de coalitiepartijen, maar het kabinet heeft die onderhandelingen eigenlijk niet echt gevoerd. Een van de dingen waarvan het volgens mij goed zou zijn als we dadelijk de heer Buma ernaar laten kijken, is het volgende. Voor mij hoeft de heer Buma er eigenlijk niet eens naar te kijken, maar kunnen we het ook gewoon met elkaar afspreken. Als er een volgende keer wat komt vanuit een bepaalde hoek waarmee je meerderheden krijgt, zou het misschien wel goed zijn dat je echt de diepte ingaat. Volgens mij hebben we dat vergeten. Dan hadden we kunnen constateren dat het wellicht met dat rechterblok niet lukt, omdat bijvoorbeeld de eisen — dat had overigens ook voor het linkerblok het geval kunnen zijn — op een van de onderdelen te groot zijn. Ik denk dat we de kans gemist hebben om echt die diepte in te gaan en om dan te constateren dat het wel of niet lukt. Is de heer Paternotte dat met me eens? De brief is natuurlijk van het kabinet, maar de heer Paternotte heeft er vast een opvatting over.

De heer **Paternotte** (D66):
Ook dank voor de beterschapswensen. En ja, ik ben dat met de heer Stoffer eens.

De **voorzitter**:
Heel kort, meneer Stoffer.

De heer **Stoffer** (SGP):
Ik vind het heel goed dat de heer Buma dadelijk met ons gaat kijken naar hoe we het verder moeten doen, maar naar mijn beleving is het de enige weg om straks na januari, als we naar de Voorjaarsnota en dergelijke gaan, echt te kijken of we er met elkaar uit kunnen komen. Zijn we dat ook eens?

De heer **Paternotte** (D66):
Zeker. Ik zei het net natuurlijk ook: uiteindelijk mag elke oppositiepartij qua wensen neerleggen wat zij wil, maar het zou goed zijn als we proberen te voorkomen dat onderwerpen te veel verknoopt raken, omdat besluitvorming daardoor ingewikkelder wordt. In dit geval hebben de heer Klaver en de heer Dassen gezegd: we houden het puur bij het Belastingplan en de inhoud daarvan. Samen met de heer Vermeer en de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

heer Eerdmans heeft u daar een andere keuze in gemaakt. Dat is natuurlijk volkomen legitiem, maar ik denk dat dat wel mede de oorzaak is dat het uiteindelijk niet door mij, de heer Brekelmans of de heer Bontenbal is gelukt om met u die brug te slaan, ook al hebben we daar wel goede gesprekken over gevoerd.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Stoffer** (SGP):
Met de fractievoorzitters hebben we goede gesprekken gevoerd. Het gaat mij eigenlijk om de positie van het kabinet. Je kunt ervoor kiezen om het met blokken te doen of om iedere partij individueel langs te laten komen en dan te kijken wat er voor hen nodig is om te steunen. Maar het enige wat we volgens mij echt gemist hebben, is het ingaan van de diepte met de partijen die hebben gezegd: wij willen best. Ik geef het via de heer Paternotte maar mee aan het kabinet, maar ik zag de premier net af en toe wat knikken. Hij zal moe zijn en het zal wat knikkebollen zijn, maar volgens mij zat hij er ook scherp in. Ik denk dat dat eigenlijk de enige route is om straks echt met elkaar tot meerderheden te komen, óf over links óf over rechts. Dat kan met een blok, maar het kan ook met individuele partijen. Ik geef het maar mee en ik hoef er niet eens antwoord op, want ik denk dat het vooral iets is waar het kabinet straks iets over zal zeggen.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik kom toch weer even naar voren, want volgens mij denkt de heer Paternotte echt dat wij in de oppositie een stelletje malle eppies zijn.

De heer **Paternotte** (D66):
Nee, zeker niet.

De heer **Vermeer** (BBB):
Eerst zetten ze in het Belastingplan neer dat ze de btw op sierteelt gaan verhogen, en dan mogen wij vervolgens datgene wat ons is afgepakt, weer terugkrijgen in de onderhandelingen als wij precies doen wat zij zeggen. Ik vraag de heer Paternotte: u denkt toch echt niet dat dit op die manier werkt? Ik verdenk de coalitie en het kabinet er zelfs van dat die sierteeltverhoging erin is gezet om later weer terug te kunnen geven, zodat er steun zou komen van BBB.

De heer **Paternotte** (D66):
De suggestie dat wij over oppositiepartijen zouden denken als malle eppies, is absoluut niet waar. Over de btw op sierteelt weet u volgens mij dat in ieder geval mijn partij jaren heeft gezegd dat wij het op zich goed zouden vinden om die gelijk te trekken met de btw op andere niet-consumptiegoederen. De heer Vermeer heeft dit op deze manier beleefd; dat heeft hij eerder in debatten duidelijk aangegeven en het is ook volkomen legitiem. In die zin heeft het inderdaad niet geholpen om hem over de streep te trekken. Daar is hij zelf ook bij, want hij heeft als partijleider de zeggenschap over wat zijn partij wel of niet steunt. Ik denk dat ook de andere voorbeelden die ik heb genoemd, zoals de brandstofaccijns, de vliegtaks of andere stappen die zijn gezet, echt serieus bedoeld zijn om te laten zien dat we luisteren naar oppositiepartijen. Dat worden dan soms spiegeltjes en kraaltjes genoemd. Maar laten we nou even die gordelroosvaccinatie noemen, waar het kabinet 400 miljoen euro voor uittrekt. Dat is echt niet niks. Bovendien betekent dat voor heel veel ouderen in Nederland dat hun de komende jaren een hele

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

vervelende ziekte bespaard kan blijven door een vaccinatie die er ook nog eens aan bijdraagt dat de kans op dementie veel kleiner wordt. Dat is gewoon een heel stevige stempel, die in dit geval de heer Struijs met zijn positie gezet heeft. Ik denk dat dat gewoon een prachtig voorbeeld is van hoe oppositiepartijen het kabinetsbeleid kunnen beïnvloeden op het moment dat je met 66 zetels de samenwerking met de Kamer opzoekt.

De **voorzitter**:
Ik dacht dat u mij had beloofd om uw antwoorden wat korter te houden, gelet op uw fysieke malheur, maar ik merk het nog niet zo.

De heer **Vermeer** (BBB):
Laat staan wat er gebeurt als de heer Paternotte helemaal fris is! Maar weet u, ik snap dat ook 50PLUS blij is met de gordelroosvaccinatie. Ik ben er zelf ook blij mee; ik begin ook in de doelgroep te vallen. Maar het is natuurlijk zo dat zo'n vaccinatie eigenlijk gewoon een no-brainer is, want elke euro die die kost, levert €2 op. Ik vind gewoon dat normale maatregelen die gewoon gezond verstand zijn, niet gebracht moeten worden als een cadeautje naar de oppositie. Is de heer Paternotte dat met mij eens?

De heer **Paternotte** (D66):
Het mag wel iets positiever, vind ik. Ik ben het voor een deel met de heer Vermeer eens. Neem de RS-vaccinatie. Ook ouderen kunnen daar enorm van profiteren. Dat zat ook in het voorstel dat ik met de heer Struijs heb ingediend. Dat mag inderdaad wel iets enthousiaster. Tegelijkertijd zie ik dat de minister daar nu ook vol mee aan de slag wil. Dat is gewoon een mooie ontwikkeling, want dat was tot nu niet zo, ook niet in het kabinet waarop de heer Vermeer een stevige stempel drukte. Ik snap wat hij zegt, maar het mag wel iets positiever.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Vermeer** (BBB):
Dan nog één slotvraag. De heer Paternotte wil dus eigenlijk wat betreft de financiële dingen onderhandelen met de oppositie. Maar hoe ziet de heer Paternotte dat wat betreft de immateriële dingen, dus dingen die gaan over beleid, visie, thema's?

De heer **Paternotte** (D66):
Ook.

De **voorzitter**:
U had één vraag, zei u, meneer Dijk.

De heer **Paternotte** (D66):
Dit was toch best een kort antwoord, voorzitter?

De **voorzitter**:
Ja, u kunt het. Het is alleen jammer dat dit aan het eind van uw betoog is. Meneer Dijk, tot slot.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Ik heb een vraag aan de heer Paternotte. Hoe denkt hij dat onze samenleving en de mensen in onze samenleving ervoor staan als dit kabinet net zo doorgaat als het de afgelopen jaar heeft gehandeld?

De heer **Paternotte** (D66):
En u wilt daar een kort antwoord op, zeker. Ik denk dat we in Nederland voor een hele grote opgave staan, omdat ons land op heel veel grote terreinen al best lang heeft vastgezeten. Dat merken we allemaal. Mensen maken zich thuis zorgen over de energierekening, terwijl we weten dat als we meer energie van eigen bodem kunnen leveren, of dat nou kernenergie, zonne-energie of windenergie is, we ervoor kunnen zorgen dat we de energie goedkoper maar ook voorspelbaarder kunnen maken, zodat we ons niet blauw betalen bij de pomp als er weer een nieuwe oorlog begint en zodat de gasrekening niet door het dak gaat als Poetin een oorlog begint. Zelf daarvoor verantwoordelijk zijn: dat is één voorbeeld van iets waar ik die doorbraak zo graag op wil zien. Betaalbaar wonen: waarom zijn de kosten van huizen in Nederland voor zo veel mensen hoog? Waarom zitten er zo veel jonge mensen op zolder en waarom denken hun ouders: wij zouden zo graag willen dat onze kinderen een betaalbaar huis kunnen vinden? Omdat er te weinig huizen zijn. Daarom moet er veel meer gebouwd worden en daarom is de ambitie om volgend jaar, in één jaar, 100.000 huizen neer te zetten en een bouwrecord te halen. Dat kan als je een kabinet hebt dat daadkracht laat zien, dat bouwprojecten versnelt, dat nieuwe bouwlocaties aanwijst en dat procedures schrapt. Als we dat soort dingen doen, denk ik dat we naar een mooier Nederland gaan, waarin mensen weer zien dat we de goede kant opgaan, dat het land de goede kant op beweegt, dat voor heel veel mensen dingen net wat makkelijker en net wat beter worden en dat een betaalbaar huis, schone energie en beter onderwijs in zicht komen.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan mevrouw Teunissen namens de Partij voor de Dieren.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Dank u wel, voorzitter. Er waren de afgelopen week twee korte nieuwsberichten die nauwelijks aandacht kregen, maar die veel zeiden over de bizarre situatie waar Nederland in was gestort. Die nieuwsberichten waren dat premier Jetten niet naar de klimaattop ging en dat de minister van Klimaat later naar de klimaattop zou gaan, allebei vanwege de kabinetscrisis. Heel Nederland kon zien hoe het klimaat aan de kant werd geschoven omdat de VVD een beeldvormingsprobleem had. In een wereld waarin echte crises zich uitdiepen, was dit kabinet heel veel met zichzelf bezig en zat de rest van Nederland in onzekerheid. Maar de soep die vrijdag nog kokendheet door mevrouw Yeşilgöz aan heel Nederland werd aangeboden, bleek drie dagen later ijskoud te zijn geworden: geen kabinetsval; althans, voorlopig. Dat is op zich goed nieuws, want de overgrote meerderheid van Nederland zit niet te wachten op nieuwe verkiezingen, maar de "fundamentele reset" hebben we nog niet gezien. Het enige wat we wel zien, is het vooruitschuiven van een fundamentele keuze: gaat het kabinet nou samenwerken met rechts of met links? De inhoudelijke verandering is dat er een mkb-pakket komt. We krijgen nog de precieze details, maar de Partij voor de Dieren kijkt met een positieve blik naar het mkb-pakket, want uiteraard steunen wij kleine ondernemers. Wel zijn we benieuwd naar de dekking en alle details. Graag een toelichting van het kabinet hierover.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Voorzitter. De fundamentele keuze is wat de PvdD betreft kraakhelder.: kies voor een leefbare aarde. Er zijn enorme stappen nodig voor het klimaat. Kies voor bescherming van de natuur en dieren en kies voor een eerlijke verdeling van inkomen en vermogen. Dan staat de Partij voor de Dieren klaar om daarbij te helpen.

Voorzitter. Het Belastingplan is niet perfect, verre van, maar het was een begin van een eerlijke verdeling van de lasten. Rijke mensen gaan iets meer betalen, werkende mensen iets minder. Mensen die per se met een privéjet willen vliegen, gaan meer betalen en treinreizigers minder. Het was ook een belangrijk politiek signaal: als partijen samenwerken en over hun schaduw heen willen stappen, kunnen we stappen vooruitzetten. Die stappen zijn heel hard nodig voor het klimaat, voor het beschermen van de natuur en de dieren en voor een eerlijkere verdeling van inkomen en vermogen.

Voorzitter. Aan de ene kant snapt de Partij voor de Dieren dat de heer Buma nu kennelijk wordt gevraagd. Hij is eerder ook als informateur bij dit proces betrokken geweest. Maar hij heeft nu een nieuwe rol als vicepresident van de Raad van State. Hoe ziet het kabinet dat? Hoe gaat het kabinet rolvervaging voorkomen? Wat wordt de rol van de heer Buma precies? Zoals net duidelijk werd, is het echt aan het kabinet zelf om de financiële keuzes te maken, om het eens te worden over die financiële keuzes en om richting te bepalen. Dat kun je niet vooruitschuiven of afschuiven op een extern iemand. Hoe ziet het kabinet dat?

Tot slot, voorzitter. Hoe zit het met de appjes die minister Heinen naar een fractie gestuurd heeft met als klaarblijkelijk doel dat deze fractie tegen het Belastingplan zou stemmen? Klopt het beeld in de media dat minister Heinen tégen zijn eigen Belastingplan heeft gelobbyd? Welke consequenties heeft dit voor minister Heinen?

Dan toch nog een nabrander, voorzitter. De Partij voor de Dieren wil in gesprek om over onze inhoudelijke voorstellen te kunnen doorpraten, want uiteindelijk gaat het over grote uitdagingen: de uitdaging voor het klimaat en het beschermen van het leven op aarde.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan de heer Dassen, namens Volt in de eerste termijn.

De heer **Dassen** (Volt):
Dank, voorzitter. We staan hier tegen de achtergrond van een stikstofcrisis, een oorlog in Europa, ongekende machtsconcentratie door middel van AI en hack na hack die onze samenleving platlegt. Dit zijn uitdagingen die ons zouden moeten verenigen in plaats van verdelen. De afgelopen dagen is er door velen in Nederland gezegd dat het daarom belangrijk is dat het kabinet blijft zitten en aan de slag gaat om zijn beloftes waar te maken. Daar sluit ik me ook bij aan. Maar dan moet het wel daadwerkelijk aan de slag kunnen, want niemand heeft er baat bij als we op deze manier door blijven modderen.

Het kabinet verwijst naar het Scandinavische model. Maar daar is één wezenlijk punt onderdeel van het succes, namelijk de manier waarop politiek wordt bedreven. Afgelopen week hebben we twee manieren van politiek bedrijven gezien. Je kunt als partij samenwerken, over je schaduw heen stappen en accepteren dat niet al jouw wensen in de afspraken terechtkomen. Politiek als bruggen bouwen, waardoor dit land

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

groot is geworden. Die andere manier is je kont tegen de krib gooien op het moment dat je niet honderd procent je zin krijgt. Heel Den Haag in rep en roer, allemaal vanwege de politieke onwil van de VVD. Voor een fundamentele doorstart is verandering van houding nodig. Accepteer je dat je het samen moet doen, ook met de Kamer en dus ook met alle oppositiepartijen? Accepteer je dus ook dat je niet honderd procent je zin krijgt?

Voorzitter. Wij willen door, maar wel op een manier waarbij niet bij elk beslispunt politiek theater ontstaat als iemand het er niet mee eens is. Want uiteindelijk is het dat politieke theater dat ons land in chaos kan storten.

Voorzitter. Welke conclusie trekt de minister-president als er vanuit het kabinet op de laatste dag van de stemming over het Belastingplan zowel voor als tegen dat plan wordt ingezet? Was de premier op de hoogte van de acties van de minister van Financiën? Welke andere wijze gaat de minister-president nu hanteren in samenwerking met de Tweede Kamer? Wordt er door dit kabinet duidelijk gemaakt welke meerderheid zij nu voor zich zien of blijft de inzet 100 zetels voor elke begroting, zonder het maken van een duidelijke keuze?

Voorzitter. Hoe gaan we nu verder? Nadat het kabinet er niet uit kwam, werd de bal bij de Kamer neergelegd. Nu wordt de hete aardappel doorgeschoven naar de voorzitter van de Raad van State. Het is natuurlijk goed om, als je zelf de regie niet meer hebt of er samen niet uit lijkt te komen, een oude rot — ik zeg het met alle respect — erbij te halen. Maar het is ook niet zonder risico om de heer Buma de leiding te laten nemen over hoe we nu verder gaan. Kan de minister-president uitleggen waarom de heer Buma hiervoor gevraagd is en waarom hijzelf niet het voortouw hierin neemt? Kan de premier ook uitleggen wat de rol en het mandaat van de heer Buma gaan zijn? Klopt het dat hij alleen op procesniveau en niet op inhoudelijk niveau gaat spreken? Wat betekent dat dan precies? Daar kwamen we zonet met de heer Paternotte al niet helemaal uit. Erkent de minister-president dat dit ook een heel lastige positie kan zijn voor de voorzitter van de Raad van State?

Voorzitter. Vertrouwen is de belangrijkste voorwaarde voor een minderheidskabinet. Het is goed dat er daarom gekeken wordt naar hoe de werkwijze is bij onze Deense noorderburen. Volt riep dit kabinet al eerder, in juni, op om gebruik te maken van een zogeheten forlig. Dat gaat over brede samenwerkingsverbanden op verschillende onderwerpen. De regering gaf toen eigenlijk aan dat het overbodig was, maar nu is wel de heer Buma nodig om het alsnog te verwezenlijken. Dus graag een reflectie van de minister-president daarop.

Voorzitter, ik rond af. Oppositiepartijen die het minderheidskabinet niet tot een succes willen maken, moeten dadelijk de motie van wantrouwen van de heer Wilders maar steunen. Als je als coalitiepartij eruit wil stappen, stap er dan alsjeblieft uit. Maar laat ons als partijen die het land vooruit willen helpen, alsjeblieft ons werk doen. Met PRO zullen wij dit kabinet constructief blijven benaderen, maar dan hopen we ook wel dat we daadwerkelijk aan de slag kunnen met elkaar. Op deze manier kunnen we namelijk niet doormodderen. Volgens mij zijn er voldoende uitdagingen die ons zouden moeten verenigen, dus laten we dat ook alsjeblieft doen.

Dank u wel.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan de heer Struijs namens 50PLUS.

De heer **Struijs** (50PLUS):
Dank, voorzitter. Bij 50PLUS heerste wat verwarring. Toen we hoorden van "een Scandinavisch model", waren we aanvankelijk verheugd, maar toen bleek het helaas om een politiek model te gaan. Maar alle gekheid op een stokje. Ja, laat het maar even inwerken. Ik gun iedereen wat luchtigheid. Harde discussies op de inhoud mogen, maar laten we niet op de persoon spelen. Laten we elkaar wel heel houden.

De afgelopen dagen is er veel verwarring ontstaan over wat zich heeft afgespeeld in deze Kamer. Mensen zien door de bomen het bos niet meer. Het blijft daarom belangrijk om helder en eerlijk te communiceren in gewone taal. Maak duidelijk wat de nieuwe belastingplannen concreet betekenen voor de kleine ondernemer, de gepensioneerde met een klein pensioen of de grote onderneming. Nederland zit te wachten op het eerlijke verhaal, met zijn voor- en zijn nadelen.

50PLUS heeft voornamelijk de vraag wat de concrete opdracht is voor de heer Buma. Daarnaast: wat wordt er nou bedoeld met het "financiële fundament"? Veel collega's waren me hierin al voor. Het is wel een hele belangrijke vraag. Wat voor beelden heeft de minister-president bij het raamwerk van de begroting en de bijkomende spelregels? Ook 50PLUS heeft behoefte aan een financieel motorblok en veel meer duidelijkheid over financiële keuzes. Wij snappen dat die vanavond nog niet gegeven kan worden, maar zien die te zijner tijd wel graag tegemoet. 50PLUS zal zich altijd blijven opstellen als een constructieve middenpartij in de oppositie. We kunnen ons geen stilstand permitteren met de grote problemen waar Nederland nationaal en internationaal voor staat.

Ten slotte wil ik nog even een gevoelsreflectie meegeven aan mijn collega's in deze Kamer. De afgelopen weken waren we op onze hoede. We voelden ons als de wachters van Djenghis Khan, die met hun ogen open sliepen, zodat de vijand de indruk had dat ze continu waakten. Van die houding willen we af. Wij willen heel graag van wantrouwen naar vertrouwen, met het eerlijke verhaal.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Struijs. Het woord aan meneer Wilders namens de Partij voor de Vrijheid.

De heer **Wilders** (PVV):
Voorzitter. Vier dagen lang hebben ze met elkaar overlegd en het is nog steeds één grote shitzooi! Wat een afgang, en dan vooral van de VVD: vrijdag een grote mond en vandaag een lege hand. Het Nederlands elftal heeft gisteren helaas met 5-0 van de Duitsers verloren, maar de VVD is dit weekend met 10-0 ingemaakt door het CDA en D66. Mevrouw Yeşilgöz sprak over een "mislukt experiment", maar ze gaat nu gewoon verder met datzelfde mislukte experiment. Mevrouw Yeşilgöz wilde een inhoudelijke correctie, maar krijgt niets. Ja, een of ander pakket voor het mkb dat nog niemand heeft gezien en dat ergens in het voorjaar van 2027 komt. Mevrouw Yeşilgöz wilde een politieke correctie, maar ook die krijgt ze niet: geen rechtse partij, geen JA21 of wie dan

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

ook, wordt aan de coalitie toegevoegd. Maar er wordt ook geen nieuw, stevig voorstel over asiel gedaan, terwijl bijna 1.000 nieuwe gelukszoekers per week ons land binnenkomen.

Voorzitter. Conclusie: de VVD staat totaal met lege handen. Ze hebben helemaal niets binnengehaald. Ze komen met wat rotsmoezen en cosmetische lapmiddelen, maar buigen diep, diep, voor het CDA en D66, twee partijen — vergeet het niet! — die vorige week nog een mes in de rug van de VVD staken door met de linkse oppositie hun eigen minister van Financiën voor schut te zetten. Minister Heinen moet nu de miljonairsbelasting van Klaver in de Eerste Kamer gaan verdedigen — wat een vernedering! Ik vraag me dan af wat er in 's hemelsnaam met de VVD is gebeurd. Zijn ze daar zo bang voor verkiezingen? Zijn ze zo bang hun dikke vette baantjes in het kabinet te verliezen? Denkt mevrouw Yeşilgöz nou echt dat ook maar één VVD-kiezer blij is met deze capitulatie? Het is kiezersbedrog.

En er zal politiek ook helemaal niets veranderen, helemaal niets. Er wordt nog steeds niet gekozen tussen samenwerken met links of met rechts. Al die ellende daarover begint gewoon opnieuw. Ook de heer Buma, de nieuwe stagebegeleider van de heer Jetten, zal daar niets aan veranderen. Het is alsof BBB tegen Buma zou zeggen: "Oké, meneer Buma, waar moeten we tekenen? Het maakt ons niets meer uit dat het kabinet doorgaat met het vernietigende stikstofbeleid, inclusief het slopen van onze boeren." Natuurlijk gebeurt dat niet. Alles begint opnieuw. Het CDA en D66, die afgelopen donderdag nog stiekem koehandel — of moet ik "kamelenhandel" zeggen? — bedreven op de burelen van DENK, zullen hun gedrag ook echt niet gaan veranderen. Als je wangedrag niet afstraft, kun je erop wachten dat het weer gebeurt.

Voorzitter. Dit kabinet was niks, is niks en zal ook nooit wat worden. Het heeft een premier die het woord "incompetentie" heeft uitgevonden. Ze moeten allemaal opstappen, want wat verrot is, is verrot en gaat nooit meer bloeien. Het kabinet zal het vandaag nog overleven — ze houden elkaar nu nog wel vast — maar het zal snel fout gaan. Dit is uitstel van executie. Ik zie de heer Van Baarle al bij de microfoon staan, maar mag ik het even afmaken?

Er moeten en zullen snel verkiezingen komen om de Nederlanders te helpen, zoals al die mensen die dit weekend schrokken omdat hun ziektekostenpremie explodeert, mensen die hun verwarming laag zetten omdat de energierekening onbetaalbaar wordt, mensen die hun boodschappen nauwelijks meer kunnen betalen, mensen die niet meer over straat durven omdat het geïmporteerde tuig onze straten onveilig maakt en omdat dit kabinet zonder asielstop ons mooie land in één groot azc verandert. Voor al die mensen moeten en zullen er verkiezingen komen, zodat de Nederlander weer op één komt te staan. Dat is de inzet van de PVV. Daarom zullen wij dit kabinet blijven bestrijden met alles wat we in ons hebben.

Dank u wel, voorzitter.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Het doet pijn, hè, meneer Wilders? Grapjes maken over kamelen en DENK, uw fractie heeft het over partijen die zouden dealen met antisemieten, en nog meer verschrikkelijke aantijgingen. Het doet pijn, hè, meneer Wilders, dat niemand in dit huis met u wil samenwerken maar wel met DENK? Het doet pijn, hè, meneer Wilders, dat DENK iets

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

gefikst krijgt, dat DENK een beslissende stem heeft in dit huis en dat de PVV niks te vertellen heeft? Al die grote woorden, die moslimhaat, die islamhaat, die beschuldigingen, die racistische grapjes zijn toch eigenlijk alleen maar om uw pijn te maskeren dat u niks te vertellen heeft maar DENK wel?

De heer **Wilders** (PVV):
Nee. Weet u wat pijn doet? Dat ik zie dat partijen als D66 en het CDA sneaky naar u toe gaan als het nodig is om een meerderheid te halen voor of tegen, in dit geval voor, het Belastingplan of het amendement van de heer Klaver over de miljonairstaks. Dat is niet omdat ze u interessant vinden, want ze vinden u helemaal niet interessant. Ze hebben normaal nul komma nul aandacht voor uw partij. En als ze erop betrapt worden dat ze bij u waren … Waar is de heer Bontenbal? Heeft u dat filmpje van de heer Bontenbal gezien, waar hij door twee journalisten wordt betrapt terwijl hij bij u wegloopt en het schaamrood op de kaken heeft omdat hij gezien wordt als hij bij ú weggaat? Hij wordt betrapt dat hij zijn eigen coalitiepartners verraadt. Hij heeft getekend voor een kabinet met de VVD, CDA en D66 en gaat dan naar u toe om te proberen de VVD een hak te zetten. Dat is de politiek van vandaag. U leent zich daarvoor. Dat mag u doen, maar dat, dát, doet pijn.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Wat vooral pijn doet: niemand wil met de heer Wilders praten. Met u willen ze in de verste verte niet gezien worden. Het is echt pijnlijk voor de heer Wilders dat DENK een beslissende rol in dit parlement heeft gehad om ervoor te zorgen dat we in Nederland een beetje eerlijker gaan delen, dat we mensen in Nederland iets minder belasting laten betalen dan in de plannen van dit kabinet, dat we ervoor zorgen dat de benzine niet duurder wordt, dat de vliegtickets niet nog duurder worden. En als ik dan kijk naar wat de heer Wilders heeft geregeld voor de Nederlander, dan is dat helemaal niks. Helemaal niks, gewoon een dikke nul. Een dikke nul. Ik zou vooral tegen de heer Wilders willen zeggen: is het niet overduidelijk, met weer al die woorden, die flauwe grapjes en die racistische aantijgingen die de PVV iedere keer doet, dat dat alleen maar is om te maskeren dat Wilders niks heeft betekend en DENK wel?

De heer **Wilders** (PVV):
Nee, het tegendeel is het geval. Wij willen het kabinet weg hebben. Wij houden daarin onze rug recht. Maar waar u met uw stem voor heeft gezorgd, is dat dit kabinet blijft zitten. U heeft er uiteindelijk voor gezorgd dat ze met elkaar zijn gaan zitten en er toch weer uit zijn gekomen, na het echec van vorige week, en dat ze dus doorgaan met hun beleid van totale vernietiging en dat ze nog honderdduizenden asielzoekers en vreemdelingen meer ons land binnenlaten. U vindt dat fijn, maar wij vinden dat verschrikkelijk. Heel veel Nederlanders willen dat ook gewoon absoluut niet. Ik zou er niet aan moeten denken dat er straks een DENK in deze Kamer zit met tien zetels. Dat is de grootste nachtmerrie die we ooit kunnen krijgen. Dus om dat te voorkomen, moeten we juist de grenzen sluiten en er juist voor zorgen dat al het tuig dat wetten overtreedt ons land wordt uitgezet, zodat de groep die u vertegenwoordigt hier alleen maar kleiner wordt. Dat is het doel van de PVV. Ik zeg u: daar zullen we in gaan slagen, of u het nou leuk vindt of niet.

De **voorzitter**:
Afrondend.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Als de heer Wilders gelijk had gekregen, dan was dit kabinet zeker blijven zitten, want als de heer Wilders z'n zin had gekregen, dan was het uitgepakt zoals de VVD het wil. We hebben in ieder geval kunnen zien dat door de beslissende stem van DENK de VVD het land in een totale crisis heeft gestort. Het tegendeel is dus waar, zeg ik tegen de heer Wilders.

Maar het allerbelangrijkste is dit. Alles wat de heer Wilders zegt en alles wat zijn fractie in de afgelopen tijd heeft gezegd, is eigenlijk omdat hij er niet tegen kan dat heel veel Nederlands met een migratieachtergrond niet alleen meedoen of meepraten, maar ook meebeslissen. Ik zou vooral tegen de heer Wilders willen zeggen: het wordt tijd dat hij eraan went. Het wordt tijd dat hij eraan went dat er Nederlanders zijn met een andere afkomst, wie dan ook, die niet alleen meedoen maar ook meebepalen in dit land. En DENK heeft bepaald.

De heer **Wilders** (PVV):
Nee, Nederland is van ons en niet van DENK, en dat zal het ook nooit worden.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan meneer Eerdmans voor zijn bijdrage namens JA21. Ik stel voor om ongeveer na meneer Markuszower een dinerpauze te houden.

De heer **Eerdmans** (JA21):
Prima, voorzitter.

Voorzitter. Het goede nieuws na een rampweek is dat het kabinet nu ook zelf volmondig heeft erkend dat de ingeslagen weg niet kan worden vervolgd. De vraag vandaag is alleen: is er een weg vooruit? Vanaf de eerste dag van dit kabinet hebben wij als JA21 benadrukt dat er een keuze gemaakt zal moeten worden. De chaos vorige week over de stemming over het Belastingplan gaf wederom aan waartoe het uitstellen van keuzes leidt. Het kabinet scheerde niet langs maar vlak boven de afgrond. De kern van het probleem is dat het bij belangrijke besluiten altijd twee tegen één is in de coalitie: D66 en CDA willen naar links en de VVD naar rechts. Dat heeft ertoe geleid dat er op meerdere belangrijke terreinen, zoals stikstof, ontwikkelingshulp en de sociale zekerheid, al linksaf is geslagen. Vorige week ging het dus om het Belastingplan.

Voorzitter. Drie dagen geleden waren er grote woorden van de VVD: "Er moet een fundamentele reset plaatsvinden. Dit kabinet is een mislukt experiment. Het kabinet kan in deze vorm niet meer bestaan. Er moet een inhoudelijke en politieke correctie plaatsvinden." De vraag is wat daarvan terecht gaat komen.

Voorzitter. De inhoudelijke bijsturing lijkt vooralsnog beperkt tot een pakket voor het mkb. Dat is een belangrijk onderwerp — prima — maar het is te mager om daarmee van een inhoudelijke correctie te spreken, denk ik. Zijn er dus nog andere inhoudelijke wensen besproken of is dit het, vraag ik aan de premier. Mijn vraag is: waar zijn bijvoorbeeld de loondoorbetaling bij ziekte en de startersaftrek gebleven? En is er ook gesproken over de energiebelasting of over andere lastendalingen?

Voorzitter. Dan de politieke correctie. Wij waren sceptisch, maar gaandeweg dit debat worden we niet vrolijker. Dat zeg ik maar gewoon ronduit, want dat is mijn gevoel na de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

bijdrage van de heer Paternotte. Het lukt de heer Paternotte namelijk niet om te zeggen: de VVD heeft inderdaad wel een punt als ze na het ontstaan van die crisis over het Belastingplan zeggen dat er weleens naar rechts mag worden gekeken. Het lukt de heer Paternotte niet om te zeggen: ja, die balans is misschien wel verstoord geraakt; die balans moet misschien wel naar rechts. Als je de puinhoop van vorige week ziet, wil je die oplossen; dan wil je daarmee uit een probleem komen, en niet dat probleem laten voortbestaan en de oplossing uitstellen.

Voorzitter. Het voortbestaan van de coalitie staat op het spel. Ik zal de heer Bontenbal zo ook vragen wat de ruimte binnen de coalitie is om naar rechts te kijken. Ik wil niet weer dat vage verhaal horen waarin men blijft zeggen: we proberen het aan beide flanken te gaan regelen. Dat leidt namelijk alsnog tot niks. De politieke onbalans in de huidige coalitie is de kern van het probleem en volgens mij dus ook de kern van de oplossing. De vraag is waarmee je deze crisis kunt afsluiten, kunt beëindigen.

Ik denk dat die crisis ontstaan is doordat twee partijen te elfder ure linksaf zijn geslagen bij het Belastingplan en de VVD dus vraagt om evenwicht. Wat JA21 betreft kan de oplossing in ieder geval niet nog meer links beleid zijn. De winst lijkt voor nu vooral tijd te zijn: tijd voor het proces-Buma. Het proces-Buma kan tot een oplossing leiden. Ik wil daar niet per definitie negatief over zijn, maar het kan ook leiden tot uitstel van de patstelling en het wantrouwen. Laat ik helder zijn: als de uitkomst van het proces-Buma niet is dat de koers verlegd wordt, is de missie mislukt. Dan blijft het kabinet instabiel en de koers wankel. Voor JA21 komt dan ook zeker de gedachte dichterbij dat we het oordeel maar aan de kiezer moeten vragen.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
De heer Eerdmans heeft het over "de koers die verlegd moet worden". Wat is die koers nu?

De heer **Eerdmans** (JA21):
Die is centrumlinks, met vaak een afslag naar links.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Ik hoor …

De heer **Eerdmans** (JA21):
Of centrumrechts, met een afslag naar links.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Ik hoor dit wel vaker, maar er ís geen koers. Er is helemaal geen inhoud. Laten we de zorg nemen: 10 miljard aan bezuinigingen op de zorg. Geen idee hoe we dat moeten doen. Er staat alleen een bedrag van 10 miljard. Dan is er toch geen koers?

De heer **Eerdmans** (JA21):
Ik heb een aantal koersen genoemd, bijvoorbeeld voor stikstof. We hebben het al gehad

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

over het Belastingplan en over ontwikkelingshulp. Wij vinden dat de koersen daarvoor juist naar links zijn gelegd. Als JA21 hebben wij van het begin af aan gezegd: met ons kun je zaken doen; dan gaat het om lastenverlichting, veiligheid en minder migratie. Wij willen dat er een grens voor migratie komt. Daar horen wij geen reactie op. De gesprekken daarover worden halverwege afgebroken of er wordt gezegd dat partijen daar niet mee kunnen leven. Dat is het probleem. Ik denk dat de deur openstaat, zeker bij JA21. Met de SGP en BBB hebben we laten zien dat er gedeeld kan worden, maar het gaat vooral om politieke wil. Ik ben het niet met u eens dat de koers niet duidelijk is, want ik vind dat in een aantal gevallen juist heel duidelijk is waar de coalitie haar heil zoekt, namelijk aan de linkerkant.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Daar heb ik het niet gevonden, hoor, dus dan ben ik links kwijt.

Nu wordt Buma ingeschakeld om het probleem van Jetten op te lossen. Wat vindt de heer Eerdmans daarvan? Vindt hij niet gewoon dat de heer Jetten bij JA21 langs moet komen om te kijken of ze in het kabinet willen?

De heer **Eerdmans** (JA21):
Ik ben nog van de school van Jan de Koning, van vroeger, die zei: als het niet gaat zoals het moet, dan moet het maar zoals het gaat. Ja, dat klopt; dat is er eentje uit de oude doos. Maar dat is wel wat het is. Ik ben niet tegen hulptroepen om een proces op gang te krijgen, om een oplossing te forceren. Ik denk namelijk dat dat nu aan de orde is: er moet een doorbraak worden geforceerd. Als dat kan helpen, waarom zouden we het dan tegenhouden? Ik snap de opmerking over de regie van de premier heel goed, maar misschien is dit een manier om alsnog de regie te pakken. Laten we daar onze hoop maar op vestigen.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan de heer Markuszower als laatste spreker van de zijde van de Kamer voor de dinerschorsing.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Voorzitter. Sinds vorige week zijn er weer een kleine 1.000 asielzoekers Nederland binnengekomen en is de koopkracht voor alle Nederlanders weer wat gedaald. Ondernemers zijn nog meer ontmoedigd en multinationals denken er nu nog harder over na om Nederland te verlaten of hier überhaupt niet meer naartoe te komen. Niemand zit namelijk te wachten op onbetrouwbare politici die onbetrouwbaar beleid maken. Heel Nederland wordt gierend gek van politici die meer met zichzelf bezig zijn dan met het welzijn van ons land. De mensen thuis vragen zich inmiddels af: wat zijn al die idioten, ook nu weer met dit debat, hier toch de hele dag van mijn belastingcenten aan het doen? Ik zal het u zeggen: helaas geen woningen bouwen, niet zorgen voor meer rust in de portemonnee en zeer zeker ook niet grip krijgen op migratie. Het zijn inmiddels allemaal gebroken beloftes en kletspraatjes. Van dit theater kan Carré nog wat leren.

Precies een week geleden constateerde onze fractie al dat deze drie partijen elkaar niet meer vertrouwen en elkaar het licht in de ogen niet gunnen. Het was een week geleden

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

al duidelijk dat tegen de onbetrouwbaarheid van met name D66 en CDA geen kruid is gewassen. Dus zeiden wij het vertrouwen in het kabinet op. Ze kunnen radijsjes eten op het landgoed De Zwaluwenberg totdat ze een ons wegen, maar dat vertrouwen is natuurlijk niet meer te herstellen. Ze hebben nu in Buma een babysitter gevonden, maar alle ouders weten dat zodra de oppas weg is, de kinderen weer gaan krijsen en elkaar de hersens inslaan.

Voorzitter. Het minderheidskabinet is ook mislukt omdat de Tweede Kamer onvoldoende de nieuwe verhoudingen heeft kunnen internaliseren en kapitaliseren. Met andere woorden: omdat het kabinet er zo'n puinhoop van maakt, is het aan de Tweede Kamer om zo veel als mogelijk bij te sturen en zo veel als mogelijk voor de mensen thuis te regelen. Dat is onze heilige opdracht. Voor ons, voor al die fracties op rechts, is het van het grootste belang dat wij samenwerken, samen optrekken, samen een vuist maken, want heel Nederland heeft nu gezien wat het betekent als we dat niet doen. Dan onderwerpt Bontenbal zich aan de fractie van DENK. Dan zijn PRO en de dierenpartij, extreemlinks dus, de feitelijke bazen van dit land. Het is de missie van DNA om precies dat te voorkomen.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Ik schors de … O, u heeft nog een interruptie? U heeft een punt van orde. Meneer Wilders.

De heer **Wilders** (PVV):
Excuus aan de heer Markuszower, maar het was een punt van orde. Ik heb net, bij het begin van het debat, een brief gevraagd, een nadere brief die binnen een halfuur zou moeten komen. We zijn nu een paar uur verder en we hebben de brief nog steeds niet. We kunnen het nog een keer doen. Anders zou ik opnieuw een ordedebat willen, desnoods met stemmingen, dadelijk, meteen. Dan wachten we maar drie uur, als ik de brief van de minister van Financiën niet krijg. Hij kan nee zeggen, maar niet antwoorden is zeer onbeleefd.

De **voorzitter**:
Kunt u het verzoek nog één keer herhalen misschien, zodat we weten waar we het over hebben?

De heer **Wilders** (PVV):
De minister van Financiën had mijn verzoek om inzage te krijgen in die appjes en het weghalen daarvan, afgewezen met het idee dat dit vertrouwelijk moet kunnen. Ik heb gezegd: nee, want die liggen al op straat. Die zijn door de collega's van DENK al openbaar gemaakt. En het gaat nogal ergens over. Het gaat erover dat hem niet alleen zou worden verweten dat hij heeft gedeeld met DENK, maar vooral dat hij met die appjes campagne aan het voeren was tegen zijn eigen Belastingplan. Ik wil daar graag van de hoed en de rand weten. Ik wil ook weten of het mag, of hij legaal heeft gehandeld door het weghalen van zijn tekst in die appjes. Kortom, ik wil totale openheid. Dat vraag ik nu voor de tweede keer en ik krijg gewoon geen antwoord. Dat kan echt niet, voorzitter.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De **voorzitter**:
Ik geleid dit nogmaals door. Dan verwacht ik daar een reactie op van de zijde van het kabinet.

Ik schors de vergadering tot 20.10 uur.

De vergadering wordt van 19.21 uur tot 20.10 uur geschorst.

De **voorzitter**:
Ik heropen de vergadering. Ik kijk even naar de minister-president, want voor de schorsing heeft de heer Wilders een informatieverzoek gedaan. We hebben allemaal druk onze mailboxen in de gaten gehouden. Volgens mij is het er nog niet. Kan de minister-president misschien aangeven wanneer er iets, en, zo ja, wat er vanuit het kabinet komt?

Minister **Jetten**:
De minister van Financiën heeft een brief in voorbereiding, maar hij staat as we speak antwoord te geven in de Eerste Kamer. Zodra hij die brief heeft kunnen zien en kunnen aftekenen, zal die aan de Kamer worden verzonden.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Meneer Wilders.

De heer **Wilders** (PVV):
Oké, dan wachten we dat af, maar ik hoop niet dat het lang duurt.

Als u het goedvindt, heb ik nog een informatieverzoek, want er verschijnt nu net in het nieuws, nog geen uurtje geleden, bij Hart van Nederland dat ook de heer Karremans iets zou hebben verzwegen, zou hebben gelogen of hoe je dat ook wil noemen. In ieder geval was hij niet eerlijk over het contact met DENK. Minister Karremans heeft eerder op camera gezegd dat hij geen contact met DENK heeft gehad, maar dat de partij hem heeft gebeld. Dat blijkt dus anders te zijn, want hij heeft wel zelf met DENK gebeld, zelfs nog na de stemmingen en, nou ja, noem maar op. Hij heeft er als minister vaak contact mee gehad. Ik weet ook niet wat de achtergrond was, waarover het ging en wat er is besproken. Ik zou in ieder geval ook van minister Karremans vanavond nog, liefst binnen een uur, misschien samen met het bericht van de minister van Financiën, het bericht willen hebben over de vraag of het waar is dat hij heeft gelogen, of het waar is wat Hart van Nederland nu zegt over zijn contact met DENK, namelijk dat hij daarover niet de waarheid heeft gesproken, waarom hij contact had en of hij al die berichten of verslagen van die telefoongesprekken in zijn herinnering naar de Kamer wil sturen.

De **voorzitter**:
We geleiden dat informatieverzoek door naar het kabinet, in het bijzonder naar de minister van Infrastructuur en Waterstaat.

De heer **Klaver** (PRO):
Ik wil zeggen: ik steun dat, maar ik zou wel echt willen dat die brief op tijd komt. Ik ben niet zozeer geïnteresseerd in het hele berichtenverkeer; daar gaat het niet om. Maar er wordt hier wel beweerd dat een minister — dat is wat mij betreft het politieke punt — zou

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

hebben gelobbyd om tegen het Belastingplan te stemmen. We zouden graag helderheid willen over de vraag of dat wel of niet waar is.

De **voorzitter**:
Dat geleiden we door, bij dezen.

Het woord is aan de heer Van Baarle voor zijn eerste termijn namens DENK.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Voorzitter, dank. Wij willen bij DENK de verantwoordelijkheid nemen om mensen in het land te helpen. Wij zijn absoluut geen fan van dit kabinet. Sterker nog, dit kabinet blijft in onze optiek de verkeerde keuzes maken. Als DENK hebben we vorige week een stap gezet om erger te voorkomen en om te voorkomen dat rechts en extreemrechts de overhand zouden krijgen. We hebben gedaan wat wij in het belang van Nederlanders vinden. Met een beslissende stem van DENK is geregeld dat mensen die werken wat minder belasting gaan betalen dan in de eerdere plannen. Samen met andere partijen hebben we ervoor gezorgd dat er ook iets meer gevraagd wordt van multimiljonairs.

We gaan eerlijker delen. Ik dank ook alle andere politieke partijen die daaraan hebben gewerkt. We hebben voorkomen dat benzine nog duurder wordt. We hebben voorkomen dat vliegen nog duurder zou worden. We hebben een lagere kilometervergoeding voorkomen. We hebben chaos voorkomen waardoor mensen niet weten wat ze volgend jaar van de overheid zouden krijgen. We hebben voorkomen dat de VVD kon zeggen: het gaat nu over rechts. En we hebben extra stappen kunnen regelen voor mensen die de rekeningen moeilijk kunnen betalen.

De alternatieven waren rechts, chaos en nog meer belastingen voor mensen. En natuurlijk zijn wij niet tevreden. Natuurlijk moet het eerlijker. Natuurlijk moeten wij blijven strijden voor een regering die wel doet wat nodig is om het leven betaalbaarder te maken. Dat zal de inzet blijven van DENK. Dit kabinet kan dan ook op stevige oppositie van DENK blijven rekenen.

Het is dieptriest dat we vorige week in een bestuurlijke chaos terecht zijn gekomen. Voor mijn fractie is het helder dat de oorzaak hiervan ligt in de bestuurscultuur van de VVD: besturen met blokkades, besturen met veto's, met druk, met onwaarheden, verdwenen sms'jes en nu ook appjes. Ze verwijten coalitiegenoten dat ze zaken doen met andere partijen, terwijl de VVD dat zelf ook probeerde, met miljoenen aan belastinggeld en met de hulp van VVD'ers er in de media een spin aan geven, compromisloos zijn en in de slachtofferrol kruipen.

Voorzitter. Gelukkig is het ontmaskerd en wordt het steeds meer ontmaskerd: de VVD is niet eerlijk. Het moet nu duidelijk zijn dat de manier van besturen van de VVD slecht is voor het land. Het lijkt erop, helaas, dat de VVD er nu toch weer mee wegkomt. Sterker nog, de VVD heeft weer iets gekregen, terwijl ze de blokkades op vermogen in stand houden. Dat het CDA en D66 hiermee eigenlijk de VVD belonen voor slecht gedrag, is een hele slechte zaak. Waarom doet de premier dat?

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Ik vind het wel een dieptepunt in de parlementaire geschiedenis dat appjes van bewindspersonen met Kamerleden worden gedeeld voordat besluitvorming is afgerond,

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

maar die is voor de rekening van de heer Van Baarle. Ik ben op zoek naar de afspraken die hij gemaakt zou hebben. Hij zei vorige week — ik citeer — dat er "stappen gezet gaan worden in het internationale domein om mensen te helpen. Daar vinden nu gesprekken over plaats." Vertel.

De heer **Van Baarle** (DENK):
In het wetgevingsoverleg Integratie heeft mevrouw Keijzer gisteren de volgende dingen gezegd, namelijk dat DENK een politieke partij zou zijn die Joden de zee in zou willen drijven en dat een deal sluiten met DENK een bedreiging zou zijn voor de vrijheid en veiligheid van Joden in Nederland. Ik heb mensen in mijn omgeving die Joods zijn; die zijn mij dierbaar. Zolang mevrouw Keijzer dit soort walgelijke vuilspuiterij over DENK de wereld in slingert vanuit een islamofoob en xenofoob perspectief, aantijgingen die kant noch wal raken, ga ik mij niet verlagen tot haar niveau en ga ik haar zeker niet bedienen van een antwoord. Wegwezen!

De **voorzitter**:
Ik wil eigenlijk wel weer terug naar het onderwerp van dit debat.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Voorzitter, ik vind dat het aan u is om als een Kamerlid dat op het spreekgestoelte staat gewoon een vraag krijgt van een ander Kamerlid en zijn antwoord afsluit met "wegwezen" …

De **voorzitter**:
Dat is parlementair niet heel hoffelijk, maar ik weet ook niet wat er gisteren is gebeurd in uw debat. Ik zou dus eigenlijk weer terug willen naar het debat over de ontstane politieke situatie. We zitten niet bij het debat over het WGO Integratie; dat voeren we vanavond namelijk niet. Dat zeg ik tegen u beiden. Ik ben er niet bij geweest.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Daar ging mijn vraag absoluut niet over, voorzitter.

De **voorzitter**:
Uw tweede interruptie. Gaat uw gang.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Mijn interruptie ging over wat de heer Van Baarle vorige week gezegd heeft. Die uitspraak gaat over de politieke situatie die hier nu ontstaan is. Om precies te zijn zei hij dat vrijdagavond in een talkshow. Daarin zei hij — ik herhaal het gewoon nog een keer, want ik wil het gewoon heel graag weten, omdat het gaat over de politieke ontstane situatie — dat er "stappen gezet gaan worden in het internationale domein om mensen te helpen. Daar vinden nu gesprekken over plaats." Dat is een afspraak die hij gemaakt zou hebben met D66 en CDA. Het is dan toch niet gek als je wil weten wat de inhoud van die gespreken is?

De heer **Van Baarle** (DENK):
Mevrouw Keijzer heeft in de afgelopen periode xenofobe, racistische en islamofobe leugens verspreid en verschrikkelijke en walgelijke aantijgingen gedaan. Zij heeft letterlijk gezegd — daar is tot mijn spijt niet op ingegrepen — dat wij Joden de zee in zouden willen drijven. Dat vind ik walgelijk. Zolang mevrouw Keijzer …

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Dat is niet waar, voorzitter.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Zolang mevrouw Keijzer dat soort beschuldigingen uit, die verschrikkelijk en walgelijk zijn en die ik echt met alle kracht van mij werp omdat ik tot in mijn diepste vezels sta voor een samenleving waarin iedereen gelijkwaardig is, ga ik mij gewoon niet verlagen tot haar niveau.

De **voorzitter**:
Ik wil weer terug naar het onderwerp van het debat. Mevrouw Keijzer vraagt of u wilt reflecteren …

De heer **Van Baarle** (DENK):
Dit is mijn antwoord.

De **voorzitter**:
Zij vraagt of u wilt reflecteren op een uitspraak in een televisieprogramma vrijdagavond …

De heer **Van Baarle** (DENK):
Dit is mijn antwoord.

De **voorzitter**:
Dit is het antwoord van de heer Van Baarle, zeg ik dan maar. Mevrouw Keijzer, tot slot.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Dan duikt hij nog verder onder het lage niveau dat hij al heeft neergezet door uit appverkeer te citeren en daar zelfs screenshots van te laten zien. Het is dan maar een trieste constatering dat er blijkbaar afspraken zijn met CDA en D66, die dan uitgevoerd moeten gaan worden door de minister van Buitenlandse Zaken in het internationale domein, zonder dat hij het lef heeft, de ruggengraat heeft — laat ik een ander lichaamsdeel noemen — om hier te zeggen wat de inhoud daar dan van is.

De **voorzitter**:
Helder.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Waarvan akte. Ik kom hierop terug bij woordvoerders van de andere partijen en bij de minister-president.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Weet u wat pas echt triest is? Heel veel mensen in de samenleving maken dit ook mee. Mensen in de samenleving die hoger op de ladder klimmen, die proberen een steentje bij te dragen, lopen elke keer weer aan tegen dit soort xenofobe, islamofobe verdachtmakingen, die mevrouw Keijzer en anderen de afgelopen periode de wereld in hebben geslingerd. Blijkbaar heeft het feit dat DENK een beslissende stem had, zichtbaar gemaakt dat er heel veel mensen zijn in dit parlement die gewoon niet willen hebben dat mensen die anders zijn dan zij meebesluiten. Dat heeft mevrouw Keijzer

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

zichtbaar gemaakt en dat hebben anderen zichtbaar gemaakt. Zolang mevrouw Keijzer dat blijft doen, ga ik mij gewoon niet verlagen tot haar niveau.

De heer **Vermeer** (BBB):
De boel valt hier alweer uit elkaar.

De **voorzitter**:
Houdt u de zaal en de microfoon een beetje heel?

De heer **Vermeer** (BBB):
Het is weer zover.

De heer Van Baarle zei dat extra stappen zijn gezet voor mensen die de rekening moeilijk kunnen betalen. Kan de heer Van Baarle dat concreet maken? Hoe ziet dat eruit?

De heer **Van Baarle** (DENK):
Dat zal binnen afzienbare tijd concreet gemaakt worden. Dat heeft te maken met het feit dat de fractie van DENK een fractie is die in alle zorgvuldigheid iets concreets wil betekenen voor al die mensen die op dit moment de energierekening niet kunnen betalen. De komende tijd zullen wij dus gesprekken voeren die als doel hebben ervoor te zorgen dat we daadwerkelijk die extra stap zetten om mensen deze winter nog te helpen. Die gesprekken gaan gevoerd worden. Op het moment dat wij die gesprekken gevoerd hebben en gepresenteerd hebben op welke manier wij die mensen zullen helpen, zullen wij concreet laten zien hoe wij dat doen. Maar die gesprekken gaan gevoerd worden. U kunt ervan verzekerd zijn dat dat concrete stappen zullen zijn. Onze kritiek op dat Belastingplan was namelijk dat het mensen die in de knel komen onvoldoende helpt. Daar gaan we de komende tijd stappen voor zetten. We gaan daar met volle overtuiging mee aan de slag.

De heer **Vermeer** (BBB):
Als ik het goed begrijp, heeft DENK een toezegging gekregen. Zij mogen dat zelf helemaal invullen en dan zullen de coalitie en een meerderheid hier in de Kamer — dat is gegarandeerd — voor dat plan stemmen. Heb ik dat zo goed begrepen?

De heer **Van Baarle** (DENK):
Wat de heer Vermeer kan begrijpen, is dat er ook bijvoorbeeld een motie van DENK is aangenomen die ging over de boodschappenprijzen. Wat de heer Vermeer kan begrijpen, is dat ik zeg dat er gesprekken gevoerd gaan worden over hoe we de komende tijd een regeling gaan vormgeven om ervoor te zorgen dat we mensen helpen die de energierekening niet kunnen betalen. Die gesprekken vinden plaats. Wij doen dat zorgvuldig en wij doen dat goed. Waarom doen we dat? Wij willen mensen in dit land helpen.

Als ik nou naar de heer Vermeer kijk, zie ik dat hij zichzelf de afgelopen periode toch wel zodanig heeft opgesteld dat het hem echt totaal niet is gelukt om mensen in dit land te helpen. Uiteindelijk is het DENK geweest die de korting op de brandstofaccijnzen, die moest worden doorgezet, heeft moeten redden. De heer Vermeer gaf niet thuis. Als het gaat om extra stappen voor mensen die de energierekening niet kunnen betalen, heeft de heer Vermeer die niet gezet. Hij gaf niet thuis; DENK moest dat regelen. Zo zijn er

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

veel meer dingen, onder andere het eerlijker delen, een extra bijdrage vragen van multimiljonairs, om ervoor te zorgen dat werkenden wat minder belasting gaan betalen. Dat wilde de heer Vermeer niet doen; dat heeft DENK geregeld. Op heel veel vlakken hebben wij met onze beslissende stem mooie stappen kunnen zetten voor Nederland. Daar gaat het om. Het gaat erom dat je als politicus impact wil hebben. Over de nog verdere impact die we gaan hebben als DENK om mensen te helpen die in de knel zitten, voeren wij de komende tijd gesprekken. Dat zullen zeker regelingen zijn waar mensen iets aan hebben.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik constateer alleen dat DENK akkoord is gegaan met iets wat nog nader ingevuld moet worden en waar nog een meerderheid voor gevonden moet worden. Overigens vind ik het punt inhoudelijk prima en kan ik daar volledig achter staan. Maar echt, meneer Van Baarle, de manier waarop u ook mij tegemoet treedt helpt niet bij wat u hiervoor zei, dus dat u … dat de heer Van Baarle serieus genomen wil worden en dat alle mensen gelijk zijn. Als de heer Van Baarle echt vindt dat hij voor alle mensen opkomt en iedereen wil beschermen, zou hij ook gewoon een normale toon aan moeten slaan tegen iemand als ik. Als de heer Van Baarle dat niet ziet, creëert hij zijn eigen problemen en moet hij hier niet het slachtoffer uithangen als hij een keer een pittige vraag krijgt en hij geen zin heeft om daar antwoord op te geven.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Volgens mij heb ik antwoord gegeven. Volgens mij heb ik ook een heel inhoudelijk antwoord gegeven. Raar, hè, dat je je taak als volksvertegenwoordiger serieus neemt. Raar, hè, dat als je iets wil betekenen voor mensen, als je iets wil doen wat echt werkt om mensen te helpen bij het betalen van de energierekening, je de tijd neemt om dat zorgvuldig te doen. Ik denk dat dat getuigt van goed volksvertegenwoordigerschap, meneer Vermeer.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Er is mij de afgelopen weken al wel vaker iets opgevallen, ook in het stemgedrag van partijen. Ik zei het net in mijn eigen bijdrage ook. Steeds komt het woord "constructief" naar voren. Partijen die eerst de grootste kritiek hadden op het Belastingplan, gingen gaandeweg om. Als je gewoon alles bij elkaar optelt, betekent het Belastingplan dat nu aangenomen is 6,4 miljard euro aan lastenverzwaring op werk.

De **voorzitter**:
Uw vraag.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Het betekent 1,7 miljard euro voor bommen via de belasting van Bontenbal. Het eigen risico gaat omhoog, de zorgpremie gaat omhoog, de aftrekbare zorgkosten worden geschrapt. Hoe kunt u hier met droge ogen zeggen dat het aangenomen Belastingplan een stap vooruit is of beter of constructiever is dan het vorige Belastingplan?

De heer **Van Baarle** (DENK):
Een aantal zaken. De heer Dijk haalt nogal een aantal zaken door elkaar, maar dat mag

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

hij doen. Als het gaat om het strijden tegen de militarisering en de veel te hoge NAVO-bijdrage, staan we naast elkaar. Daar is mijn mening niet over veranderd. Ik vind het een flutplan, dus we gaan het niet steunen. We gaan dat gewoon op geen enkele manier helpen. Als het gaat om bezuinigingen in de zorg, strijden we met u. Daar zijn we tegen. We vinden het geen goed plan en we gaan het nooit steunen. Het is gewoon een slecht idee voor Nederlanders.

Als het gaat om de stemmingen van vorige week, waren er twee alternatieven, zeg ik tegen de heer Dijk. Het ene alternatief was de sleutel in handen geven van de VVD en Gidi Markuszower, met een Belastingplan waardoor mensen nog meer belasting moeten gaan betalen. Daar teken ik niet voor. Ik teken niet voor een scenario waarin mensen nog meer belasting moeten gaan betalen. Het andere scenario was dat het Belastingplan verworpen zou worden. Dat zou ertoe leiden dat dit land in onzekerheid wordt gestort en dat mensen die afhankelijk zijn van toeslagen zich moeten afvragen: "Wat krijgen wij eigenlijk volgend jaar? Worden wij nog wel voldoende geholpen?" Ook dat had ertoe geleid dat we de VVD de macht in handen zouden geven, want de VVD had dan kunnen zeggen: "Zie je wel? Als er gedeald wordt op links, komt er instabiliteit." Dan was er een kaal Belastingplan naar de Kamer gestuurd, waardoor mensen in de ellende zouden komen.

Ik zeg niet dat dit kabinet perfect is. Integendeel. Ik ben het op bijna alle vlakken oneens met de dingen die dit kabinet doet. Daar zal ik oppositie tegen blijven voeren. Ik zal blijven opkomen voor de mensen in dit land. Ik zal ervoor blijven opkomen om niet te bezuinigen op de zorg. Maar ik teken er niet voor om mensen op te zadelen met een scenario waarin ze volgend jaar misschien niet weten waar ze aan toe zijn, geen hulp krijgen en nog meer belasting moeten betalen, terwijl er niks wordt gevraagd van multimiljonairs. Ik handel in het belang van Nederlanders en dat zal ik altijd doen.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Dit is ongelofelijk. Dat oude Belastingplan was beter voor mensen dan het Belastingplan dat nu aangenomen is. De VVD had in haar eigen bijdrage al gezegd dat ze dit Belastingplan niet zou gaan steunen omdat het amendement van Klaver en Dassen was aangenomen. Dat zouden ze al niet doen. Het enige wat u heeft gedaan, is hén aan een meerderheid helpen voor hún Belastingplan. Het is ongelofelijk hoe linkse partijen hier genoegen nemen met een klein beetje minder pijn voor mensen, om vervolgens een Belastingplan aan te nemen dat de lasten voor hen verhoogt, de zorgkosten voor hen hoger maakt en een bommenbelasting invoert! Het enige wat u heeft gedaan, is een spel spelen, net als de Partij voor de Dieren, om de VVD een hak te zetten! Het is een politiek spel over de rug van de mensen in Nederland die door u hogere lasten krijgen!

De heer **Van Baarle** (DENK):
De inhoud wordt er niet beter van als de heer Dijk tegen mij gaat schreeuwen, moet ik eerlijk tegen hem zeggen. Blijkbaar wil de heer Dijk tekenen voor een scenario waarin tanken gewoon per tankbeurt zo ongeveer €10 duurder wordt voor mensen. Blijkbaar wil de heer Dijk tekenen voor een scenario waarin mensen in onzekerheid raken, waarin mensen volgend jaar misschien niet weten welke toeslagen ze krijgen en waarin mensen die het al moeilijk hebben, het nog moeilijker krijgen. Blijkbaar wil de heer Dijk tekenen voor een scenario waarin de VVD haar zin krijgt, waarin er niks gevraagd wordt van multimiljonairs en waarin werkenden meer belasting moeten betalen. Blijkbaar wil de heer Dijk tekenen voor een scenario waarin mensen minder kilometervergoeding krijgen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Blijkbaar wil de heer Dijk tekenen voor een scenario waarin vliegen duurder wordt, waardoor hardwerkende mensen geen ticket meer kunnen betalen. Ik zou niet voor zo'n scenario willen tekenen. Ik teken niet voor een scenario waarbij de kosten stijgen voor de mensen voor wie de heer Dijk zegt op te komen. In het scenario van de heer Dijk zouden de kosten stijgen voor die mensen voor wie de heer Dijk zegt op te komen! Daar ga ik niet voor tekenen, en al helemaal niet als dat een scenario is waarin de VVD de lachende derde is en machtiger wordt. Wat de heer Dijk doet, is niet in het belang van de Nederlanders en wat DENK doet, is dat wel.

De **voorzitter**:
Interrupties moeten echt korter en bondiger en ze moeten gaan over de ontstane politieke situatie. En meneer Dijk, wilt u alstublieft via de voorzitter spreken? Gaat uw gang, meneer Dijk.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Voorzitter, ik zal het heel erg kort houden.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Ik vind het echt heel erg bijzonder … Ik wil journalisten, de pers en de media oproepen om zich even te gaan verdiepen in de belastingplannen, om even te gaan uitzoeken wat het vorige Belastingplan inhield als je dat gewoon aan had gehouden. Het was fors veel beter geweest voor werkende mensen. Het Belastingplan dat nu is aangenomen is veel slechter. Ik wil de heer Van Baarle één ding meegeven waar ik hem gelijk in geef: het zou inderdaad vervelend zijn geweest als de verlaging op de accijns voor brandstoffen, die in het huidige Belastingplan wordt doorgevoerd, niet zou zijn doorgevoerd. Maar dan hadden we gezien dat we dat in deze Kamer, van mijn partij tot aan die hele waaier, echt in een week hadden kunnen fiksen. Sterker nog, als de politiek een beetje haar best doet, kunnen we volgende week nog fiksen dat de belastingen op brandstof en energie verder naar beneden gaan.

De heer **Van Baarle** (DENK):
De heer Dijk heeft in de afgelopen periode ook gezien dat als het gaat om het fiksen van dingen voor mensen, díé kant van de Kamer het gewoon structureel laat liggen en er niet voor staat. Dan word ik geconfronteerd met gewoon kiezen wat in het belang is van Nederlanders. Ik heb tegen u gezegd, meneer Dijk, dat ik geen fan van dit kabinet ben. De heer Jetten weet dat ook. Ik strijd op heel veel vlakken tegen dit kabinet. Mijn mening over de slechte plannen van dit kabinet verandert niet. Integendeel. Wij gaan samen strijden tegen die bezuinigingen op de zorg, wij gaan samen strijden tegen die militarisering, wij gaan samen strijden tegen het feit dat dit kabinet niks doet om de genocide in Gaza te stoppen — om maar even al die onderwerpen te noemen. Maar ik ga niet tekenen voor een scenario waarbij mensen in Nederland in onzekerheid komen of op kosten gejaagd worden. Ik kom op voor de Nederlanders.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Als het Belastingplan was weggestemd, dan had het Belastingplan van dit jaar herleefd, met alles wat daarin zit. Daar heeft de heer Dijk gewoon compleet gelijk in. De heer Van Baarle gaf net aan dat hij het niet eens is met de hogere uitgaven aan defensie. Weet hij

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

dat hij door in te stemmen met het Belastingplan, er uiteindelijk ook mee instemt dat er volgend jaar 2 miljard meer naar defensie gaat?

De heer **Van Baarle** (DENK):
Heeft mevrouw Keijzer al de opmerking teruggenomen dat samenwerking met DENK een bedreiging zou zijn voor de vrijheid en veiligheid van Joden en dat DENK Joden de zee in zou willen drijven?

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Voorzitter, hij gaat maar door. Dat heb ik gisteren niet gezegd.

De **voorzitter**:
Ho, ho, ho, ho, mevrouw Keijzer, mevrouw Keijzer, dit is blijkbaar het antwoord dat de heer Van Baarle geeft. We kunnen daar met z'n allen van alles van vinden, maar dit is het antwoord dat u krijgt.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Oké.

De **voorzitter**:
Uw tweede interruptie.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
De tweede interruptie, voorzitter. Dat heb ik gisteren niet gezegd; ja, dat was gisteren. Overigens was de fractie van DENK wel in het pand, maar niet bij het commissiedebat. Dat is een keuze. Als je er dan nu voor kiest om geen antwoord te geven op een inhoudelijke vraag over het onderwerp dat vandaag aan de orde is … Ja, dat kan. Nog maar een keer de vraag: weet de heer Van Baarle dat in de begroting van Defensie voor volgend jaar de facto 2 miljard meer uitgegeven wordt aan al die zaken waar hij tegen is?

De heer **Van Baarle** (DENK):
Met mensen die islamofobe, racistische complottheorieën de wereld in slingeren door een politieke partij in dit huis ervan te betichten dat zij een bedreiging voor Joden is als je met haar samenwerkt en dat die partij Joden de zee in zou willen drijven … Zolang mevrouw Keijzer dat niet terugneemt, ga ik me niet verlagen tot haar niveau.

De **voorzitter**:
Tot slot.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Ik kan niet iets terugnemen wat ik niet zo gezegd heb, waarvan dan maar akte. Alle mensen in Nederland die denken dat de heer Van Baarle voor hen gaat staan als hij spannende vragen krijgt, gewoon inhoudelijke vragen … Of hij weet het antwoord gewoon niet — dat kan ook; dat is prima mogelijk — óf dit is hoe hij omgaat met mensen die het niet met hem eens zijn. Dat typeert hem dan weer wel.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Ik kan prima antwoord geven op vragen die gesteld worden. Dat heeft mevrouw Keijzer net gezien toen ik in debat ging met andere collega's, maar zij helpt de meest

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

verschrikkelijke dingen de wereld in, namelijk dat ik met mijn partij Joden de zee in zou willen drijven, echt een wanstaltige aantijging, …

De **voorzitter**:
Ja, dat heeft u gezegd.

De heer **Van Baarle** (DENK):
… en dat dealen met DENK een bedreiging zou zijn voor de vrijheid en veiligheid van Joden. Zolang zij dat niet terugneemt, verlaag ik me niet tot haar niveau.

De **voorzitter**:
Ik zou als voorzitter wensen dat u na het debat misschien even een kopje koffie met elkaar gaat drinken. Meneer Markuszower, maakt u het alstublieft niet erger. Gaat uw gang.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Nee, dit gaat echt niet daarover. Ik heb eigenlijk een vraag aan u.

De **voorzitter**:
O.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
U doet wel heel neutraal; dat is goed en dat past u misschien, maar als mevrouw Keijzer twee keer aangeeft dat zij iets niet heeft gezegd en als zij dan toch wordt beticht van iets wat zij dus niet heeft gezegd, vind ik dat dat de orde van het debat aantast. Ik vind dat de voorzitter op die orde moet ingrijpen. Dat doet de voorzitter niet.

De **voorzitter**:
Nee.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Dat deed hij vanmiddag wel toen er een stemverklaring was van Forum. Toen ging PRO steigeren en toen nam de voorzitter opeens wel stelling.

De **voorzitter**:
Nee, hoor.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Ik vind het niet correct dat de voorzitter in dezen zo neutraal blijft. Als een Kamerlid zegt dat iets niet is gebeurd en als een ander Kamerlid dat toch zegt, dan vind ik dat de voorzitter …

De **voorzitter**:
Ik ga het u uitleggen, meneer Markuszower. Wat er vanmiddag gebeurde, was dat ik het ongemakkelijk vind dat er een motie wordt ingediend over een functionaris in het land, maar dat mag. Dat is destijds toegestaan in het tweeminutendebat waarin die motie is ingediend. Als dat een motie is waarover wordt gestemd, vind ik ook dat fracties, wat ik ook van die motie vind — ik vind niks, want ik ben uw neutrale voorzitter — daar gewoon in alle vrijheid en redelijkheid een stemverklaring over mogen geven en uitspreken. Daar heb ik vanmiddag dus ook gewoon ruimte voor gegeven. Dat is één.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Ten tweede zie ik dat mevrouw Keijzer en de heer Van Baarle … Ik weet niet of de heer Van Baarle gisteren bij dat debat is geweest; mevrouw Keijzer zegt van niet. Ik zie dat er in ieder geval iets tussen deze twee fracties speelt wat hopelijk op enig moment geklaard kan worden. Blijkbaar is datgene wat daar is gezegd, voor meneer Van Baarle van dermate zwaar belang dat hij geen antwoord wenst te geven op de vraag van mevrouw Keijzer. Natuurlijk zou ik — opnieuw als uw neutrale voorzitter, meneer Markuszower — het liefst wensen dat meneer Van Baarle gewoon antwoord geeft op de herhaaldelijk door mevrouw Keijzer gestelde vraag, maar het is zijn afweging om dat niet te doen. Daar kan ik als neutrale voorzitter dan niets in betekenen.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Dat begrijp ik. Maar als een Kamerlid zegt "dat heb ik niet gezegd" en dat Kamerlid wordt er wel van beticht door iemand, dan tast dat de orde van het debat aan, vind ik. Ik vind dat de voorzitter daarop in moet grijpen.

De **voorzitter**:
Dat is exact, en dan sluiten we dit af, waarom ik ruimte heb gegeven aan mevrouw Keijzer om dat punt te maken. Dan maakt dat deel uit van de beraadslaging. Daarmee maakt het deel uit van het stenografisch verslag, dat iedereen tot in lengte van dagen kan teruglezen. Dan heeft mevrouw Keijzer dat voor zichzelf gecorrigeerd in het debat. Hoe de heer Van Baarle daar op zijn beurt op reflecteert, is aan de heer Van Baarle.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik vind het erger dat er niet opgetreden wordt tegen een man die hier tegen iemand aan de interruptiemicrofoon zegt: wegwezen. Meestal doen mannen dat die op andere plekken niets te zeggen hebben, maar dat maakt niet uit. Wat veel belangrijker is …

De **voorzitter**:
Ik reageer daar eerst even op, want u spreekt mij daar toch mee aan. Ik vind dat u eerlijk gezegd allemaal best wel aan elkaar gewaagd bent. Ik denk dat mevrouw Keijzer … Het is parlementair niet hoffelijk wat de heer Van Baarle hier zegt, maar ik hoor mevrouw Keijzer ook weleens stevig uit de hoek komen. Volgens mij bent u allemaal best wel aan elkaar gewaagd. Ik ga niet op ieder woord springen, want dan duurt dit debat alleen nog maar langer.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Mag ik ook een punt van orde maken, voorzitter?

De **voorzitter**:
Nou, ik wil eigenlijk naar de interruptie van de heer Vermeer.

De heer **Vermeer** (BBB):
We moeten het echt hebben over de situatie in het kabinet.

De **voorzitter**:
Daar gaan we naartoe. Gaat uw gang.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Maar voorzitter, mag ik ook een punt van orde maken?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De **voorzitter**:
Meneer Van Baarle nog, en dan gaan we echt naar de interruptie van de heer Vermeer.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Dan ga ik ook een punt van orde maken, voorzitter. Afgelopen maandag is er een debat gevoerd, waarin echt de meest verschrikkelijke aantijgingen gedaan werden in de richting van DENK, waarbij DENK in verband werd gebracht met terreur, antisemitisme en dat soort walgelijke zaken waarmee ik niks van doen wil hebben en die ik verre van mij werp. Partijen die verantwoordelijk zijn voor die aantijgingen kruipen hier in de slachtofferrol en doen vervolgens een beroep op een voorzitter om dat te corrigeren, terwijl er niks gedaan wordt aan de walgelijke aantijgingen die gedaan zijn. En dat vind ik een schande. Dat vind ik echt een schande.

De **voorzitter**:
Ik ben niet aanwezig geweest op de plek van de aantijgingen. Ik heb als neutrale voorzitter u beiden in de gelegenheid gesteld om uw kant van het verhaal te vertellen. En nu ga ik weer terug naar het onderwerp van het debat, namelijk de ontstane politieke situatie. Ik ben gewoon ontzettend nieuwsgierig naar wat de heer Vermeer daarover te zeggen heeft. Gaat uw gang.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ja, want de vraag die nog in de lucht is blijven hangen en waarop geen antwoord is gekomen, is: heeft de heer Van Baarle, heeft DENK, met de coalitie of het kabinet een afspraak gemaakt over internationale zaken? En zo ja, welke afspraak is dat dan?

De heer **Van Baarle** (DENK):
Op verschillende domeinen vinden gesprekken plaats de komende tijd. U heeft aan DENK gemerkt dat wij die rol zeer serieus nemen. Dat gaat om verschillende domeinen. We gaan dat de komende tijd netjes uitwerken. We gaan er ook de tijd voor nemen om dat goed te doen. Op de momenten dat wij die zaken uitgewerkt hebben en zeker kunnen stellen dat het iets is wat impact heeft — wij nemen dat zeer serieus en willen dat goed doen — gaan wij daarover communiceren.

De heer **Vermeer** (BBB):
Dus net als bij dat punt over de rekening van mensen in Nederland is het iets wat nog niet ingevuld is en waarvan nog niet duidelijk is of er een meerderheid voor is. Wij moeten maar afwachten, maar DENK is er supertrots op dat ze iets afgesproken hebben, wat nog niet duidelijk is. Klopt dat?

De heer **Van Baarle** (DENK):
Ik ben er supertrots op dat DENK als verantwoordelijke partij de komende tijd de tijd gaat nemen en zich gaat inzetten om de schouders eronder te zetten om iets moois te bouwen.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Vermeer** (BBB):
Dat is het werk dat we hier allemaal geacht worden te doen. Als dat al bijzonder is, neem ik daar nota van.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Heel fijn dat de heer Vermeer inziet dat ik mijn parlementaire taak inderdaad zeer serieus neem. Het is een prachtig compliment dat hij mij geeft.

De heer **Wilders** (PVV):
Het is echt onacceptabel dat in de lucht blijft hangen dat er misschien afspraken zijn gemaakt door vertegenwoordigers van het kabinet of de coalitie met wie dan ook, in dit geval met u, en wij dat niet weten. Als de collega van DENK dat niet wil vertellen, zal de minister-president dat dadelijk moeten doen. Ik denk namelijk dat we allemaal van de hoed en de rand willen weten wat er namens zijn coalitie of kabinet is afgesproken. Dat kan niet boven de markt blijven hangen. De Kamer moet het weten als er wat is beloofd — een gesprek is tot daaraantoe — in ruil voor een stem van DENK. Ik zou dan niet aan de collega, maar dadelijk wel aan de minister-president willen vragen om daar volledig op in te gaan, want we laten u niet wegkomen — niet dat u dat van plan bent — met een vaag verhaal.

De heer **Van Baarle** (DENK):
De heer Wilders kan dit punt natuurlijk maken. Dat maakt hij richting de minister-president. Dat staat hem vrij. In ieder geval staat vast dat wij bij DENK in de afgelopen periode sinds de verkiezingen met onze zetels meer hebben gerealiseerd dan de hele PVV-fractie bij elkaar. Daar ben ik ontzettend trots op.

Voorzitter. Het is een zwaktebod dat Buma nu ingevlogen moet worden om dit kabinet te redden. Het is een teken dat de regie weer uit handen gegeven wordt. De rol is vaag. Het mandaat is totaal onduidelijk. Onze vraag aan de minister-president is of het verstandig is dat iemand met zijn rol dit gaat doen, wat nou die rol is en wat nou het mandaat is. Als de heer Buma de gesprekken gaat voeren ... Wij gaan nooit gesprekken uit de weg. Integendeel, wij zullen geen kans onbenut laten om te vertellen dat dit kabinetsbeleid op bijna alle vlakken eerlijker en beter moet.

Voorzitter, tot slot. In de reacties die we in dit parlement en in de samenleving hebben kunnen zien, hebben we ontzettend veel patronen gezien van moslimhaat, van racisme, van xenofobie. Het laat zien dat heel veel mensen in dit land er nog steeds tegen aanlopen dat die patronen nog steeds aanwezig zijn als je de ladder beklimt in de maatschappij. Ik zou tegen al die mensen willen zeggen: "Nederland verandert. Dat is fantastisch. Wen eraan."

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan meneer Vermeer voor zijn eerste termijn namens de BBB. Gaat uw gang.

De heer **Vermeer** (BBB):
Dank u wel, voorzitter. Na dagen van crisis kregen wij een brief van het kabinet: het vertrouwen binnen de coalitie is hersteld. Fijn voor de coalitie, maar Nederland heeft natuurlijk weinig aan relatietherapie op het Binnenhof. De minister-president heeft erkend dat interne discussies de overhand kregen. Ik citeer: "Te lang hebben we gedacht dat we vanuit het kabinet konden inschatten wat voor oppositiepartijen belangrijk zou zijn. We erkennen dat gesprekken met oppositiepartijen vaak niet goed afgerond zijn. Ook zijn wij expliciete keuzes voor onderhandelingen met een blok van oppositiepartijen uit de weg gegaan."

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Dit was de afgelopen maanden ook steeds het probleem dat wij aankaartten, hier in de Kamer en op elke plek waar we gesprekken voerden. Dat is een probleem van politieke betrouwbaarheid en bestuurbaarheid. De Raad voor het Openbaar Bestuur zegt dat de grenzen van goed bestuur inmiddels worden overschreden. Vervolgens komt dit kabinet met een Scandinavisch model en met de heer Sybrand Buma als begeleider, maar Nederland heeft natuurlijk geen gebrek aan modellen. Trouwens, de vermogensbelasting in Noorwegen is de helft van die hier in Nederland. Gaat dat ook naar Scandinavisch model toegepast worden, vraag ik de minister-president.

BBB heeft voorstellen gedaan, heeft gevraagd om onderhandelingen en heeft laten zien bereid te zijn verantwoordelijkheid te nemen. Maar BBB en de rest van de Tweede Kamer zijn geen FEBO-snackmuur voor meerderheden. Dat heb ik eerder al gezegd. Wie onze stemmen nodig heeft, zal ook inhoudelijk moeten luisteren en meebewegen. Volgens hoogleraar Wim Voermans werkt sprokkelen niet. Mijn vraag aan de minister-president is daarom ook heel eenvoudig: wat is er na deze brief concreet anders wanneer BBB morgen aan een onderhandelingstafel zit?

Voorzitter. Dan iets anders. Afgelopen vrijdag in de persconferentie zei de minister-president het volgende. Ik citeer: want wij hebben de afgelopen maanden ook laten zien dat dit kabinet in staat is om hele grote wetgeving door het parlement te loodsen, bijvoorbeeld voor meer grip op migratie, het aanjagen van de woningbouw of het oplossen van het stikstofslot. Hij zei ook: ik heb er geen spijt van dat we met boeren goede afspraken hebben gemaakt over de stikstofaanpak. Maar gisteren zei minister Van Essen in een debat over het nog op te richten stikstoffonds dat er nog geen wet is ingediend en dat hij geen afspraken met boeren heeft gemaakt. Hij wil alleen met boeren praten om praktijkkennis op te doen. Weet u nog? "Eerst maken we beleid en dan gaan we in de praktijk kijken hoe dat beleid uit zal pakken." Nou, dat is de verkeerde volgorde. Wil de minister-president hierop reageren? Waren die woorden in de persconferentie metaforen? Was het een verspreking? Of wilde hij eigenlijk de mislukkingen van dit kabinet goedpraten door successen te noemen, en hoopte hij dat heel Nederland dat gewoon zou geloven als hij dat zou zeggen?

Voorzitter. De gesprekken zouden moeten leiden tot een reset. Wat is er afgesproken, vraag ik de minister-president, waardoor vicepremier Yeşilgöz' mislukte experiment nu geen mislukking meer is? Wat is er afgesproken met DENK, de Partij voor de Dieren, 50PLUS en de ChristenUnie, wat nog in een novelle op het Belastingplan moet, al een belofte is voor de komende Voorjaarsnota of leidt tot andere beleidswijzigingen, zoals het mkb-pakket? Dat willen we hier graag kraakhelder hebben. Wat is er afgesproken, en met wiens mandaat? Want deze coalitie, dit kabinet, vormt een minderheid.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Vermeer. Het woord is aan mevrouw Bikker. O, u heeft nog een interruptie van mevrouw Teunissen.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
De heer Vermeer heeft eerder gesproken met het kabinet, en toen had hij eisen rondom stikstof. Toen zei het kabinet: die eisen zijn wat ons betreft onbespreekbaar om verder

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

mee te kunnen samenwerken. Houdt hij nu dezelfde eis als er weer gesprekken gaan plaatsvinden op het gebied van stikstof?

De heer **Vermeer** (BBB):
Wij zijn een partij van principes. Als we naar bepaalde beleidsvoorstellen kijken, en we vinden die slecht, onhaalbaar, oneerlijk en onrechtvaardig, dan is dat niet een week later opeens weg. Diezelfde plannen liggen er nog precies. Volgens mij zou het heel goed zijn, ook voor het vertrouwen in de politiek, als partijen gewoon doen wat ze zeggen, zeggen wat de doen en gewoon de rug rechthouden.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Dat betekent dus dat het, ook in het kader van het financiële raamwerk dat het kabinet gaat opstellen, heel lastig wordt om de weg via rechts te bewandelen als de BBB zegt: we houden de stikstofeisen op peil.

De heer **Vermeer** (BBB):
Dat is helemaal niet mogelijk. Dat sluit helemaal geen weg uit. Zelfs met DENK is het blijkbaar mogelijk om afspraken te maken over internationale zaken. Dat heeft volgens mij geen enkele relatie met het Belastingplan, of ik heb het niet kunnen vinden. Ik vind dat heel normaal. Volgens mij mogen wij in ruil voor zetels en stemmen vragen wat wij willen.

De **voorzitter**:
Afrondend.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Ja, afrondend. Ik hoor de heer Vermeer zeggen: wij gaan niks veranderen aan de eisen die we eerder op tafel hebben gelegd in eerdere gesprekken met het kabinet op het gebied van stikstof, en we gaan weer met het kabinet om tafel. Daarmee concludeer ik dat de weg via rechts alsnog heel ingewikkeld blijft als BBB vast blijft houden aan de huidige eisen voor stikstof.

De heer **Vermeer** (BBB):
Gelukkig zit de Partij voor de Dieren dan niet in de coalitie, of mevrouw Teunissen moet nieuws hebben. Dat maakt dus eigenlijk niet zo veel uit. Maar het zou natuurlijk heel raar zijn als wij beleid dat voorligt in de ene week slecht vinden en in de andere week prima vinden en gewoon nog verder kunnen praten. Zo werkt dat niet. Overigens zijn we ook nooit tot onderhandeling gekomen. Vandaag is in een brief bevestigd dat dat zo is, dat er nooit onderhandelingen plaatsgevonden hebben.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Vermeer. Het woord is aan mevrouw Bikker namens de ChristenUnie.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Dank u wel, voorzitter. Er zijn huwelijken die er na vier dagen intensieve relatietherapie sterker uit komen. Vorige week werden de scheidingspapieren door de minderheidscoalitie bijna getekend: een mislukt experiment. Maar gelukkig zitten de drie er vandaag weer herenigd. Toch moest ik aan Willem Elsschot denken. U voelt 'm aankomen, hè?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

(Hilariteit)

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik doe alleen het keurige ChristenUnie-stukje; dat begrijpt u.

"Maar doodslaan deed hij niet, want tussen droom en daad
staan wetten in de weg en praktische bezwaren,
en ook weemoedigheid, die niemand kan verklaren,
en die des avonds komt, wanneer men slapen gaat."

Voorzitter. Ik kijk nu ruim een halfjaar naar deze coalitie. Het begon zo mooi, met een blik op de lange termijn en een open houding naar alle partijen in de Kamer. Ik dacht ook dat er deze dagen toch weemoed zou komen over alles wat dit minderheidskabinet ook zou kunnen zijn. Dan zeg ik ter bemoediging dat dit kabinet nog heel veel meer kan zijn. Ik bedoel: de Kamer zit er nog maar een jaar. U kunt het!

Maar ik zie wel iets anders. Zodra afspraken uit het regeerakkoord niet op een meerderheid steunen, kiest elke fractie in de coalitie de meest bevriende oppositie uit om zaken mee te doen. Dan wordt het armpjedrukken. Beperkte voorstellen krijgen mythische proporties en ontbrekende dekkingen. Ik noem de uitgaven en het uitstel van de AOW op een stelpost. Dat is allemaal te begrijpen, hè, daar niet van, maar het gevolg is wel: op de stelpost. Hetzelfde geldt voor box 3.

Voorzitter. In een vechthuwelijk is het ook altijd duidelijk wie de dupe zijn: de kinderen. Het doorschuiven van de rekening en van moeilijke, grote beslissingen voor de toekomst van ons land heeft hetzelfde gevolg. De hypotheek is voor de volgende generatie. Heel Nederland is dat gedoe zat, wil geen eindeloos geëmmer in Den Haag maar fatsoenlijk landsbestuur. Daar kan dit kabinet dus gewoon nog wat van maken. Ik ben opgelucht dat de drie hier samen zitten, maar mijn zorgen zijn niet verdwenen. Er is namelijk wel iets giftigs in de politieke verhoudingen geslopen. Het debat van afgelopen donderdag was de culminatie en heeft veel beschadigd: wantrouwen, blokkades en elkaar niets meer gunnen. Dat gif heeft de samenwerking ernstig aangetast en het kabinet zelfs op de rand van de afgrond gebracht.

Voorzitter. Voordat je vooruit gaat kijken, moet je stiltaan bij wat niet goed is gegaan. Ik zie meerdere problemen. Allereerst: sinds de regeringsverklaring is er onvoldoende eenheid in dit kabinet. De VVD kijkt naar rechts, D66 en CDA naar het midden en naar links en de inhoudelijke tegenstellingen zijn groot en niet in vier dagen verdwenen. Het kabinet sprak de afgelopen tijd niet met één mond: de ene coalitiepartij maakte afspraken met de oppositiepartijen, terwijl de andere coalitiepartij vol op de rem trapte. Zo kan je niet met elkaar constructief je verantwoordelijkheid nemen in een minderheidskabinet. Hoe voorkomt het kabinet dat de eerstvolgende inhoudelijke botsing weer tot een crisis leidt? Ik heb hier de brief van het kabinet, maar die geeft daar onvoldoende antwoord op.

Voorzitter. Het tweede punt is dat het land zich deze manier van regeren financieel niet kan veroorloven. We kunnen een poosje dingen op de stelpost schuiven, maar ook in 2035 moet de rekening betaald.

Voorzitter. Ten derde. De politieke verhoudingen in deze Kamer verharden waar we bij

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

staan. Er zit gif in de verhoudingen. Wantrouwen, blokkades en elkaar niets gunnen. We hebben politiek versmald tot een winst- en verliesrekening: wie heeft er gewonnen, wie heeft er verloren?

Voorzitter. Op deze problemen past niet allemaal de pleister Buma. Daarom zou ik het kabinet willen vragen om heel duidelijk aan te geven waarover de vicepresident van de Raad van State advies gaat uitbrengen. Ik kan me een korte periode op het proces voorstellen. Maar langdurige afspraken die sociaal-economisch van belang zijn? Adviezen over hoe je wel of niet met een Scandinavisch model omgaat? Nee! De Raad van State heeft ook weer advies uit te brengen over de wetgeving die in deze Kamer passeert.

Voorzitter. Ik sta voor een stabiel en rustig landsbestuur en zal bijdragen wat ik kan, maar het is dan ook aan deze partijen samen om daar echt wat van te maken.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan meneer Dekker namens Forum voor Democratie. Gaat uw gang.

De heer **Dekker** (FVD):
Voorzitter. Het experiment met een minderheidskabinet is mislukt, zei mevrouw Yeşilgöz. Daar lijkt het inderdaad op. In eerste aanleg was Forum voor Democratie wel voor een minderheidskabinet, dat per onderwerp meerderheden moet zoeken in de Kamer. Bij een meerderheidscoalitie staat de oppositie geheel buitenspel, omdat al haar voorstellen die afwijken van het regeringsbeleid automatisch door een coalitiemeerderheid worden weggestemd. Als oppositiepartij zit je er dan voor spek en bonen bij. Bij een minderheidscoalitie is dat anders. Dan moet voor ieder voorstel in de Kamer een meerderheid worden gevonden. De samenstelling van die meerderheden wisselt dan. De Kamer is in zo'n situatie veel meer betrokken. Het beleid zou dan meer een afspiegeling kunnen zijn van de stemverhouding in de hele Kamer.

In de praktijk bleek dat niet zo te werken. Zowel de Kamer als de regering zijn blijkbaar zo gewend aan meerderheidscoalities waarin allesomvattende deals worden beklonken dat ze het niet konden opbrengen om per onderwerp op inhoudelijke gronden te stemmen. Dus werd de discussie al gauw: gaan we integraal over links of over rechts? Bij die houding werkt het principe van een minderheidsregering niet en dus liep het mis, met alle spelletjes, wederzijdse ergernissen en vertrouwensbreuken van dien. Dit gaat niks meer worden. Bij Forum voor Democratie doen we niet aan spelletjes en beoordelen we beleidsvoorstellen op de inhoud. Dat zouden meer mensen moeten doen.

De politieke stemming in het land is sinds de laatste verkiezingen fors verschoven. Dit minderheidskabinet heeft nu 66 zetels in de Kamer en volgens de laatste peilingen zijn er daar nog zo'n 40 van over. Gezien de vele niet ingeloste beloften van de verschillende partijen is dat niet verrassend. We hebben nog steeds een grote instroom van asielzoekers, boeren en industrie worden nog steeds gekneveld door idiote stikstof- en klimaatregels, de energieprijzen gaan door het dak door het beleid van deze regering en we storten nog altijd enorme bedragen in de kansloze en bodemloze put die

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Oekraïne heet. Het is tijd voor nieuwe verkiezingen. Dan wordt de Kamer tenminste weer een afspiegeling van de politieke verhoudingen in dit land.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan meneer Brekelmans namens de VVD in de eerste termijn. Gaat uw gang.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Voorzitter. De VVD wil dat mensen die hard werken worden beloond, dat je iets kunt opbouwen in dit land en dat ondernemerschap wordt gestimuleerd. Daar staan wij voor en daar strijden wij elke dag voor. Dat is ook de reden dat wij in deze coalitie zijn gestapt.

De afgelopen dagen hebben wij daarom alles op alles gezet om uit deze situatie te komen. Daarbij moet je keuzes maken, ook al zijn die keuzes niet altijd perfect. De afgelopen dagen hebben wij hier heel intensief met elkaar over gesproken. Ik zeg het eerlijk: dat was niet altijd makkelijk. Want de afgelopen maanden en in het bijzonder de afgelopen week is er nogal wat gebeurd. Als VVD willen wij de chaos van de afgelopen maanden achter ons kunnen laten en ervoor zorgen dat de politieke balans wordt hersteld. Dat is niet alleen omdat ik dat nu persoonlijk zo graag wil, maar omdat dat ook goed is voor Nederland. Om dat voor elkaar te krijgen heeft deze minderheidscoalitie een financieel fundament nodig dat wordt gesteund door een meerderheid in de Kamer, zodat we niet bij elke ronde van besluitvorming weer helemaal opnieuw hoeven te beginnen om een meerderheid te zoeken en om een balans te vinden, zodat hardwerkende Nederlanders en ondernemers zich niet bij iedere begroting hoeven af te vragen of de rekening bij hen wordt neergelegd.

Daar hebben we de afgelopen dagen lang over gesproken. We zijn tot de conclusie gekomen om een externe autoriteit te vragen om dit proces te begeleiden om tot een steviger financieel fundament te komen. Daarom ben ik de heer Sybrand Buma heel dankbaar dat hij zich de komende weken wil inzetten om met een meerderheid van de Kamer tot dit soort goede afspraken te komen. We moeten ervoor zorgen dat de financiële besluitvorming voorspelbaarder en duidelijker verloopt.

De afgelopen jaren was het vaak zo dat een meerderheid in de Kamer de financiële rekening vaak bij bedrijven en ondernemers wilde leggen, terwijl we zien dat de kosten voor ondernemers alsmaar oplopen. Deze coalitie wilde daar een einde aan maken, maar na de afgelopen week kwamen er ontzettend veel ondernemers bij mij op de lijn die vroegen of het weer zo is dat zij degenen zijn die steeds de rekening moeten betalen, dat zij steeds weer de sluitpost op deze begroting zijn. Daarom vindt de VVD het belangrijk dat dit kabinet ook concreet laat zien dat ondernemers worden gewaardeerd, dat zij de ruimte krijgen om succesvol te zijn in Nederland en dat we de lasten voor hen niet steeds verder verhogen. Daarom hebben we afgesproken dat er een ondernemerspakket komt, met daarin ten minste lagere belastingen, zoals via de mkb-winstvrijstelling, en meer steun om de energiekosten omlaag te brengen. Ja, dat pakket zal de komende maanden nog concreter moeten worden uitgewerkt. Ik wil de premier vragen of hij dat ook samen met ondernemers en ondernemersorganisaties wil doen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Tot slot, voorzitter. We leven in onzekere tijden in een hele onrustige wereld. Nederland is gebaat bij een kabinet dat in staat is om te leveren. Nederland is gebaat bij een politiek die meer stabiliteit biedt dan we in de afgelopen maanden hebben gezien. Maar Nederland is niet gebaat bij weer een demissionair kabinet, weer nieuwe verkiezingen en daarmee weer een jaar van stilstand. Ik heb het vertrouwen dat wij met elkaar kunnen werken aan die stabiliteit en ook aan een kabinet dat in staat is om te leveren. Tegelijkertijd — ik zal ook eerlijk zijn — moeten we blijven werken aan het onderlinge vertrouwen en aan voorspelbare politiek waar ons land op kan bouwen. Er is nog heel veel werk aan de winkel.

Dankjewel.

De heer **Vermeer** (BBB):
Hoe kan de heer Brekelmans spreken over een degelijk financieel fundament, terwijl we net DENK gehoord hebben? Zij gaan allerlei plannen bedenken waarvan de omvang en de bedragen niet duidelijk zijn. Ook de heer Brekelmans zelf spreekt over een pakket voor mkb'ers dat nog uitgewerkt moet worden met derden. Om hoeveel geld gaat dit? En hoe gaat de VVD dit dekken?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Dat gaat dus de komende tijd verder worden uitgewerkt. Het Belastingplan is inmiddels aangenomen, dus bijvoorbeeld de mkb-winstvrijstelling kan daar op dit moment niet meer mee worden aangepast. Maar we hebben met elkaar als proces afgesproken dat dit pakket als onderdeel van de Voorjaarsnota verder zal worden uitgewerkt. Dan zal daar natuurlijk ook een degelijke dekking bij zitten.

De heer **Vermeer** (BBB):
Maar op het moment dat wij een voorstel doen voor bijvoorbeeld de btw op sierteelt, dan wordt daarbij direct geëist dat we daar een passende dekking bij hebben. Ik hoor hier de toezegging, zelfs in een brief, dat dit gaat gebeuren. Er wordt hier via de microfoon ook een belofte aan ondernemers gedaan. Maar hoe gaat dit betaald worden en door wie?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Een hele terechte vraag van de heer Vermeer. Daarom hebben we ook gezegd, zoals ook in de brief staat, dat dat de komende maanden verder uitgewerkt zal worden en dat dat onderdeel is van de besluitvorming bij de Voorjaarsnota. We hebben het de afgelopen dagen over heel veel onderwerpen gehad, maar we hebben dit pakket nog niet in alle detail, met alle cijfers en dekking, uitgewerkt. We hebben wel met elkaar de intentie daartoe uitgesproken, om daarmee aan ondernemers en het mkb te laten zien: jullie zijn niet de sluitpost op de begroting en we willen ondernemerschap in Nederland stimuleren, en daarom wordt er ook gewerkt aan een ondernemerspakket.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Vermeer** (BBB):
Maar de vraag wordt nog steeds niet beantwoord. Er wordt gezegd: we gaan het er de komende tijd over hebben. Maar er is dus een ongedekte cheque aan de VVD gegeven en een ongedekte cheque aan DENK. Volgens mij is 50PLUS ook nog wat beloofd en

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

ook de Partij voor de Dieren is van alles beloofd. Vervolgens gaat men met de oppositie praten over een degelijk financieel fundament en het hanteren van begrotingsregels. Ik zeg altijd: practice what you preach.

De heer **Brekelmans** (VVD):
De heer Vermeer heeft een heel terecht punt als hij zegt dat de manier waarop de financiële besluitvorming de afgelopen maanden is gegaan, niet goed is geweest. Dat erken ik, dat erkent het kabinet en dat erkent de coalitie. Er is inderdaad gebruikgemaakt, zowel door het kabinet als door oppositiepartijen, van stelposten waarmee je eigenlijk zegt: hoe we de rekening gaan invullen, komt later wel. Dat is niet de manier waarop je dat zou moeten doen. Dus als ik en wij als coalitie nu hadden gezegd dat we een ondernemerspakket in de begroting gaan opnemen met daarvoor ergens een stelpost opgenomen, dan zouden we dezelfde fout begaan. Daarom staat er ook heel transparant in de brief dat wij voor ondernemers in ieder geval drie dingen willen doen: de lasten omlaag brengen, ervoor zorgen dat ondernemers worden geholpen om de energiekosten omlaag te brengen — dan worden er een aantal regelingen genoemd — en van die donkere wolk van 400 miljoen uit het amendement-Klaver, die mogelijk ook bij ondernemers terecht zou kunnen komen, heeft de coalitie gezegd: we gaan dat niet bij het mkb neerleggen. De precieze verdere uitwerking zal de komende maanden moeten gebeuren. Ik ben het volledig met de heer Vermeer eens dat daar een deugdelijke dekking bij hoort.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik vond het mooi om te horen hoe collega Brekelmans ook even reflecteerde op de internationale situatie en wat er op het spel staat, en dat een demissionair kabinet daar niet aan bijdraagt. Eerlijk gezegd vind ik dat wel een contrast met de toonhoogte die de VVD de afgelopen weken heeft gekozen. Ik herinner me — meneer Klaver, doet u uw oren even dicht — een amendement-Van der Lee van twee jaar geleden, dat verderging dan het amendement dat de heer Klaver afgelopen donderdag indiende en dat in stemming kwam. Ook toen stemde de VVD tegen, maar zij stemde toen wel voor het Belastingplan. Vanwaar heeft het zo heftig moeten oplopen, terwijl u nu doodleuk staat te vertellen wat er mogelijk is als pakket met het mkb om te kunnen landen? Dan was dit toch allemaal niet nodig? We hadden deze verzuring en vergiftiging toch allemaal niet nodig gehad, als er ook zo'n oplossing denkbaar was?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik wil niet het risico lopen dat we het debat van — wanneer was het? — afgelopen donderdag, toen we hier de hele dag hebben gestaan, nu gaan overdoen. Het probleem dat wij hadden met dat amendement was aan de ene kant, zoals ik net zei, dat we de verschillende elementen erin slecht vinden. Ook zeggen een heleboel ondernemers die ik spreek en bezoek dat het water ze aan de lippen staat. Hoe komt dat? Dat komt doordat de energiekosten toenemen. Dat komt omdat de kosten van loon toenemen. Dat komt omdat ze door regelgeving niet kunnen investeren. Ze zeggen: het is dan wel belangrijk dat er niet iedere keer allerlei belastingen omhooggaan als er dekking moet worden gevonden. Die zorg en die bezorgdheid van ondernemers kwamen heel sterk terug door het amendement-Klaver. Wij hebben gezegd: dat willen wij niet. Wij wilden niet die donkere wolk van 400 miljoen boven ondernemers laten hangen. Heel veel ondernemers die ik spreek zeggen: ik ben op zoek naar investeringen, naar kapitaal, maar ik kan die in Nederland nergens vinden; ik ga naar de Verenigde Staten. Om dan het box 3-tarief te verhogen tot het hoogste niveau in de eurozone en het een-na-

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

hoogste niveau in Europa, vinden wij slecht. Wij hebben de afweging gemaakt: als dat er allemaal in zit, stemmen wij tegen het Belastingplan.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Waardoor die ondernemer nog verder van huis is en de zaak nog instabieler is. Ik zie ook wel mankementen aan het amendement-Klaver. Ik zie ook onderdelen waarvan ik denk: in ieder geval gaat het nu van vermogen naar arbeid. Ik vind het heel belangrijk dat werkend Nederland er een beetje van opknapt. Ik had gehoopt daarin ook samen te kunnen optrekken. Als daar eerder over was gesproken, ook met collega Klaver, had er een fatsoenlijk pakket kunnen liggen. Dat is nog steeds mijn overtuiging. Precies daar zit mijn zorg, want is het nu de bedoeling dat de format… Nee, meneer Buma. Ik weet niet welke naam ik hem nu moet geven in wat hij gaat doen in de hersteloperatie van het kabinet. Is het nu de bedoeling dat meneer Buma door dit soort nieuwe paradigma's heen gaat breken, of is het de bedoeling dat we nieuwe processen gaan afspreken? Wat heeft collega Brekelmans voor ogen om te voorkomen dat we afgelopen donderdag herhalen?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Nou, datgene wat ook in de brief van het kabinet staat: dat er een steviger financieel fundament wordt gelegd onder deze minderheidscoalitie. Dat moet steunen op een meerderheid in de Kamer, want als je dat alleen met een minderheid vaststelt, staat nog steeds alles bij iedere ronde ter discussie. Dat gaat over de financiële kaders. Het gaat ook over hoe we het met elkaar doen. Wat mij betreft zitten daar ook meer richtinggevende politieke elementen in inzake hoe de begroting eruitziet, want daar gaat het ook over. Maar het zal wederom, zoals altijd als je iets met een minderheidscoalitie doet, een samenspel zijn tussen wat de coalitie voorstelt en wat oppositiepartijen daarvan vinden. Mevrouw Bikker drijft de discussie nu nogal op de spits inzake het wel of niet aannemen van het Belastingplan. Ze zei daarnet richting mij dat het onverantwoord is wat wij hebben gedaan, terwijl zij ook weet dat voor … Nee, ik kom bij een compliment! Ik maak even een omweg. Wat u deed bij mij, ga ik nu ook bij u doen! Ik ben even kritisch en dan kom ik bij een compliment. Zij zei ook dat als het amendement-Klaver niet werd aangenomen, er dan ook een meerderheid zou zijn. Daar ging de discussie de hele tijd over. Waarom was dat? Omdat mevrouw Bikker zich in dat hele proces heel constructief heeft opgesteld. Dat moeten we volgens mij ook nu weer doen, met diezelfde houding. Volgens mij komen we allemaal, vriend en vijand, tot de conclusie dat de afgelopen maanden te chaotisch waren. Een van de redenen daarvoor is dat dit minderheidskabinet niet kan leunen op een meerderheid als het gaat om de financiën en een financieel fundament. Wat mij betreft gaat de heer Buma begeleiden dat we dat met elkaar gaan bouwen.

De **voorzitter**:
Afrondend, mevrouw Bikker.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Dank voor het compliment, zal ik dan toch maar zeggen. Uhm … Punt. Complimenten moet je laten staan.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ja, daarom!

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik wil alleen het volgende teruggeven, ook in dit rommelige proces. Het zou niet zo moeten zijn dat er nu alleen maar feedback naar de oppositie komt over hoe dit verder moet gaan, terwijl de coalitie heeft geopereerd als een januskop. Het ene deel van de coalitie keek de hele tijd naar rechts om daar zaken mee te doen. Er is gekeken naar links en uiteindelijk kwam niks meer bij elkaar. Ik heb eerlijk gezegd als de brave ChristenUnie de hele tijd mijn best gedaan om de verbindingen open te houden. Ik vind het dan dus ook wel echt van belang dat dat gedrag stopt. U zult afspraken moeten maken, of u nou kiest voor samenwerken met meneer Eerdmans of met meneer Klaver. Ik denk dat u dat zult moeten afwisselen, want anders is het niet te houden voor dit gezamenlijke drietal. Dat kan niet door alles in de financiën naar de toekomst te schuiven en alleen het deel dat voor nu prettig voelt aan te pakken. Daar maak ik me grote zorgen om. Ik denk dat het wel veel gevraagd is van meneer Buma om dat allemaal te fiksen. Geef die man … Nee, geef dat belangrijke instituut dat hij ook met zich draagt dus niet die last, maar wel een zorgvuldig proces, zodat we hieruit kunnen komen. Dat zal ook iets vragen van de coalitie en van de VVD in het gedrag in de komende weken.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Kijk, het is niet dat wij — laat ik in ieder geval namens mezelf spreken — van de heer Buma kunnen verwachten dat hij dit even fikst, want het is razend ingewikkeld. Alleen, wat hij wél kan doen, is dit proces begeleiden en dat ook op een richtinggevende manier doen. Het is dus niet zoals het doorgaans bij de Raad van State gaat en zoals wij het heel vaak doen met wetgeving: je vraagt om een advies, vervolgens komt het advies terug en dat is het. We vragen de heer Buma om te helpen en te begeleiden bij het met elkaar opstellen van dat financieel kader en dat financieel fundament. Als je naar andere landen kijkt, bijvoorbeeld naar Denemarken, is zo'n meerjarig financieel kader best wel gedetailleerd. Ik weet niet of wij daar met elkaar toe komen en of dat lukt. Ik denk dat het heel veel rust en voorspelbaarheid zou kunnen bieden als dat wel zo is en als daar ook een meerderheid voor is in de Tweede Kamer. Maar ja, gaandeweg zullen we met elkaar moeten zien hoe gedetailleerd en hoe richtinggevend dat wordt. Mijn persoonlijke wens zou zijn dat we, gegeven de chaos van de afgelopen maanden en de apotheose daarvan in de afgelopen week, wel tot zo'n degelijk financieel fundament komen.

De heer **Klaver** (PRO):
De heer Brekelmans is het duidelijkst over wat de heer Buma eigenlijk zou moeten gaan doen. Dat roept gelijk ontzettend veel vragen op over wat dat nou precies betekent. Als ik de heer Brekelmans goed begrijp, zegt hij: "Er moet een nieuw financieel kader worden geschreven. Daar moet ook inhoud in staan. Hoe gaan we om met de stijgende kosten van de vergrijzing? Hoe gaan we om met de verhouding tussen het belasten van arbeid en vermogen? Daar moet voor de komende jaren een meerderheid voor worden gevonden in het parlement." Klopt deze aanname? Als ik dit zo schets, heb ik de heer Brekelmans dan goed begrepen dat dit samen met de heer Buma tot stand moet komen en dat de heer Buma dit hele proces tussen kabinet en Kamer moet begeleiden?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik zou het heel mooi vinden als het ons in de Kamer, in samenspel tussen de coalitie en een aantal oppositiepartijen, lukt om daartoe te komen. Als ons dat zou lukken, zou ons dat volgens mij een heel stevig financieel fundament bieden. Gaat dat lukken en gaan

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

we daaruit komen? Ja, dat kan ik niet in mijn eentje bepalen, maar het zou wat mij betreft wel de intentie en de doelstelling zijn om daartoe te komen. Er staat ook …

De **voorzitter**:
Meneer Klaver. O, excuus.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Er staat ook een zinnetje in de brief over dat het ook de basis zou kunnen bieden om aanvullende akkoorden te sluiten op belangrijke thema's. In Denemarken is het bijvoorbeeld ooit begonnen bij defensie. Dat was in de tijd van de Koude Oorlog. Daar is een langjarig akkoord gesloten over investeringen in defensie. Dat is eigenlijk wat wij hier in de Kamer ook hebben gedaan met de 2%-norm: dat er altijd 2% aan defensie moet worden uitgegeven, werd breed gesteund. Als dat financieel kader ertoe zou leiden dat we ook op andere thema's langjarige afspraken maken in de Kamer, zou ik dat heel mooi vinden. Maar kan ik voorspellen dat dat eruit komt? Dat hangt natuurlijk van ons allemaal af. Daar ga ik niet alleen over.

De heer **Klaver** (PRO):
Dit is alweer net iets anders dan wat de heer Paternotte zojuist schetste over wat de rol van de heer Buma zou moeten zijn. Ik hoop straks wel echt het finale antwoord van het kabinet te krijgen, want hier zit wel precies mijn angst. Onze fractie is meer dan bereid om dat gesprek aan te gaan, maar als de vicepresident van de Raad van State dit moet gaan begeleiden, wordt het al heel snel verder politiek. Ik wacht hier vooral even de beantwoording van de minister-president straks op af.

Ik heb nog een vraag die ik wil stellen aan de heer Brekelmans. Vorige week heeft de VVD heel duidelijk aangegeven dat de VVD geen verdere stappen wil zetten als het gaat om het belasten van vermogen. Sterker nog, ze hebben zelfs het Belastingplan weggestemd omdat dat gebeurde. Is die blokkade er nog steeds of is de heer Brekelmans nu bereid om daarover te spreken?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Volgens mij is wat de heer Paternotte heeft gezegd — ik heb ondanks zijn verkoudheid goed naar hem geluisterd — niet anders dan wat ik zeg. De vraag die wij aan de heer Buma stellen, is: wilt u het proces begeleiden om tot zo'n financieel fundament te komen? Dat is de vraag die we stellen. Het enige wat ik zeg, is dat het zou kunnen — het zou kunnen — dat als je dat financieel fundament met elkaar legt, je ook op andere thema's die daarmee te maken hebben tot afspraken of akkoorden komt. Dat zou kunnen, maar dat is niet de vraag die we aan de heer Buma stellen. We vragen niet om nu een breed politiek akkoord te maken, maar als wij daarmee bezig zijn, zou dat kunnen. Ik denk dus dat de heer Paternotte en ik daar hetzelfde over zeggen, maar dat ik ook zeg dat het in de toekomst nog tot meer zou kunnen leiden.

Wat ik bijzonder vind en wat ik de heer Klaver en anderen hoor zeggen, is … Met ons valt altijd te praten over het omlaag brengen van lasten op arbeid. De heer Klaver heeft er met zijn amendement voor gezorgd dat werkenden €8 meer per maand krijgen. Daar valt altijd met ons over te praten, maar wij wilden dat op een andere manier dekken, namelijk door de uitgaven omlaag te brengen en niet door andere belastingen te verhogen. Dat is een heel duidelijk standpunt van de VVD. Volgens mij mag ik daarvoor staan. Op het moment dat wij dat uitdragen, is dat een blokkade. Er zijn hier in het

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

parlement heel veel mensen en partijen die zeggen: er valt met ons over heel veel te praten, maar op medisch-ethisch vlak wil ik dit niet of op het gebied van stikstof wil ik dat niet. Dan is het een legitieme opvatting, maar als ik dat als VVD'er zeg, dan is het ineens een blokkade. Volgens mij is dat niet zo.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Klaver** (PRO):
Je vraagt je af waarom mensen aan een blokkade denken bij de VVD als ze zeggen "we gaan dit niet doen". We zitten in deze penarie omdat ik met twee fractievoorzitters wel heb gesproken, maar niet met de derde. De VVD weigert vanaf begin af aan eigenlijk al om überhaupt met PRO te onderhandelen. De VVD is heel helder geweest, zowel bij monde van de fractievoorzitter, van de financieel woordvoerder als van de vicepremier, dat er op vermogen eigenlijk helemaal niets kan gebeuren. We hebben het niet nodig dat de heer Buma het gesprek gaat begeleiden. We hebben politici nodig die met elkaar in gesprek gaan en die durven te onderhandelen. We hebben een minister van Financiën nodig die zich opstelt als een dienaar van de Kroon. Ik vraag daarom nogmaals het volgende aan de heer Brekelmans. U heeft gewoon pertinent geweigerd om op vermogen ook maar iets te doen. Waarom noem ik dat een blokkade? De VVD heeft als coalitiepartner tegen het Belastingplan gestemd. U heeft dat hier nog eens omstandig uitgelegd: wij vonden het onacceptabel dat van miljonairs een grotere bijdrage werd gevraagd. Ik hoor u dat niet zeggen als we de lasten verzwaren voor werkende mensen, maar wel als het gaat om miljonairs. U heeft daarom tegen het Belastingplan gestemd. Dat noem ik een blokkade. Kan de heer Brekelmans hier nou gewoon zeggen: "Dat was een fout. Ik had niet tegen het Belastingplan moeten stemmen. Ik ben zeker bereid om te praten over het zwaarder belasten van vermogen. Dat ligt voor onze partij heel zwaar, maar ik ben bereid om daar het gesprek over aan te gaan"? U heeft namelijk laten zien dat u het gewoon vetoot: als u uw zin niet krijgt, stemt u tegen het Belastingplan.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik begrijp niet waarom de heer Klaver de hele tijd zulke karikaturen schetst die gewoon pertinent niet kloppen. Eerder is stikstof al voorbijgekomen. Door het kabinet en de coalitie is er is een stikstofpakket, dat al jaren vastzit, aangenomen met steun van PRO. Daar hebben wij contact over. De woordvoerders werken daarin samen. Het is dus helemaal niet zo dat er in die zin een blokkade ligt. Ik heb de minister van Financiën bij u aan tafel gezien. Ik zag mooie foto's en alle pers voor de deur. Daar is gewoon gesproken over de begroting. U heeft gesproken met dit gezelschap, waaronder ook een vicepremier van mijn partij. Dat beeld steeds alsof er een blokkade zou zijn … Er zijn een heleboel thema's en onderwerpen waarop onze partijen samenwerken, zoals defensie en Oekraïne; daarop wordt gewoon samengewerkt. Alleen, als u een amendement indient waar vijf elementen in zitten die ik alle vijf verschrikkelijk vind … Er zat voor familiebedrijven iets desastreus in het oorspronkelijke voorstel. Er zat een box 3-tarief in van — hoeveel was het? — 45%. Dat is niet eens het hoogste in Europa; dat is het hoogste in de hele galaxy. Als dat er allemaal in zit en als ik het daar volledig mee oneens ben, vind je het dan gek dat ik daar niet over in gesprek ga?

De **voorzitter**:
Persoonlijk feit, meneer Klaver.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Klaver** (PRO):
Ja, persoonlijk feit.

De **voorzitter**:
Heel kort.

De heer **Klaver** (PRO):
Er wordt hier geschetst alsof er onderhandelingen hebben plaatsgevonden met de minister van Financiën of met de vicepremier. Het enige wat ik hier wil zeggen is: was het maar zo'n feest. Er is gesproken, that's it. Er is helaas nooit onderhandeld met dit kabinet — wel met twee fractievoorzitters en daar ben ik heel blij mee.

De **voorzitter**:
Waarvan akte.

De heer **Eerdmans** (JA21):
Ik hoor dat hier buiten de microfoon nog een discussie gaande is tussen de heer Klaver en de heer Vermeer.

We zijn in een paar dagen van een fundamentele reset en een politieke correctie naar de noodzaak voor een financieel raamwerk gegaan. Dat is het eigenlijk. Waar ik nou behoefte aan heb, is een antwoord op de vraag: wanneer is de VVD tevreden?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik ben in elk geval tevreden — dat zei ik net ook — als we de chaos van de afgelopen maanden niet opnieuw meemaken. Voor mij is ook een doel dat de politieke balans wordt hersteld. Als we met elkaar, als coalitie — daar zeg ik helemaal niks vreemds — maar natuurlijk ook in samenspel met de oppositie, een belastingplan aan het ontwikkelen zijn en als dat er uiteindelijk toe leidt dat de coalitie verdeeld stemt, dat er een meerderheid over links wordt gevonden met nogal linkse partijen als de Partij voor de Dieren en DENK, vind ik dat geen politieke balans. Wat we de afgelopen maanden en weken hebben gezien, zou ik niet opnieuw willen meemaken. Ik denk dat het ook voor de financiële besluitvorming in Nederland goed is als daar meer structuur in komt en we ervoor zorgen dat de politieke balans intact blijft. Ik hoop heel erg — dat zeg ik oprecht — dat de heer Eerdmans daaraan mee wil werken.

De heer **Eerdmans** (JA21):
"Dat de politieke balans intact blijft?" U bedoelt dat de politieke balans wordt hersteld, toch? Het is de hele tijd 2-1. Daar willen we dan 2-2 van maken. Althans, dat is wat ik eruit opmaak. Begrijp ik dus goed dat dat financiële fundament direct gekoppeld is aan die politieke correctie naar rechts? Klopt dat?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Dat hangt ook af van hoe u zich opstelt. Ik hoop dat u bereid bent om daarin met ons samen te werken, zodat we bijvoorbeeld de overheidsuitgaven strak onder controle houden, waar onze partijen allebei voor staan, en zodat we ervoor zorgen dat de belastingen voor ondernemers niet omhooggaan. Dat laatste is nu met het amendement-Klaver wel gebeurd. Ik hoop dus dat u met mij wilt werken aan het herstellen van de balans op basis van een financieel fundament. Hoe het Belastingplan nu is aangenomen, helt voor mij te veel over naar links, naar hogere belastingen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Eerdmans** (JA21):
Afrondend, voorzitter. U begrijpt, denk ik, het punt dat ik wil maken. Dat is dat we ervoor moeten oppassen dat we met z'n allen tot de stand van de maan aan toe gaan kijken naar de spelregels van het financiële raamwerk. De onderliggende vraag is natuurlijk: gaat de VVD nou akkoord met de situatie die we nu hebben? Dat is namelijk een kabinet dat toch stiekem, niet eens stiekem, maar een paar keer, naar links afslaat in plaats van ook eens naar rechts te kijken. Ik hoorde net de heer Paternotte en ik werd daar niet vrolijk van. Ik heb dat hem maar hardop gezegd. Ons gevoel bij JA21 is dat Paternotte en D66 nog steeds aan het wikken en wegen zijn en zeggen: we zullen toch een beetje naar links en een beetje naar rechts, het liefst van alles een beetje. Wij voelen, denk ik, bij in ieder geval het VVD-smaldeel in het kabinet en daarbuiten dat er nu naar rechts moet worden gehandeld, geluisterd en onderhandeld. Dat is wel het gevoel dat ik de komende week wil krijgen, ook van de heer Buma, want als dat niet zo is, gaan we gewoon met z'n allen verkennen wat de regels zijn. Daar heb ik geen behoefte aan.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik hoorde de heer Paternotte net heel terecht zeggen dat je op verschillende thema's, die heel belangrijk zijn, kunt werken met verschillende meerderheden. Voor asiel en migratie hebben we bijvoorbeeld een andere meerderheid gevonden dan voor stikstof. Ik vind dat heel mooi, want daarmee kunnen we het strengste asielbeleid ooit voeren en kunnen we tegelijkertijd Nederland van het stikstofslot halen, met wisselende meerderheden. Ik ben het dus zeer eens met wat de heer Paternotte daarover zei. Ik zou hopen dat als wij een financieel kader opstellen waarin onder andere staat — dat staat ook in de brief — dat de belastingen onder controle blijven, dat de overheidsuitgaven beheersbaar blijven in plaats van dat ze gigantisch oplopen, dat we ons houden aan de begrotingsregels die ervoor zorgen dat we onze overheidsfinanciën op orde houden … Dan hoop ik heel erg dat de heer Eerdmans er samen met mij voor zorgt dat we dat financiële fundament leggen en die uitkomst niet zo naar links laten afzwenken als afgelopen week.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Met een deel van de vragen was de heer Eerdmans me voor. Ik ben blij met het antwoord. Laten we hopen dat het tot rechtse resultaten leidt. Ik heb een heel andere vraag voor de heer Brekelmans. Weet de heer Brekelmans van de deal tussen in ieder geval het CDA en DENK, maar waar D66 misschien ook aan meewerkt? Weet hij daar iets van?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik weet daarvan wat de heer Paternotte net in het debat heeft gezegd. Ik heb de heer Van Baarle half gehoord, maar wat ik begrijp is dat er geen concrete afspraak of concrete deal ligt. Dat is wat ik ervan weet. Dat kunt u aan de heer Bontenbal, de heer Paternotte of de heer Van Baarle vragen. Ik was er niet bij. Dat is wat ik ervan weet.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Dan ga ik zo aan de heer Bontenbal hetzelfde vragen. De heer Van Baarle wilde daar duidelijk geen antwoord op geven. Maar als dat een deal is die — laat ik het zo zeggen — te ver zou gaan voor de heer Brekelmans, is de heer Brekelmans dan bereid om

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

tegen zijn coalitiegenoten te zeggen: "deal of geen deal, dit gaan wij niet doen met die Van Baarle"?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Als twee coalitiegenoten tegen mij zeggen, ook hier in het debat, dat er geen concrete deal ligt met DENK of welke partij dan ook, ga ik ervan uit dat dat klopt. Als het zo zou zijn dat coalitiepartijen met oppositiepartijen samenwerken … Ik kijk natuurlijk altijd naar het coalitieakkoord. Dat is de afspraak die we met elkaar hebben gemaakt. Als zij zeggen dat er geen concrete deal ligt, dan vertrouw ik daarop.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik hoor de heer Brekelmans net twee keer iets zeggen. Eén keer had hij het over het stikstofpakket dat samen met PRO is aangenomen. Dat is voor ons in de Kamer echt nieuws, want wij hebben alleen nog maar een brief gehad. Er waren geen stemmingen, helemaal niets. Vervolgens zegt de heer Brekelmans ook nog dat ze met asiel en migratie een andere meerderheid hebben gevonden dan met stikstof. Betekent dit dus dat er allang een deal is over het stikstofbeleid, waarvan de Kamer niet op de hoogte is en waarvan de heer Brekelmans nu de primeur heeft?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Nee, als de heer Vermeer zo mijn woorden wil gaan fileren, laat ik het dan zorgvuldiger formuleren. Volgens mij heeft het kabinet een stikstofaanpak gepresenteerd met brieven die u allemaal heeft gezien en waar u het debat over hebt gevoerd. Ik weet heel goed dat er een aantal partijen zijn die de aanpak van het kabinet daarvan steunen. Ik weet ook dat u daar heel kritisch op bent. Als het gaat om welke meerderheid in de Kamer het strenge migratiebeleid aan de ene kant steunt en welke partijen de aanpak van het kabinet om het land van het stikstofslot te halen steunen, zijn dat andere meerderheden. Dat heb ik willen zeggen. Ik heb geen primeur willen geven.

De heer **Vermeer** (BBB):
Moet ik daar wel uit opmaken dat de fractie van de VVD dus gewoon vol achter dat complete stikstofpakket staat dat nu in de Kamer ligt?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Kijk, er komen nog zes, zeven wetten aan de komende tijd, waar nog over gesproken gaat worden. Al die elementen uit het stikstofpakket moeten nog verder worden uitgewerkt. Daar is ook nog heel veel discussie over, want heel veel dingen staan nog niet vast. Die worden ook samen met landbouworganisaties verder uitgewerkt. Daar wordt dus verder over gesproken. Als het gaat om de algehele aanpak van het kabinet om het land van het stikstofslot te halen en om boeren en ondernemers in de agrarische sector meer duidelijkheid te bieden na al die jaren van onzekerheid, is het ook voor de heer Vermeer geen verrassing dat onze partij als onderdeel van de coalitie daarachter staat.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Vermeer** (BBB):
Een hele sector om zeep helpen, is wel duidelijkheid geven, maar niet wat wij wensen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Toch stel ik nog even de vraag die wij ook aan de heer Van Baarle gesteld hebben: welke afspraken zijn er met DENK gemaakt over internationale zaken?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Kijk, er zijn voor zover ik weet geen concrete afspraken daarover gemaakt; dan herhaal ik wat ik net zei. Laat ik deze vraag ook meteen aangrijpen … In het debat kwam natuurlijk ook eerder aan de orde dat er VVD'ers zouden zijn geweest die met DENK hebben samengewerkt om het Belastingplan te frustreren of om dat tegen te werken. Weet je, dat is pertinent niet waar. Waarom is dat niet waar? Omdat de hele discussie over het amendement-Klaver ging en over een motie van, naar ik meen, de heer Struijs en mevrouw Bikker, die ook te maken hadden met dat amendement-Klaver. De hele avond ging daar de discussie over: voor of tegen het amendement-Klaver. Als het amendement-Klaver niet zou zijn aangenomen, was er een meerderheid geweest voor het Belastingplan. De ChristenUnie, 50PLUS en de Groep Markuszower hadden namelijk al gezegd dat ze het Belastingplan zouden steunen. Tegen iedereen die zegt dat er ook maar enige sprake zou zijn van voor of tegen het Belastingplan, zeg ik: daar ging het helemaal niet om. Het ging erom of het amendement-Klaver wel of niet zou worden aangenomen. Dat is één. Twee. Er is volgens mij in die uren van allerlei kanten contact geweest tussen bewindspersonen van diverse partijen met oppositiepartijen. Wat dat betreft was het één grote mierhoop. Ja, weet je, volgens mij appt ieder Kamerlid dat hier zit met bewindspersonen over moties, amendementen, begrotingen en dat soort dingen. Ja, er zijn ook mensen van mijn partij die dat hebben gedaan: de heer Heinen, Karremans, ik geloof dat mevrouw Yeşilgöz ook nog een appje heeft gestuurd, en vanuit mijn fractie. Dat ging allemaal over het amendement-Klaver wel of niet aannemen. Dat had niks te maken met voor of tegen het Belastingplan.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Begrijp ik nou uit de antwoorden op de heer Markuszower en de heer Vermeer dat de fractie van de VVD niet weet wat er nou afgesproken is met de fractie van DENK over stappen zetten in het internationale domein, terwijl de vicepremier, de minister van Defensie, samen met de minister van Buitenlandse Zaken in dat internationale domein werkt?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik ben niet op de hoogte van een concrete afspraak daarover of van wat dat precies betekent. Volgens mij hebben de drie betrokkenen ook in het debat gezegd dat er geen concrete afspraak ligt. Ik weet niet meer dan dat.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Dan heeft de fractie van DENK zich dus in het pak laten naaien en voor een Belastingplan gestemd waar ze het mee oneens is en waarvan ze zegt dat er allerlei slechte zaken mee gefinancierd worden, zonder dat er iets concreets tegenover heeft gestaan. Begrijp ik dat nou goed? Begrijp ik goed dat ze dat maar moeten afwachten de komende tijd?

De heer **Brekelmans** (VVD):
De fractie van DENK staat wel bekend om haar glamoureuze pakken, maar ik was geen onderdeel van die afspraken, dus ik weet niet of DENK in het pak genaaid is. Ik kan alleen maar aan D66 en het CDA, en in het debat ook aan DENK, vragen of er een

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

concrete afspraak ligt. Ze zeggen tegen mij hetzelfde als wat er hier in het debat wordt gezegd, namelijk dat er geen concrete afspraak ligt.

De **voorzitter**:
Tot slot.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Er ligt geen concrete afspraak. Waarvan akte. Dank.

De heer **Klaver** (PRO):
Ik heb straks ook nog wat vragen over de betrokkenheid van VVD-bewindspersonen, maar ik wil eerst even terug naar iets wat de heer Brekelmans eerder zei. In een debat met de heer Eerdmans zei hij: "Wat mij betreft moeten we ervoor zorgen dat dat financiële fundament" — wat dat overigens ook precies moge zijn — "niet weer naar links zwenkt; ik vind dat we daarop moeten samenwerken." Ik hoorde de heer Paternotte ook dingen zeggen als: ik zie het kabinet eigenlijk ook weer naar de fracties van PRO en Volt kijken, omdat daarmee gelijk die meerderheid in de Eerste en de Tweede Kamer is geregeld. Heb ik nou goed gehoord dat de heer Brekelmans toch echt zei dat we moeten zorgen dat het niet links afslaat? Volgens mij zei hij het zo.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Als de heer Klaver goed naar mij had geluisterd, zou hij weten dat ik het over de afgelopen week had. Het is gewoon een feitelijke constatering dat de uitkomst van de afgelopen week was dat de coalitie verdeeld heeft gestemd en dat het Belastingplan is aangenomen, niet alleen met de steun van PRO, maar ook met de steun van partijen zoals DENK en de Partij voor de Dieren — ik denk dat ik hen links mag noemen, maar als dat niet zo is, hoor ik het graag — terwijl zij niet tot de partijen behoorden waarmee eerder gesprekken werden gevoerd over het Belastingplan. Ik denk dat je dus toch wel feitelijk kunt constateren dat er een afslag naar links is genomen wanneer een Belastingplan uiteindelijk niet door de VVD is aangenomen, maar door de Partij voor de Dieren en door DENK. Ik zou hopen dat we onder begeleiding van de heer Buma in gesprek gaan met de partijen die hebben gesproken over het Belastingplan, waar ook PRO toe behoort, om tot een steviger financieel fundament te komen. Hopelijk komen we daardoor in de toekomst niet meer in een situatie waarin de coalitie verdeeld stemt en er uiteindelijk een Belastingplan wordt aangenomen doordat partijen voorstemmen die zich buiten dat constructieve spectrum bevinden.

De heer **Klaver** (PRO):
Het is dankzij die partijen buiten dat zogenaamde constructieve spectrum dat er een Belastingplan ligt, niet dankzij de VVD. Pas dus op met partijen hier op die manier weg te zetten, zou ik zeggen. De reden waarom ik hiernaar vraag is natuurlijk wel vrij fundamenteel. De minister-president heeft gezegd: ik heb geleerd dat ik wat minder lief en wat strenger moet zijn, en dat ik moet controleren welke conclusies er worden getrokken en met welk blok we gaan onderhandelen. Ik hoor nu eigenlijk dat die keuze dit weekend helemaal niet is gemaakt. Er is geen keuze gemaakt om hier in de Kamer te onderhandelen met het rechtse blok of met het progressieve blok van Volt en PRO. Als die keuze niet wordt gemaakt, wordt het alleen maar wéér uitgesteld. Dan zijn we eigenlijk terug bij af. Ik had echt gehoopt dat we nu verder zouden zijn in de tijd en dat dit weekend was gebruikt om die keuze wel te maken. Het lijkt wel alsof we gewoon weer terug bij af zijn. Dat is verloren tijd die we niet kunnen gebruiken.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Dan gaan we het debat van vorige week weer overdoen, maar ik zeg toch het volgende. Er was gewoon een meerderheid in dit huis voor het Belastingplan zonder het amendement van de heer Klaver. Het iedere keer zo neerzetten alsof daar geen meerderheid voor was, klopt dus gewoon niet. Een meerderheid had namelijk al gezegd dat het Belastingplan zonder het amendement-Klaver aangenomen zou worden. De heer Buma wordt gevraagd om een proces te starten dat ervoor zorgt dat er een financieel fundament wordt gebouwd. Daar kan de uitkomst best van zijn dat niet alle constructieve oppositiepartijen meedoen. Misschien zegt de heer Klaver wel uiteindelijk: nou, ik heb geen zin om daaraan deel te nemen. De uitkomst van dat proces is dan dat er een richting wordt gekozen. Maar dat kan ik niet voorspellen. Het hangt ervan af hoe partijen zich opstellen en wat daaruit komt.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Klaver** (PRO):
Dat zou kunnen, dat is de gewenste uitkomst van de VVD. Het kan ook zijn dat er andere partijen afvallen en dan is de vraag of de VVD dat gaat meemaken. Ik ben bang dat ik het antwoord daarop helaas wel weet, als ik de opstelling van de heer Brekelmans hier zie. Volgens mij is het superrelevant dat die keuze nog steeds niet is gemaakt. Er zijn namelijk ontzettend veel gesprekken gevoerd. Op basis van alles wat er ligt, kan je echt wel zeggen: we gaan met deze partijen nu dat gesprek aan over het vervolg en over de begrotingen die er nog liggen. Die keuze kan je niet aan anderen voorleggen. Ik hoor hier bij de VVD eigenlijk nog steeds de blokkade die er de hele tijd is geweest. "Ja, we willen wel praten, maar misschien vallen jullie wel af. Op vermogen kan er eigenlijk niks gebeuren, want dat is heel helder, en er moet een correctie naar rechts plaatsvinden." Dat is geen open houding die ik hier zie. We zijn daarmee gewoon terug bij af. De blokkades die dit kabinet in de problemen hebben geholpen, staan nog steeds. En dat na vier dagen crisisoverleg.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Het begint echt lachwekkend te worden. De heer Klaver heeft maandenlang iedere hervorming op de sociale zekerheid geblokkeerd. Hij heeft zelfs gezegd: ik wil niet eens met het kabinet in gesprek voordat al die hervormingen op de sociale zekerheid van tafel zijn. Dat heeft hij maandenlang gedaan. Ik geef hier net volgens mij heel genuanceerd antwoord. Ik zeg dat er met constructieve partijen gesproken gaat worden. Ik zeg dat dit verschillende uitkomsten kan hebben. Ik geef heel duidelijk aan waar wij als VVD voor staan, namelijk dat we niet net zoals de heer Klaver de belastingen tot in het heelal verhogen. En dan gaat hij tegen mij zeggen dat ik een blokkade opwerp. Dat terwijl ik gewoon zeg waar wij voor staan en terwijl de heer Klaver maandenlang ieder gesprek niet heeft willen voeren omdat eerst alles op de sociale zekerheid van tafel moest.

De **voorzitter**:
Een persoonlijk feit.

De heer **Klaver** (PRO):
Een persoonlijk feit omdat dit gewoon niet klopt. De vakbonden wilden niet aan tafel met de sociale partners als dit niet van tafel was. Wij wilden niets liever vanaf dag één om tot brede akkoorden te komen met dit kabinet. Dat is geweigerd. De heer Brekelmans moet

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

dit niet doen. Dit is gewoon bezijden de waarheid. Je zou het niet verwachten van de VVD!

De **voorzitter**:
Dit was geen persoonlijk feit. Dit was alleen een antwoord op een interruptie waarmee u niet tevreden was.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik heb daar één reactie op.

De **voorzitter**:
Kort, kort, kort, meneer Brekelmans.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik kijk heel erg uit naar de gesprekken met de heer Klaver over hoe we uitkeringen en de sociale zekerheid gaan hervormen. Daar kijk ik naar uit.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
De karikaturen van de heer Brekelmans vliegen je om de oren. Hij heeft ook al een paar keer uitgehaald naar de Partij voor de Dieren. Ik wil maar even benadrukken dat de Partij voor de Dieren hier door voor het Belastingplan te stemmen meer verantwoordelijkheid heeft genomen dan de VVD, die daartegen heeft gestemd. Maar daar gaat mijn vraag niet over. De heer Brekelmans zegt dat hij in relatie tot dat financiële kader met de Kamer wil gaan kijken naar meerderheden. Laten we dan eens kijken naar die rechtse route, en dan vooral rechts van de VVD. We horen net dat de BBB de eisen voor stikstof gewoon op tafel laat liggen in relatie tot dat financiële kader. De BBB is nodig voor een meerderheid in de Eerste Kamer.

De **voorzitter**:
Komt u tot uw vraag.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
De vraag is dus of die route over rechts überhaupt begaanbaar is.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Dat gaan we zien. De heer Buma zal dat proces gaan begeleiden. Daarbij zal de heer Vermeer ook worden uitgenodigd. Dan gaan we zien wat hij op dat gebied zegt. De heer Vermeer zei net terecht dat wij andere opvattingen hebben over hoe het land van het stikstofslot moet komen, maar ik heb daar in de afgelopen weken ook goede gesprekken over gehad met de heer Vermeer en overigens ook met de heer Eerdmans en de heer Stoffer. En ja, we zijn daar in die tijd niet uit gekomen, maar we hebben wel goede gesprekken gehad en we hebben ook gekeken hoe we naar elkaar toe kunnen bewegen. Ik ga daar nu niet via u over spreken. Ik ga gewoon zien hoe de heer Vermeer zich in die gesprekken opstelt.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Dit is dus precies wat we net ook hebben gehoord: de coalitiepartijen dreigen de verantwoordelijkheid nu bij de heer Buma te leggen, terwijl het kabinet gewoon geen fundamentele keuze heeft gemaakt over met wie het wil samenwerken. Vervolgens zien

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

we dat de BBB hier zojuist zei dat die stikstofeisen wat de BBB betreft overeind blijven. Dan is die route over rechts toch een heel erg onbewandelbaar pad geworden?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik ga mezelf herhalen. Die gesprekken zullen de komende tijd worden gevoerd. Ik denk dat de vraag aan iedere partij is hoe zij zich zal opstellen. Ik hoorde mevrouw Teunissen zeggen dat we de verantwoordelijkheid bij de heer Buma neerleggen. Dat is natuurlijk niet zo. Uiteindelijk is het in de eerste plaats een verantwoordelijkheid van de coalitie, maar dat is in een minderheidscoalitie altijd een samenspel met constructieve oppositie. Het is de verantwoordelijkheid van ons om een financieel fundament neer te leggen waardoor in de Nederlandse politiek ook een minderheidscoalitie beter kan functioneren. Dat is niet de verantwoordelijkheid van de heer Buma. De heer Buma wordt gevraagd om dat proces te begeleiden.

De **voorzitter**:
Tot slot.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Ik constateer dat partijen rechts van de VVD zich buitenspel zetten, bijvoorbeeld door continu moties van wantrouwen in te dienen tegen het kabinet en door de stikstofeisen overeind te houden. Dan kan de VVD wel zeggen "die route over rechts, dat gaan we doen", maar er is geen keuze gemaakt in het kabinet. Zolang rechts zich zo opstelt, is die route gewoon onbewandelbaar. Dan kan de heer Brekelmans wel afgeven op de linkse partijen, maar dan zou ik VVD toch willen oproepen om ook open te staan voor een gesprek met hen, omdat die rechtse route echt heel moeilijk gaat zijn.

De heer **Brekelmans** (VVD):
We gaan het zien. Ik sta zeer open voor die rechtse route. Mevrouw Teunissen begint over moties van wantrouwen. Ik kan me niet herinneren dat de VVD een motie van wantrouwen heeft ingediend tegen dit kabinet.

De **voorzitter**:
Meneer Stoffer en dan is het woord aan de heer Stoffer. Meneer Stoffer, een interruptie.

De heer **Stoffer** (SGP):
Ben ik twee keer woordvoerder?

De **voorzitter**:
Ja, daarna nodig ik u hier uit.

De heer **Stoffer** (SGP):
Dan moet ik wel eerst mijn spullen gaan halen, hoor.

De **voorzitter**:
Daar wachten we dan op. Gaat uw gang.

De heer **Stoffer** (SGP):
Het gaat veel over het financieel fundament. Wat ons betreft lijkt het ons goed om daar na vanavond inderdaad met de heer Buma en wellicht ook met anderen over te spreken. Een van de dingen die mij triggerden in de brief van het kabinet, is dat het kabinet zegt

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

— u draagt dit kabinet natuurlijk — dat "we expliciete keuzes voor onderhandelingen met (een blok van) oppositiepartijen uit de weg zijn gegaan". Ik wil even niet terugkijken; dat doen we al genoeg en ik zal dat straks ook een klein beetje doen, maar ik wil nu vooruitkijken. Stel dat we dat financiële fundament hebben, dan gaan we straks naar een Voorjaarsnota en dan zullen we het opnieuw moeten proberen met elkaar. Ik denk dat dat een beetje de vuurproef wordt: lukt het of lukt het niet? Mijn vraag is hoe de heer Brekelmans dat voor zich ziet, met deze reflectie dat dit de afgelopen tijd niet is gedaan door het kabinet. Ik weet dat het kabinet natuurlijk het echte antwoord moet geven, maar hoe ziet de heer Brekelmans dit?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik denk dat een les van de afgelopen maanden is, en daar zal de premier straks ook op reflecteren, dat er heel lang is geprobeerd om een brede meerderheid te vinden en er heel lang is afgetast wat partijen daarvoor nodig hebben. In die verkennende fase — zo zou je het kunnen noemen — zijn al de nodige concessies gedaan, maar zeiden oppositiepartijen dat het niet genoeg was. De heer Vermeer formuleert het vrij strak en zegt: er is nooit met ons onderhandeld. Hij zegt dat er niet voor gekozen is om echt te gaan zitten en meer de details in te gaan. U heeft volgens mij ook weleens aangegeven dat dit in de zomer wel is gebeurd. Met de minister van Financiën bent u echt de getallen in gegaan. Dat heeft op dat moment niet direct tot resultaat gelaat. Ik denk dat een van de lessen van de afgelopen maanden is dat die fase van verkenning, van aftasten wat oppositiepartijen nodig hebben en concessies doen, maar daarbij geen steun garanderen, te lang geduurd heeft. Ik denk dat een kabinet er eerder voor moet kiezen met welke partijen ze echt gaan onderhandelen om met elkaar echt tot een akkoord te komen. Ik denk dat dat een wens is die we allemaal hebben. Zo zorgen we ervoor dat de augustusbesluitvorming ook in augustus plaatsvindt — dat zegt de heer Heinen weleens — en niet in september, oktober en zelfs in november.

De heer **Stoffer** (SGP):
Helder. Ik denk dat we best wel redelijk tot elkaar komen. Ik zou iets mee willen geven. Misschien dat de heer Brekelmans daarop kan reageren. Zou het een rare gedachte zijn om het als kabinet met beide blokken te gaan proberen? Dan ga je onderhandelen met een blok op links en wellicht heb je ook een blok op rechts. In de brief staat niet voor niks "een blok van". Het kan ook met losse partijen. Maar dan kun je kijken hoe je de diepte in kunt en hoe je er wel komt. Dan blijf je niet egeltjesvrijen, maar ga je echt met elkaar de diepte in en kun je zeggen: nou ja, weet je, met dit deel lukt het niet en met dat deel misschien wel. Dan kom je misschien tot iets. Mijn indruk is dat dat eigenlijk de crux is geweest. Dat is niet gebeurd. Daardoor zijn we uiteindelijk in de situatie gekomen waar we nu zitten.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik vind het een hele goede suggestie dat je het inderdaad al met meerdere blokken, zoals de heer Stoffer zegt, meer in detail uitwerkt. Dan kun je bekijken hoever je kunt gaan en dan kun je op een bepaald moment de knoop doorhakken en beslissen of het iets is wat een meerderheid of de coalitie kan steunen. Ik vind dat op zichzelf helemaal geen gekke gedachte, ook als je terugkijkt op de afgelopen maanden.

De **voorzitter**:
Tot slot.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Stoffer** (SGP):
Ik wil de heer Brekelmans wel geruststellen. Mijn voorkeur zou het hebben om naar rechts te gaan, maar gezien het belang van het land moet je het in de breedte met elkaar proberen, denk ik. Ik hoef daar geen antwoord op, voorzitter. Ik geef dit maar mee als iets voor de toekomst.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik dacht al: de SGP gaat niet voor een meerpartnerhuwelijk pleiten. Dat zal zeker niet zo zijn.

De heer **Van Baarle** (DENK):
De VVD-spinmachine en de VVD-machtsmachine hebben in dit land heel veel mensen beschadigd. Het is van belang voor de bestuurscultuur in Nederland dat we dat doorbreken. We hebben gezien dat de VVD de afgelopen periode in de slachtofferrol is gekropen. Ze deed huiliehuilie dat de coalitiepartners achter de rug van de VVD om een deal zouden sluiten met DENK en de Partij voor de Dieren, terwijl de VVD dat achter de rug van de andere coalitiepartijen ook deed, namelijk door de hele dag met verschillende aanbiedingen van miljoenenbedragen in de richting van DENK te komen, die we hebben afgewezen. Als je dat de ander verwijt met een potsierlijke verklaring, terwijl je er zelf de hele dag mee bezig bent, toont dat toch aan dat je bezig bent met spinnen en met de werkelijkheid verdraaien? Die bestuurscultuur van de VVD is juist waar we met elkaar vanaf moeten.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik heb volgens mij net gezegd dat die laatste uren rond het amendement en de stemmingen gewoon heel rommelig waren. Volgens mij krioelde iedereen hier door elkaar heen. Er werd van de een naar de ander geappt, en naar partijen waarmee dat normaal gesproken niet zou gebeuren. Ik denk niet dat er ooit nog een VVD'er een appje naar DENK gaat sturen. Weet je, dat is zoals het gaat, ook in dit parlement, als je op het einde tot meerderheden wilt komen. Dat de heer Van Baarle daar nu een heel verhaal over maakt en allerlei dingen aan elkaar knoopt … De komende weken hebben we de begrotingen. Wij hebben niet zo veel met elkaar, maar bijvoorbeeld rondom ondernemerschap, infrastructuur en accijns, trekken uw partij en de mijne weleens samen op. Dan bent u ook in contact met bewindspersonen, waaronder die van de VVD, om daar afspraken over te maken en om daar meerderheden voor te vinden. Dus ja, u kunt daar nu een heel verhaal van maken, maar ik ben daar gewoon heel transparant over. Ik heb net gezegd dat het niet ging om wel of geen steun voor het Belastingplan. Het ging over het wel of niet aannemen van het amendement-Klaver. Daar is in die laatste uren allerlei appcontact over geweest, tussen allerlei partijen en allerlei bewindspersonen. Ik zou zeggen: wie als Kamerlid nog nooit heeft geappt met een bewindspersoon over steun, werpe de eerste steen.

De **voorzitter**:
Meneer Van Baarle, kort en bondig.

De heer **Van Baarle** (DENK):
De heer Brekelmans gaat niet in op het punt, namelijk dat het een VVD-spin is, met die machtsmachine van de VVD in het publieke domein om de boel te verdraaien, om anderen te verwijten iets te doen terwijl je het zelf de hele dag gedaan hebt. Gelukkig zijn er inderdaad mensen die het optekenen. "VVD'ers niet eerlijk over contact met

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

DENK" en "De VVD is niet eerlijk". Dat wordt ontmaskerd en ik zal er alles aan doen om dat te ontmaskeren. Ik heb één hele duidelijke vraag voor de heer Brekelmans; ik zou hem willen vragen zorgvuldig te zijn in zijn beantwoording. Is de foto van de heer Bontenbal in mijn fractiekamer gemaakt vanuit de burelen van de VVD? Is die gemaakt door anderen vanuit de burelen van de VVD? Of is die gemaakt door VVD'ers en hebben die dat gedeeld?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik heb geen idee. Ik was er niet bij; ik was hier. Ik heb verschillende foto's gezien, genomen vanaf verschillende verdiepingen. Ik weet dus niet wie foto's hebben gemaakt. Volgens mij zijn er zelfs meerdere foto's gemaakt. Ik weet niet wie die heeft gedeeld. Ik was er niet bij. Ik moet toch ook iets zeggen over de toon van de heer Van Baarle. Hij verwijt mij een slachtofferrol. Zojuist stelde mevrouw Keijzer een hele normale vraag en de heer Van Baarle meet zich een enorme slachtofferrol aan. Op een hele denigrerende manier zegt hij tegen een Kamerlid "wegwezen". Ik vind dat de heer Van Baarle mij nu niet op deze manier hoeft te bevragen, want hij heeft geen recht van spreken.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Ik zal de heer Brekelmans altijd bevragen om de machtsmachine en de spinmachine van de VVD te ontmaskeren, want die hebben heel veel mensen in dit land beschadigd. Maar ik vind het goed dat de heer Brekelmans antwoordt. Kijk, wij hebben een reconstructie gemaakt. Als je bekijkt uit welke hoek die foto is genomen, dan weet je dat het om drie kamers gaat. Dat zijn drie kamers. Dan gaat het om de afdeling persvoorlichting van de VVD, de afdeling team online van de VVD en de afdeling publieksvoorlichting van de VVD. Nog één keer de vraag aan de heer Eerdmans … Ik bedoel: aan de heer Brekelmans. Nog één keer de vraag aan de heer Brekelmans. Nog één keer de vraag …

(Hilariteit)

De **voorzitter**:
Van Baarle, Van Baarle, Van Baarle, Van Baarle.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Nog één keer de vraag aan de heer Brekelmans: is die foto, die gemaakt is om een collega-coalitielid te beschadigen, gemaakt vanuit de VVD-burelen, ja of nee?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik heb geen idee. Ik heb die foto niet gemaakt en ik was er niet bij. U noemt drie plekken op. Ja, bij het team voorlichting komen media, volgens mij zoals bij iedere politieke partij. Het is namelijk het team voorlichting. Op die kamer lopen dus journalisten rond, zoals bij iedere politieke partij. Als daar journalisten rondlopen en die naar buiten kijken en u daar bezig zien, dan zou het kunnen dat er een foto wordt gemaakt. Maar ik was er niet bij en ik weet niet wie die foto heeft gemaakt en hoe dat precies is gegaan. Het begint ook een beetje lachwekkend te worden. We praten hier volgens mij over iets heel serieus. We praten hier over het bestuur van het land, over de toekomst van het land. De heer Van Baarle verwijt mij een machtsmachine te zijn en anderen te beschadigen, maar het

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

enige wat hij hier staat te doen, is personen beschadigen, een partij beschadigen en met ridicule mapjes komen. Ik zou zeggen: laten we het over de inhoud hebben.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Laat me de heer Brekelmans dit vragen. Als er foto's worden gemaakt, dan wil ik wel dat het gewoon goede foto's zijn. Als ik in de krant sta, wil ik wel op een mooie manier in de krant staan.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Laten wij straks een selfie maken, meneer Bontenbal!

De heer **Wilders** (PVV):
De heer Brekelmans heeft het het afgelopen uur vaker gehad over hoe belangrijk hij het financieel fundament vindt, waar ook de heer Buma aan gaat werken. Hij heeft er blijkbaar veel hoop op dat dat goed gaat. Ik zou hem het volgende willen zeggen. Het probleem van uw coalitie is niet zozeer het ontbreken van een financieel fundament, maar het ontbreken van een politiek fundament. Uw fractie, uw partij, is de afgelopen weken toch wel flink gepiepeld door uw coalitiegenoten. Als ik het me goed herinner — dat is een beetje het debat van vorige week, maar toch — hebben ze u op de hoogte gesteld van de deal die ze met links hadden terwijl zo ongeveer de persconferentie al plaatsvond. U wilde niet dat het amendement van PRO een meerderheid haalde, maar ze hebben vorige week flink gelobbyd, ook bij links, om dat voor elkaar te krijgen. Dat is gelukt. Omdat ze wisten dat u tegen zou stemmen, hebben ze heel erg hun best gedaan om te zorgen dat het Belastingplan het wel haalde. Dat was niet om u te helpen. Dat was op zijn best om zichzelf te helpen, maar in ieder geval naar de mening van uw partij in strijd met het coalitieakkoord. Het was eigenlijk gewoon een smerig spelletje. Dus wat doet u nou? Wat geeft u nou het vertrouwen? Bent u het met mij eens dat een financieel fundament mooi is, maar dat het nooit goed komt als je elkaar niet vertrouwt en er geen politiek fundament is?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Laat ik er heel open en eerlijk over zijn tegen de heer Wilders, en dat weet hij na 25 jaar in Den Haag net zo goed: als je als coalitie drie, vier dagen bij elkaar zit, dan heb je wat op te lossen met elkaar. Natuurlijk, hoe het de afgelopen maanden en ook de afgelopen week is gegaan, is niet voor herhaling vatbaar. Dat heb ik net ook gezegd. Gelukkig zegt de hele coalitie dat. Wij hebben als VVD inderdaad gezegd: de politieke balans moet worden hersteld. Uiteindelijk hebben we ook geanalyseerd wat daar nou onder zit, even naast de politieke meningsverschillen die er altijd zijn, in elke coalitie. We hebben gezegd: alles wat met financiële afspraken te maken heeft, is te open. Wat mij betreft moeten we daar een steviger financieel fundament onder leggen, want wat er de afgelopen maanden en de afgelopen week is gebeurd, wil ik niet nog een keer meemaken.

De heer **Wilders** (PVV):
Maar de politieke balans is niet hersteld, want er ligt nog niks voor u op tafel, ook geen politieke evenwichtigheid. Mevrouw Yeşilgöz suggereerde vrijdag bij de persconferentie — of was het daarvoor? — dat er misschien nog een partij bij zou komen. Dat is ook niet gebeurd. Zoals heel veel mensen, denk ik, heb ik vandaag het stuk op RTL Nieuws gelezen, voor wat het waard is — ik ga ervan uit dat ze het niet hebben verzonnen — over hoe het dit weekend zou zijn gegaan. Ik geloof dat u nog de meest vriendelijke rol

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

was toebedeeld. Voor de rest waren dat toch verschrikkelijke dagen. Ik blijf dus bij mijn vraag: hoe komt u, na zo'n weekend ruziën, elkaar figuurlijk gezien bijna de kop inslaan en een paar keer, als RTL Nieuws het bij het rechte eind heeft, op het punt staan om het kabinet en de samenwerking te beëindigen, tot het vertrouwen dat CDA en D66 nu in één keer wél te vertrouwen zijn, terwijl ze u vorige week hebben gepiepeld? U gaat daar niet op in. Dat kan niet het weekend zijn geweest, want zaterdag en zondag was het nog een grote puinhoop, als ik het mag geloven. Is dat dan alleen die maandagavond geweest? Wat geeft u het vertrouwen dat de leiders van het CDA en D66 dat niet nog een keer doen? U heeft de vorige keer gezegd: dit is de laatste keer. Maar ze doen het. U heeft daar niets voor teruggekregen. Ik denk dat heel Nederland, ook een deel van uw eigen achterban, dat gewoon niet gelooft.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Het is natuurlijk niet zo zwart-wit als de heer Wilders zegt, dus dat je op een dag geen vertrouwen hebt in elkaar, dat je vervolgens een gesprekje voert en dat dat vertrouwen in één keer weer honderd procent is. Dat is volgens mij ook niet wat het kabinet vandaag heeft gezegd. Er is vorige week en in de maanden daarvoor heel veel gebeurd. Natuurlijk worden daar hele indringende gesprekken over gevoerd. Er zijn ook harde woorden gevallen over en weer. Maar uiteindelijk gaat het er dan toch om of je met elkaar, ook vooruitkijkend, een weg kunt vinden waardoor je dat vertrouwen weer kunt herstellen. Ik denk dat dat kan. Dat hebben we op twee manieren gedaan, inderdaad door het proces met de heer Buma om ervoor te zorgen dat de minderheidscoalitie in Nederland beter gaat werken, en ten tweede door ondernemers te laten zien dat we er voor hen zijn. Dat was voor ons heel belangrijk. Zijn daarmee alle problemen opgelost? Nee. Kan dat in één weekend? Nee, natuurlijk niet. Maar als we de afweging maken of we teruggaan naar de kiezer, met weer een jaar stilstand, waarbij we waarschijnlijk weer in een vergelijkbare situatie terechtkomen en het land een jaar heeft stilgestaan, dan vind ik dat een negatiever scenario dan via deze weg ervoor zorgen dat het kabinet wél gaat leveren, dat we die politieke balans herstellen en dat we belangrijke dingen voor Nederland doen.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Wilders** (PVV):
Dat is linke soep. U geeft ook geen antwoord. U heeft misschien een weg gevonden waarin u hoopt dat het wordt hersteld, maar daarmee zegt u eigenlijk dat het niet hersteld is maar dat u hoopt dat het met deze weg hersteld wordt. Dat is dus totaal onzeker. Ik ben erg voor verkiezingen, zoals u weet, maar als u dat niet bent: er is niets erger dan dat alles doorgaat. Collega's hebben het al gezegd. U kiest niet voor links, u kiest niet voor rechts, er komt een derde bij … De kans dat het straks weer fout gaat, is levensgroot. Dan zijn we verder van huis dan als we nu zeggen: kap ermee, jullie vertrouwen elkaar niet meer en we gaan naar de kiezer toe, die het anders wil.

Mijn laatste punt hierover is dat het toch vaak een teken is van gestold wantrouwen dat je een derde nodig hebt, zoals u nu Buma vraagt om een soort bemiddelde rol te spelen. Ik vraag ook aan u op de man af: vindt u niet dat de minister-president het gewoon niet goed heeft gedaan? Ik zag vanavond bij EenVandaag een peiling waarin 79% van de VVD-achterban vond dat premier Jetten het slecht heeft gedaan, dat ze hem niet vertrouwden; dat was de stelling. Vindt u ook niet dat het eigenlijk zijn taak is? Dat het

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

zover is gekomen, ligt misschien niet alleen aan hem, maar dat hij die taak van premier niet heeft ingevuld en dat hij nu een beetje stage loopt — dat zei ik al in mijn eigen inbreng — bij de heer Buma terwijl dat eigenlijk zijn job is, is eigenlijk een teken van gestold wantrouwen. Misschien formuleert u het wat vriendelijker dan ik doe, maar bent u het met mij eens dat deze premier eigenlijk heeft gefaald de afgelopen paar maanden?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Dat vind ik niet. Ik vind ook niet dat je één persoon of één partij moet aanrekenen wat de afgelopen maanden en de afgelopen weken is gebeurd. Ik vind dat bij een minderheidscoalitie iedereen, zowel de coalitie als oppositiepartijen, naar zichzelf kan kijken: wat had ik daar anders in kunnen doen? Ik heb de premier vanochtend in de persconferentie al horen zeggen hoe hij reflecteert op zijn eigen rol daarin. Hij zal dat ongetwijfeld zo meteen in het debat weer doen. We noemen het niet zo omdat het ook niet zo is, maar normaal gesproken zijn het bij een formatie en informatie ook politieke partijen die tot een akkoord komen, tot een overeenstemming komen, maar er is iemand die dat proces begeleidt. Dit is voor Nederland onontgonnen terrein, want we hebben niet eerder een minderheidscoalitie op deze manier gehad. We hebben niet eerder op deze manier geprobeerd om een minderheidskabinet werkend te krijgen, in tegenstelling tot Denemarken en Noorwegen, waar dat wel zo is. Dus dat we na een aantal maanden, waarin we met z'n allen constateren dat het te chaotisch was, dat het niet goed gegaan is en dat het anders moet, zeggen dat we een fundament eronder moeten bouwen en er iemand voor inschakelen die dat begeleidt, vind ik niet gek. Ik vind dat niet een teken van wantrouwen naar wie dan ook.

De **voorzitter**:
Meneer Klaver en dan gaan we verder met de bijdrage van de heer Stoffer, stel ik voor.

De heer **Klaver** (PRO):
De VVD heeft het CDA en D66 nogal de maat genomen over dat er samen is gewerkt met DENK. Nu zijn er appberichten opgedoken van de heer Heinen, van de heer Karremans. De heer Brekelmans zei zojuist dat mevrouw Yeşilgöz ook nog heeft geappt. De heer Kisteman zou zich ermee bemoeid hebben. En dan ontkent de heer Brekelmans hier dat de VVD heeft geprobeerd om de steun van DENK te kopen. Klopt dat?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Er zijn appjes over en weer geweest, wat ik net zei, tussen heel veel partijen en bewindspersonen, iedereen, waaronder ook DENK. Het ging volgens mij over de motie-Struijs/Bikker en over het amendement-Klaver/Dassen. De vraag was heel erg of daar voor of tegen zou worden gestemd. Daar ging eigenlijk het hele debat over. De hele discussie ging daar ook over. Omdat het zo spannend was of het wel of niet een meerderheid zou halen, telde iedere zetel. Daarom is daar ook contact over geweest met zo'n beetje elke zetel in dit parlement, volgens mij. Dat is niet heel spannend. Mijn kritiek vorige week ging over hoe het de afgelopen maanden, de afgelopen dagen, die afgelopen week en ook die dag ging. Uiteindelijk was de uitkomst dat de coalitie verdeeld stemt en dat het wordt aangenomen met een meerderheid met Partij voor de Dieren en DENK, die zich, laten we zeggen, in een nogal ander gebied op het politieke spectrum bevinden dan mijn partij.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Klaver** (PRO):
En, nogmaals, die wel verantwoordelijkheid namen voor het Belastingplan. Ik vind dit een lastige situatie. Ik stel namelijk gewoon een vraag. Ik vroeg niet of er contact is geweest. Contact is er altijd. Maar de collega's van DENK geven aan dat er wel degelijk aanbiedingen zijn gedaan. Zij zeggen namelijk dat door VVD-bewindspersonen, door Kamerleden, is gezegd: stem tegen het amendement, stem tegen het Belastingplan, dan kunnen jullie iets van ons krijgen. Dat is nogal een bewering. Door dat hier te ontkennen, zoals de heer Brekelmans doet, zegt u eigenlijk dat de collega's hier in de zaal liegen. Het kan namelijk niet allebei waar zijn. Nogmaals, ik vraag niet of er contact is geweest. Maar heeft de VVD geprobeerd het op een akkoord te gooien met DENK? En heeft de VVD daarvoor geld geboden of maatregelen die het kabinet zou kunnen nemen?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Er is door de VVD sowieso geen akkoord gesloten met DENK. De discussie was ook niet ... De heer Klaver kan dat blijven herhalen, maar ik vraag hem oprecht om dat niet te doen. Het ging niet om: voor of tegen het Belastingplan. Het ging om: voor of tegen het amendement-Klaver. En zonder het amendement-Klaver was er namelijk ook een meerderheid in deze Kamer voor het Belastingplan. Dus dat beeld dat er door bewindspersonen is gelobbyd tegen het Belastingplan, klopt sowieso niet. Eén feit: het kabinet had het amendement-Klaver ontraden. Als er dus met bewindspersonen contact is over het amendement-Klaver, is het nogal logisch dat bewindspersonen zeggen: dat lijkt me niet zo'n goed idee. Maar zoals dat gaat en zoals iedereen dat hier doet in deze Kamer, is er contact geweest tussen verschillende politici en ook met een aantal bewindspersonen, ook van de VVD. Ik weet dat verder niet, want ik was daar niet bij. Ik heb zelf geen contact gehad met DENK. Ik weet niet precies wat daar is gebeurd. Maar het is niet ... Kijk, er vinden nu gesprekken plaats over begrotingen. Dan wordt er over heel veel moties en amendementen gestemd, over dat soort zaken. Twee dingen kloppen dus pertinent niet. Het ging niet om: voor of tegen het Belastingplan. Het ging om: voor of tegen het amendement-Klaver. Daarover ging de discussie. En er is geen deal gesloten tussen welke VVD'er dan ook en DENK.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Klaver** (PRO):
Dat klopt feitelijk. Er is inderdaad geen deal gesloten, want DENK was er volgens mij ook helemaal niet voor in om een akkoord te sluiten met de VVD. Ze hebben uiteindelijk meegestemd met het amendement en met het Belastingplan. Dat is mijn punt dus ook niet.

Maar het gaat hier wel om de precisie. Mijn vraag is: is DENK geld geboden — dan bedoel ik niet dat ze dat rechtstreeks mee naar huis konden nemen — of is er geprobeerd om de steun van DENK te kopen door aan te geven dat er een politieke deal mogelijk was? Die deal is er niet gekomen, maar de vraag is: is dit aangeboden?

Tot slot. De heer Karremans heeft, zo blijkt uit de berichtgeving, ook nog contact gezocht met de fractie van DENK na de stemmingen over het amendement. Waarom zou een minister dat in vredesnaam doen als hij niet meer hoeft te lobbyen voor dat amendement? Dus heel precies: heeft de VVD dit nou geboden aan DENK? Heeft de VVD geprobeerd om tot een deal met hen te komen of niet?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Brekelmans** (VVD):
De heer Klaver, ook met de woorden die hij kiest, doet dit weer heel geraffineerd, alsof er geld geboden zou zijn. Er vinden continu onderhandelingen plaats. Dat heeft niks te maken met geld bieden of wat dan ook. Ik zeg net: ik was daar niet bij, dus ik weet niet wat daar precies is besproken. Ik weet in ieder geval dat er contact is geweest. Ik ben daar heel transparant over. Ik weet niet hoe het precies is gegaan en of is het gegaan over: als jullie nu dit doen, stemmen jullie dan voor een bepaalde motie of een amendement dat nog bij de begroting hoort of iets dergelijks? Ik was daar niet bij, dus ik weet het niet. Het enige wat ik constateer, is dat er geen politieke afspraak met DENK is gemaakt hierover.

Over dat er daarna nog contact is geweest met DENK ... Ik heb dat ook niet gedaan, maar ik kan me voorstellen dat iedereen nogal benieuwd was naar de vraag die ook in dit debat wordt gesteld: is er door de coalitie een deal gemaakt met DENK? Daar zijn we volgens mij allemaal benieuwd naar. Maar goed, het antwoord daarop blijkt te zijn dat dat niet zo is.

De heer **Wilders** (PVV):
Maar dit is toch geen antwoord? Er is een duidelijke vraag door de collega gesteld: is er een poging gedaan om een deal met DENK te sluiten? U draait daaromheen. Dit is precies de schimmigheid die de VVD onbetrouwbaar maakt. Dat is de schimmigheid van deze antwoorden op de vraag van de heer Klaver, maar ook de schimmigheid van de minister van Financiën, die appjes naar DENK ineens gaat weghalen. Hij haalt zijn deel weg en zegt dan tegen de pers: nee, ik heb het niet laten verdwijnen, maar ik heb het bewaard. Hij gebruikt dan dat soort goedkope teksten. Ik noem ook de teksten van minister Karremans, die een paar keer wordt gevraagd: heeft u met DENK gebeld? Dan zegt hij: nee, ik heb geen contact opgenomen met DENK. Maar even later moet hij zeggen: ja, ik heb inderdaad toch wel contact opgenomen met DENK. Dat zijn vragen aan uw fractiegenoot, meneer of mevrouw — ik weet niet wat het is — Kisteman, die …

(Hilariteit)

De heer **Brekelmans** (VVD):
U kunt aan zijn kapsel zien dat het meneer Kisteman is.

De heer **Wilders** (PVV):
Oké, meneer Kisteman dus, excuses. Aan hem wordt ook gevraagd: heeft u op een bepaald moment op de dag contact gehad met DENK? Ze zegt: nee, nee, nee. Op een gegeven moment zegt ze toch: ja, inderdaad, ik heb wel contact gehad, maar dat was puur informatief, over wat ze met dat amendement zouden doen. Als een minister er zo omheen draait, als een minister in de Kamer eerst drie keer liegt en dan pas de waarheid vertelt, als de minister van Financiën iets weghaalt en dan zegt "ik heb het weggehaald om het te bewaren", wat gewoon een dikke, vette leugen is, als u in de antwoorden op vragen van collega Klaver niet gewoon zegt dat u dat wel of niet geprobeerd heeft, dan gaan mensen u wantrouwen. Dus nog één keer de vraag: heeft van uw partij, uw fractie, waar uw fractieleider van bent, iemand geprobeerd, al is het niet gelukt, om een deal te sluiten met DENK?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik ben supertransparant. Van de heer Kisteman, een fractiegenoot van mij, weet ik wat

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

er is gebeurd. De heer Kisteman heeft 's ochtends, rond 11.00 uur, bij DENK geïnformeerd: wat gaan jullie doen met het amendement-Klaver? Volgens mij ging het daarom. Later op de dag, toen bleek dat dat voor een aantal partijen wel of niet de doorslag zou kunnen geven voor een meerderheid, is er contact geweest, omdat wij natuurlijk wilden dat dat amendement niet aangenomen zou worden. Daar is met DENK dus contact over geweest en daar is over gesproken. Wat daarover precies ter sprake is geweest en gebracht door een aantal VVD'ers, weet ik niet precies, want ik was niet bij al die gesprekken.

Zo werken wij met z'n allen in de politiek. Je gaat een politicus niet benaderen met de vraag of hij of zij iets wel of niet steunt en dan zeggen: in ruil daarvoor gaan we gezellig buiten wandelen of gaan we lekker iets eten met elkaar. Natuurlijk gaat dat dan over een uitruil: als jullie dat doen, kunnen we dan misschien samenwerken op het gebied van lagere accijnzen, bestelbusjes of infrastructuur? Dat zijn de typische dingen waar DENK en de VVD wel vaker op samenwerken. Voor zover ik weet, zijn daar een aantal gesprekken over gevoerd, maar ik weet niet alle details, zeg ik heel transparant tegen de heer Wilders, want ik was niet bij al die gesprekken aanwezig. Dat is hoe het is gegaan en dat heeft niet tot resultaat geleid.

De **voorzitter**:
Laten we interrupties echt even kort en bondig houden en de antwoorden ook, meneer Brekelmans.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Het is van belang dat wij met elkaar dingen die niet waar zijn en die de wereld in geslingerd worden, corrigeren. Om die reden betrachten wij transparantie. Als er dingen gezegd worden die niet waar zijn, corrigeren we die. Als de VVD tegen andere coalitiepartijen spreekt over "achter haar rug" en "een deal met DENK" en dat de hele dag zelf doet, toont dat de hypocrisie en onwaarheid aan van het handelen van de VVD.

De **voorzitter**:
Komt u tot uw vraag.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Kan de heer Brekelmans nou gewoon klip-en-klaar aangeven dat de VVD wel degelijk door het doen van verschillende aanbiedingen achter de rug van D66 en het CDA om geprobeerd heeft een deal te sluiten en aanbiedingen te doen?

De heer **Brekelmans** (VVD):
"Achter de rug om" is een term die vaak is gebruikt. Het gaat erom dat je op dat moment niet weet wat daar precies besproken werd. Op het moment dat D66 en het CDA contact met u hadden, wist ik niet precies waar dat over ging. Daarom wordt nu ook die vraag gesteld. Vice versa was dat ook niet het geval. Er zijn een aantal gesprekken geweest tussen VVD'ers en u over het amendement-Klaver. Nee, daarvan wisten D66 en CDA niet precies wat daar is besproken, net zo goed als wij dat niet wisten van het CDA en D66.

Eerder is ook gezegd, überhaupt rondom het amendement-Klaver, dat het achter onze rug om besproken is. Laat ik het nog maar een keer ophelderen als het niet duidelijk is: ik wist dat D66 en CDA met de heer Klaver aan het onderhandelen waren. Ik wist op

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

hoofdlijnen ook wel waar dat ongeveer over ging, want de heer Klaver had zijn amendement openlijk gepubliceerd. Maar op een gegeven moment zeiden CDA en D66 tegen mij: we hebben een deal. In de uren daarvoor wist ik niet wat die deal precies zou zijn. Het moment waarop ik dat wist, was een uur voor de deadline. Toen was er eigenlijk geen ruimte meer om daarover te spreken. Dus ja, dan is het niet achter mijn rug om in die zin dat ik niet wist dat er gesproken werd over een deal, maar wel in die zin dat ik niet wist wat eruit zou komen en waar dat naartoe zou bewegen.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Dat is geen antwoord op de vraag, want die ging over de hypocrisie, namelijk dat je anderen iets verwijt wat je de hele dag zelf probeert. Hoe kan het nou dat zo veel VVD'ers in de afgelopen tijd onwaarheden hebben verteld? Hoe kan het nou dat iemand zegt dat het contact pas in de middag kwam, terwijl dat niet zo blijkt te zijn? Hoe kan het nou dat een minister van Financiën appjes verwijdert? Hoe kan het nou zo zijn dat wordt ontkend dat er sprake was van biedingen? Waarom moet nou worden opgetekend dat zo veel VVD'ers in dit proces gewoon niet eerlijk zijn geweest?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Weet je, dit is totaal niet waar. Ik leg het net uit. De heer Kisteman heeft om 11.00 uur 's ochtends even aan u gevraagd: gaat u voor of tegen Klaver stemmen? Later in de middag, ik lees dat dit om 16.00 uur was, is daar uitgebreider met u over gesproken. Dan wordt hem de vraag gesteld: heeft u 's ochtends al gesproken met DENK hierover? Zijn antwoord is nee, maar hij heeft om 11.00 uur 's ochtends wel even bij u geïnformeerd of u voor of tegen gaat stemmen. Dat is niet onderhandelen en dat is niet met elkaar spreken. Als dat soort spraakverwarring ontstaat, kunt u dat heel groot neerzetten als "liegen" en weet ik veel allemaal. Ik zou zeggen: meneer Van Baarle, stop nou met dit theater. U verwijt mij van alles, maar u staat hier exact hetzelfde te doen. Ik heb heel transparant aangegeven wat er wel en niet is gebeurd. Ik heb heel transparant aangegeven wat ik daar wel en niet van weet. Laten we het alsjeblieft — want ik denk dat de mensen thuis er ook wel een keer klaar mee zijn — over de inhoud hebben.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Nee, de VVD is niet transparant, want een VVD-minister verwijdert appberichtjes. Waarom verwijdert een VVD-minister appberichtjes? Nee, de VVD is niet transparant, want VVD'ers geven verkeerde momenten aan waarop er contact zou zijn geweest. Ze vertellen onwaarheden. Nee, de VVD is niet transparant, want als wordt gevraagd of er contact is opgenomen, is het nee, want er is contact met mij opgenomen terwijl dat niet waar is. Er wordt ook nog eens gezegd dat er helemaal niks is besproken, terwijl dat wel degelijk het geval is. Stap voor stap worden de dingen die de VVD in de openbaarheid zegt, elke keer weer als leugen ontkracht. Ik vraag aan de heer Brekelmans waarom de VVD de laatste dagen heel de tijd onwaarheden verkondigt.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik leg het allemaal uit. Een voor een heb ik uitgelegd hoe het zit. Blijkbaar wilt u heel graag tien keer voor de camera's en voor uw social media zeggen: leugens en onwaarheden. Ik heb precies uitgelegd hoe het zit. Ik kan het nu voor de twintigste keer gaan herhalen, maar volgens mij zijn we heel duidelijk. De heer Van Baarle hoeft in

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

ieder geval niet bang te zijn dat ik hem ooit nog een keer bel of een sms'je stuur of met hem samenwerk. En dat voelt heel prettig, kan ik zeggen.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
De heer Brekelmans draait er toch een beetje omheen. Hij is de fractievoorzitter van de VVD. Het belangrijkste politiek gevoelige punt dat nu speelt, is of er vanuit minister Heinen is gelobbyd bij DENK om tegen het Belastingplan te stemmen. Nu …

De heer **Brekelmans** (VVD):
Nee.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Nu hoor ik de heer Brekelmans net zeggen dat dat niet is gebeurd. Tegelijkertijd zegt hij: ik weet niet wat er precies is afgesproken, want ik was er niet bij. Dat kan niet allebei waar zijn, dus de vraag is: wat is nu waar? Is hij goed op de hoogte, heeft hij die gesprekken gevolgd en kan hij zeggen dat er niet is gelobbyd? Of is het andere waar?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik heb proberen aan te geven dat de discussie de hele avond, en eigenlijk de hele dag, ging over het amendement-Klaver/Dassen en of dat wel of niet zou worden aangenomen. Als het amendement-Klaver/Dassen niet zou worden aangenomen, was er een meerderheid voor het Belastingplan. Als het wel zou worden aangenomen, was dat onzeker, want het was onduidelijk hoe de partij van mevrouw Teunissen zou stemmen, hoe DENK zou stemmen en hoe andere partijen zouden stemmen. Die hele discussie en al het appverkeer en alles ging dus over het amendement-Klaver en wel of geen steun daarvoor. Omdat zonder het amendement-Klaver het Belastingplan zou worden aangenomen, ging het per definitie niet over wel of geen steun voor het Belastingplan of dat daar voor of tegen gelobbyd zou zijn. Het ging alleen over de vraag of er voor of tegen het amendement-Klaver werd gestemd.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Dat was aan het begin van de dag, zegt de heer Brekelmans nu. Maar na de stemmingen over de amendementen is er ook nog twee keer gebeld door minister Karremans richting DENK. De vraag is waar dat dan over is gegaan.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik denk, maar ik weet het niet, want … Nou, morgen hebben we weer een mooie podcast en dan kan ik het aan hem vragen. Nee. Ik was daar ook niet bij. Maar wij waren als VVD wel nieuwsgierig naar wat DENK had afgesproken met CDA en D66, dus ik kan me voorstellen dat meneer Karremans daarover heeft geprobeerd te bellen. Volgens mij zijn heel veel mensen er nieuwsgierig naar of daar afspraken zijn gemaakt. Dus ik denk en neem aan dat de heer Karremans nog heeft gebeld over: wat hebben jullie afgesproken? Kijk, als het bijvoorbeeld iets is wat te maken heeft met Infrastructuur en Waterstaat, waarvan minister Karremans minister is, dan is het nogal logisch dat hij dat wil weten.

De **voorzitter**:
Tot slot.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Tot slot. Het is toch opmerkelijk dat de heer Brekelmans nu zegt: er is niet geprobeerd om te lobbyen tegen het Belastingplan bij DENK. Tegelijkertijd hebben we nog geen helder antwoord van minister Heinen zelf. Dat vind ik op zichzelf opmerkelijk. De Kamer zou daar een brief over krijgen. Er is ook nog steeds geen … O, inmiddels wel. We hebben die dus net gekregen. Hij zegt het hier dus eerder dan de minister van Financiën zelf. Dan is de vraag: waarom heeft de minister dit niet gewoon meteen opgehelderd? Waarom moet dat dan zo lang boven de markt hangen?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Doet mevrouw Teunissen nou of ze mij niet snapt, of snapt ze het echt niet? De hele discussie die avond ging over het amendement-Klaver. Als het amendement-Klaver niet zou zijn aangenomen, dan was er nog een meerderheid voor het Belastingplan. Welke appjes ook zijn gestuurd, het ging over het amendement-Klaver. Dat heeft dus niks te maken met lobbyen voor of tegen het Belastingplan, want het Belastingplan zou sowieso worden aangenomen, ook zonder het amendement-Klaver. Daar hoef ik geen appjes voor te lezen of met mensen over te spreken, want dat is gewoon per definitie zo. Al dagen van tevoren had een meerderheid in de Kamer, namelijk de coalitie plus 50PLUS, ChristenUnie en de groep Markuszower, gezegd dat ze het Belastingplan zouden steunen zonder het amendement-Klaver.

De **voorzitter**:
De brief van de minister van Financiën is inmiddels in het bezit van de Tweede Kamer.

De heer **Dassen** (Volt):
Ik heb een vraag aan de heer Brekelmans. Is hij het in ieder geval met mij eens dat het onacceptabel is als er vanuit een kabinet bij partijen wordt gelobbyd tegen een belastingplan?

De heer **Brekelmans** (VVD):
Er is niet gelobbyd tegen het Belastingplan. Dat heb ik nu inmiddels tien keer uitgelegd. De heer Dassen is een intelligente man, ook zonder AI. Hij snapt dus heel goed wat ik hier zeg. Het gaat over zijn eigen amendement samen met de heer Klaver. Hij snapt dat dus heel goed.

De heer **Dassen** (Volt):
Dat is geen antwoord op de vraag. Ik stel de vraag omdat ik gewoon graag een uitspraak van de heer Brekelmans wil horen dat het onacceptabel is als je een kabinet hebt zitten waarvan bewindspersonen actief lobbyen tegen hun eigen belastingplan. Dat is de vraag die ik aan de heer Brekelmans stel. Ik stel die vraag omdat de heer Van Baarle zegt dat dat wel degelijk is gebeurd. We komen er op een andere manier nog wel achter of dat waar is. De vraag is in ieder geval of de heer Brekelmans het onacceptabel vindt als het zou zijn gebeurd.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik vind niet dat bewindspersonen moeten lobbyen tegen hun eigen belastingplan. Ik vind ook niet dat bewindspersonen moeten lobbyen tegen hun eigen begroting. Alleen, bewindspersonen overleggen natuurlijk wel met Kamerleden over moties en amendementen. Dat is ons dagelijks werk. Dat doet de heer Dassen ook. Die heeft heel

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

vaak mooie moties en amendementen. Daar is dus contact over tussen ministers en Kamerleden. Dat lijkt me heel gezond.

De **voorzitter**:
Tot slot en dan is het woord aan de heer Stoffer.

De heer **Dassen** (Volt):
Natuurlijk, dat is heel vaak het geval, maar het is natuurlijk frappant dat er zo actief vanuit de VVD richting DENK wordt gelobbyd, terwijl we net zien dat de relatie tussen de VVD en DENK zeker niet altijd goed is. Daar zit dus een bepaalde reden achter. U geeft de hele tijd aan dat dat het amendement-Klaver is, waar ik zelf ook aan mee heb gewerkt, maar nadat met het amendement is ingestemd, is er ook nog contact geweest tussen de VVD en DENK. Dat roept bij iedereen grote vragen op, zeker ook als ministers meerdere keren gaan bellen. Dan kan ik haast niet meer geloven dat dat alleen maar is om te weten of er iets is afgesproken over het amendement dat ik samen met de heer Klaver heb ingediend. Dat roept iets op, waarbij wij proberen boven tafel te krijgen of daar meer is gebeurd. Ik ben blij dat de heer Brekelmans dan ook zegt: het is in ieder geval onacceptabel als bewindspersonen dat gedaan hebben.

De heer **Brekelmans** (VVD):
Ik denk dat het laat zien dat wij als VVD in ieder geval nogal tegen het amendement-Klaver/Dassen waren, maar dat is volgens mij geen verrassing. Ik denk dat we ook wel de conclusie kunnen trekken dat de verstandhouding tussen de VVD en DENK definitief is mislukt.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Ik schors een enkele minuut en dan is het woord aan de heer Stoffer.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De **voorzitter**:
Ik heropen de vergadering. Zoals mijn moeder altijd zegt: hoe later op de avond, des te schoner het volk. Ik wilde het woord geven aan meneer Stoffer, maar ik zie meneer Wilders bij de interruptiemicrofoon staan.

De heer **Wilders** (PVV):
Om te beginnen: groeten aan uw moeder. Ik heb de heer Karremans om een brief gevraagd waarin hij aangeeft waarom hij voor de camera heeft gelogen over zijn contacten met DENK en over het feit dat hij dat vervolgens heeft hersteld. Ik had daar ook een brief over gevraagd van de minister van Financiën en die hebben we gekregen, maar deze nog niet. Die zou ik wel graag voor de beantwoording van de premier willen hebben.

De **voorzitter**:
Ik zie non-verbale instemming van de minister-president. We geleiden dit verzoek natuurlijk ook formeel door naar het kabinet.

Het woord is aan meneer Stoffer.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Stoffer** (SGP):
Voorzitter. Nog geen week geleden stonden we hier ook met elkaar om te debatteren over de onfortuinlijke gevolgen van het open huwelijk van D66, VVD en CDA. Ik constateerde dat de wagen van Staat tegen de linkervangrail tot stilstand was gekomen. Achter het stuur zat Bontenbal, ernaast Paternotte en op de achterbank zat niet Brekelmans, maar zaten Klaver en Dassen. Na het debat kwamen bovendien Struijs, Teunissen, Van Baarle en Bikker ook nog eens samen uit de kattenbak gesprongen. De handelwijze van het kabinet in de afgelopen periode was weinig vertrouwenwekkend. Dat moet anders.

Voorzitter. Vorige week was een belangrijke vraag: is de wagen van Staat nog te repareren? Het voorzichtige antwoord weten we inmiddels, na de lijmpoging van de afgelopen vier dagen. Er lijkt een poging tot reparatie mogelijk. Daarvoor moet ook pechhulp ingeschakeld worden, want de relatie met de Kamer moet echt beter.

Voorzitter. De premier heeft vanochtend een brief naar de Kamer gestuurd over hoe hij het vertrouwen denkt te herstellen zodat het kabinet verder kan. Ik lees daarin herkenbare dingen, die ik het beste gewoon kan citeren: "Te lang hebben we gedacht dat we vanuit het kabinet konden inschatten wat voor oppositiepartijen belangrijk zou zijn. We erkennen dat gesprekken met oppositiepartijen vaak niet goed afgerond zijn. Ook zijn we expliciete keuzes voor onderhandelingen met een blok van oppositiepartijen uit de weg gegaan." Ik had het zelf niet treffender kunnen verwoorden. Inzicht in de aard van de kwaal is onmisbaar om tot daadwerkelijke genezing te kunnen komen. De grote vraag voor de toekomst blijft wel: gaat het nu ook echt anders? Krijgen we nu ook daden bij deze woorden?

Voorzitter. De brief van de minister-president roept vragen op over de daadwerkelijke bereidheid om echt te gaan luisteren naar wat constructieve partijen zelf willen. Het kabinet legt namelijk herhaaldelijk sterk de nadruk op het financiële fundament en de steun voor begrotingen. Het zal toch niet zo zijn dat het kabinet meteen weer begint met het zelf invullen van de wensen van oppositiepartijen, zeg ik hierbij. De SGP vraagt er opnieuw aandacht voor dat het in de politiek uitdrukkelijk gaat om meer dan geld alleen.

Voorzitter. Laat het kabinet niet in de valkuil trappen om bepaalde zaken op voorhand buiten de orde te verklaren, want een goede relatie vraagt om een sensitieve houding voor de punten die bij een ander gevoelig liggen. Dat moet onderdeel zijn van de nieuwe manier van werken. Bovendien moet er gewerkt worden aan een nieuwe politieke balans. De automatische afwijking naar links — ik doe de heer Brekelmans maar even een genoegen — heeft inderdaad correctie nodig.

Voorzitter, tot slot heb ik een staatsrechtelijke vraag. De premier reed de wagen van Staat niet naar het Noordeinde, maar naar de Kneuterdijk. Niet de koning krijgt een rol, maar de onderkoning, de vicepresident van de Raad van State. Hij gaat zich bezighouden met vraagstukken die het voortbestaan van het kabinet aangaan. Mijn vraag is: waarom heeft het kabinet dit in de brief als mededeling gebracht en is hiervoor niet uitdrukkelijk het mandaat van de Tweede Kamer gevraagd? Wij horen het graag.

Dank u wel.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Stoffer. Dan is het woord aan mevrouw Keijzer voor haar eerste termijn.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Dank u, voorzitter. Drie minuten, drie opmerkingen. Ten eerste. Wat een brevet van onvermogen voor onze minister-president om Buma te vragen om te herstellen wat vanaf het begin af aan al een fout is, namelijk het niet hebben van een meerderheid in beide Kamers. Wat mij betreft is het ook ongekend dat de heer Buma daarmee heeft ingestemd, want zo verbindt hij het instituut van de Raad van State aan de instabiliteit van dit kabinet. Wat daar straks uitkomt, als het tot een oplossing leidt, zal via wetten en begrotingen weer voor advies aan diezelfde Raad van State worden voorgelegd. Ik vind dat niet verstandig.

Mijn tweede opmerking: wat een herhaling van zetten — Groundhog Day, in goed Nederlands. Het was net ook duidelijk te horen in de bewoordingen van de heer Paternotte. Het is gewoon een herhaling van de afgelopen weken en maanden. Gaat men over links, gaat men over rechts of gaat men door het midden? Je zal ergens fundamentele afspraken voor de lange termijn moeten maken, met meerderheden in de Tweede en de Eerste Kamer. Doe je dat niet, dan blijf je in deze situatie zitten.

Tot slot, voorzitter. Mijn derde opmerking betreft de Nederlanders. Wat een schande wat er de afgelopen weken gebeurd is richting al die Nederlanders die wachten op een oplossing van de problemen die zich voordoen. Ik las op een van de sites — ik geloof dat het de NOS-site was — dat het kabinet geen inhoudelijke afspraken gemaakt heeft de afgelopen dagen en dat men voortgaat op wilskracht. Op wilskracht red je een hoop. Zeker in sport ga je op wilskracht naar de finish. Maar dan heb je wel iets voor je dat je wil bereiken. Hier is nog geen begin daarvan. Er worden allerlei zaken voorgeschilderd alsof ze opgelost zijn, maar dat is niet zo. Het stikstofslot is niet opgelost, maar er ligt wel een brief die vier op de tien boeren de nek om draait. De gemiddelde Nederlanders maken zich inmiddels zorgen of ze de kachel straks nog aan kunnen zetten. Hun kinderen wonen op zolder, zonder zicht op een betaalbaar huis, want zes van de tien gaan naar statushouders. Ondernemers moeten weer hogere belastingen gaan betalen. Er wordt 100 miljoen minder gerealiseerd voor het mkb-pakket. Jonge mensen zitten gevangen in een belastingstelsel dat hen niet meer stimuleert om meer te gaan werken om vooruit te komen. En als klap op de vuurpijl: afgelopen week weer 870 asielzoekers, toekomstzoekers die een steeds groter beslag gaan leggen op onze welvaart.

Voorzitter. Ik maak mij grote zorgen, dus ik ben heel benieuwd wat het antwoord van het kabinet straks zal zijn.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Tot slot is het woord aan de heer Bontenbal als laatste spreker van de zijde van de Kamer in eerste termijn. Dat doet hij namens het CDA.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Voorzitter. Tijdens onze intensieve gesprekken gisteren op het Catshuis kwam rond lunchtijd de oproep van meer dan 45 maatschappelijke organisaties om elkaar vast te houden en nieuwe verkiezingen te voorkomen. Deze organisaties riepen ons op om over verschillen heen te stappen en te werken aan de grote vraagstukken waar ons land al zo

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

lang mee te kampen heeft. Deze oproep hebben we ter harte genomen. De afgelopen vier dagen hebben we intensieve gesprekken met elkaar gevoerd. Deze gesprekken hebben een nieuw fundament van vertrouwen in elkaar gelegd om met elkaar door te gaan. Het CDA heeft steeds gezegd en ik zeg dat opnieuw: we willen een succes maken van dit kabinet.

Daarvoor is wel nodig dat de samenwerking tussen het kabinet en het parlement goed is. Het kabinet schrijft in de brief dat zij erkent dat de afgelopen tijd niet alles goed is gegaan in de samenwerking met de Tweede Kamer. Daarom is ook datgene dat wel goed gaat ondergesneeuwd. Ik denk dan aan de samenwerking met de sociale partners die weer voortgezet is, de uitwerking van het stikstofbeleid samen met de organisaties uit het veld, de investeringen in onze krijgsmacht, het op orde brengen van de asielketen en de investeringen in de nieuwe economie en de energietransitie. Aan deze ambitie moet het kabinet met volle inzet en aandacht verder werken; dat vraagt Nederland van ons. Als we dit succesvol willen doen, dan moet er meer rust komen in de manier waarop we tot financiële besluitvorming komen. Het kabinet heeft de heer Sybrand Buma gevraagd om vast te stellen op welke wijze het kabinet en de Tweede Kamer kunnen komen tot een financieel fundament om daarmee de samenwerking met de oppositie te verbeteren. Het aangekondigde mkb-pakket kan ervoor zorgen dat aan ondernemers die het idee hebben dat zij steeds aan de beurt zijn als er bezuinigd moet worden, tegemoet wordt gekomen. De Nederlandse economie is immers sterk afhankelijk van een sterk mkb.

Voorzitter, tot slot. Vanochtend bij het ontbijt viel mijn oog op een zinnetje in een column in het Nederlands Dagblad. Ik las daarin: "Cynisme is een keuze. Je hebt er niets aan." Ik wil graag de keuze maken tegen het cynisme en voor een politiek van verantwoordelijkheid. Daar bouw ik graag met elkaar aan verder.

De heer **Wilders** (PVV):
Hoe huichelachtig kan je zijn. Hoe huichelachtig kan je zijn door als fractievoorzitter van het CDA hier te roepen dat je gaat voor het kabinet en dat je daar een succes van wil maken. Ik bedoel, ooit stond u nog voor fatsoen. U staat nu voor huichelachtigheid. Niet u, voorzitter, maar de fractievoorzitter van het CDA, de heer Bontenbal, staat voor onfatsoen. U heeft niet geïnvesteerd in deze coalitie. U heeft rotzooi getrapt. U heeft de ellende veroorzaakt. Stiekem, buiten de rest om, heeft u een deal gesloten met de oppositie. In die zin bent u stiekem dat u op het allerlaatste moment aan de heer Brekelmans liet zien: dit is het. Voordat hij een vraag kon stellen, was er al een persconferentie en stond de heer Klaver al zijn filmpje op te nemen. U bent vorige week — heel Nederland herinnert zich die beelden nog; zo lang is het niet geleden, een paar dagen — betrapt op de kamers van DENK. Volgens mij zijn ook heel veel CDA'ers boos over die achterbaksheid. Met rode koontjes op uw gezicht rende u weg, met smoesjes als: we moeten nu gaan stemmen; we moeten nu gaan stemmen. Maar u zat daar om die coalitie van u een hak te zetten, om ervoor te zorgen dat het amendement en zeker dat Belastingplan het zou halen. Waar komt u nu mee, met "we willen erin investeren"? U bent de grootste rotzooitrapper geweest de afgelopen week.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Het zal de heer Wilders niet verbazen dat ik dat toch anders zie. Wij hebben geconstateerd dat het kabinet geen overeenstemming had over het brede draagvlak in beide Kamers. Toen is aan de Kamer, aan het parlement, aan de fractievoorzitters

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

gevraagd om dat voor elkaar te boksen. Binnen die kaders ben ik aan de slag gegaan. Ik vond het heel erg om het Belastingplan te zien stranden in de Eerste Kamer, dus ben ik met collega Paternotte aan de slag gegaan. Het is precies zoals de heer Brekelmans ook zei: we hebben geïnformeerd over met welk amendement we bezig waren. Het debat is in die zin een herhaling van het debat van vorige week. Ik heb geprobeerd om alle dingen waarvan ik wist dat het de VVD ook heel erg zou raken, dus alles wat met ondernemers te maken heeft, sterk terug te snoeien. Er lag een amendement dat vrij fors was. Dat is — ik denk dat de heer Klaver dat niet leuk vindt om te horen — nogal ingesnoeid tot een heel beperkte belastingverhoging voor de meest vermogende mensen, met een kleine verlaging voor de kleine spaarders. Het is dus eigenlijk binnen proporties gebracht. Welke econoom u ook hoort over dat amendement, die vallen er niet door van de stoel omdat het nou zo'n ontzettend grote verschuiving is, en ook niet omdat het voor ondernemers zo ontzettend slecht is. Ik meen oprecht dat ik van deze coalitie een succes wil maken.

De heer **Wilders** (PVV):
U heeft het eigenlijk fantastisch gedaan. Wat zeurt die coalitie, dat u dat allemaal zo goed heeft gedaan. Ik kan niet tegen mensen die liegen, maar ik kan al helemaal niet tegen huichelachtigheid. Die huichelachtigheid van de fractievoorzitter van het CDA, die zegt dat hij een succes wil maken van het CDA. Nu laten ze ze even met rust, hoor. Ze hebben de strijdbijl even begraven. Niemand van de coalitie zal u nu aanvallen. U zult er ongetwijfeld mee wegkomen, maar de heer Bontenbal is een grote huichelaar. U heeft bewust, terwijl u wist dat het in strijd was met het coalitieakkoord, in ieder geval volgens de mening van een van de coalitiepartijen, de VVD, een deal gesloten. U heeft het op het allerlaatste moment … Ik zie de vicepremier van de VVD nog zeggen ergens in een interview: ik hoorde het, en as we speak, ongeveer tegelijkertijd, werd het bekend en was er een persconferentie. Dat heeft u gewoon gedaan tegen uw coalitie in. Wat vindt u nou van het beeld dat u daar keihard wegstiefelt over de gang van DENK? U bent daar geweest om met DENK, nota bene, met DENK, de coalitie een hak te zetten. Nu doet de heer Bontenbal toch als een enorme hypocriet alsof hij het beste voorhad met de coalitie. Daar is bijna een kabinet over gevallen! Nogmaals, van mij had het gemogen, maar het kabinet is bijna gevallen door uw smerige trucjes.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Het zal u niet verbazen dat ik daar een totaal andere lezing bij heb. Deze discussie over mijn handelen is de afgelopen vier dagen natuurlijk ook gevoerd. Die hebben we vrij hard gevoerd zelfs. Dat is ook goed. Maar er zijn wel verschillende perspectieven op hoe dat gegaan is. Uiteindelijk kan ik alleen zelf in de spiegel kijken. U heeft daar een andere opvatting over. Dat mag. Maar ik heb denk ik gewetensvol proberen te handelen. Als u mij zou vragen wat beter had gemoeten, denk ik dat dat veel eerder lag bij: hebben wij de goede afspraken gemaakt hoe je überhaupt tot begrotingen komt? Daar gaat ook de discussie over die in de brief staat. En: hadden wij het moeten laten aankomen op een kabinet dat niet zelf de keuze maakte, maar die aan de Kamer liet? Daar moeten wij nog best wel wat ingewikkelde gesprekken over voeren. De opdracht aan de heer Buma ligt ook in die lijn.

De **voorzitter**:
Tot slot.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Wilders** (PVV):
Het doet mij denken aan de heer Omtzigt. Ik ga het niet over hem hebben, want hij is hier niet en kan zich niet verdedigen, dus dat is niet netjes. Maar de heer Bontenbal heeft núl zelfreflectie. Hij heeft hier bijna een kabinet opgeblazen. Dat heeft de heer Bontenbal gedaan door zijn gedrag. En hij zegt alleen maar: "Ik heb een andere versie. Eigenlijk heb ik het hartstikke goed gedaan en het was zeer terecht dat ik het deed. Wat zitten ze nou te zeuren, want het is veel minder erg dan het lijkt." Dat zegt hij, en weet ik wat nog meer. Maar u heeft bijna uw kabinet opgeblazen. Dat mag u doen. Gráág zelfs. Maar kom hier dan niet krokodillentranen huilen en doen alsof u niets gedaan heeft. Door u is deze ellende ontstaan. Als het kabinet dadelijk valt omdat ze elkaar niet meer vertrouwen en het blijvend kapot is, is het de CDA-fractievoorzitter, samen met de heer Paternotte van D66, die de boel kapot heeft gemaakt. Geef nou eens toe dat u een fout heeft gemaakt. Als u dat niet doet, ja, wat moeten ze dan met u?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Volgens mij heb ik de afgelopen week in meerdere interviews gereflecteerd op de coalitie, op mijzelf. In het tweede antwoord geef ik net iets aan wat ik, denk ik, zelf beter had moeten doen. Dat ik niet in staat zou zijn tot zelfreflectie, klopt niet. In het vorige antwoord heb ik dat al gedaan.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
De heer Van Baarle had net niet het fatsoen om antwoord te geven op een eenvoudige vraag. De heer Bontenbal heeft dat vast wel. Welke afspraken zijn er nou gemaakt "om stappen te zetten in het internationaal domein", om de heer Van Baarle te citeren?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Ik heb er bij de vorige vraag ook niet op gereageerd. Kijk, net voor de stemmingen zie je ongeveer het speelveld. Ik vond het fijn om het Belastingplan erdoorheen te krijgen, inclusief het amendement. Dus ga je op partijen een beroep te doen om voor het amendement te stemmen. Dan doe je een beroep op een verantwoordelijkheidsbesef. Die partijen weten zelf ook dat hun stem nodig is. Daar doe je dan een beroep op. Dat is natuurlijk niet alleen bij DENK gebeurd, maar ook bij andere fracties. De hele dag door is er met fracties contact geweest, bijvoorbeeld over moties. U weet heel goed hoe dat werkt. Er werd meegedacht met moties: wanneer is een formulering correct? Dat geldt ook voor de motie van Struijs en Bikker. U kent het parlementaire handwerk vrij goed, dus u weet hoe dat gaat. Als ik een beroep doe op een fractie om voor een Belastingplan of voor een amendement te stemmen, is dat niks geks. Dat ik even naar een kamer loop … Ik ben de afgelopen week naar tientallen kamers gelopen en heb heel veel telefoontjes gepleegd. Ik heb me helemaal rot gepraat. Ik wou een iets ander woord gebruiken; ik heb me suf gepraat, ook om heel veel andere partijen voor het Belastingplan te enthousiasmeren.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Dat vroeg ik niet. Ik vroeg niet waarom u daar op die gang liep. Ik vroeg welke afspraken de heer Bontenbal heeft gemaakt met de fractie van DENK "om stappen te zetten in het internationaal domein".

De **voorzitter**:
Meneer Bontenbal.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Gaat dat hier om verdere maatregelen, bijvoorbeeld tegen Israël? Aan welk internationaal domein moet ik denken? Welke afspraken zijn er gemaakt? Of blijkt straks — ik kan me nog voorstellen dat de heer Brekelmans dat niet weet — dat er helemaal niets is afgesproken en dat de fractie van DENK, die hier natuurlijk nog niet zo lang is, volledig in het pak genaaid is en voor een Belastingplan heeft gestemd waar ze het niet mee eens is?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Concreet: ik heb in dat gesprek geen concrete afspraken gemaakt over internationale politiek. Wat er verder in het gesprek is gedeeld, hou ik voor mijzelf. Dat recht heb ik ook; ik heb gesprekken met heel veel fractievoorzitters en ik klap dan nooit uit de school. U mag wel weten wat ikzelf gezegd heb, want dat was mijn eigen inbreng: ik deed een beroep op de partij om voor het Belastingplan te stemmen. Ik denk dat het ook geen geheim is dat de partij, zoals DENK zojuist hier zelf ook heeft gezegd, het belangrijk vindt dat de lasten voor mensen met een kleine portemonnee omlaaggaan. Er is destijds een motie door hen ingediend. Die is ook door ons gesteund. Dat heeft u dus concreet kunnen zien.

De **voorzitter**:
Tot slot.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Er zijn twee moties aangehouden. Daar zouden we het dus in kunnen vinden, maar dat zit niet op het internationaal domein, maar op inkomenspolitiek. Ik concludeer dus dat er geen afspraken zijn gemaakt op het internationaal domein die concreet genoeg zijn om hier te delen.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Dat klopt.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
"Dat klopt" hoor ik de heer Bontenbal zeggen. Dan heb ik twee conclusies: de fractie van DENK is in het pak genaaid en heeft voor iets gestemd zonder dat daar iets tegenover staat, althans nog niet concreet, en ik ben blij, want ik maakte me een beetje zorgen. We weten hoe de fractie van DENK bijvoorbeeld in de hele Israëldiscussie zit. Ik maakte me een klein beetje zorgen dat daar weer verdere maatregelen genomen zouden worden. De heer Bontenbal en ik weten alle twee dat na de zaterdagmensen de zondagmensen aan de beurt zijn. Het is dus goed dat hij die een beetje beschermt.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Dat is hoe u ernaar kijkt, maar de CDA-fractie neemt gewoon op basis van haar eigen uitgangspunten standpunten over Israël en Gaza in. Dat gebeurt gewoon netjes door onze fractie. Zo werken die dingen. De heer Van Baarle heeft zojuist natuurlijk ook gezegd dat hij bijvoorbeeld het punt van levensmiddelen belangrijk vindt. Daar is een motie over aangenomen en die hebben wij gesteund.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Ik heb net naar het debat geluisterd tussen mevrouw Keijzer en de heer Bontenbal, maar ik trek eigenlijk een heel andere conclusie dan mevrouw Keijzer, want ik heb heel

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

goed geluisterd naar de heer Bontenbal. We hadden vorige week een debat dat een beetje fel was en toen waren we misschien wat minder vriendelijk naar elkaar, maar van één ding heb ik meneer Bontenbal niet beticht, namelijk dat hij niet intelligent zou zijn. Hij is zeer intelligent. Ik heb dus goed naar zijn woorden geluisterd. Hij heeft gezegd: "Concrete afspraken ga ik hier niet delen en wat ik daar wel heb besproken, ga ik hier ook niet delen". "Concrete afspraken" zijn er dus niet. Het woord "concreet" betekent dat het wordt onderzocht en "wat er verder is besproken, ga ik hier niet delen en hoef ik hier ook niet delen". Daar heeft de heer Bontenbal overigens gelijk in. Wij Kamerleden zijn elkaars gelijken en hij is helemaal niet verplicht om te vertellen wat daar is gewisseld, maar mijn conclusie is dat er wel degelijk is gesproken. Ik heb op tv de onheilspellende woorden van de heer Van Baarle gehoord dat er inderdaad afspraken zijn die Nederland nog wel zal zien, inderdaad in het internationaal domein. Maar mijn vraag aan de heer Bontenbal is of de heer Bontenbal wel verslag heeft gedaan van het gesprek met de coalitiepartijen.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Deze vraag vat ik niet helemaal.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Hier wil de heer Bontenbal dus niet zeggen wat er …

De **voorzitter**:
Ho, ho, ho, ho, meneer Markuszower. Meneer Markuszower.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Dan de uitleg van mijn vraag. De heer Bontenbal wil hier niet zeggen wat daar in de kamer van DENK is gewisseld — ik denk dat dat terecht is, hoor — maar heeft de heer Bontenbal wel eerlijk met zijn coalitiegenoten gedeeld wat daar is gewisseld?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Wij hebben voor de motie gestemd. Die stemmingslijsten worden meestal gewoon ook gedeeld met de anderen. Men wist dus dat wij voor die motie zouden stemmen, met name over die levensmiddelen. Dat was een belangrijk punt voor DENK. Dat geldt overigens bijvoorbeeld ook voor de Partij voor de Dieren, die bijvoorbeeld een pleidooi heeft gehouden voor het amendement om de vliegbelasting voor privéjets te verhogen en die ook voor heeft gestemd. Dat amendement hebben wij ook gesteund. Daar zijn wij dus transparant in geweest.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Jazeker. Er is een transparant deel en er is een verborgen deel. Over het verborgen deel heeft de heer Bontenbal hier net eerlijk verklaard niks te gaan zeggen. Mijn vraag over dat verborgen gedeelte is of hij daarover wel verteld heeft aan zijn coalitiegenoten. Of blijft het ook voor zijn coalitiegenoten verborgen? Want het is duidelijk dat er iets is besproken tussen de heer Bontenbal en de DENK-fractie, wat onheilspellend is en wat de heer Bontenbal graag verborgen wil houden. De vraag is: heeft hij dat ook voor zijn coalitiegenoten verborgen gehouden?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Ik zou bijna willen vragen: hoeveel minuten heb ik daar gezeten? Het zijn een paar minuten geweest. Het was net voor de stemmingsbel. Ik deed een beroep op de DENK-

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

fractie om voor het amendement te stemmen. Laat ik een klein tipje van de sluier oplichten, en meer in het algemeen, want ik heb dit vaker van oppositiefracties gehoord. Op zo'n moment is de stem van zo'n partij doorslaggevend. Het is heel logisch dat een partij dan zegt: neem ons niet alleen serieus op het moment dat onze stem ertoe doet, maar ook op andere momenten. Dat is niet alleen wat je bij een fractie als DENK hoort. Dat hoor je natuurlijk bij meer fracties. Dat soort zaken worden besproken. U suggereert dat er een hele lijst van dingen is die men niet mag weten, maar dat is niet het geval.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Ik was al klaar.

De **voorzitter**:
U hebt uw drie interrupties gehad, meneer Markuszower.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Nee, eentje.

De **voorzitter**:
Het was er een. Daar heeft u gelijk in. Nog een dan, tot slot.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Ik suggereer niet dat er iets verborgen is gebleven. Dat heeft de heer Bontenbal net zelf toegegeven. Dat is dus niet mijn suggestie. De heer Bontenbal zegt zelf: ik heb daar dingen besproken en die ga ik niet aan de Kamer vertellen. Dat heeft de heer Bontenbal net gezegd. Ik ga ervan uit en mijn conclusie is dat daar iets besproken is dat verborgen moet blijven. Het is iets waar de heer Bontenbal zich een beetje voor schaamt, want anders had hij het hier prima kunnen vertellen. Ik vraag mij af of hij het met de coalitiepartijen heeft gedeeld. Daar heeft de heer Bontenbal geen antwoord op gegeven. Ik denk dus dat dat niet het geval is. Ik ben bang, anders dan mevrouw Keijzer, dat Nederland iets onheilspellends te wachten staat, want de moslimbroeders hebben het niet zo goed voor met Nederland.

De **voorzitter**:
Nou, nou, nou …

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Meneer Bontenbal, de moslimbroeders hebben het niet goed voor met Nederland.

De **voorzitter**:
Meneer Markuszower, ik weet dat het laat op de avond is. We moeten nog beginnen met de termijn van de zijde van het kabinet. Laten we het allemaal op de bal houden en niet op de persoon. Ik denk echt dat dat belangrijk is in een professioneel debat, als er nog mensen kijken. Dat geldt echt voor iedereen: op de bal en niet op de persoon. Mevrouw Keijzer, voor een interruptie.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Zeker, voorzitter. En ik ben bezig …

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De **voorzitter**:
Excuus. De heer Van Baarle krijgt eerst de ruimte om een persoonlijk feit te maken. Gaat uw gang.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Net werd ook weer een suggestie gewekt, die mevrouw Keijzer deed, over zondagsmensen en zaterdagsmensen. Zonet wordt weer een suggestie gewekt. Ik vind het echt een schande hoe in dit parlement gereageerd wordt op een politieke partij die iets probeert te fiksen voor Nederlanders. Die reactie komt gewoon vanuit een hele nare xenofobe, islamofobe en racistische inborst. Voorzitter, echt, ik werp het allemaal verre van me. Het is afkeurenswaardig.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Mevrouw Keijzer, uw interruptie op de heer Bontenbal. Gaat uw gang.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Nog één vraag. Ik ben echt op zoek naar de inhoud van de gemaakte afspraken. Ik hoor de heer Bontenbal net zeggen dat de afspraak in het internationaal domein gaat over een motie die gaat over voedsel in Gaza. Begrijp ik dat goed? Want dan heb ik het namelijk boven tafel.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Nee, het gaat over iets met levensmiddelen. De fractie van DENK heeft — ik moet het even uit mijn hoofd doen — aangegeven dat een bepaalde motie over levensmiddelen … Het levensonderhoud van mensen en de kosten daarvan: daar ging het over. In mijn optiek had het geen connectie met Gaza.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Dan weet ik welke motie hij bedoelt. Dan blijft dus de conclusie staan dat er geen, of nog geen, afspraken gemaakt zijn in het internationaal domein, anders dan gesprekken die daar altijd over plaatsvinden.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Dat klopt. Mijn fractie neemt gewoon zelfstandig standpunten in. Die zijn niet zomaar even uit te ruilen.

De **voorzitter**:
Tot slot.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Dank u wel, voorzitter, en dank aan de heer Bontenbal.

De heer **Eerdmans** (JA21):
Klopt het bericht van RTL, dacht ik, met de analyse dat het CDA geen vierde partij bij de coalitie wil?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Niet op dit moment, omdat je dan feitelijk een kabinet laat vallen. Als je dat doet, moet je eerst een kabinet laten vallen, in mijn optiek. Dan krijg je een herformatie, en dan zou

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

daar sprake van kunnen zijn. Ik wilde graag door met deze drie, omdat ik geloof dat deze minderheidscoalitie kan werken.

De heer **Eerdmans** (JA21):
De vraag is: als wij met Buma het gesprek aangaan, is dan voor het CDA uitgesloten dat JA21 aansluit bij de coalitie, op welke manier dan ook? Is dat voor het CDA onaanvaardbaar, of is dat een mogelijke route?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Ik vind het niet voor de hand liggen. In de brief staat ook dat we in de huidige samenstelling doorgaan. We gaan werken aan een financieel kader. Dat kan tot een akkoord leiden. Ik kijk zelf met veel interesse naar wat er in de Scandinavische landen gebeurt. Dat kan verschillende vormen hebben. De uitkomst en het product zijn niet helemaal vastgelegd. De heer Brekelmans noemde het geloof ik "richtinggevend begeleiden". Dat vond ik wel een mooie terminologie voor de taak van de heer Buma.

De heer **Eerdmans** (JA21):
De heer Brekelmans heeft ook gezegd dat er duidelijk naar rechts gekeken moet worden. Erkent het CDA dat er een rechtse correctie moet plaatsvinden?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Ik zie dat anders. Het CDA is een partij van het midden. Ik vind het mooie van een minderheidscoalitie dat we soms inderdaad iets over links doen, en soms over rechts. Ik kan meerdere dingen noemen die we over rechts doen, maar ook meerdere dingen die we over links doen. Het Belastingplan gaat over links. Ik vind dat eigenlijk een beetje een gekke taxatie, want het is een Belastingplan waar heel veel dingen in zitten voor alle partijen. Er zit bijvoorbeeld ook een accijnsverlaging in en de btw over sierteelt. Er is dus eigenlijk aan heel veel partijen, van links tot rechts, gedacht. Verder is er een beperkt amendement — ik noem het een "beperkt amendement" — dat op vermogen iets doet en op arbeid iets verlaagt. Het is dus niet zo dat iets wat minder dan 0,2% van de hele rijksbegroting is, ineens het hele Belastingplan naar links trekt. Dan hangt u echt te veel gewicht aan het amendement van collega Klaver.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik zag vak K zelfs ontspannen toen het over btw op sierteelt ging, dus ik hoop dat er bloemen beloofd zijn op het moment dat het echt weer beter gaat in de coalitie.

De heer **Vermeer** (BBB):
Een hoax.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
O, meneer Vermeer gaat hier meer over vertellen. Dat wordt spannend.

De **voorzitter**:
Mevrouw Bikker.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Terug naar meneer Buma, die aan de slag gaat. Ik heb twee zorgen. De ene zorg is dat de heer Buma erg lang zijn best moet gaan doen, ook gezien de veelheid van afspraken die worden gemaakt, dus dat hij erg lang bezig is. Ik denk juist dat het, gezien zijn

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

positie, belangrijk is dat kort en zakelijk bekeken wordt wat er nodig is. En twee — dan ben ik wat sneller — is dat voorkomen wordt dat hij vanuit zijn positie de inhoud in wordt gezogen, of het over links, rechts of door het midden moet gaan; verzin alle afslagen die je kan bedenken. Deelt collega Bontenbal die zorg met mij en kan hij mij ook een beetje geruststellen op dit punt? Gaan we voorkomen dat meneer Buma in een hele ongemakkelijke situatie belandt?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Mijn eerste, intuïtieve reactie zou zijn: de heer Buma kan ook best goed voor zichzelf zorgen. Maar ik snap uw punt wel. U maakt wel een terecht punt. Dat is ook door de heer Klaver gemaakt. De heer Buma moet niet helemaal in het politieke gezogen worden. Daarom vond ik hoe meneer Brekelmans het noemde wel tamelijk briljant: richtinggevend begeleiden. Het is dus niet zomaar een adviesje. We willen wel dat er iets uitkomt wat voor ons bruikbaar is om deze minderheidscoalitie beter te laten functioneren.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik constateer ook dat de coalitie elkaar weer complimenten geeft. Dat is ook gewoon goed nieuws aan het einde van deze lange avond. Toch even terug. Ik zou het wijs vinden … Los van het feit dat de heer Buma prima voor zichzelf kan opkomen — daar ga ik wel van uit — heeft deze Kamer ook een staatsrechtelijke orde te bewaken. Het kabinet doet nu een verzoek, als ik het goed begrepen heb. Dus niet de fractievoorzitters in de Kamer, maar het kabinet doet een verzoek aan de heer Buma. Ik zou het verstandig vinden als dat verzoek gewoon met de Kamer wordt gedeeld, zodat we heel helder hebben wat de opdrachtverlening is en binnen welke kaders dat wordt gedaan. Ik zou de heer Bontenbal willen vragen om dat verzoek te steunen.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Ik keek in mijn linkerooghoek en toen zag ik de premier ook al knikken, dus ik denk dat dat goed zou zijn. Het is volgens mij ook aan ons, aan de coalitie, aan het hele parlement om die rolzuiverheid goed te bewaken. Ik ben het met u eens; je wil niet dat de Raad van State in de knel komt, ook vanwege de andere rollen die die heeft.

De heer **Vermeer** (BBB):
Buiten weer dat flauwe gedoe over die btw op sierteelt, die voor een kwartaal geschrapt is en verder nog niet: als de heer Bontenbal van het CDA denkt dat op deze manier een toekomstige relatie met oppositiepartijen verbeterd kan worden, dan is hij echt nog toondover dan we in de gesprekken met het kabinet meegemaakt hebben, maar dat terzijde.

Mevrouw Yeşilgöz, de vicepremier van de VVD, heeft vanmorgen nog gezegd dat in de politieke balans nog niets is veranderd, terwijl dat wel een eis was in de persconferentie die we afgelopen vrijdag zagen. Toch zegt de heer Bontenbal: een vierde partij erbij zou een reset van het hele kabinet betekenen. Dat is dus net als ik thuis bij mijn modem doe: echt de stroom eraf en dan weer opnieuw opstarten. Blijft de heer Bontenbal er dus bij dat aan die eis van de VVD niet tegemoetgekomen gaat worden door het CDA?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Ik heb het net ook gezegd: ik vind het belangrijk dat er sowieso een balans zit in wat het kabinet doet. Dan wordt er gezegd "ja, maar er zit geen richting in", maar we hebben

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

een coalitieakkoord waar richting in zit. Daar zitten een aantal opgaven in die wij heel belangrijk vinden. Als die opgaven niet meer realiseerbaar zijn, dan moet je je afvragen of de coalitie nog echt haar werk kan doen. Het is dus niet zo dat een minderheidscoalitie, omdat het een minderheid is, alle kanten op gaat waaien. We hebben een aantal belangrijke speerpunten benoemd. Wij willen de migratie op orde krijgen. Als dat fundamenteel heel anders zou zijn en iemand zou uitonderhandelen dat we het migratiebeleid maar laten waaien, dan raakt dat zó de essentie van het coalitieakkoord. Dat is hetzelfde als wat we doen met het stikstofbeleid; dat doen we om boeren perspectief te geven — ik mag dat woord van u soms niet gebruiken, maar ik doe het toch een klein beetje — en ook om de vergunningverlening weer los te krijgen, voor het bedrijfsleven, voor bouwen en voor boeren zelf. Als dat zo uit het coalitieakkoord onderhandeld zou worden, zou u er ook een pijler uit halen. Zo kan ik nog een aantal pijlers noemen. Het is dus niet zo dat een minderheidscoalitie al haar ambities opgeeft. Alleen, er is wel een bandbreedte waarbinnen je zult moeten luisteren naar de oppositie.

Nog over uw eerste opmerking: als u zegt dat wij toondoof zijn, vind ik dat oprecht vervelend om te horen. Dat neem ik dus ook tot mij. U meent dat. U heeft eerder bijvoorbeeld ook gezegd: dit kabinet hecht gesprekken onvoldoende af. Dit is ook de afgelopen dagen een van de discussies geweest. Daarom ziet u ook dat dat in de brief expliciet benoemd wordt. Dat is expliciet op basis van de opmerking die u gemaakt heeft. Ik hoop dus dat u ook ziet dat we misschien niet helemaal toondoof zijn en in ieder geval de wens hebben om goed te luisteren.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik waardeer de poging. De heer Bontenbal zegt echter ook: er is nog geen balans in wat het kabinet doet. Maar ik verwacht ook niet dat door die gesprekken opeens al die linkse groene CDA'ers meer naar rechts afgeslagen zijn. Of hebben ze allemaal een epifaan moment gehad?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Epifane momenten krijgen ze alleen bij de VVD. Wat u zegt, is een kwalificatie van mijn CDA'ers. Het CDA is gewoon een partij die in het midden zit. Dat vinden wij ook gewoon een prettige positie, zeker in deze minderheidscoalitie. Ik wil graag ook in dat midden zitten. Op bepaalde thema's doen we dus met rechts zaken en op bepaalde thema's met links. Dat is prima. Ik snap wel: coalitiepartijen willen allemaal een bepaalde balans in het beleid. Als bijvoorbeeld de VVD vindt dat het te vaak naar één kant schiet, dan is het aan ons om intern dat gesprek te voeren en dan kan ik dat ook begrijpen, maar dat zijn de gesprekken die wij intern voeren en ook gevoerd hebben.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Vermeer** (BBB):
Laatste vraag : hoe kan de heer Bontenbal er vertrouwen in hebben dat er, zonder er een vierde partij bij te hebben, toch gewoon een behoorlijke reset plaats gaat vinden in de houding naar dit parlement, met name naar de rechterkant daarvan?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Het lastige daarvan is: dat zit 'm uiteindelijk toch heel erg in gedrag en ook een stuk in

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

processen. Daarom staat er ook niet alleen dat er een financieel fundament zou moeten zijn, maar ook dat de procedurele afspraken staan. Dat klinkt heel erg saai, maar gaat simpelweg ook over de vraag: hoe werk je samen met het parlement? We hebben de afgelopen dagen ook gewoon tegen elkaar gezegd: de manier waarop er de afgelopen maanden met het parlement is omgegaan, is niet goed. Het was niet altijd duidelijk wanneer er iets kwam, welke ruimte er was, wanneer mensen gesproken werden. Wij hebben geconstateerd dat dat beter moet, dus bij een volgend Belastingplan moet er een heel strak verhaal liggen. Wanneer komt het Belastingplan en wanneer kan de Kamer daar iets van vinden enzovoorts enzovoorts enzovoorts? In andere landen en andere minderheidskabinetten is dat gewoon beter geregeld. Dit minderheidskabinet is net bezig. We hebben nooit eerder een minderheidskabinet in Nederland gehad, dus wij maken gewoon even de fouten die bij een eerste minderheidskabinet passen, zodat alle volgende minderheidskabinetten die fouten niet meer hoeven te maken.

De heer **Klaver** (PRO):
Allereerst begrijp ik dat het debat in de Eerste Kamer is afgelopen, dus ik zou het op prijs stellen als de minister van Financiën … De minister-president zegt van niet; hij heeft ook informatie. Wij krijgen door het dat het debat is afgelopen. Als dat het geval is, dan zouden we graag zien dat de minister van Financiën hier ook aanschuift bij dit debat. Volgens mij is de Kamer heel coulant geweest door te wachten omdat hij daar zat, maar als het is afgelopen, zien we hem graag ook hier in vak K verschijnen. Zou u dit kunnen doorgeleiden naar de minister van Financiën?

De **voorzitter**:
Dat is bij dezen gebeurd.

De heer **Klaver** (PRO):
De vraag aan de heer Bontenbal. Ik ben blij dat hij aangeeft dat we moeten oppassen met de positie van de heer Buma, van de vicepresident van de Raad van State. Hoe zorgen we ervoor dat hij niet dankzij ons hier allemaal in een soort van politiek speelveld terechtkomt en een speelbal wordt? Dat is overigens niet zijn schuld. Ik vind dat "richtinggevend begeleiden" wel een hellend vlak. Omdat de heer Bontenbal net zei dat hij dat eigenlijk wel goed gevonden vond, dacht ik: oei, wat bedoelt hij daarmee? Voordat je het weet, zit je in een tussenformatie. Als het dat is, dan moet je het ook zo noemen en dan moeten we daar ook de stappen voor doorlopen, want als er met allerlei verschillende partijen onder leiding van de heer Buma gesproken zou gaan worden over akkoorden, dan kom je al in dat vaarwater. Dus kan de heer Bontenbal mij iets meer schetsen hoe hij dat voor zich ziet?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Kijk, je wil niet dat de heer Buma een rondje maakt en daarna een rapportje oplevert en zegt: zoek het uit. We willen werken aan een financieel kader en aan de procedures. Tegelijkertijd snap ik het ook goed als u zegt dat de politieke keuzes uiteindelijk niet door de heer Buma worden gemaakt. Die moeten de politiek leiders gewoon maken. Ik hoop ook dat … Ik weet zeker dat de heer Buma zijn eigen rol goed gaat bewaken. Dit kan je niet helemaal nu perfect uittekenen. Ik denk dat een goede opdracht daar zeker bij gaat helpen. Ik denk wel dat het nuttig is om iemand met zo veel ervaring en een apparaat dat erbij kan helpen te vragen om ons daarbij te begeleiden.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Klaver** (PRO):
Ik heb geen enkele twijfel over de heer Buma of over dat hij zijn eigen grenzen kan bewaken. Het gaat om de verantwoordelijkheid die wij zelf als Kamer hebben. Ik vind het eigenlijk best wel spannend als we zeggen "je kan het niet helemaal uittekenen", omdat we hiermee ook de Raad van State schade kunnen aanbrengen. U zei bijvoorbeeld: er is een heel apparaat dat kan helpen. Over welk apparaat hebben we het dan? Als er een formatie of een tussenformatie zou zijn, dan zou hier weer een bureau worden ingericht in de Kamer. Volgens mij is dat niet het geval. Als je met andere partijen gaat spreken, begint het al snel op een tussenformatie te lijken. De heer Bontenbal zegt: we weten nog niet helemaal hoe het eruitziet, maar dit is een slim iemand die ons kan helpen. Dit is precies waar mijn zorg zit. Als we dit niet aan de voorkant goed regelen, dan maakt het kabinet straks dezelfde fout als bij de start van het minderheidskabinet, namelijk heel optimistisch: het komt wel goed, laten we beginnen. Ik vind niet dat we … Een experiment met een minderheidskabinet is tot daaraan toe, maar experimenteren met de heer Buma moeten we niet doen.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Met dat laatste ben ik eens. Ik denk ook niet dat de heer Buma met zich laat experimenteren. Ik snap uw punt wel. Het is een valide punt. Tegelijkertijd denk ik ook: we zijn wel iets nieuws aan het doen, dus om de uitkomst precies helemaal uit te tekenen … We weten die niet. We kijken bijvoorbeeld naar Scandinavische landen. Daar zijn ook verschillende typen akkoorden. Noorwegen doet het alweer heel anders dan bijvoorbeeld Denemarken. Een financieel kader, een financieel fundament, kan een vorm van zo'n politiek akkoord hebben dat ze bijvoorbeeld in Denemarken hebben. Dat hoeft niet zo te zijn. Er zijn bijvoorbeeld best wel wat ongeschreven regels in het parlement waar wij ons bijna allemaal sowieso aan houden, die niet elke keer vastgeklikt worden door ons, maar waarvan iedereen zegt: het is eigenlijk heel logisch dat je je daaraan houdt. Als wij precies wisten hoe dat kader er helemaal uit moest zien, dan hadden we dat kader opgeschreven, maar wij moeten ons daarbij laten helpen. Ik denk wel degelijk dat het nuttig is dat iemand met het gewicht, de ervaring en de kleur van dat instituut daarbij helpt.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Klaver** (PRO):
Nogmaals, ik moet het hier benoemen, omdat iedere keer wordt gezegd dat de heer Buma zeker niet met zich zal laten experimenteren … Dit kan heel vreemd geknipt worden. Er is hier niemand die twijfelt aan … Er is hier volgens mij niemand die twijfelt aan de capaciteiten ... Laat ik voor mezelf spreken: ik twijfel absoluut niet aan de capaciteiten van de heer Buma. Dat is het hele punt niet.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Nee, ik snap het.

De heer **Klaver** (PRO):
Maar we schetsen hier dat we niet precies weten hoe het gaat lopen, juist omdat het allemaal zo precair en broos is. Als we dan een loopje gaan nemen met de regels die we nog wel hebben en het staatsrecht zoals we dat kennen, vind ik dat heel gevaarlijk. Daarom is de vraag: pas op! Hij is naar voren geduwd als een soort van vlucht naar

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

voren: we zijn er nog niet helemaal uit als coalitie, maar dan hebben we nog een paar weken en hopelijk landen we dan ergens. Dat begrijp ik, maar pas op met wat we doen door de vicepresident van de Raad van State in een positie te brengen waarin we hem niet moeten brengen. Dat vind ik namelijk onze verantwoordelijkheid als parlement en overigens ook van de regering.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Ik neem het punt mee. Ik vind het een fair punt, maar er zit iets te veel de aanname in van: we schoppen het balletje vooruit. Maar ik wil echt dat deze minderheidscoalitie werkt. We hebben lang gesproken over waar het dan aan ontbreekt. Wij willen dat repareren, niet alleen voor deze coalitie, maar ook omdat we geloven dat je hier langjarig aan moet gaan bouwen met elkaar, met een cultuur die we gewoon nog niet hebben en procedures die we eigenlijk nog niet hebben. Daar moeten we ons bij laten helpen, want in de waan van de dag waarin wij zitten, met elke dag wetsvoorstellen en begrotingen enzovoorts, kunnen we wel wat hulp van buiten gebruiken, denk ik.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Bontenbal. Daarmee zijn we aan het einde ... Maar daar is mevrouw Keijzer nog voor een vraag.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Ja, voorzitter, daar ben ik weer.

Toch even een vraag. Dit zijn natuurlijk prachtige procesteksten en we moeten inderdaad zuinig zijn op Buma, maar uiteindelijk moet je politiek kiezen. Ik hoor de heer Bontenbal zeggen: ik ben een man van het midden. Maar toch zie ik hem steeds links afslaan naar het verder belasten van mensen met vermogen en ondernemers. Maar dat is toch rechts? Of nee, dat is toch links?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Ik vond dat u nu eindelijk iets goeds zei — dat bedoel ik heel vriendelijk, mevrouw Keijzer, want ik mag u graag, zoals u weet — want het minder belasten van arbeid is toch goed? Is dat dan rechts of links?

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Nee, voorzitter, ik heb van u geleerd dat we dit niet gaan doen. Ik stel hier een vraag.

De **voorzitter**:
Heel scherp, mevrouw Keijzer!

De heer **Bontenbal** (CDA):
Het was dit keer wel een kort antwoord.

De **voorzitter**:
Meneer Bontenbal, ik denk toch dat de vraag nog openstaat.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Ja, anders komt hij nog een keer.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Bontenbal** (CDA):
We hebben het hier vorige keer ook al over gehad, dus in die zin is het ook een beetje Groundhog Day, want een paar dagen geleden hebben we ook dit debat over vermogen en arbeid gehad. Ik vind het christendemocratisch om sparen te bevorderen en dus zit er in dit amendement van Klaver een impuls om kleinere spaarders iets meer te ontlasten, met een iets lager tarief. Van mensen met de allergrootste vermogens — ik heb vorige keer uitgebreid allerlei sommetjes gegeven van over hoeveel geld het gaat — vragen we dan iets meer. Dus sparen wordt beloond en de allerrijksten dragen ietsje bij, zodat we de belasting op arbeid kunnen verlagen. Dat vind ik heel christendemocratisch. Dat is dus niet links.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Bij de christendemocratie moet ik altijd denken aan de kleine luiden. Dan denk ik altijd aan kleine winkeliers en zzp'ers. Die zitten niet in een pensioenfonds, dus die moeten sparen voor hun pensioen. Dat gaat nu weer meer belast worden. Als u dan straks, als u die prachtige procedure heeft afgerond, afslaat naar links — daar is nooit genoeg belasting en daar is het belastingtarief nooit hoog genoeg — dan ben je toch geen middenpartij meer? Dan ben je toch gewoon links afgeslagen?

De heer **Bontenbal** (CDA):
Nee. Dit debatje heb ik weleens vaker met mevrouw Keijzer gehad, dus ik geef weer hetzelfde antwoord als het antwoord dat ik toen gaf. Kijk, als je zelf heel erg naar rechts bent afgeslagen, dan denk je dat iedereen die aan de linkerkant zit, naar links is gegaan. Maar wij zitten gewoon nog steeds in het midden, mevrouw Keijzer.

De **voorzitter**:
Tot slot.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Die ken ik ook; dat is het Overton window. Maar het punt hier is dat u denkt dat u op dezelfde plek bent blijven staan, maar u gaat eigenlijk liever in zee met de Partij voor de Dieren, DENK en GroenLinks of PRO, dan dat u kijkt: wat kan ik nou doen voor de kleine luiden, de ondernemers en de mensen die voor hun eigen pensioen moeten sparen? Ik ben dus blijven staan en u bent links afgeslagen.

De heer **Bontenbal** (CDA):
Ik denk dat als ik een rondje zou maken in deze Kamer, niet iedereen het met die visie eens is. Op een heel aantal punten doen we zaken met rechts, bijvoorbeeld op het gebied van migratie. Sterker nog, ik denk dat wij de afgelopen jaren dingen in wetgeving geaccepteerd hebben, met die rechtsbuiten van een minister van Asiel en Migratie, die u in de tijd dat u woordvoerder Asiel en Migratie was bij het CDA niet voor elkaar heeft gekregen. Laten we eerlijk zijn: het migratiebeleid van nu is steviger dan toen u woordvoerder was op Asiel en Migratie. Dat is even een plaagstootje naar mevrouw Keijzer. Dat kan ze wel hebben, denk ik. Toch?

De **voorzitter**:
Dank u wel. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de eerste termijn van de zijde van de Kamer. De minister-president heeft aangegeven meteen te kunnen antwoorden. Ik kijk of de leden dat aankunnen op dit moment. Ik zie dat dat het geval is. Dan geef ik het woord aan de minister-president. Ik verzoek ook weer om een beetje orde in de zaal.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Minister-president, u heeft het woord.

Minister **Jetten**:
Voorzitter, dank u wel. Er is zeer veel voorbijgekomen op deze avond, tijdens dit debat, maar laat ik me bij de beantwoording focussen op de vragen die rechtstreeks aan mij en aan het kabinet zijn gesteld. Dan gaat het over de ontstane politieke situatie, de reflecties daarop vanuit het kabinet en de coalitie, en het verzoek dat we aan de heer Buma hebben gedaan voor het vervolg.

"Weemoedigheid die niemand kan verklaren", zo zei mevrouw Bikker toen zij ons terecht een spiegel voorhield. Dat was, denk ik, treffend gekozen, want we zijn negen maanden geleden optimistisch begonnen aan dit minderheidskabinet, optimistisch over de doorbraken die we willen bereiken maar ook over de vraag: kunnen we met elkaar een nieuwe politieke cultuur bouwen? Wij waren zelf vorige week dan ook erg teleurgesteld over de situatie die we zelf hebben gecreëerd en waarin wij zijn aanbeland. Dat trekt het kabinet zich aan en dat trek ik me aan als minister-president.

Tegelijkertijd beseffen we dat niemand in dit land zit te wachten op nog meer Haags gedoe en een nieuwe politieke crisis. Nederlanders willen dat dit land gewoon wordt bestuurd. Dat zien we ook in de oproepen van talloze maatschappelijke organisaties en politieke partijen. Dat is een verantwoordelijkheid die wij voelen in vak K. Dat proef ik vanavond ook weer bij veel partijen in deze Kamer. We hebben de afgelopen dagen behoorlijk elkaars nieren geproefd. Dat was ook nodig na wat er de afgelopen weken en maanden was gebeurd, zeker nadat coalitiefracties verschillend hebben gestemd over het Belastingplan. Zoals eerder gezegd, hebben de gesprekken van de afgelopen dagen geleid tot herstel van vertrouwen. Dat vormt de basis om met elkaar in deze samenstelling door te gaan.

Het is echter niet zo dat we met dat herstel van vertrouwen alles al achter ons kunnen laten, want politiek is uiteindelijk ook mensenwerk. De afgelopen weken zijn ook ons niet in de koude kleren gaan zitten. Dat betekent dat we op persoonlijk vlak ook de komende tijd nog veel te doen hebben om ervoor te zorgen dat de samenwerking in kabinet en coalitie beter gaat. Dat beseffen we terdege en dat nemen we ook heel serieus. Daarover hebben we concrete werkafspraken met elkaar gemaakt. Ook hebben we een aantal lessen getrokken, die ik in de brief al heb vermeld. De heer Dassen vroeg heel expliciet naar het verdeeld stemmen van coalitiepartijen. Daarvan hebben wij dit weekend tegen elkaar gezegd: bij dit soort grote besluitvormingsmomenten willen we dat nooit meer. In dit geval ging het om de financiën.

De heer Stoffer heeft, denk ik, uitstekend geciteerd uit de Kamerbrief: we hebben te lang voor anderen gedacht wat zij belangrijk vonden en daar nota's van wijziging voor naar het parlement gestuurd, maar blijkbaar hebben we niet altijd goed begrepen wat de wens was die vanuit oppositiepartijen bij ons was neergelegd. De heer Vermeer zei terecht: er zijn wel gesprekken geweest, maar die zijn eigenlijk nooit van gesprek tot echte onderhandeling gekomen; daarmee zijn ze ook nooit goed afgerond. Dat moet ik ook toegeven aan hem. Ook hebben veel partijen — dat is gezegd door zowel de heer Klaver als de heer Eerdmans — gezegd: u heeft niet expliciet gekozen en dat had u wel moeten doen. Daarvan zeggen wij nu: daar had u gelijk in.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Door expliciet te kiezen, door met één of meerdere partijen te gaan onderhandelen, creëer je meer rust in die gesprekken en kun je ook helemaal de diepte en de details in. Wellicht kom je dan tot de conclusie dat je er niet uitkomt en dat je alsnog met een andere partij of met een ander blok moet gaan praten, maar wat we nu hebben gedaan, namelijk steeds in de volle breedte praten, heeft bij de gesprekken over het Belastingplan in ieder geval niet geholpen, ondanks alle aanpassingen die het kabinet meermaals heeft gedaan.

We willen als coalitiefracties en als kabinet samenwerken met alle constructieve partijen die hebben aangegeven dat ze bereid zijn om op de inhoud te onderhandelen met het kabinet. Daar ligt dus ook geen blokkade: geen blokkade op die constructieve partijen en ook geen blokkade op de thema's die besproken kunnen worden. Tegelijkertijd hebben we aangegeven: deze drie partijen zijn niet een volledig open relatie aangegaan. Wij hebben destijds, tijdens de kabinetsformatie, ook onderhandeld. Daar is een coalitieakkoord uit gekomen, met grote ambities. Bij dat coalitieakkoord zit ook een financiële bijlage. Dat is het contract, zou je kunnen zeggen, dat die drie fracties met elkaar hebben gesloten en waar we elkaar aan kunnen en mogen houden.

We hebben het afgelopen jaar meermaals ambities uit dat coalitieakkoord aangepast of bijgesteld om tegemoet te komen aan wensen en ideeën uit de Kamer of aan verzoeken van medeoverheden, landbouworganisaties of de sociale polder. Dat hebben we steeds uit volle overtuiging gedaan, omdat we ook buiten het parlement, in de samenleving, breed draagvlak willen bouwen met elkaar. Maar als je op meerdere momenten zo'n coalitieakkoord bijstelt, doet dat ook wat met de balans die fracties ervaren. Als zo'n coalitiefractie aangeeft — dat was vorige week de ene, maar dat kan een andere keer een andere fractie zijn — "ik ben hier niet tevreden over" of "ik zie hier een probleem ontstaan en dat doet wat met de mate waarin ik me als coalitiefractie prettig voel bij de fase waarin we zitten", dan is het ook heel logisch dat je met die fracties gezamenlijk, en in dit geval ook met het kabinet, zegt: laten we met elkaar om tafel gaan om daarover te spreken.

Een van de ambities uit dat coalitieakkoord is het aanjagen van economische groei. We hebben dit weekend ook met elkaar geconstateerd dat we veel grote stappen hebben gezet, maar dat het mkb daarbij achterblijft.

De **voorzitter**:
Voordat u daarover verdergaat, is er een interruptie van de heer Wilders.

De heer **Wilders** (PVV):
Even over dat eerste stuk van de minister-president. Was het amendement van PRO vorige week over de miljonairsbelasting volgens de minister-president in strijd met het coalitieakkoord?

Minister **Jetten**:
Ik heb vorige week dat amendement ontraden bij de behandeling van het Belastingplan, omdat ik daar ook heb aangegeven dat wij als kabinet vonden dat we met dat Belastingplan al goede dingen deden voor de economie, voor de koopkracht en voor ondernemers. Ik heb een aantal redenen gegeven waarom we het niet eens waren met de dekking.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Wilders** (PVV):
Ben ik zo door mijn interrupties heen? Ik wil deze interruptie echt opnieuw doen. Althans, ik wil opnieuw om een antwoord vragen. Dat vroeg ik allemaal niet. Ik vroeg: was het amendement van PRO volgens de minister-president in strijd met het coalitieakkoord? Ik vroeg niet of u het heeft ontraden en wat uw redenen waren. Dat vroeg ik allemaal niet. Ik vroeg: was het amendement van PRO in strijd met het coalitieakkoord of niet?

Minister **Jetten**:
Dan herhaal ik wat ik vorige week zei. Dat was het geval bij het eerste amendement dat was ingediend. Dat was echt in strijd met het coalitieakkoord vanwege een aantal maatregelen die daarin zaten. In het nieuwe amendement zaten een aantal maatregelen die niet expliciet in het coalitieakkoord zijn vermeld, maar waarbij het wel logisch is dat je over de maatvoering van die maatregelen echt een andere politieke weging kunt maken, en die was vorige week aan de Kamer. Ik heb alleen heel duidelijk gemaakt dat voor het kabinet dat amendement niet had gehoeven. Daarom heb ik dat ook ontraden.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Wilders** (PVV):
Afrondend? Ik heb er volgens mij nog twee, want de eerste werd niet beantwoord. Maar oké, nog één dan. Ik doe 'm dan in zesvoud, als dat mag. Dat mag niet? Oké. Ik wilde dat van u weten, omdat ik dat wil koppelen aan het gedrag dat een aantal van uw coalitiegenoten heeft laten zien nadat wij de laatste termijn hadden gehad en voor de stemmingen. Ik heb dat vorige week dus niet kunnen vragen. Dat is geen herhaling van zetten. Nadat u het had ontraden, om welke reden dan ook, hebben we gezien dat in ieder geval Bontenbal in dat halfuur een sprintje naar DENK trok, zeker toen hij daar wegging. Blijkbaar heeft hij geprobeerd om DENK zover te krijgen om, tegen de wil van een van uw coalitiepartners, de VVD, in, voor dat amendement en toen voor het Belastingplan te stemmen. Dat heeft tot een hoop gedoe, een hoop consternatie geleid, ook binnen uw kabinet. Wat vindt u ervan dat een of twee van uw coalitiepartners dat hebben gedaan?

Minister **Jetten**:
Dit is een hele belangrijke vraag, dus ik ga daar ook wat langer antwoord op geven. Dit is namelijk wel een van de cruxen van dit debat. Ik zat hier vorige week in vak-K, samen met de minister en de staatssecretaris van Financiën. Heel eerlijk: wij zagen de hele dag al zo'n beetje iedereen met iedereen praten. Het was overduidelijk dat van links tot rechts iedereen maximaal zijn best deed om steun te vergaren voor specifieke moties of amendementen, omdat iedereen wist: de amendementen die worden aangenomen, gaan bepalen welke fracties voor of tegen dat Belastingplan gaan stemmen. Het was bijna politiek in optima forma, omdat hier echt voor elke stem in het parlement werd geknokt. Ik heb ook echt het volste vertrouwen dat mensen dat hebben gedaan om de stemming over de amendementen en de moties te beïnvloeden, want met de uitslag van die stemming, die eerste stemming, stond eigenlijk ook vast wat er bij de tweede stemmingsronde ging gebeuren.

Is dat dan iets wat een schoonheidsprijs verdient? Nee, absoluut niet. Daar heeft de heer Wilders volstrekt gelijk in. Het feit dat wij als kabinet en als coalitie op zo'n

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

belangrijk moment verdeeld waren over de stemmingen, wil je gewoon nooit meer. Dat is ook de reden waarom we vier dagen lang met elkaar op De Zwaluwenberg en in het Catshuis hebben gezeten. Met alle respect voor de collega's die daarbij waren, en ik denk dat ik misschien wel namens iedereen spreek, hadden we onze tijd de afgelopen dagen liever ook wat anders besteed. Wij balen daar ook van. Dat rekenen we onszelf aan. Dat willen we nooit meer zo. Daarom hebben we met elkaar afspraken gemaakt over hoe we dit in de toekomst gaan voorkomen.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Uiteindelijk zeiden twee coalitiefracties over het gewijzigde amendement, waarmee er een grotere bijdrage gevraagd werd van hele grote vermogens, dat dat niet in strijd was met het coalitieakkoord en gaf één coalitiefractie aan dat dat wel zo was. De VVD heeft ook consequent een blokkade opgeworpen op vermogen. Het is voor de VVD ondenkbaar dat daar een grotere bijdrage van gevraagd zou worden. Is die blokkade nu weg? Is het zo dat er nu wel overeenstemming is over hoe een bijdrage van vermogens gelezen wordt in relatie tot het coalitieakkoord?

Minister **Jetten**:
Kijk, in die brief staat wat wij allemaal met elkaar hebben afgesproken. Wij hebben het ook met elkaar gehad over onderlinge werkafspraken, maar die zijn echt aan ons; daar gaan we zelf over en daar zullen we elkaar ook aan houden. In de brief is aangegeven hoe we verder willen met elkaar, dat we echt nog veel werk te verzetten hebben om dat vertrouwen verder uit te bouwen en dat we met dit ondernemerspakket heel specifiek voor mkb'ers een extra stap zetten, omdat we dat met elkaar belangrijk vinden. Op heel veel onderwerpen verschillen de drie coalitiefracties nog steeds met elkaar van mening. Dat lijkt me ook heel gezond. Dat gaat niet alleen over de vraag hoe je de lasten in dit land moet verdelen; ook over een hele hoop inhoudelijke onderwerpen is er geen fusie tussen die drie partijen gaande. Dat gaat ook echt niet gebeuren. We hebben wel met elkaar een coalitieakkoord afgesproken. In de brief staat ook dat het coalitieakkoord plus de mutaties die daar de afgelopen maanden op zijn doorgevoerd het uitgangspunt zijn voor de gesprekken die we de komende tijd met elkaar zullen voeren. Ik hoor ook helemaal niemand daar blokkades bij opwerpen. Sterker nog, in de brief zeggen we letterlijk dat met alle constructieve partijen over de inhoud te praten is. Zodra je die gesprekken opent, staat het de coalitiefracties natuurlijk vrij om daar wel een mening over te hebben.

De heer **Van Baarle** (DENK):
Ik ken de inhoud van de brief waar de minister-president naar verwijst. Daar staat in dat er eigenlijk een soort relatietherapie is gevolgd, dat de heer Buma wordt ingevlogen en dat er een mkb-pakket komt. Daar vroeg ik niet naar. Ik vroeg naar de blokkades. Eén politieke partij, één politieke leider, heeft de afgelopen tijd de boel gesaboteerd door een blokkade op te werpen op vermogen, door te zeggen "wij interpreteren dat als contractbreuk, als in strijd met het coalitieakkoord, en het is ondenkbaar dat daar wat op gebeurt". Ik wil gewoon van de minister-president weten: is die blokkade weg bij de VVD of staat deze minister toe dat de VVD zich zo mag blijven gedragen?

Minister **Jetten**:
De situatie waarin we de afgelopen weken zijn beland, reken ik mezelf aan en reken ik het kabinet aan. Daar waren we allemaal bij. We hebben allemaal dingen gedaan die niet hebben geholpen om krachtig en effectief tot die financiële besluitvorming te komen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Daarom hebben we daar de afgelopen dagen ook met elkaar over gesproken. Het makkelijkste was geweest om dan te zeggen "weet je wat, zoek het uit, we kappen ermee", maar daarvan hebben we gezegd dat dat echt niet goed is voor Nederland. Zolang er ook in dit kabinet voldoende steun is voor dit minderheidskabinet om te doen waaraan we begonnen zijn, namelijk investeren in onze welvaart en onze veiligheid in een onrustige wereld, zullen we dat blijven doen. Nogmaals, we hebben ook nu weer benadrukt dat we de komende tijd zeer bereid zijn om met alle constructieve partijen over de inhoud te spreken. Daar geldt voor ons drieën het coalitieakkoord als uitgangspunt. De drie coalitiefracties hebben ook gezegd: we gaan elkaar daar sterker op vasthouden. Verder gaan we al die onderhandelingen met open vizier in.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Van Baarle** (DENK):
De minister-president kan zeggen "met iedereen praten" en "alles ligt open", maar dat is blijkbaar volgens een van de partijen niet zo. Voor een van de partijen ligt er nog een blokkade. De minister-president zegt niet dat die blokkade weg is. De minister-president zegt niet "wij hebben met elkaar gesproken en ik, minister-president, heb ervoor gezorgd dat coalitiepartner VVD de boel niet meer mag saboteren op het thema vermogen en niet meer in haar eentje mag zeggen dat iets in strijd is met het coalitieakkoord, terwijl de twee anderen dat niet vinden". Ik stel nogmaals de vraag: heeft deze minister-president ervoor gezorgd dat die blokkade op vermogen eraf is? Anders zijn dit namelijk geen open gesprekken.

Minister **Jetten**:
Deze drie fracties zijn superconsistent in wat ze belangrijk vinden. Dat de VVD zich al langer inzet voor bijvoorbeeld de eigenaar van een eigen woning, is volstrekt helder, al verkiezing op verkiezing op verkiezing. Daar kan niemand verbaasd over zijn. Dat fractie van D66 er erg aan hecht dat de stikstofaanpak doorgaat zoals ingezet in het coalitieakkoord, zal ook niemand verbazen. Zo kun je voor elke coalitiefractie wel een lijst maken met onderwerpen waarvan je weet dat die fractie daar stevig op zal inzetten en waarop die fractie soms de collega's in de coalitie zal aanspreken: hé, dit gaat voor mij te ver, hoe bewaken we met elkaar de balans in dit kabinet en de resultaten die we met elkaar kunnen boeken? Dat zal de komende tijd niet anders zijn. Wel hebben we met elkaar gezegd: zoals de financiële besluitvorming de afgelopen tijd is gegaan, was niet goed — ik heb net de lessen gedeeld die ook door de heer Stoffer zijn genoemd — en zo willen we het de volgende keer beter doen.

De heer **Wilders** (PVV):
Een goede minister-president is behalve partijpoliticus ook iemand die vooral boven de partijen staat in de ministerraad en de coalitie. De rotzooi van het afgelopen halfjaar is onder andere ontstaan … U heeft dat niet alleen gedaan, maar u heeft ook niet corrigerend kunnen optreden. Dat moeten wij een minister-president die dat blijkbaar niet in zich heeft, voor de voeten werpen en misschien zelfs kwalijk nemen, tenzij iemand dat echt niet kan, want dat kan natuurlijk ook het geval zijn. Wat vorige week is gebeurd, vorige week donderdagavond … Eigenlijk had u daar corrigerend moeten optreden. U had moeten zorgen dat dat niet was gebeurd. Afgelopen vrijdag in een persconferentie — gênanter heb ik ze zelden gezien — zegt u a en mevrouw Yeşilgöz b. Als ik de RTL mag geloven, bent u ontploft dat mevrouw Yeşilgöz, de vicepremier, zich

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

niet aan de eenheid van kabinetsbeleid hield. Ook daar had u dat eigenlijk al moeten voorzien of moeten voorkomen, of u had uw eigen houding moeten aanpassen. Nu is er een deal gesloten omdat u komt met een derde persoon, de heer Buma, die eigenlijk uw taken voor een deel gaat vervullen. Dus heeft u nou niet het inzicht dat het toch geen goed idee was om uzelf in de stoel van minister-president neer te zetten?

Minister **Jetten**:
Ik heb vandaag en ook de afgelopen dagen meermaals stilgestaan bij het feit dat ook ik dingen anders en beter had moeten doen. In de afgelopen maanden hebben wij echt vanuit de beste intenties gezocht naar zo breed mogelijke steun voor de begroting en het Belastingplan. We hebben daar niet voor niks voor miljarden aan verbouwd en met een aantal nota van wijzigingen duidelijk aangegeven dat we bepaalde oppositiepartijen tegemoet wilden komen. Dat was vanuit de intentie om met elkaar de goede dingen voor dit land te doen. Ik heb te lang gedacht dat het daarmee goed zou komen met het Belastingplan en had eerder moeten ingrijpen en moeten zeggen: als we het echt helemaal over de finishlijn willen trekken, zullen we met één partij of een blok van partijen apart moeten gaan zitten om die onderhandelingen helemaal af te maken. Dat reken ik me aan, daar hebben we dit weekend over gesproken en we hebben afspraken gemaakt over hoe we dat de komende tijd op een andere manier met elkaar gaan doen. Ik loop niet weg van die verantwoordelijkheid. Ik ben ook niet bang om daar zelf op te reflecteren. Maar ik ben ook niet het type dat de hele dag met deuren loopt te slaan of loopt te schreeuwen om zijn zin te krijgen. Dit is een andere generatie politici, die soms hele fundamentele gesprekken met elkaar kan voeren, maar dan wel bekijkt: hoe vinden we samen de weg vooruit?

De heer **Wilders** (PVV):
Misschien mag ik dan gewoon menselijkerwijs aan de premier vragen, en dan niet alleen in de verwijtende zin: zou het zo kunnen zijn dat u gewoon niet geschikt bent voor het vak van minister-president?

Minister **Jetten**:
Onzin, en verder ook een belachelijke vraag.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Wilders** (PVV):
Deze reactie toont wel aan dat ik er niet ver naast zit. U zegt "onzin" en "belachelijk", maar u heeft er een puinhoop van gemaakt het afgelopen halfjaar. U heeft misschien nu wat reflectie, hulde daarvoor, maar u heeft er een puinhoop van gemaakt. Ik denk dat heel veel mensen in Nederland denken, ook de achterbannen van veel van uw coalitiepartners, dat u het niet kan en dat u er niet geschikt voor bent. Dat blijkt wel uit het feit … De mensen is gevraagd: hebben ze vertrouwen in de heer Jetten als premier? Het antwoord is massaal nee. Ik zou daar echt nog een keer goed over nadenken. Ik kan wel iedere keer een motie van wantrouwen indienen — dat zal ik niet iedere keer doen — maar … U kunt erom lachen, maar ik denk dat heel veel mensen het met me eens zijn: misschien bent u wel een goede politicus voor uw partij, maar u bent niet geschikt als premier.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Minister **Jetten**:
Ik moest lachen, omdat ik volgens mij al bij het allereerste debat dat ik deed als minister-president een motie van wantrouwen van de heer Wilders kreeg. Toen heb ik hem beloofd: ik zal 'm inlijsten, dan hoeft u 'm niet elke week opnieuw in te dienen. Daar blijf ik bij.

De heer **Klaver** (PRO):
Voorzitter, 40 minuten geleden is het debat in de Eerste Kamer afgelopen. Het is niet zo heel ver van de Eerste Kamer naar de Tweede Kamer. We wachten nog steeds op de minister van Financiën. Volgens mij heeft de minister van Financiën ook nog iets te herstellen in de relatie met het parlement. Het kabinet heeft met elkaar gesproken over de relaties. Ze gaan het anders doen. Volgens mij hoort daar ook bij dat als een deel van de Kamer vraagt of een minister hier wil komen, daar dan ook naar wordt geluisterd. Dus laat ik het nogmaals, via u, voorzitter, zo zeggen: als de minister van Financiën niet komt, zien we dat ook als een signaal van hem richting de Kamer over hoe serieus hij het nou werkelijk neemt om dat te doen.

De **voorzitter**:
De minister-president.

De heer **Klaver** (PRO):
Nee, sorry, dit was richting u om nogmaals het verzoek te doen.

De **voorzitter**:
Ja, maar ik denk dat de minister-president beter weet hoe de afvaardiging van het kabinet eruit gaat zien dan de Voorzitter van de Kamer. Wellicht kan de minister-president er een reactie op geven.

Minister **Jetten**:
De minister van Financiën heeft vandaag dertien uur staan debatteren in de Eerste Kamer. Dat is een ander deel van het parlement, dat we zeer respecteren en waar we elke keer zo goed mogelijk ons werk proberen te doen. Er zijn vandaag een aantal hele heldere vragen aan het kabinet gesteld. Ik zal daar namens het voltallige kabinet antwoord op geven.

De heer **Klaver** (PRO):
We hebben ook vragen gesteld aan de vicepremier van VVD-huize, dus ik neem aan dat we daar straks ook nog vragen aan kunnen stellen. Dit is helder. Er is wel degelijk iets gebeurd met de minister van Financiën. Ik begrijp heel goed dat hij hard heeft moeten werken en dat het een lange dag is geweest, maar we hebben ook gezegd: natuurlijk moet hij zijn werk in de Eerste Kamer doen, maar het is fijn als hij in ieder geval nog bij de beantwoording van het kabinet hier is. Ik vat dit gewoon ook op als een signaal van het kabinet. De minister van Financiën heeft hier nogal wat ruiten ingegooid in het parlement en ruziegemaakt. Als het parlement vervolgens vraagt of hij alstublieft naar de Kamer zou willen komen, omdat dit kabinet een doorstart probeert te maken, en het kabinet zegt "nee, dat gaat hij niet doen", is dat ook een signaal dat dan wordt afgegeven.

Minister **Jetten**:
Wij hebben de afgelopen dagen met deze twee vicepremiers, mijzelf en drie

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

fractievoorzitters uitvoerige gesprekken gevoerd over de ontstane politieke situatie en over hoe we daar met elkaar verder door willen komen. Alle zes betrokkenen bij de gesprekken van de afgelopen dagen zijn hier in dit debat aanwezig. Zoals ik net al aangaf, kan ik alle vragen die aan het kabinet zijn gesteld volmondig namens het kabinet beantwoorden, ook in de wetenschap dat wij niet in één avondje de relaties hier met elkaar weer herstellen. Er is de afgelopen weken en maanden nogal wat gebeurd tussen een hele hoop betrokkenen hier in deze zaal. Dat zal ook in de komende weken en maanden van ons allemaal inspanningen verwachten. Wij zullen daar als kabinet ook een extra stap in zetten, door iedereen die daar behoefte aan heeft en van wie wij denken dat het nodig is, op te zoeken en die gesprekken ook buiten dit debat voort te zetten.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Klaver** (PRO):
Voorzitter, tot slot, op dit punt dan. De afgelopen maanden is de minister van Financiën niet op zoek geweest naar meerderheden in dit parlement of de samenwerking met PRO, maar is hij zo'n beetje op oorlogspad geweest met onze fractie. Bij de gesprekken die we hebben gehad met dit kabinet en de minister van Financiën — ik ga daar niet te veel over zeggen — hebben we zeer gemengde gevoelens. Dat heeft er mede toe geleid dat we in deze situatie terecht zijn gekomen, omdat hij gewoon weigerde om samen te werken. Vervolgens is vanavond de vraag gesteld of hij alsjeblieft naar het parlement wil komen en is het antwoord "nee", terwijl dit kabinet zegt dat het het anders gaat doen: "We hebben nieuwe werkafspraken. We proberen een herstart te doen. We gaan hier in het parlement breed kijken." Dat hij vanavond niet komt opdagen, is ook een signaal.

Minister **Jetten**:
Twee opmerkingen daarover. Een. Vandaag is meermaals aan de orde geweest of een meerderheid van het parlement een andere samenstelling in vak K behoeft. Dat was alle keren niet het geval. Op basis daarvan hebben wij ook besloten dat ik namens het kabinet alle vragen zal beantwoorden. Ik wil ook wel even het beeld wegnemen dat de minister van Financiën niet bereid is geweest om te luisteren naar fracties in dit huis. Misschien was dat niet naar tevredenheid van sommige fracties, maar wij hebben drie of vier nota's van wijziging gestuurd op de Miljoenennota en het Belastingplan, waarin richting meerdere fracties bewegingen zijn gemaakt. Bijvoorbeeld de grote aanpassingen van de begrotingen van SZW of OS stonden zeker niet bij elk kabinetslid bovenaan het wensenlijstje. Dat hebben we wel gedaan om tegemoet te komen aan vragen van partijen in dit parlement. Bijvoorbeeld ook bij de besluitvorming in het kabinet ten aanzien van stikstof heb ik zelf de minister van Financiën steeds als grote inhoudelijk betrokken steunpilaar aan mijn zijde gehad. Ik denk dus dat het beeld echt een stuk genuanceerder is dan hier net werd neergezet.

De heer **Vermeer** (BBB):
De minister-president begon er net over dat met deuren slaan niet de stijl van zijn generatie is. Dat heeft echter niets met generaties te maken; dat komt in alle generaties voor. Het gaat er gewoon om dat je jezelf en je emoties onder controle hebt. Dat heeft niets met generaties te maken. Ik wil dus ook niet dat deze minister-president, toevallig

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

omdat hij van een andere generatie is dan sommige anderen hier, daar een contrast mee opzoekt.

Minister **Jetten**:
Als ik dit meteen mag ophelderen: ik zei "politieke generatie". Dat geldt voor iedereen die er de afgelopen jaren bij is gekomen; dat heeft niks met leeftijden te maken.

De **voorzitter**:
Dan hebben we dat rechtgezet. Meneer Vermeer, uw interruptie.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik ben vooral benieuwd waar de gedachte van de minister-president op gebaseerd was dat het goed zou komen.

Minister **Jetten**:
Die komt voort uit het feit dat vele kabinetten voor ons nog nooit zo vroeg gestart zijn met het betrekken van niet-coalitiefracties bij de besluitvorming over de Miljoenennota en het Belastingplan en dat we voor vele miljarden aan de hervormingen of intensiveringen in het coalitieakkoord hebben verbouwd. We dachten echt vanuit de beste bedoelingen dat we met die handreikingen ook oppositiefracties zover tegemoet zouden kunnen komen dat zij daarmee zouden zeggen: dit Belastingplan is een belastingplan dat ik ook wil steunen, zelfs als ik geen onderdeel van de coalitie ben.

De heer **Vermeer** (BBB):
Maar hoe heeft de minister-president de signalen die hij tijdens het proces kreeg dan getaxeerd? In ieder geval in de gesprekken waar wij met z'n drieën bij hebben gezeten, hebben wij hele duidelijke signalen afgegeven dat dit op deze manier niet goed zou komen. Toch was iedere volgende slag weer precies dezelfde als de vorige.

Minister **Jetten**:
Daarom begon ik net ook aan het begin van mijn termijn met de lessen die de heer Vermeer en de heer Stoffer heel expliciet hebben genoemd, niet alleen in dit debat, maar ook in het vorige. Daar hebben we dit weekend veel met elkaar over gesproken. We zijn het eigenlijk gewoon met u eens. We hebben echt gedacht dat de heer Vermeer gewoon zwaar en stevig aan het onderhandelen was door heel duidelijk te maken dat het nog niet goed genoeg was voor hem. Dat is ook de reden waarom we in meerdere nota's van wijziging weer extra stappen hebben gezet. Maar we hebben die gesprekken niet genoeg met u afgeconcludeerd. Daardoor hebben we te veel voor anderen ingevuld. Dat hadden we niet moeten doen.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Vermeer** (BBB):
Als de minister-president dacht dat ik op dat moment zwaar en stevig aan het onderhandelen was, dan kan ik hem vertellen dat hij nog niets heeft gezien. Wij zijn nooit op dat punt terechtgekomen. De minister-president zei net "we gaan het echt anders doen", maar dan snap ik gewoon niet hoe dit kabinet omgaat met de informatieverzoeken van de heer Wilders, van de heer Markuszower en van ondergetekende. Dan is toch nu de kans om daar gewoon duidelijk over te zijn? Het

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

gaat er helemaal niet om dat er meteen gezwaaid wordt met "die of die bewindspersoon moet weg", maar het gaat erom dat de Kamer wil weten hoe dingen verlopen zijn, ook om daar de volgende keer alert op te zijn in volgende processen. De bewindspersonen moeten ook snappen dat dit op deze manier niet werkt, geen vertrouwen schept en het vertrouwen in de politiek ondermijnt.

Minister **Jetten**:
Ik moet toch eerlijk bekennen dat ik het misschien nog nooit zó erg met mevrouw Keijzer eens geweest ben als aan het begin van deze avond, toen zij heel duidelijk aangaf dat de vertrouwelijkheid van gedachtewisselingen tussen kabinetsleden en Kamerleden er niet voor niks is. Die is er ook zodat je gewoon met elkaar politiek kan sonderen en sparren of een eventuele inzet in een debat, moties of amendementen überhaupt kans van slagen hebben en ook zodat bewindslieden u kunnen doorverwijzen naar technische bijstand vanuit de ministeries. Als we daaraan gaan knagen met elkaar, wordt het werken in deze parlementaire democratie verder bemoeilijkt. Daarom houden we vast aan de beleidslijn die enkele jaren geleden door de minister van Binnenlandse Zaken is ingezet.

De heer **Klaver** (PRO):
De VVD heeft vorige week op vrij hoge poten geëist dat er een correctie moet plaatsvinden naar rechts. Is in het kabinet afgesproken dat die correctie er gaat komen?

Minister **Jetten**:
Wat wij hebben afgesproken, kunt u in de brief lezen. Daarin is de conclusie dat we nu, vanwege het herstel van vertrouwen dat we nu hebben ingezet, in deze samenstelling verdergaan.

De heer **Klaver** (PRO):
De brief heb ik kunnen lezen, maar het is vaak ook interessant wat er níét in staat. De VVD heeft geëist, bij monde van vicepremier Yeşilgöz, dat er een correctie naar rechts moet plaatsvinden. Daar zie ik niks van terug in de brief. Maar toch is mijn vraag: klopt mijn aanname dan dat er niet is afgesproken … Nee, ik moet geen ontkenningen gebruiken. Is afgesproken dat er een correctie naar rechts moet plaatsvinden? Dus is er samenwerking met rechts bij, ja of nee?

Minister **Jetten**:
Nee, er zijn geen sideletters met andere afspraken. Wat we hebben afgesproken — daar kom ik zo meteen uitgebreider op terug — is dat we constateren dat de wijze van financiële besluitvorming zeer ongewenst is, dat we daar een beter financieel fundament voor willen leggen en dat dat het startpunt kan zijn van meer structurele afspraken met een of meerdere partijen. Hoe dat zich de komende weken gaat ontvouwen, zullen we met elkaar gaan ontdekken. Ik zal zo meteen uitgebreider ingaan op de verhouding tussen de vraag die we bij de heer Buma neerleggen en wat we als politieke partijen zelf te doen hebben.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Klaver** (PRO):
Wat we als politieke partijen en natuurlijk ook als kabinet te doen hebben.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Minister **Jetten**:
Zeker.

De heer **Klaver** (PRO):
Tot slot. Het is goed om te constateren dat in de coalitie dus geen afspraken zijn gemaakt over een correctie naar rechts en dat de keuze over hoe te komen tot dat financiële kader en met welk blok van partijen je dat hier in de Kamer kan doen, gewoon nog gemaakt moet worden. Ik wil nog vragen of het dus expliciet mogelijk is dat dat bijvoorbeeld met het blok van PRO en Volt zou kunnen zijn, of daar geen blokkade op ligt en of daarvan dus niet vooraf wordt gezegd dat dat niet kan.

Minister **Jetten**:
Nee, in de brief staat letterlijk dat we met alle constructieve partijen bereid zijn op inhoud te spreken en dat we als coalitie de les hebben getrokken dat we vaker een expliciete keuze moeten maken aan de voorkant, zodat we als er een heel groot onderwerp voor ons ligt, bijvoorbeeld een grote hervorming in de zorg of straks een Voorjaarsnota, niet weer hetzelfde proces ingaan dat we de afgelopen maanden hebben gehad, maar gewoon eerlijk zeggen: we gaan nu met deze partijen de eerste onderhandelingen starten; als die lukken, is het geweldig en als die niet lukken, zullen we een andere keuze moeten maken.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
De minister-president is degene die samen met de minister van Buitenlandse Zaken en de minister van Defensie namens Nederland opereert in het buitenland. Weet hij van afspraken die gemaakt zijn met de fractie van DENK om stappen te zetten in het internationale domein?

Minister **Jetten**:
Nee. Vorige week zijn er, zoals ik zojuist al zei, tussen allerlei fracties in de Kamer hele intensieve contacten geweest. Verschillende leden van het kabinet hebben af en toe fracties benaderd voor politieke sparring. Dat heeft u net ook in informatieverzoekbrieven terug kunnen lezen. Maar de afspraken die hebben geleid tot het stemgedrag van vorige week donderdag, zijn afspraken die tussen fracties zijn gemaakt.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Dus het is voorstelbaar dat u er niet van op de hoogte bent dat er afspraken gemaakt zijn tussen D66, het CDA en de fractie van DENK over stappen in het internationale domein? Ik kan me dat niet voorstellen; zo werkt het gewoon niet. De minister-president of de minister van Buitenlandse Zaken moet dan die stappen gaan zetten, die hij niet kent en waar hij niet van op de hoogte is. Zo werkt het toch niet?

Minister **Jetten**:
Maar het werkt ook niet zo dat dit kabinet allemaal dingen moet doen als de Kamer iets vindt. Wij zijn aanwezig bij debatten, geven antwoord voor zover dat kan en nemen tot ons wat de Kamer vervolgens in moties uitspreekt. Dan zullen we ons verhouden tot die moties.

De **voorzitter**:
Tot slot.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Zo werkt het ook niet. Als hier een afspraak gemaakt wordt waarin de fractie van de minister-president en de fractie van de minister van Buitenlandse Zaken voor iets stemmen wat in het internationale domein tot een andere inzet leidt, dan ben je daarvan op de hoogte. Als de minister-president zegt dat hij dat niet weet, zijn de afspraken niet gemaakt. Dat is trouwens ook al bevestigd door de heer Bontenbal. Dat stelt mij dus gerust.

Minister **Jetten**:
Nou ja, ik denk dat mevrouw Keijzer het goed samenvat. Dat heb ik zojuist bij al die interruptiedebatten van meerdere fractievoorzitters gehoord.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Formuleringen zijn belangrijk in dit huis. Ik hoorde meerdere sprekers, met name van de coalitiepartijen en nu ook de premier, steeds de term "constructieve partijen" gebruiken. Ik denk dat alle partijen hier van zichzelf vinden dat ze constructief zijn en dat heel veel fracties van elkaar vinden dat ze destructief zijn. Kan de heer Jetten, de premier, aangeven wat hij verstaat onder "constructieve partijen"?

Minister **Jetten**:
Dat zijn alle partijen die zelf aangeven dat ze bereid zijn om zaken te doen met het kabinet en op inhoud met het kabinet te komen spreken. Er zijn ook een paar fracties die al meermaals hebben aangegeven daar totaal geen behoefte aan te hebben. Dan heeft het ook niet zoveel zin om elkaar daarover lastig te gaan vallen.

De heer **Markuszower** (Groep Markuszower):
Oké, dank u wel.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Ik heb net even geprobeerd te luisteren naar het antwoord van de heer Jetten op de vraag van de heer Klaver.

De **voorzitter**:
Het antwoord van de minister-president.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Van de minister-president. Wat gaat u nu anders doen? Ik probeer dat echt te achterhalen. Eigenlijk hoor ik nog steeds hetzelfde verhaal: we gaan proberen om op asiel daar een dealtje te sluiten en op stikstof daar. Bij een ander onderwerp gaan we het weer daar proberen. Maar wat gaat u nu anders doen?

Minister **Jetten**:
Als het gaat om financiële besluitvorming en een aantal grote keuzes, gaan we dus niet meer invullen voor een ander. We gaan veel explicieter kiezen met welke partij of welk blok van partijen we in eerste instantie willen onderhandelen om verdere afspraken te maken. We gaan er ook voor zorgen dat we die gesprekken beter afhechten zodat iedereen als hij naar buiten loopt, weet welke afspraken er zijn gemaakt. Ik ben daar overigens ook helemaal niet zo pessimistisch over. Als je kijkt naar alle wetgeving die sinds het aantreden van dit kabinet in dit huis in stemming is gebracht en is aangenomen, dan is maar liefst 66% daarvan door de Kamer breed aangenomen, 20%

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

daarvan met steun van de rechtse oppositie en 15% met steun van de linkse oppositie. Dus op de inhoudelijke voorstellen gaat het goed, is er balans en gaat het vooral vaak breed, vaker net iets meer over centrumrechts dan over centrumlinks. Maar bij de financiële besluitvorming is het de afgelopen tijd gewoon ontzettend vastgelopen. Daarbij kunnen we het als kabinet en coalitie zelf echt beter doen. Daarvoor hebben we zelf al een aantal lessen getrokken. Ik wil zo meteen bij het verzoek aan de heer Buma kijken of we dat beter kunnen inregelen, met meer rust, reinheid en regelmaat, en meer kans op structurele afspraken.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Nou heeft de minister-president samen met de vicepremiers en de fractievoorzitters een weekend in een landhuis gezeten. Daar moest dan ook een politieke correctie komen. We zien dat er een plan komt voor minder lasten voor ondernemers. Heeft u een idee over hoeveel geld dat gaat en ten koste van wat dat gaat?

Minister **Jetten**:
De heer Dijk stelde daar in de eerste termijn een aantal terechte vragen over, net als sommige andere fracties. Het moet nog worden uitgewerkt. We hebben wel afgesproken dat we het netjes gaan dekken bij de Voorjaarsnota. De taskforce voor toekomstige welvaart zal dit de komende tijd uitwerken. Ik zeg ook richting de heer Brekelmans toe dat we daarbij een aantal maatschappelijke organisaties zullen betrekken. We hebben ervoor gekozen om een aantal duurzaamheidsregelingen en innovatieregelingen waar het mkb gebruik van kan maken, samen te voegen en op te hogen. Dat is een wens die al vaker door vele partijen is geuit en die er echt aan gaat bijdragen dat mkb'ers makkelijker toegang kunnen krijgen tot die steunregelingen en daarmee meer kunnen innoveren en verduurzamen. We willen de mkb-winstvrijstelling ophogen om daarmee mkb'ers meer in staat te stellen om meer terug te investeren in het bedrijf. De maatvoering daarvan bepaalt ook het prijskaartje. Dat zullen we bij de Voorjaarsnota netjes dekken met elkaar. Dan kunt u daar ook weer uitgebreid het debat over voeren.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Dit vind ik dus zo frappant, hè. De afgelopen dagen heb ik heel vaak gehoord van de VVD dat hun ziel wordt geraakt en dat hun pijngrens is bereikt. En dan zie ik dit soort regels. Dan weet je dat zo'n pakket ongeveer 150, 200 of misschien 250 miljoen euro kost. Dat is precies het geld dat er niet is om de rente voor studenten met grote schulden op 2,5% te houden. Dat is precies het geld dat er nooit is om mensen een eerste tandartscontrole in het basispakket te geven. Dat is precies het geld dat er niet is voor die 115.000 kinderen die het schoolbord niet kunnen bekijken. U beweegt wel degelijk een kant op, en het is constant díé kant op. Nu ook weer. Ik vraag u opnieuw: wat gaat u nu anders doen, anders dan iedere keer met de VVD meebewegen?

Minister **Jetten**:
Ik heb zonet al aangegeven dat we in de afgelopen maanden een aantal keuzes hebben gemaakt, bijvoorbeeld op het terrein van Sociale Zaken en Ontwikkelingssamenwerking, die niet in het verkiezingsprogramma van de zojuist genoemde coalitiefractie staan. Dus dat verwijt vind ik echt te makkelijk. Wij hebben met deze coalitie en dit kabinet al meermaals laten zien dat we bereid zijn om over onze eigen schaduw heen te stappen

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

om zaken te doen met u of met anderen, omdat Nederlanders ook van ons verwachten dat we simpelweg problemen oplossen in plaats van alleen maar bezig te zijn met Haags geneuzel. Ten aanzien van de mkb'ers is het, denk ik, heel goed te verdedigen dat we nu met een extra pakket komen. In de afgelopen maanden hebben we veel stappen gezet voor investeringen in de halfgeleiderindustrie, de fintechsector of de andere topsectoren zoals bioscience, waarin Nederland echt enorme groeikansen heeft. Maar de ruggengraat van een groot deel van de economie wordt nog altijd gevormd door mkb'ers. Wij willen ervoor zorgen dat zij beter kunnen ondernemen en dat daar meer economische groei uit voortkomt. Die economische groei leidt uiteindelijk ook tot overheidsinkomsten. Met die overheidsinkomsten betalen we onder andere de rekening voor het onderwijs, de zorg en onze defensie-investeringen.

De heer **Klaver** (PRO):
Het is fijn dat het kabinet zegt dat het doorgaat, dat het gaat proberen om eruit te komen en dat het lessen heeft getrokken. Het is fijn dat het zegt: we moeten eerder kiezen. De minister-president zegt: ik ga daar ook op letten; we moeten kiezen met wie we dan echt verder gaan praten. Het eerste wat nu voorligt, is eigenlijk dat financiële kader. Het wordt heel breed opgerekt en ik weet niet precies wat het is, maar het gaat volgens mij in ieder geval om de brede financiële afspraken. Met welke partijen gaat dit kabinet praten om dat voor elkaar te krijgen? Welke keuze maakt het kabinet daarin?

Minister **Jetten**:
Ook daarvoor geldt dus dat wij openstaan voor gesprekken met alle constructieve partijen die daar onderdeel van willen zijn, maar het gaat wel stapsgewijs. Wellicht kan ik eerst even antwoord geven op de vragen die ook de heer Klaver heeft gesteld over het verzoek aan de heer Buma. Dat scheelt de heer Klaver misschien een paar interrupties.

Voorzitter. Ik zal ...

De heer **Klaver** (PRO):
Voorzitter?

De **voorzitter**:
Ho ho ho, eerst nog even de minister-president. Daarna krijgt u gewoon de gelegenheid.

De heer **Klaver** (PRO):
Als hij verdergaat met de beantwoording, ga ik gewoon weer zitten. Anders wil ik graag mijn interruptie afmaken.

De **voorzitter**:
Dat zei hij volgens mij.

De heer **Klaver** (PRO):
Jazeker, maar ik wist niet dat de minister-president ook de voorzitter van de Kamer was.

Minister **Jetten**:
Nee, maar dat ...

De **voorzitter**:
Ja, maar kijk, ik luister even naar wat de minister-president zegt. Als u de behoefte voelt

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

om daar nog op te interrumperen, dan krijgt u gewoon een interruptie. Zo eenvoudig is het.

Minister **Jetten**:
Maar het is ook eerlijk zo dat de heer Klaver deze vraag al aan mij had gesteld. Hij gaat daar dus gewoon antwoord op krijgen.

Ik ben van plan om na dit debat — dat zal ik in de loop van de week doen en niet vannacht — de heer Buma een brief te sturen en hem dan ook formeel te verzoeken om ons de komende tijd te helpen. Ik zal daarin duidelijk een aantal gevoelens aanstippen die in dit Kamerdebat zijn uitgesproken; onder anderen de heer Klaver en mevrouw Bikker waren daar erg expliciet in. Maar de kern van de opdracht staat in de brief die ik al aan de Kamer heb verzonden, namelijk dat wij graag met constructieve oppositiepartijen willen komen tot een meer gedragen financieel raamwerk en duidelijkere procedurele spelregels, omdat we ervan overtuigd zijn dat dat ons helpt om tot meer langjarige stabiliteit te komen op het gebied van die grote financiële keuzes, die toch het fundament vormen van alle hervormingen en investeringen die we met elkaar te doen hebben.

We vragen de vicepresident ook nadrukkelijk om in te gaan op wat er de afgelopen weken en maanden is gebeurd. De heer Buma kennende gaat hij dan ook geen blad voor de mond nemen over de zaken waarmee het de afgelopen tijd af en toe mis is gegaan. Hij kan dan misschien de lessen bevestigen die wij zelf al hebben getrokken, maar wellicht voegt de heer Buma daar ook nog een paar andere aan toe. We hopen dat wij met het rapport dat wij over enkele weken van hem vragen, ook een duidelijke richting krijgen. Ik heb zowel met de heer Buma als via de ambtelijke staf van AZ ook met een aantal andere experts bij de Raad van State contact gehad. De verwachting is dat de heer Buma zich zal richten op de vraag wat nou een mogelijke vorm is of mogelijke vormen zijn waarin een minderheidskabinet de Kamer optimaal kan vinden in de samenwerking om in het begrotingsproces tot ordentelijke besluitvorming te komen. Dat betekent ook — dat heeft de heer Klaver daarstraks ook duidelijk gezegd — dat het uiteindelijk maken van nieuwe financiële afspraken, een financiële deal, een financieel kader of hoe je het ook wilt noemen, een taak is van het parlement en het kabinet. Dat gaat de heer Buma niet doen voor het kabinet. Dat gaat de heer Buma niet doen voor de Kamer. Hij kan ons echter wel helpen of "richtinggevend begeleiden", zoals het vanavond mooi werd genoemd, om ervoor te zorgen dat de coalitiefracties en het kabinet die keuze beter kunnen maken. Zo simpel is het.

De heer **Klaver** (PRO):
Ik had dit antwoord niet willen missen, voorzitter, dus dank u wel hiervoor. Ik heb toch nog wel een enkele vraag.

De **voorzitter**:
Ach!

De heer **Klaver** (PRO):
Dat zit 'm volgens mij in het volgende. De minister-president heeft namelijk gezegd: een van de dingen die we hebben geleerd, is dat we moeten kiezen met welke partij of welke partijen we dat gesprek aangaan en echt gaan onderhandelen. Als een van de conclusies is dat we eigenlijk moeten onderhandelen over een nieuw financieel kader —

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

dat wordt vrij breed getrokken — dan is eigenlijk mijn vraag: met welke partijen gaat het kabinet dat doen? Dat is een keuze die je niet kan outsourcen. Dat kan je niet aan iemand anders laten. Dat is precies de vraag die volgens mij centraal had moeten staan, ook dit weekend. Wat is daar dus uit gekomen? Welke keuze wordt er gemaakt om hiertoe te komen?

Minister **Jetten**:
Ik ben het ermee eens dat we die keuze niet kúnnen uitbesteden. Dat zullen we dus ook niet doen. Dat is een keuze die we zelf moeten maken. Daarom is de eerste les, die ik net ook al een paar keer heb genoemd: wij gaan als kabinet in samenspraak met de coalitiefracties expliciet aan de voorkant kiezen met wie we in eerste instantie de onderhandelingen willen voeren. Straks bij de Voorjaarsnota willen we niet hetzelfde proces als we afgelopen zomer hebben doorlopen, maar een veel gerichter proces. Het zal in onze overtuiging wel echt helpen als de heer Buma ons de komende weken al wat meer handvatten kan geven over hoe je dat proces op een goede manier organiseert, welke informatie daar bijvoorbeeld bij hoort, hoe je de gesprekken op een tijdige manier houdt, hoe je die afrondt. Noem het allemaal maar op. Dat is ook precies de kritiek die we de afgelopen weken van u hebben gekregen, dat het daar de afgelopen maanden af en toe aan ontbrak.

De heer **Klaver** (PRO):
Gewoon in de precisie, ook om dit echt goed te snappen: er wordt in de brief gezegd dat het gaat om een gedegen financieel raamwerk. Dat is een nieuw begrip dat wordt geïntroduceerd, dus ik probeer erachter te komen wat dit is. Ik heb de coalitiefracties daarop bevraagd. De heer Brekelmans was daar nog het meest helder in. Het gaat bijvoorbeeld ook over hoe we naar de vergrijzingssommen kijken, over wat dit betekent voor de zorguitgaven, voor de sociale zekerheid, de balans van vermogen versus arbeid, al dat soort zaken. Dat vraagt een inhoudelijk gesprek tussen fracties. Ik heb een vraag. U heeft zelf de les getrokken dat u hier een keuze in moet maken. Dit weekend heeft u dat gezegd. Dit is het eerste moment waarop u kunt zeggen hoe u die les in de praktijk kunt brengen. Dus met welke partijen gaat u dat gesprek voeren?

Minister **Jetten**:
Nu vragen wij aan de heer Buma … Dit is heel gebruikelijk. In het verleden hebben vicepresidenten van de Raad van State op talloze momenten via een voorlichting kabinet en/of Kamer voorzien van advies over hoe je zaken anders of beter kan aanpakken. Dan kom je daarna bij wetgeving. De volgende financiële besluitvorming is de Voorjaarsnota. Voordat we aan die Voorjaarsnota gaan werken en daarover gaan onderhandelen, zal het kabinet in samenspraak met de coalitiefracties heel duidelijk kiezen met welke partijen we dat gaan doen, zodat je die gesprekken ook goed kan afronden met elkaar. We constateren ook dat heel veel partijen hier vanavond zeggen dat ze onderdeel willen zijn van die constructieve politiek, dat ze zich medeverantwoordelijk voelen om de financiën van de overheid niet uit de klauwen te laten lopen en dat ze via debat en amendering onderdeel willen zijn van die besluitvorming. Dat financiële raamwerk bestaat uit het financiële kader waarmee wij als coalitie en kabinet ons werk invullen en hoe wij die gesprekken aangaan, maar gaat ook over de vraag hoe je die spelregels en zo'n proces goed inricht, welke lessen je uit het buitenland trekt en wat de verschillende vormen zijn waarop je hiertoe kan komen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Klaver** (PRO):
Tot slot. Ik kan er echt geen touw aan vastknopen. Het spijt me om dat te moeten zeggen. Dat is omdat er heel veel verschillende dingen tegelijk worden gezegd. Nu wordt er gezegd dat het gaat om een voorlichting van de Raad van State. Nee. De minister-president zegt zojuist: het is heel gebruikelijk dat er voorlichting aan de Raad van State wordt gevraagd. Dat klopt. Dat kun je doen. Dat is iets anders dan de heer Buma iets vragen, waarover wordt gesproken. Dus gaat het nu over een voorlichtingsvraag. Het gaat niet alleen over de onderhandelingen richting de Voorjaarsnota. Hier wordt namelijk aangegeven dat er nu dit najaar gesproken zou moeten worden over een gedragen financieel raamwerk. Uit het debat met de coalitiepartijen blijkt dat het gaat over de financiële keuzes die voorliggen; ik zie dat de heer Brekelmans instemmend knikt. Daar zul je dus afspraken over moeten maken. Dan moet je dus een keuze maken met welke partij je dat gaat doen. Met welke partijen gaat dit kabinet dat doen, vraag ik via u, voorzitter.

Minister **Jetten**:
Nogmaals, wij zullen die keuze maken. Het uitgangspunt bij die gesprekken is voor de coalitiefracties en het kabinet het coalitieakkoord, waaronder ook de begrotingsregels die in het coalitieakkoord zijn opgenomen en een aantal uitgangspunten die we daarin met elkaar hebben afgesproken, zoals het beheersen van uitgaven en het lastenkader, maar ook de doorgekomen mutaties sinds het uitkomen van dat coalitieakkoord. Dat leest u ook in de brief.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik vind het ook belangrijk om op dit punt gewoon even wat helderheid te creëren. Ik wil de minister-president danken voor zijn toezegging om het verzoek dat hij aan de heer Buma gaat doen ook aan het parlement te doen toekomen. Ik denk dat dat belangrijk is. Maar door het gebruik van verschillende termen, zoals "voorlichting" en "financieel raamwerk", heb ik de zorg dat we een beetje in een mist landen met de heer Buma. Ik hoop van harte van niet. Dat is volgens mij ook niet de wens als ik de minister-president zo hoor. Mijn vraag is de volgende. Heb ik het goed begrepen dat de heer Buma alleen gaat adviseren over het proces en niet over de inhoudelijke stappen die moeten volgen? Heb ik het goed begrepen dat de heer Buma daarom een korte sessie houdt en dat daarna de uitwerking van al die dingen van dat financiële raamwerk weer door het kabinet wordt gedaan?

Minister **Jetten**:
Ja, dat klopt. We hebben de heer Buma de afgelopen dagen benaderd en hem gevraagd of hij beschikbaar is om dit op korte termijn te starten en ook op korte termijn daarover te rapporteren. Mijn verwachting op basis van die gesprekken is dat hij mogelijke vormen zal schetsen waarin een minderheidskabinet beter tot samenwerking kan komen met het parlement op de financiële besluitvormingsmomenten. Dan is het vervolgens aan het kabinet en de coalitiefracties om aan die vormen dan ook daadwerkelijk invulling te geven. Dat zal politieke onderhandelingen vergen waarbij we dan dus aan de voorkant een expliciete keuze zullen we maken.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik zie namelijk verschillende problemen vanuit de afgelopen maanden. Eén daarvan is dat de coalitie het vaak niet eens werd over de vervolgstappen die er moesten worden gezet als men het zelf eens was, om het maar zo te formuleren. Dat is de vriendelijkste variant, denk ik. Het kan natuurlijk zijn dat de heer Buma daarover adviseert, want daar hintte de premier eerder in zijn reflectie op. Die reflectie prijs ik trouwens. Maar het kan ook zijn dat de heer Buma gaat adviseren over hoe je met een minderheidscoalitie tot meerderheden komt. Maar stel dat hij daarin de Scandinavische ideeën betrekt. Voor je het weet, is er dan ook wetgeving of verandering voor nodig. Dan moet de Raad van State daar later ook over adviseren. Datzelfde geldt voor de financiële inhoud. De Raad van State is namelijk ook een soort van begrotingsautoriteit. Die laatste twee wil ik echt voorkomen, vandaar dus mijn zorg en vandaar dat ik iets langer nodig heb om het neer te zetten, maar ik hoop dat we daardoor aan het einde ook klare wijn hebben.

Minister **Jetten**:
Die onafhankelijkheid is natuurlijk cruciaal. Daarom verlenen we ook geen opdrachten aan de heer Buma. We vragen hem om hierbij te helpen. Hij gaat ook echt zelf voor een groot deel over de invulling van hoe hij dit de komende tijd gaat aanpakken.

Waarom ik daarnet het woord "voorlichting" gebruikte? Het is heel gebruikelijk dat de Raad van State verschillende rollen invult en op verschillende momenten in processen in actie komt. Dat is niet gek. Dat is ook niet anders in deze situatie. Maar een van de redenen waarom we nu tempo willen maken, is ook om te voorkomen dat dit proces lang gaat duren en dat het zich straks gaat vermengen met de voorbereidingen op de Voorjaarsnota en de keuzes die daarbij moeten worden gemaakt, want daarbij wil je niet dat daar op verschillende momenten dezelfde mensen in actie moeten komen.

De **voorzitter**:
Tot slot.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Maar dan toch even in alle helderheid. Er wordt voorlichting gegeven door het instituut de Raad van State.

Minister **Jetten**:
Zeker.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Dat is een Hoog College van Staat, met alle zaken die daarbij horen. Mijn begrip was nu dat de heer Buma meer aanschuift zoals ooit Herman Tjeenk Willink deed op het moment dat de coalitie in zwaar weer zat. Dat is een andere definitie, met een andere taakopdracht, die beperkter is. Dat verhoudt zich ook anders tot elkaar. Ik denk dat we dat scherp met elkaar moeten hebben. Ook als de minister-president zijn brief uitdoet, is het aan de heer Buma, die, gegeven de functie die hij bekleedt, een bepaald overzicht heeft in Nederland. Maar dan kan het ook prima zo zijn dat als je op sociaal-economisch terrein stappen wil zetten, je op een later moment meneer Putters of ik-weet-niet-wie erbij betrekt of een ander wijs persoon in dit land. Maar we moeten voorkomen dat dat door elkaar gaat lopen. Dat doet het nu nog wel.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Minister **Jetten**:
Ik vind het een goede suggestie van mevrouw Bikker om dat in die brief aan hem nogmaals heel klip-en-klaar op te schrijven en daarvan ook een afschrift aan de Kamer te doen toekomen. Het is inderdaad een verzoek aan hem als persoonlijk adviseur. Dat past bij de vicepresident van de Raad van State, zoals dat in het verleden ook vaak is gedaan. Er zijn een hele hoop wettelijke taken, maar er zijn ook een aantal vrijere adviestaken die de afgelopen jaren via staatsrechtelijke tradities zijn ontstaan. Daar past dit verzoek ook in.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Ik heb nog een punt over dat financiële raamwerk. De premier zegt, ook in de brief: we willen tot een gedragen financieel raamwerk komen. Maar als je dan kijkt naar hoe we hier zijn beland, met deze kabinetscrisis, dan zie je dat het juist gaat om een interne verdeeldheid die aan de oppervlakte is gekomen als het gaat om de vraag: hoe gaan we de lasten verdelen? De vraag blijft dus overeind waarom het kabinet niet nu een keuze heeft gemaakt voor welke richting het opgaat met dat financiële kader, om te voorkomen dat je straks weer in precies dezelfde situatie belandt omdat je die fundamentele keuze niet hebt gemaakt.

Minister **Jetten**:
Kijk, u heeft hier — wat is het? — minder dan een week geleden in dit huis gestemd over het Belastingplan 2027 en de novelle box 3. Die twee voorstellen liggen nu in de Eerste Kamer en het is aan de senaat om daarover te beslissen. Binnenkort stemt u over alle begrotingen. Die worden dan ook in de Eerste Kamer behandeld. Wij zouden het ook echt niet chic vinden als wij nu, lopende dat parlementaire proces, allerlei andere keuzes zouden gaan maken over het financiële kader. We hebben voorstellen bij u neergelegd, Miljoenennota en Belastingplan, en die verdedigen we in allebei de Kamers van het parlement. Als die besluitvorming erop zit, is het onze taak om toe te gaan werken naar de Voorjaarsnota en zo gaat dat door. We willen alleen voorkomen, als kabinet en coalitie, dat we bij elk financieel besluitvormingsmoment de boel weer volledig overhoop moeten gooien. Wij willen daar graag meer voorspelbaarheid in. Daar zouden we graag structurelere afspraken over maken. Ik constateer dat vele fracties dat ook vinden en daar ook toe bereid zijn. Dat is dus het traject dat we ingaan, maar we doen dat wel stap voor stap.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Maar voor die structurele afspraken naar Scandinavisch model heb je een blok nodig waarbij je ziet dat er sowieso een meerderheid is, hier in de Tweede Kamer én in de Eerste Kamer. We hebben gezien dat dit het kabinet eerder niet is gelukt. Dat is uitgelopen op een ramp, kun je wel zeggen, dus om dat te voorkomen moet je wel degelijk … Het financieel kader is niet iets wat heel neutraal is; daar moet je een politieke invulling aan geven en een keuze in maken. Hoe gaat de premier nou voorkomen dat we nu weer alles vooruitschuiven tot bijvoorbeeld de Voorjaarsnota, en het dan nog steeds de vraag is hoe het kabinet aan een meerderheid gaat komen?

Minister **Jetten**:
Ik ben het eens met mevrouw Teunissen dat we dat niet te ver voor ons uit moeten schuiven, vandaar ook de vraag aan de heer Buma om dit in een korte fase te doen, zodat wij als kabinet ruim voor de Voorjaarsnota de volgende stappen kunnen zetten. Wij hebben net vier dagen lang hele intensieve gesprekken met elkaar gevoerd, waarin

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

we wel al lessen hebben getrokken, maar ik hoop dat u het ons vergeeft dat we niet al die lessen al meteen hebben toegepast.

De **voorzitter**:
Tot slot.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Maar dan is mijn conclusie eigenlijk dat de fundamentele keuze die nodig is, namelijk welke richting je met elkaar inslaat, nog niet is gemaakt. Tot de tijd dat het kabinet die keuze wél maakt, blijf je heel erg worstelen met de vraag of er wel een meerderheid in de Tweede Kamer en in de Eerste Kamer komt, en heb je dus de kans dat die diepe verdeeldheid ook binnen het kabinet blijft. Ook dat los je niet op. Dit lijkt dus toch nog een vooruitschuifmoment totdat de heer Buma klaar is, totdat we bij de Voorjaarsnota zijn. Ik denk dat dat niet in het belang van Nederland is, dus ik zou de premier er toch toe willen aansporen om die fundamentele keuze te maken. Maak nou een keuze voor een bepaald blok, want anders komen we weer in precies dezelfde problemen.

Minister **Jetten**:
Ik ben daar toch minder pessimistisch over als je ziet dat er in de afgelopen negen maanden al meer wetgeving is aangenomen dan voorgaande kabinetten in diezelfde periode hebben gerealiseerd, dat daarvan 60% of meer dan 60% op breed draagvlak heeft kunnen rekenen en dat de andere voorstellen ofwel via centrumrechts, ofwel via centrumlinks een meerderheid hebben gehaald. We regeren gelukkig gewoon door en het parlement werkt gelukkig gewoon door. Het parlement heeft hier vorige week het Belastingplan en de box 3-novelle aangenomen, die het kabinet zal verdedigen in de Eerste Kamer, waar inmiddels echt heel goed zicht is op een brede meerderheid. Dat is dus ook heel fijn nieuws. Richting de Voorjaarsnota willen we die keuze wel eerder en explicieter maken, en hopelijk ook met langjarige structurelere afspraken. Dat hoeft geen copy-paste te zijn van Scandinavië, maar we kunnen er wel lessen uit trekken.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
De minister-president is een positief mens. Ik hoor hem ook steeds, in al zijn uitingen, zeggen dat het stikstofslot is opgelost, wat niet waar is, dat er wetten zijn aangenomen en dat er is grip op migratie, wat niet waar is. Er zijn 870 nieuwe mensen binnengekomen afgelopen week. Nu hoor ik hem hier zeggen dat de heer Buma straks gaat vertellen hoe dit allemaal geregeld moet gaan worden. Ik hoorde hem volgens mij zelfs zeggen dat hij gaat reflecteren op wat hier de afgelopen weken gebeurd is. Maar het politieke primaat, de vraag over waar het met Nederland heen moet, ligt toch nog wel steeds hier, hè? Daar gaat de vicevoorzitter van de Raad van State zich niet mee bemoeien.

Minister **Jetten**:
Dat klopt. Het politieke primaat ligt bij de Tweede Kamer.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Dat is goed om vast te stellen. Ik zou dat ook zeker opnemen in het verzoek aan de heer Buma.

Minister **Jetten**:
Dat zal ik doen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Want als hij zich gaat bemoeien met waar het met Nederland heen moet … Ik weet zeker dat hij daar meningen over heeft. Ik betwijfel of die overeenkomen met de weg die de heer Jetten is ingeslagen, maar hij …

De **voorzitter**:
"De minister-president."

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
De minister-president, voorzitter. Ik zat al te aarzelen. Ik dacht: "De heer minister-president? Dat gaat niet goed." Feit is dat hij daar nu niet meer over gaat. Dat wordt vastgesteld. Dat is dus goed om te horen. Wat je aan de heer Buma gaat vragen is dan toch eigenlijk heel simpel? Dat is namelijk: hoe komen we tot meerderheden in het voorjaar? Daarop is het antwoord: kies een meerderheid die overeenkomt met wat hier in de Tweede Kamer en in de Eerste Kamer zit.

Minister **Jetten**:
Helemaal platgeslagen komt het daar inderdaad op neer, maar wij hebben ook zomaar het vermoeden dat dit niet het laatste minderheidskabinet zou kunnen zijn. We zijn dit jaar met elkaar aan het ontdekken hoe je dat op een goede manier doet. Het is denk ik ook heel nuttig om te kijken welke lessen je eruit trekt, welke vormen daarbij passen en hoe je dat de komende jaren ordentelijker kan laten verlopen dan de afgelopen maanden het geval is geweest. We hebben al in het voorwoord van het coalitieakkoord aangegeven dat het bij een aantal heel grote keuzes waar Nederland voor staat, op het terrein van veiligheid, de inrichting van de ruimtelijke ordening, waarbij mevrouw Keijzer de afgelopen jaren een grote rol heeft gespeeld, of het verbouwen van de sociale zekerheid, goed zou zijn als het niet "de helft plus één" is, maar dat keuzes kunnen rekenen op bredere steun. Daarvoor is dit ook nuttig.

De **voorzitter**:
Tot slot, kort en bondig.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Tot slot, kort en bondig. De minister-president is niet op stage. Het is niet zo dat er nu even moet worden gekeken wat er moet gebeuren om ervoor te zorgen dat een eventueel volgend minderheidskabinet niet in dezelfde problemen komt. De vraag die hier voorligt, is: hoe kom je tot meerderheden? Dat is heel simpel. Dat hebben ze in Scandinavië laten zien. Dat wordt gewoon kiezen. Ik constateer dat we hier gewoon zitten te kijken naar uitstel van executie.

Minister **Jetten**:
We hebben in de brief drie duidelijke lessen geschetst. Een daarvan is: kies expliciet als je gaat onderhandelen. Dat zullen we dus doen.

De **voorzitter**:
Even kijken hoe de minister-president vordert in zijn beantwoording.

Minister **Jetten**:
Ik ben klaar, voorzitter.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Klaver** (PRO):
Zojuist ging het ook over dat punt over het kiezen. Daar ga ik op door. Ik zou nog één ding willen zeggen over de Raad van State. Het is heel goed dat je advies vraagt. Dat zou een voorlichtingsvraag aan de Raad van State kunnen zijn. Je kan het ook aan de Raad voor het Openbaar Bestuur vragen. Maar er wordt hier een nieuwe, exotische route gekozen die buitengewoon risicovol is. Als het gaat over die bredere vraag hoe je als minderheidskabinet moet functioneren, zou je dit gewoon kunnen uitvragen. Doe dat dan ook gewoon. Maar op het punt waar het echt springt — dat gaat over dat brede financiële raamwerk — kunnen we gewoon morgen beginnen met onderhandelen. De minister van Financiën en de premier zouden gewoon met partijen hier uit het parlement kunnen gaan zitten. Dan gaan we daar afspraken over maken. De vraag is dan wel: met welke partijen ga je zitten? Wanneer gaat de minister-president die keuze maken?

Minister **Jetten**:
Onder anderen de heer Klaver heeft daar de afgelopen weken heel uitgebreid over onderhandeld. We hebben allerlei gesprekken met het kabinet gevoerd. Die leidden helaas niet tot een akkoord. Er zijn onderhandelingen met een aantal fracties in het parlement wel succesvol gebleken. Dat werk wordt hier dus gewoon gedaan. Maar ik constateer ook dat wij in het kabinet en de coalitie de afgelopen dagen best even wat met elkaar te bespreken hadden om de relaties weer te kalmeren. Ik constateer ook vanavond dat dit debat nog behoorlijk verhit verloopt. Ik vind het dus eigenlijk heel verstandig om weer een beetje tot normale proporties te komen met elkaar. De heer Struijs zei daarstraks: er moet misschien ook weer een beetje meer luchtigheid en humor in, zodat we van daaruit beter met elkaar kunnen samenwerken. Daar is het de komende weken voor bedoeld.

De heer **Klaver** (PRO):
Kijk, volgens mij zit hier wel degelijk … We komen hier op een weeffout. Er is een weeffout ontstaan met dit minderheidskabinet. Het is een superrisicovol experiment. We zitten in een permanente formatie. Het is alleen te doorbreken als je weet hoe je werkt aan meerderheden. We hoeven niet te wachten totdat de Raad van State iets heeft geadviseerd. We kunnen morgen met elkaar hier gaan onderhandelen over dat nieuwe financiële raamwerk, maar dat vraagt om een keuze van het kabinet. Het kabinet is vorige week in de problemen gekomen omdat het geen keuze had gemaakt. Dit weekend hebben ze gezegd: weet je wat, we moeten keuzes maken. De minister-president staat hier vandaag om te zeggen: we moeten keuzes maken, dat gaan we doen …

De **voorzitter**:
U komt tot uw vraag.

De heer **Klaver** (PRO):
Wanneer wordt de keuze gemaakt met welke partijen het kabinet gaat spreken over het financiële raamwerk?

Minister **Jetten**:
In de komende weken hopen we van de heer Buma een aantal heel duidelijke adviezen te krijgen. Op basis daarvan kunnen we weer verder met elkaar. Dit is allemaal niet zo spannend. Het is ook helemaal niet zo ingewikkeld. Ruim voordat we aan de Voorjaarsnota gaan werken, zullen we die keuze maken. Ook de afgelopen periode

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

heeft ook de heer Klaver, of het nou ging om keuzes op het gebied van sociale zekerheid, investeringen in internationale samenwerking of een gewijzigd Belastingplan, gezien dat we, terwijl we dit proces doorlopen, op heel veel onderwerpen elke dag ons werk doen voor Nederland. Want Nederlanders verwachten van ons: hak af en toe een knoop door.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Klaver** (PRO):
Tot slot. Dit is allemaal hakken-over-de-slootwerk. Belastingplan? Nogmaals, complimenten voor de coalitiefractievoorzitters met wie we hebben gesproken. Maar het was met de hakken over de sloot. Laten we dit alsjeblieft nooit meer op deze manier doen. We zijn nu gewoon terug daar waar we zijn begonnen. Het kabinet is niet in staat om keuzes te maken met wie ze moeten samenwerken. Dat was de belangrijkste conclusie dit weekend. Er moet een nieuw financieel raamwerk komen en ik vroeg met welke partijen u hierover gaat onderhandelen. Daar kunnen we morgen mee beginnen, daar zijn we toe bereid. Maar het antwoord is: die keuze gaan we nog maken, later. Het kabinet trapt de bal nu dus gewoon vooruit. Het enige wat er is besloten, is: we gaan niet vallen. Dat is het enige. Maar over hoe we verder gaan regeren, is nog geen conclusie. Ja, de heer Buma wordt nu in positie gebracht om iets te gaan doen, maar je hebt geen advies van de heer Buma nodig om te weten met wie je aan dat financieel raamwerk gaat werken. Daar kunnen de minister-president en dit kabinet nu een keuze in maken. Dit is waarom het vorige week misging. Maak die keuze, dan gaan we morgen zitten en maken we een nieuw financieel raamwerk.

Minister **Jetten**:
Nee, we gaan niet als een kip zonder kop doorrennen in wat we de afgelopen weken en maanden al hebben gedaan. We maken even een pas op de plaats om te reflecteren op wat er niet goed is gegaan. We hebben daar dit weekend stevige gesprekken over gevoerd, ook als het gaat om de persoonlijke samenwerking en de persoonlijke relatie. We vragen nu aan de heer Buma om ons even te helpen om dit proces veel beter in te regelen, zodat we structureel betere afspraken kunnen maken, ook op financieel vlak, en we dit niet jaar op jaar op jaar gaan herhalen met elkaar. Wij vinden het een verstandige keuze om daar een paar weken de tijd voor te nemen.

De heer **Struijs** (50PLUS):
Toch ook even om verwachtingen naar elkaar uit te spreken. Ik heb kennelijk een andere verwachting van de rol van de heer Buma dan de minister-president. Stel dat hij langskomt bij 50PLUS. Dan wil ik het over de vervolgstappen hebben. Ik wil naar het nieuwe Belastingplan in de toekomst en ik wil een volgende stap maken gelet op de afspraken die we nu hebben gemaakt; die zijn namelijk best wel vergaand. Als meneer Buma dan tegen 50PLUS zegt "beste Jan, hartstikke gezellig, maar ik blijf op procesniveau hangen", dan zeg ik: bedankt, maar ik wil door. Daar zit het spanningsveld. Ik wil ook voorkomen dat meneer Buma dadelijk in zijn andere rol over die verregaande plannen van 50PLUS gaat adviseren, over uitvoerbaarheid en dat soort dingen allemaal. Ik wil voorkomen dat dat in de knoop komt. Ziet de minister-president — ik herhaal mijn woorden — ook dit risico en vindt hij het dan ongewoon dat 50PLUS tegen meneer Buma zegt: "neem nog een bak koffie, we hebben altijd boterkoek, maar

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

wij willen naar de inhoud"? Want wij kennen het proces ondertussen wel van een minderheidskabinet.

Minister **Jetten**:
Dit is mij, en de rest van het kabinet denk ik, uit het hart gegrepen. We willen heel graag naar die inhoud en we willen minder dat Haagse gedoe en dat procesgeneuzel waar we nu al een paar weken met elkaar in vastzitten. Dus: graag zelfs. We kennen inderdaad de voorstellen van 50PLUS, zeker als het gaat om het versimpelen van het hele fiscale stelsel. Dat staat ook hoog op onze prioriteitenlijst. Ik ben er dus van overtuigd dat we de heer Struijs daarover vaker zullen spreken.

De heer **Struijs** (50PLUS):
Dank, maar ik heb het toch even over de rol van de heer Buma. Ik heb hem zelf hoog zitten, hoor, maar ik wil niet dat hij in de knel komt. De voorstellen die wij hebben voor de route daarnaartoe moet je namelijk wel heel degelijk laten toetsen. Dat vind ik onderdeel van het proces. En dadelijk kom ik hem weer in een andere rol tegen. Dat is een beetje de steen in mijn maag. Maar goed, ik neem aan dat we het risico nu duidelijk hebben benoemd. Ik sluit een beetje aan bij wat de heer Klaver en mevrouw Bikker hebben gezegd, maar laten we dit nog maar even goed benoemen, want anders krijgen we dadelijk tussenliggende ongelukken.

Minister **Jetten**:
Helemaal mee eens. Ik weet ook zeker dat dit iets is waar de heer Buma zelf heel scherp op zal zijn, maar dat zal ik ook met hem bewaken.

De **voorzitter**:
Ik had eigenlijk gezegd dat we verder zouden gaan, mevrouw Teunissen. Heel kort dan, maar daarna gaan we echt verder met het debat.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Ik heb hier nog wel een vraag over. We lijken namelijk inderdaad weer terug bij af te zijn. En het gaat er toch weer over dat het kabinet uiteindelijk meerderheden gaat vinden over rechts of over links. We hoorden in dit debat dat de BBB de stikstofeisen in relatie tot het financiële raamwerk gewoon overeind houdt. Hoe gaat het kabinet dan alsnog voor een meerderheid zorgen, hier in de Tweede Kamer en in de Eerste Kamer, als het over rechts gaat? Dat is dus precies weer dezelfde vraag.

Minister **Jetten**:
Ik denk dat dit ook heel erg samenhangt met de setting. Als je echt een aanbod ziet van verschillende constructieve partijen — dat kan van alle flanken zijn — die zeggen dat ze wel willen onderhandelen, maak je een keuze voor één partij of enkele partijen. Daar ga je dan echt goed mee zitten. Dan kom je misschien wel tot de conclusie dat je er niet uitkomt vanwege een immateriële vraag die ook op tafel wordt gelegd. Dan maak je echter die keuze heel duidelijk met elkaar nadat je elkaars nieren goed genoeg hebt geproefd. Dan kun je het daarna weer over een andere boeg verder proberen.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Maar juist over de financiën was binnen het kabinet die verdeeldheid zo enorm. Als je het nu anders gaat doen, dan vraag ik me dus af: hoe gaan we dat anders doen? Er ligt immers nog steeds de keuze voor over welke boeg we het gooien met de financiën:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

gaan we over rechts of gaan we over links? Dan zie ik niet hoe het kabinet nu over rechts kan gaan als er nog steeds onrealistische eisen worden gesteld.

Minister **Jetten**:
Dat gaan we dan in de komende tijd zien.

De **voorzitter**:
Zijn we daarmee aan het einde gekomen van de termijn van de zijde van het kabinet? Dat is het geval. Meneer Klaver! Kunt u meteen door …

De heer **Klaver** (PRO):
Ik heb vragen aan de vicepremier van VVD-huize gesteld. Ik zou graag nog wat vragen willen kunnen stellen.

De **voorzitter**:
Het woord is aan de minister van Defensie.

Minister **Yeşilgöz-Zegerius**:
Voorzitter. Volgens mij is alles al beantwoord. Ik beantwoord dus graag aanvullende vragen, vervolgvragen of vragen die we hebben liggen.

De heer **Klaver** (PRO):
Wij — althans, dit kabinet — zijn onder andere in de problemen gekomen doordat er een blokkade lag van de VVD, op twee punten. Eén. Op überhaupt samenwerken met PRO. Twee. Op de inhoud. De minister van Defensie heeft in haar capaciteit als vicepremier mij duidelijk gemaakt dat er wat haar betreft op vermogen helemaal niks kan gebeuren, en dat dat heel helder is. Ze heeft ook altijd gezegd dat er niet samengewerkt kan worden met alleen PRO en ook niet met PRO en Volt samen; er moeten altijd andere rechtse partijen bij betrokken zijn. Vandaar die toverformule van 100 zetels. Is zij daar op teruggekomen?

Minister **Yeşilgöz-Zegerius**:
Volgens mij heeft de heer Brekelmans daar vanuit de fractie ruim op geantwoord, en de minister-president heeft dat net gedaan. De VVD heeft vorig jaar bij de verkiezingen gezegd: wij willen geen kabinet vormen met PRO. Daarna hebben we overal, en overigens ook aan tafels waar toen GroenLinks-PvdA en later PRO bij zat, aangegeven dat je op inhoud, waar je elkaar wel ziet, prima kunt werken. In de onderhandelingen — ik moet zeggen "in de gesprekken" — van de afgelopen weken hebben wij vanuit het VVD-smaldeel in het kabinet aangegeven: "Luister, op lagere belastingen voor werkenden vinden wij elkaar snel. Wij vinden dat ook belangrijk; wij zetten ons daar al sinds we bestaan voor in." Als het gaat over "dat moet betaald worden door belastingverhogingen bij dezelfde werkenden", dan vinden wij dat minder opportuun. Dan krijg je de situatie die we de afgelopen maanden/vorige week hebben gehad.

De **voorzitter**:
Er is een punt van orde van de heer Wilders.

De heer **Wilders** (PVV):
Ja, voorzitter, een punt van orde. Ik gun mijn collega van PRO alle vragen, maar dit kan staatsrechtelijk echt niet. Iedereen die daar in vak K staat, is dienaar van de Kroon. Als

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

de minister "wij" zegt, dan is dat niet de VVD maar het kabinet. De fractievoorzitters hier spreken namens hun partij en de mensen daar namens de Kroon. Ik zou u dus willen vragen om hier een eind aan te maken, want het kan niet dat de minister "wij" zegt en niet het kabinet bedoelt.

De **voorzitter**:
Meneer Wilders heeft een terecht punt. Alle bewindspersonen in vak K staan daar namens de Kroon en niet namens een partij.

Minister **Yeşilgöz-Zegerius**:
Zeker. In mijn hoedanigheid als minister en als vicepremier heb ik met PRO en Volt gezeten, samen met mijn twee collega's hier naast me. In dat gesprek heb ik dat aangegeven. Vanuit het kabinet hebben we de volgende vraag neergelegd: is het een idee om te kijken waar we elkaar kunnen vinden rond de lastenverlagingen voor groepen? Het is duidelijk geworden vanuit de betrokken partijen, en overigens ook vanuit het kabinet, dat er een verschil van mening was over de dekking. Daarna is het door de fracties overgenomen. Daarna heeft u gezien hoe het zich in de Kamer heeft afgespeeld. Dat was de link die ik probeerde te leggen. Dank voor de correctie.

De heer **Klaver** (PRO):
Dit kabinet en deze vicepremier hebben altijd aangegeven dat een samenwerking met een groep partijen in deze Kamer alleen bestaand uit PRO en Volt niet acceptabel is. Is het nu wél acceptabel als er een samenwerking zou zijn met alleen PRO en Volt, zonder dat daar rechtse partijen bij aansluiten, ja of nee?

Minister **Yeşilgöz-Zegerius**:
Ik herken dat punt vanuit het kabinet niet. Door verschillende partijen in de Kamer, zowel van links als van rechts, is gezegd: als je met ons gaat praten, dan zien wij niet hoe het vliegt met de ander. Dat geeft de minister-president net ook aan. Als je als kabinet dan geen pas op de plaats maakt en vraagt hoe daarmee om te gaan — of zoals het in de brief staat: als je niet kiest voor een blok — dan krijg je de situatie die we de afgelopen tijd hebben gehad. Wij hopen dat met het pad met de heer Buma duidelijk wordt dat het financieel fundament dat wij als kabinet neerleggen — dat is waar wij voor staan — groter draagvlak kan vinden. Dan weet je waar het draagvlak ligt. Dan kan je met die partijen werken. Vanuit verschillende blokken is echter aangegeven: als je met mij spreekt, dan ligt het niet voor de hand dat je met de ander spreekt. Dat hebben wij niet met elkaar willen zeggen. Wij hebben als kabinet met elkaar volgehouden: we gaan voor 100 zetels. Die route hebben we moedig geprobeerd, maar het is gebleken dat die niet lekker werkt.

De heer **Klaver** (PRO):
Dat zijn heel veel woorden, maar het is eigenlijk nog steeds geen antwoord op de vraag. Ik begrijp het ongemak in de Kamer. We hebben echter te maken met het volgende. De vicepremier heeft vrijdag gezegd: dit minderheidskabinet, dit experiment, is mislukt. Ze heeft duidelijk gemaakt dat er een correctie naar rechts moet plaatsvinden. In de gesprekken die ik heb gehad aan tafel heeft ze duidelijk gemaakt dat de samenwerking met PRO eigenlijk niet kan. Ik wil gewoon weten: als de blokkades er nog steeds liggen, waar kijken we dan naar? Daar wil ik heel graag een antwoord op hebben. Kan dit kabinet, met de VVD erin, samenwerken met alleen PRO en Volt, ook als daar geen

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

andere rechtse partijen bij betrokken zijn? Het kan gewoon een heel kort antwoord zijn, ja of nee.

Minister **Yeşilgöz-Zegerius**:
Ik geef het antwoord zoals het is. Ik doe dat vanuit het kabinet. Het is overigens een helder antwoord. Het is aan de Kamerleden om dat te accepteren of niet, maar het is een heel helder antwoord. Wij staan hier vanuit het kabinet omdat we met drie partijen een bewuste keuze hebben gemaakt om een coalitie te vormen. Wij zeggen daarbij: dit is wat wij voor Nederland voor ogen hebben. Dan staat het de Kamer natuurlijk vrij om te zeggen of het goede of geen goede ideeën zijn. Het is echter niet zomaar een mening. Dáárvoor hebben we de coalitie met elkaar gevormd; daarom hebben wij dit gestart. Als je dan merkt dat je, doordat meerderheden moeilijk te vinden zijn, steeds verder van je ambities raakt, dan moet je een pas op de plaats maken. Dan doe je een interventie. Dat doen we nu met de heer Buma. Dat is wat het is. Als blijkt dat we met partijen, op links of op rechts, op de inhoud tot stappen kunnen komen waarin we met elkaar geloven, dan zetten we die. Dat was de afgelopen maanden zo — het proces dat we daarvoor hebben ingericht, was alleen niet zo goed, denk ik — en het zal de komende tijd ook zo zijn. Maar het gaat wel over de vraag of we het idee voor Nederland delen. Wat wil je voor ondernemers, voor lagere belastingen en voor een kleinere overheid? Dat zijn allemaal zaken waarvan ik evident niet zeg, als VVD'er ... Maar als coalitiepartner ... Het staat namelijk in ons coalitieakkoord. Dat is niet mijn mening. Het staat daarin.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Er lopen toch wat rollen door elkaar nu. Dat maakt het even ingewikkeld. Ik probeer het dus maar even klein te houden en te beperken tot de taak van de vicepremier. Ik heb de vicepremier horen zeggen: het experiment is mislukt. Ik zie haar echter hier nu weer staan, als een van de drie. Ik ga er dus van uit dat er in het kabinet een commitment is, ook vanuit het smaldeel van de VVD, om als dienaar van de Kroon verder te werken aan het minderheidskabinet. Heb ik dat zo goed begrepen?

Minister **Yeşilgöz-Zegerius**:
Het smaldeel werd net vertegenwoordigd door Ruben Brekelmans. Wij staan hier omdat we inderdaad de afgelopen dagen heel erg intens en intensief met elkaar hebben gesproken. We hebben ook vanochtend bij de persconferentie na de minsterraad met elkaar aangegeven dat het daarmee niet ineens geslaagd is en dat de afgelopen maanden daarmee niet ineens soepel gingen. We hebben wel met elkaar kunnen concluderen wat we denken dat er niet goed ging en wat een pad voor een goede oplossing is. Dat is het pad dat wij schetsen met de heer Buma. Overigens heb ik daar niet alleen heel veel vertrouwen in, maar ben ik hem ook dankbaar dat hij deze ingewikkelde klus op zich wil nemen.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Ik ben nu een jaartje aan het kijken naar een aantal blokkades die gaande zijn — ik kan daar van alles van vinden — en naar keuzes die wel of niet gemaakt worden over links of over rechts. Ik vind daar van alles van, omdat ik denk dat ons land geholpen is met vooruitkomen, maar mijn stellige overtuiging is de volgende. Als ik naar de afgelopen maanden kijk en naar de keren dat ik aan tafel zat, zie ik dat het zelfs mogelijk was geweest om tot 100 zetels te komen als er stevig door was onderhandeld, mits de bereidheid er was geweest om met elkaar in gesprek te gaan. De toezeggingen die ik in de brief lees in de richting van het mkb, hadden prima naast het amendement van

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Klaver kunnen bestaan, maar dat vraagt om samen over de eigen schaduw heen te springen. Ik zal de vicepremier niet vragen om hier nu een politiek oordeel over te geven. We zitten nu naar een aantal gebroken stukken te kijken en we proberen het vaasje te lijmen; daar ga ik ook voor. Laten we dan wel proberen om ook weer in dat stramien verder te gaan. Ik hoop van harte dat die wens voor het kabinet overeind blijft staan als het gaat om de geleerde lessen over hoe je tot 100 zetels komt, want al deze 150 Kamerleden zijn verantwoordelijk. Juist daar trek ik zo graag in op met de minister van Defensie, die ook weet hoe hard het juist op dit punt nodig is in onze internationale context om ervoor te zorgen dat er een breedgedragen meerderheid achter het kabinetsbeleid staat, zelfs vanuit de oppositie.

Minister **Yeşilgöz-Zegerius**:
Mevrouw Bikker heeft daar helemaal gelijk in. Ze noemt in haar betoog een aantal onderwerpen waar die 100 zetels ook echt gehaald en gekoesterd — dat moet ik ook zeggen — worden. Ze worden niet met tegenzin gehaald, maar worden gekoesterd, waaronder bijvoorbeeld op mijn eigen Defensieportefeuille. Het kan dus wel degelijk. Daar is dus op geen enkele wijze sprake van een blokkade of van dat er gezegd wordt "die partijen wil ik niet". Daar gaat dit ook niet over. Het gaat wel over de keuzes die je maakt in zo'n coalitieakkoord met een coalitie en over de richting die je voor Nederland wil wat betreft de veiligheid en de vooruitgang. Daar proberen we elkaar in te vinden en te kijken of daar een gedragen fundament voor is in de Tweede Kamer. Ik ben het dus helemaal eens met mevrouw Bikker. Ik ben ook blij dat ze de thema's noemt waarop het de afgelopen maanden wel echt goed is gegaan, maar we kunnen onze ogen niet sluiten voor het vaak ingewikkeldste vraagstuk in Den Haag, namelijk het financieel fundament.

De heer **Klaver** (PRO):
De vicepremier zegt eigenlijk zojuist dat ze in het regeerakkoord afspraken hebben gemaakt over een kleinere overheid, de verdeling van de lasten en een aantal andere zaken, maar dat als je te vaak afspraken maakt met partijen die dat anders willen, zoals PRO, je te ver van het regeerakkoord afdwaalt en dat dat eigenlijk geen optie is. Dit klinkt chiquer, maar volgens mij is dit in een notendop het probleem van de afgelopen tijd, namelijk dat de VVD niet wil samenwerken. De VVD wil dat vanaf het begin af aan al niet met PRO. De VVD is niet bereid om de inhoudelijke verschillen te overbruggen. Het was minister Heinen die zei: zonder steun van rechts komt er gewoon geen Belastingplan. Dat is gebleken, want de VVD stemde daartegen en het kabinet heeft het helemaal aan de Kamer overgelaten. Als ik dit zo hoor van deze vicepremier, dan zitten we toch gewoon in precies hetzelfde schuitje? Ik zie de minister-president keihard werken om dit kabinet overeind te houden. Ik zie hem dingen bedenken waardoor je toch weer een paar weken vooruitkomt en er misschien wel een uitkomst is. De vicepremier neemt het woord en zegt eigenlijk: theoretisch kan er van alles als jullie ons verkiezingsprogramma overnemen en het regeerakkoord steunen, maar als jullie iets anders willen, gaat dat gewoon niet.

Minister **Yeşilgöz-Zegerius**:
Ik vind het jammer dat de heer Klaver dit doet, maar dat is aan hem. Ik constateer dat we de afgelopen maanden wel degelijk hebben samengewerkt. Ik begrijp dus ook niet zo goed waar het hele betoog van "dat wil men nooit" vandaan komt. Het is niet waar dat het in de toekomst ook niet zou kunnen. We hebben als kabinet in gesprekken met onder andere PRO en Volt ook de vraag neergelegd: kunnen we het met elkaar hebben over minder belasting voor werkenden en zullen we dan kijken naar dekkingen die we

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

misschien allemaal delen? Daar liep het dan uit elkaar, maar ook dat is politiek. Het is niet zo dat een van de twee blokkeert als we daar niet hetzelfde over denken. We zitten in dit vak en we doen dit omdat we iets voor ogen hebben voor Nederland. Daar mogen we verschillend over denken. Ik heb vanochtend aangegeven — dat is vorige week ook overduidelijk zichtbaar geworden — dat ik denk dat het kabinet die processen veel beter had kunnen aanpakken. Daar leren wij van. Tegelijkertijd kunnen wij leren wat we willen, maar hebben we wel maar 66 zetels. Je zult ergens gezamenlijk draagvlak daarvoor moeten gaan creëren. We zijn heel erg dankbaar dat de heer Buma ons daarbij gaat helpen. Dus het hele betoog van de heer Klaver dat het altijd allemaal nee is en noem maar op … Nee, als we hetzelfde willen op onderdelen voor Nederland … Op het gebied van onze veiligheid is het heel duidelijk dat PRO, met de kritische vragen die erbij horen, altijd zegt: ik zie de verantwoordelijkheid die we moeten dragen en ik pak ook de pijn die daarbij hoort. Daar heb ik gewoon heel veel respect voor. Dat is het gesprek dat we daarna gaan voeren. Op andere dossiers kan je uit elkaar liggen. Dat is dan niet meteen "de schuld van één" en "een blokkade van één". Dan heb je gewoon ander zicht op hoe je dingen opbouwt in Nederland. Volgens mij is dat ook wat onze democratie inhoudt.

De heer **Klaver** (PRO):
Dat is zeker wat de democratie inhoudt, maar dat is niet wat de feiten zijn. Het is deze vicepremier geweest die heeft gezegd dat er een correctie naar rechts moet komen, die PRO stelselmatig heeft uitgesloten, die ook nu weer zegt: lastenverlaging voor burgers kan, maar het verhogen van belastingen voor miljonairs kan eigenlijk niet. Dat is ook in de onderhandelingen aangegeven. Dit laat, volgens mij, in een notendop zien dat de situatie die er was, dus dat de VVD gewoon niet wil samenwerken met PRO en Volt, precies is waar we nog steeds in zitten. Dat baart mij zorgen, omdat ik geloof dat we alleen verder kunnen komen in dit land als je wel bereid bent om samen te werken. Het feit dat iedere keer maar weer wordt gezegd "het kan wel als je het gewoon met ons eens bent" … Dat is geen manier van samenwerken, mevrouw Yeşilgöz.

Minister **Yeşilgöz-Zegerius**:
Gelukkig zei ik dat niet. Het woordje "miljonairs" heb ik ook de hele avond niet in de mond genomen. We hebben het over ruimte aan ondernemers en mkb'ers. Dat zouden ook zomaar onderwerpen kunnen zijn waar we elkaar veel breder dan alleen met een aantal partijen zouden kunnen vinden. Dus als men in de Kamer echt zegt "coalitie, wij zijn daar" en "als we elkaar vinden, laten we dan samenwerken" … Dat is het traject dat nu gaat beginnen met de heer Buma. We hebben heel bewust gezegd: heel fijn als de heer Buma binnen vier weken kan rapporteren. Dan kan je ook gewoon tempo maken, zoals de premier aangaf, op het moment dat het niet alweer over ingewikkelde onderhandelingen gaat, zodat we dat rustig met elkaar kunnen opbouwen. Ik constateer dus maar, voorzitter, dat … Ik hoop dat daar veel behoefte aan is, als ik de interrupties zo hoor.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de eerste termijn van de zijde van het kabinet. Is er behoefte aan een tweede termijn? In ieder geval wel namens de heer Klaver van PRO. Gaat uw gang.

De heer **Klaver** (PRO):
Voorzitter, dank. Ik heb een vijftal moties. Nee hoor, ik heb slechts een paar opmerkingen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Allereerst. Ik maak me echt grote zorgen over het traject dat wordt ingegaan met de heer Buma. Ik hoop echt dat het kabinet zich daar nog op wil beraden. Ik zie eigenlijk twee zaken. Eén. Het überhaupt adviseren over een minderheidskabinet, welke spelregels nodig zijn en hoe je dat zou kunnen doen, ook met alle ervaringen uit het buitenland, wat de overeenkomsten en de verschillen zijn … Ik zou zeggen: vraag daar voorlichting over. Dat kan bij de Raad van State of de Raad voor het Openbaar Bestuur. Ik denk dat dat verstandig is. Dat het kabinet dat wil, steun ik, maar ik heb mijn twijfels bij de route die het daarvoor kiest.

Ten tweede. Als je wil praten over dat brede financiële raamwerk, is mijn fractie daartoe bereid, maar daar hebben we de heer Buma niet voor nodig. Daarvoor moet echt een politiek gesprek plaatsvinden. Daarvoor moet het kabinet gewoon kiezen: met welke fracties hier uit het parlement ga je uiteindelijk samenwerken? Dat is eigenlijk hoe ik de route voorwaarts zie.

Ten derde wil ik het volgende constateren. Ik maak me heel veel zorgen dat er eigenlijk niet zo veel is veranderd, dat het voorkomen van een kabinetsval het enige is dat het afgelopen weekend is gelukt, dat er nog steeds geen overeenstemming is over hoe je moet samenwerken hier in het parlement. Ik heb teksten gehoord als "er moeten correcties komen naar rechts". Daar is vandaag geen afstand van genomen. Er is nog steeds niet gekozen hoe je werkt aan dat brede financiële raamwerk. Zolang die keuze niet gemaakt kan worden in het kabinet, zolang daar hulp bij nodig is van buiten, maak ik mij grote, grote zorgen over de levensvatbaarheid van dit kabinet. Ik roep het kabinet dan ook op: kom tot die politieke keuze over met welke partijen en welke blokken je hier wil samenwerken.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan de heer Jimmy Dijk voor zijn tweede termijn namens de SP.

De heer **Jimmy Dijk** (SP):
Nu het Belastingplan is aangenomen in de Tweede Kamer, is de stand op te maken van de belastingverhoging en -verlaging in het komende jaar. De belasting op inkomen van werkenden, uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden gaat met 2 miljard omhoog. De belastingverhoging van circa 2,2 miljard op inkomens is één. De werkgeverspremies voor onder meer arbeidsongeschiktheid zullen met 2,2 miljard stijgen. Grofweg driekwart van deze werkgeverspremie gaat ten koste van de loonruimte voor werknemers. Er komen een extra verhoging van het eigen risico en een extra verhoging van de al verder stijgende zorgverzekeringspremies. In 2028 en daarna zou de belasting op inkomen nog 1,9 miljard euro extra gaan stijgen om daarvan Defensie te kunnen financieren. De Rabobank zei vorige week dat de koopkracht met 1,2% zal gaan dalen voor werkende mensen. Dat is de status quo, ieder jaar weer en dit jaar nog iets erger dan de andere jaren.

De status quo, de bestaande toestand of huidige gang van zaken. Het "mislukte experiment", zoals vicepremier Yeşilgöz het noemde, gaat gewoon door. Inhoudelijk is er niets veranderd. De bestaande toestand en de huidige gang van zaken gaan gewoon

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

door. 385 dagen lang: 385 dagen lang Haags gedoe. Stop de status quo. Ons land heeft echt iets anders nodig.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan mevrouw Teunissen namens de Partij voor de Dieren voor haar tweede termijn. Gaat uw gang.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):
Dank u wel, voorzitter. Nederland heeft verbijsterd gekeken naar wat zich vorige week en dit weekend heeft afgespeeld. Waar de VVD zich bereid toonde om Nederland in chaos te storten, stapten andere partijen, waaronder de Partij voor de Dieren, over hun schaduw heen om het Belastingplan te redden. VVD-leider Yeşilgöz eiste een fundamentele reset. Nou, we hebben in het debat gezien: die is er nog niet. Er is alleen een fundamenteel uitstel van de keuze met welk blok, links of rechts, er over het financieel kader wordt gesproken. Dat uitstel betekent ook dat er op grote problemen, namelijk de klimaatcrisis, mensen die de rekening niet meer kunnen betalen en de genocide tegen de Palestijnen waartegen dit kabinet zo goed als niets doet, de komende tijd geen vooruitgang zal worden geboekt. Dat is heel treurig om te constateren. De rechterkant van de Kamer lijkt niet te willen bewegen — dat blijkt althans nog niet uit dit debat — waardoor de route over rechts in de Eerste Kamer een doodlopende route zal zijn.

Voorzitter. De Partij voor de Dieren blijft bereid om serieus in gesprek te gaan om de grote problemen van deze tijd, waaronder de klimaatcrisis, op te lossen.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Heeft de heer Struijs behoefte aan een tweede termijn? Dat is het geval. Die houdt hij namens 50PLUS.

De heer **Struijs** (50PLUS):
Voorzitter. Kabinet, dank voor alle antwoorden. Ik weet niet of ik bij de constructieven hoor, maar zo beschouw ik mezelf altijd. Hier hangt toch een beetje een zweem boven van "we gaan alles anders doen om alles hetzelfde te laten blijven". Iedereen moet beseffen dat je nu de volgende stap wel moet gaan maken, en dat die zichtbaar wordt in het andere. Het land vraagt erom. Heel veel grote maatschappelijke instellingen smeken er bijna om. Ik heb er met een paar mogen spreken, over veiligheid, asiel en bouwen. De oproep is dus: doe dat nou niet, dat we alles anders gaan doen om alles hetzelfde te laten blijven. Laat zichtbaar zien wat de volgende stappen zijn waardoor we vooruit kunnen.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan de heer Wilders voor zijn tweede termijn.

De heer **Wilders** (PVV):
Voorzitter. Er gaat — dat is toch wel een beetje de conclusie van het debat vandaag — eigenlijk helemaal niets veranderen. Ik zie ook nul vertrouwen bij deze coalitie of de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

leden van het kabinet. Ik heb ook niet het vertrouwen dat ze elkaar gaan vertrouwen. Mijn gevoel is toch heel sterk dat ze bij elkaar blijven uit angst voor de kiezer, in plaats van dat ze nou werkelijk iets voor elkaar gaan krijgen. We hebben een falende premier, die, denk ik, het niet kan. Dat is, nogmaals, misschien ook niet eens te verwijten, want sommige dingen kan je en sommige dingen kan je niet. Ik denk dat de premier, de heer Jetten, gewoon niet geschikt is voor het premierschap. Daarmee wil ik hem niet als persoon beledigen, maar het gaat me om de functie. Ik zou zeggen: ga wat anders doen.

Voorzitter. Nederland schiet er ook niks mee op. Nederland schiet er niets mee op, want wat mensen nodig hebben, namelijk een asielstop, zorgen dat de ziektekostenpremies omlaaggaan, dat de huren omlaaggaan, dat de btw omlaaggaat en noem maar op, gaat allemaal niet gebeuren met dit kabinet. Dus ze moeten weg. Dat is de enige conclusie. De kiezer moet het voor het zeggen hebben. Daarom dien ik toch vanavond een motie van wantrouwen in. Deze zal het wel weer niet halen, maar ik doe het iedere keer opnieuw zolang u er zit. U kunt er weer om lachen, meneer de minister-president, maar geloof me: heel veel mensen zijn het me eens dat u en uw kabinet moeten vertrekken. Duizenden, miljoenen mensen zijn het hiermee eens. Dus u kunt lachen wat u wil, maar ik dien de motie toch in.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

zegt het vertrouwen in het kabinet op,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Wilders.

Zij krijgt nr. 113 (36848).

De heer **Wilders** (PVV):
Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan de heer Van Baarle voor zijn tweede termijn namens DENK. Nee, hij ziet af van zijn tweede termijn. Dan is het woord aan de heer Vermeer. Heeft u behoefte aan een tweede termijn? Ja, dat is het geval.

De heer **Vermeer** (BBB):
Voorzitter. Wat BBB betreft hebben we geen andere structuur nodig, maar een andere cultuur. Er is een beleidslijn, heb ik begrepen, om geen inzage te geven in berichten tussen kabinet en Kamer, maar dat is helemaal niet ons punt bij het informatieverzoek. Wij willen gewoon antwoorden op vragen als: hoe zit het met de betrokkenheid van de staatssecretaris? Zolang daar geen antwoord op gegeven wordt, doen wij juist weer die informatieverzoeken. Maar die kunnen gewoon voorkomen worden.

Een aantal vragen aan de minister-president. Op welke concrete grond van artikel 68

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

van de Grondwet weigert de minister-president de informatie te verstrekken? Heeft er een individuele belangenafweging plaatsgevonden tussen het belang van parlementaire controle en het belang van vertrouwelijkheid? Waarom kan niet gewoon de aard van de contacten worden meegedeeld, zonder de namen of vertrouwelijke gespreksinhoud prijs te geven? Is er überhaupt onderzocht of vertrouwelijke verstrekking aan de Kamer mogelijk is? Waarom doet de minister-president, het kabinet dit op deze manier, als het ondertussen praat over herstel van vertrouwen?

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Heeft mevrouw Bikker behoefte aan een tweede termijn? Dat is het geval. Zij spreekt namens de ChristenUnie. Gaat uw gang.

Mevrouw **Bikker** (ChristenUnie):
Voorzitter, dank u wel. Ik dank de collega's en het kabinet voor de grotendeels constructieve gedachtewisseling; laten we dat vaststellen. Maar ik maak me wel zorgen, zorgen om de bestuurbaarheid van ons land en ook zorgen om het pad en hoe dat verdergaat.

Naar goed gereformeerd gebruik constateer ik drie punten, voorzitter. Allereerst: als dit kabinet geen eenheid wordt, blijft het water naar de zee dragen. Volgens mij is dat het allerbelangrijkste wat moet gebeuren voordat u allen weer gezellig onder de kerstboom zit. Anders blijft het winter voor deze coalitie.

Het tweede punt, voorzitter. Als een minderheidskabinet goed wil functioneren, zal het ook ruimte moeten laten voor het parlement. Dat zal soms ook slikken zijn. Maar een minderheidskabinet kan niet bestaan zonder een parlementaire meerderheid die zich vormt. Dat gebeurt dan ook in het parlement op het moment dat Prinsjesdag is geweest. Als het kabinet hier niet op Prinsjesdag is met plannen, heeft dat consequenties. Sterkte ermee, zeg ik dan maar tegen de coalitiefracties.

Voorzitter. Ten slotte iets wat uitgebreid in dit debat is gewisseld: de rol van de vicepresident van de Raad van State. Ik vind het heel goed dat hij zich wil inspannen voor de bestuurbaarheid van het land, maar ik kan me ook voorstellen dat hij op enig moment constateert: maar nu beland ik in een tussenformatie. Dan hoop ik ook dat hij terugkomt en dat we als Kamer bezien wat ons staat te doen. Het kan ook zo zijn dat hij constateert dat een inhoudelijke verdieping nodig is, waarbij wetgeving aan de orde komt, waarover hij moet adviseren. Ik hoop dat hij dan terugkomt en dat er dan een andere adviseur komt of een ander proces wordt ingericht. Ik zie de minister-president al knikken, maar ik hecht er ook echt aan om dat hier te bevestigen, om met elkaar te voorkomen dat we in een nieuwe spaghetti terechtkomen.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel, mevrouw Bikker. Het woord is aan mevrouw Keijzer voor haar tweede termijn. Gaat uw gang.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Dank u wel, voorzitter. In januari van dit jaar kregen wij zes pagina's van de heer Bontenbal over hoe een minderheidskabinet moest functioneren. Nu gaan we zes pagina's van de heer Buma krijgen. Ik ben daar heel benieuwd naar. Ik maak me daar ook zorgen over, want in die pagina's kan niet staan wat in het landsbelang is. Dat is namelijk bij uitstek een politieke vraag, want die gaat over wat in het algemeen belang is. We gaan het dus meemaken. Dit kan vrij snel, want we weten wat er nodig is, namelijk dat deze coalitie een keuze maakt, een inhoudelijke keuze: welke coalitie willen zij gaan vormen met welk deel van de Kamer? De Nederlandse kiezer heeft daar recht op, want stikstof is niet opgelost, woningen worden niet gebouwd en asiel is ook nog steeds een drama met 870 mensen erbij het afgelopen jaar. Het wordt tijd dat u aan het werk gaat.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Is er bij de heer Bontenbal behoefte aan een tweede termijn? Dat is niet het geval. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de tweede termijn van de zijde van de Kamer. De heer Wilders.

De heer **Wilders** (PVV):
Voorzitter. Een punt van orde of weet ik hoe dat in dit geval heet. Ik was vergeten te vertellen dat ik over mijn motie van wantrouwen graag wil stemmen, maar dat kan wat mij betreft donderdag bij de reguliere stemming. Dat kan dan fractiegewijs en niet hoofdelijk.

De **voorzitter**:
Ik kijk rond om te zien of daar bezwaar tegen is. Dat is niet het geval. Dan zullen we donderdag bij de aanvang van de middagvergadering fractiegewijs alleen stemmen over de motie van wantrouwen van de heer Wilders.

Ik zie dat de minister-president meteen door kan gaan met zijn beantwoording. Hij heeft het woord.

Minister **Jetten**:
Voorzitter, dank u wel. Ik zal geen oordeel vellen over die motie; dat is aan de Kamer.

Ik dank de heer Klaver en mevrouw Bikker voor de scherpte die zij in de tweede termijn nogmaals hebben aangebracht in hun zorgen over de opdracht of het verzoek dat ik bij de heer Buma neerleg. In de brief die ik nog naar hem stuur en die ik in afschrift ook aan de Kamer zal doen toekomen, zal ik die zorgen ook nog adresseren. Dat geldt zeker ook voor het punt van mevrouw Bikker en mevrouw Keijzer: als op een gegeven moment in die gesprekken blijkt dat het toch te veel richting een herformatie of een formele verkenning gaat, moeten we dat proces gewoon pauzeren en hebben we hier in de Kamer een andere vraag met elkaar te beantwoorden. Daar zal ik dus op toezien.

Voorzitter. Dan de vraag van de heer Vermeer. Ik moet nogmaals aangeven dat we hier met elkaar de afspraak hebben dat we informatievragen of -verzoeken altijd op een vertrouwelijke manier wisselen tussen leden van het kabinet en het parlement. U heeft daar verschillende informatieverzoeken op gedaan. Daar heb ik op geantwoord dat ik die informatie niet kan en niet wil verstrekken, met verwijzing naar de beleidslijn die de minister van Binnenlandse Zaken in 2025 heeft vastgesteld als Kamerstuk 28362, stuk

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

nr. 82. Als de heer Vermeer persisteert — dat doet hij vanavond — geldt bij deze beleidslijn dat ik dat verzoek terugneem naar de ministerraad, zodat we als ministerraad een weging op dat informatieverzoek kunnen maken. Dan zal ik daar per brief later op terugkomen.

Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:
Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de tweede termijn van de zijde van het kabinet. Er is nog één vraag van mevrouw Keijzer. Gaat uw gang.

Mevrouw **Keijzer** (Lid Keijzer):
Even een planningsvraag. Over vier weken is het 15 december. Dat is de laatste week voor het kerstreces. Mogen wij ervan uitgaan dat wij op die datum ook het rapport, het advies of de voorlichting van de heer Buma mogen ontvangen, zodat wij in deze Kamer daar nog over kunnen debatteren voordat we met kerstreces gaan?

Minister **Jetten**:
Dat kan ik niet toezeggen, want we gaan het aan de heer Buma vragen en hij gaat het zo snel mogelijk doen, maar we zullen zorgen dat u er als Kamer over wordt geïnformeerd of er wat te zeggen is over het moment waarop dat rapport inderdaad komt.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**:
Ik dank de leden van de zijde van de regering en de leden van de zijde van de Kamer voor het gevoerde debat. We zijn aan het einde gekomen van dit debat en ook van de vergaderdag van dinsdag 17 november. Ik sluit de vergadering.

Sluiting

Sluiting 0.55 uur.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.